Utrecht University Library
Partner in Science
Universiteit Utrecht

Patar ki tna-'msing-an ki christang, ka tauki-papatar-en-ato tmæu'ug tou sou ka Makka Si-deia. Ofte 't Formulier des Christendoms, met de verklaringen van dien, inde Sideis-Formosaansche tale

https://hdl.handle.net/1874/272618

PKE 49

Bibl. Hendrik Kraemer Inst.
7110 032 9140

K 78

K 78

PATAR
KI TNA-MSING-AN
KI CHRISTANG,
Ka
Tauki-papatar-en-ato
tmæu'ug ton Sou
KA MAKKA SI-DEIA.
Ofte
't FORMULIER
DES
CHRISTENDOMS
Met de
Verklaringen van dien,
Inde
SIDEIS-FORMOSAAN-
SCHE TALE.

t'Amsterdam, by Michiel Hartogh, op de hoeck van de Oude Hooghstraet In de Boeck en papier Winckel. 1662.

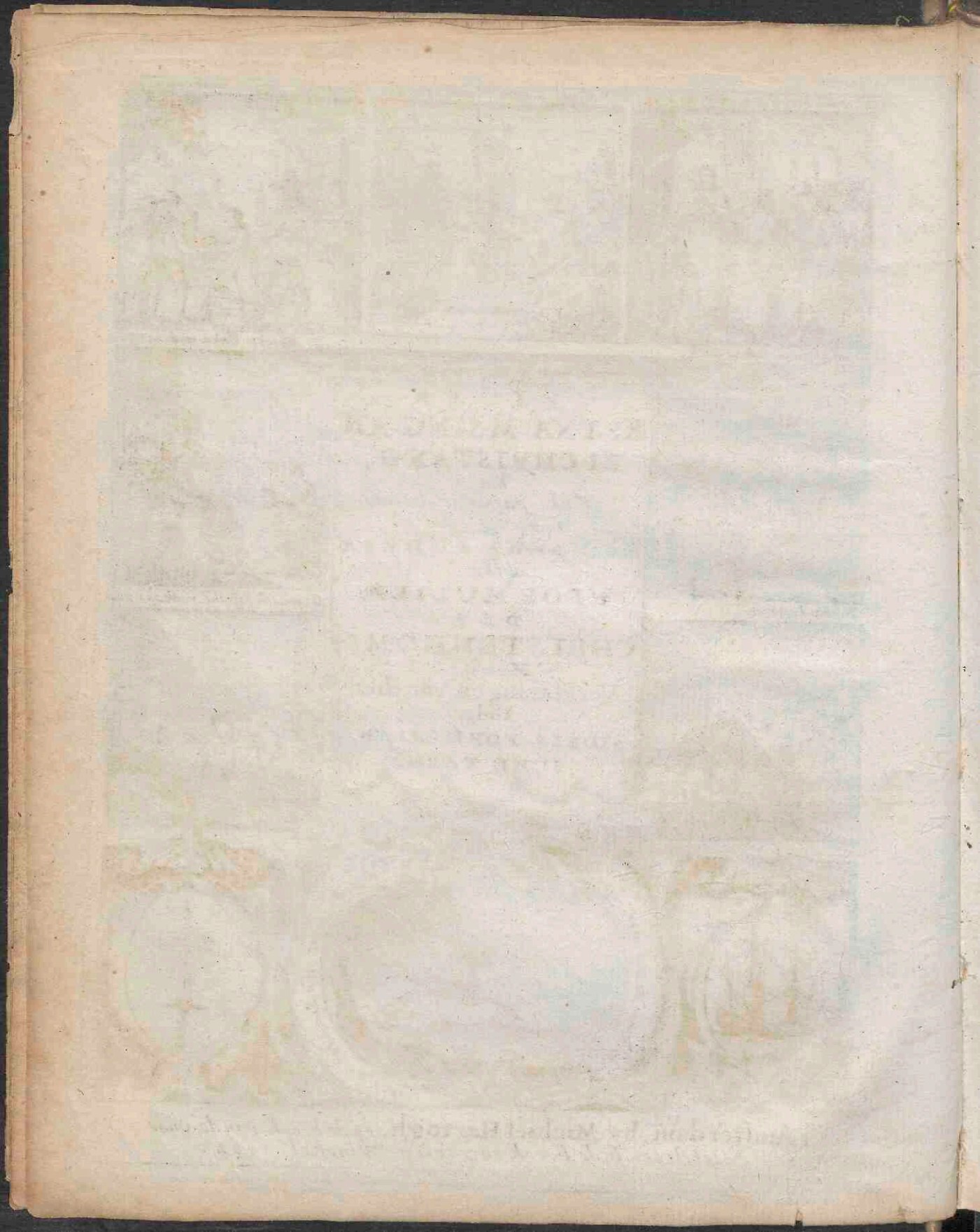

PKE 49

PATAR KI TNA-'MSING-AN KI CHRISTANG,

Ka

Tauki-papatar-en-ato tmæu'ug tou Sou

KA MAKKA SI-DEIA.

Ofte/

't FORMULIER DES CHRISTENDOMS,

Met de

Verklaringen van dien,

Inde

SIDEIS-FORMOSAANSCHE TALE.

N. Z. G.
№ 320

t' Amsterdam, by Michiel Hartogh, op den hoeck van de Oude Hooghstraet. 1662.

Matthei 9: 37. 38.

Irang ta kaajam-min, ra matityng ta Tama-iroung.
Anna ta tmou-mimi-â ki MEIRANG ki ajam-man, ka riæu-rioung-eih tyn madingi ta mei-roung-ah tou ajam-man tyn.

Matthei 9: 37. 38.

De Ooghſt is wel groot, maer de arbeyders zyn weynige.
Biddet dan den Heere des Oogſts, dat hy arbeyders in zynen Oogſts uytſtoote.

Aan den

Godtvruchtigen en Beſcheydenen LESER.

WEynighe maanden geleden is het ooge van de Waerelt voorgedragen ſeecker *Translaat* van de twee *H. Euangeliſten Mattheus* ende *Johannes* inde *Formoſaanſche* taal. Een werck, eerſt by my, door Gods genadighen Zegen, onder ſulcken hulpe als ick gevonden hebbe, ontwurpen, ende immers tot ſoo een geſtalte gebracht, dat 'et met tamelijcke ſtichtinge, door Af-ſchriften, onder de nieuwe Chriſtenen, gebruyckt geworden is. Tſedert heeft 'et ſelve, door veel goede verbeteringhen, ſulck een gedaante bekomen, dat de *E.E. Broederen Predicanten* aldaar 't ſelve den druck waerdich geoordeelt, en oock daar toe voorleden jaar over geſonden hebben. En ſchoon ick altoos van oordeel geweeſt ben, en als noch blyve, dat men ſulcke overſettingen, inſonderheyt wel van Schriftuer-ſtoffe, niet te veel vertrou-

wen, end' overſulx de ſelve ſeer langſaam tot den druck brengen moet, ſoo en heb ick echter, op myn eygen oordeel, de verwachtinge der *E. E. Broederen van Formoſa*, niet willen te kort doen, maar veel liever, hier toe ernſtelijck verſocht, tot voldoeningh harer begeerte, door een laſtige *Correctie*, toe brengen wat in mijn vermogen was. Oock hebbe ick dit met minder bekommeringh wel konnen helpen vorderen, om dat 'et maar is een *Translaat*, en dat in een vreemde *ongecultiveerde* tale, welcker ware gronden noch meerendeels onbekent zijn, waar in de eerſte beginſelen by lieden van eenige beſcheydenheydt en oordeel, indien juyſt niet veel lof, altoos eenige *Benevolentie* plegen te ontmoeten: Waer by noch komt, dat 'et over Zee gekomen is, met een *habijt* veel verſchillende van het eerſte, door my het ſelve aengetrocken; waar over ick den gantſchen lof van dit werck gaerne overgeve aan de beſorgers vande laatſte veranderingh, te vreden niets voor my overich te behouden, als de *Conſcientie* van eenen goeden wille.

Maar

Maar ick verneme meer reden van bekommeringh omtrent dit teghenwoordigh werck, om dat ick daar aan meer eygendom hebbe. Hebbe dan noodich gedacht hier over dit naarvolghende te ſegghen. Nademaal met het vertreck des *Eerw. D. Roberti Iunii z.g.* (die ſijnen getrouwen yver en naerſtigheyt meer door mondeling onderwijs, als wel met yets ſtichtelijckx tot langduriger behulp by geſchrifte t'ſamen te ſtellen, onder gevolgen van vele goede vruchten, heeft bethoont) de nieuwe *Formoſaanſche Chriſtenen* niets en hadden als een ſeer gebreckelijck *Formuliertjen*, ſoo is, door ordre van den *Ed. Heer Gouverneur* en *ſijnen Raadt*, by de *E. E. D D. Simon van Breen*, en *Iohannes Happartius* (namen die weghen haere groote dienſten op *Formoſa* nimmer en moeten ſterven) t'ſamen geſtelt een *accuraat* en wijtloopich *Formulier* naar de ordre onſes *Catechiſmi*, 't welck de lieden, by gebreck van Predicanten (een ſeer ordinaris ongeluck, vermits de ongetempertheyt der lucht in die Geweſten) tot eenighe toevlucht, en *ordinaire* hulpe tegen hare onwetenheyt weſen mocht. Nochtans, alſoo dit werck te laſtigh bevonden wierdt, om de memorie te werden ingedruckt, ſoo is geraadſaam gevonden, uyt het ſelve een beknopter en korter uyt te trecken, en dat is't gene den Leſer al hier voorkomt. Dit heb ick dan ſoo bekort, met ſoo veel behulp als ick hebben koſt, niet ſonder veel hooftbrekens gebracht, in een tale die in de Dorpen *Soulang*, *Mattauw*, *Cinckan*, *Bacloan*, *Tavokan*, *Tevorang*, *Dorko* en *Tilocen*, geſproken en verſtaan werdt. En naardien het voornaamſte, immers het aldernuttichſte werck onſes *dienſtes* beſtont, niet alleen in het prediken, maar wel voornamentlijck in het *Catechiſeren*, en dat elck *Predikant* verſchey-

ſcheyde Dorpen waar te nemen hadt (gelijck my inde eerſte Jaren acht aenſienlijcke Dorpen, dry, vier, ſes, jae, ſeven mijlen liggende van den anderen ter beſorginge waren opgelecht) ſoo heb ick noodich geacht, my ſelven niet konnende aan vele plaatſen gelijck mede deylen, over dit *ordinaire Formulier*, 't welck inde memorie wierdt gedruckt, een gemeynſaame verklaring dier vraagh-ſtucken, by *forme* van korte vragen en antwoorden, in geſchrift te ſtellen, 't welck de Schoolm^rs. ſoo Nederlanders als ingeboorne, over al in mijn afweſigheyt, tot eenige *informatie* der verſtanden, inde Scholen gebruycken mochten. Dit heb ick dan ſoo in 't *Duytſch* en *Formoſaans* t'ſamen gebracht, ſeecker byſonderlijck tot mijn eygen gebruyck, inde Dorpen ende Scholen mijne ſorge aanbetrouwt en geenſins met die gedachten, om dit algemeyn te maken, en alderminſt om 't ſelve door den druck, onder het ooge vande gantſche waerelt te brengen: gelijck 't oock is een werck, ſonder enige aandacht of ſtudie uyt de penne geworpen, ick ſoude durven ſeggen ſonder een eenige letter in het eerſte ontworp verandert te hebben, gelijckmen plach ontrent ſaken, die men enckelijck voor ſijn eygen *Domeſtijcken* behoudt, en waar van men noyt en denckt rekenſchap te ſullen moeten geven aan anderen. Nochtans, het ſelve naderhant in te trecken, daar 't reets door ſoo veel af-ſchriften in ſoo veler handen gekomen was, en is my niet mogelijck geweeſt; oock niet geraadſaam, om mijnes ſelfs wille alleen, den druck te verhinderen, daar het volgens het oordeel der *E.E. Broederen* aldaar, ſelfs buyten mijnen raadt of minſte kenniſſe, tot den druck overgeſonden was. Noch minder, als ick vernam, dat de *E.E. Broederen* volgens hare

vry-

vryheyt, hier en daar al yets verandert, toe en afgedaan hadden: hoewel ick van herten wenſten, deſe veranderinge ſoo groot geweeſt te zijn, datter niets van het mijne overgebleven en ware. Dit meyne ick ſal genoech zijn, om den *Beſcheydenen Leſer* de ongeſchaaftheyt van dit werck met een goetgunſtich oordeel te doen overſien. Geene bekommering voor eyghen eere heeft my moeten gedachten doen opnemen, tot naardeel van een ſeeckere verwachte ſtichtingh.

Maer ick moet hier, tot voldoeningh van de weetgierigheydt van ſommige, by voegen de maniere van onderwijſinge, tot opbouw der *Formoſaanſche Chriſtenen* in mijnen tijt gehouden. Al het volck wierdt in yder Dorp verdeylt in ouwde lieden, in jonger Mannen en Vrouwen, en in kinderen. De Mannen en Vrouwen wederom in drie hoopen; welcke yder hare weeck, de Mannen 's morgens vroegh van den vieren tot den ſeſſen, de Vrouwen des namiddaghs van den vieren tot den ſeſſen ter ſchole quamen: daar men begon met het Gebedt, een Capittel uyt de overgeſette *Euangeliſten* voor-las, dan haar dit *Formulier* inde memorie indruckte; 't welck geſchiede door middel van ſeeckere Schoolm^rs^. die haar ſetteden elck in het midden van ontrent ſeſthien a twintigh perſonen, onder welcke ſy dat *Formulier* voor, ende de Diſcipulen naar ſeyden, en alſoo 't ſelve ſeer geluckelijck van buyten leerden: hier naar wierdenſe een half ure, tot informatie van hare verſtanden *gecatechiſeert* door den Predikant inde Dorpen daerder een woonde, in andere door den bequaamſten Schoolm^r^. uyt deſe jegenwoordige t'ſamengheſtelde *Catechiſatie*: en wierden als dan met het Gebedt weder wegh geſonden. De kinderen, Jongers, en

Meyskens quamen voor en naar de middagh ter schole, in sommige Dorpen drie vier en meer honderden sterck: Dese wierden onderwesen in het lesen, schrijven, singhen van Psalmen, Gebeden, *memoriale* kenniſſe van 't *Formulier des Christendoms*, beyde in *Duytsch* en *Formosaans*: het welcke voorwaar sulcken gezegenden voortganck nam, dat'et, by naerstich achtervolgh vry wat groots beloofden: gelijck ick oock t'sedert hebbe verstaan, dat'et oogmerck tot voortplantinge van de Nederduytsche tale aldaar seer gelückelijck wordt bereyckt. Ons voornemen was het daar toe te brengen, dat geene uyt de kinder-school tot de schole der bejaarden en wierden overgeset, dan die alles, wat de memorie te vergen was, volkomentlijck vast hebben souden: om dan de bejaarde minder moeyelijckheydt en tijdt te vergen, en haar alleen door *Catechisatien* in het verstandt des *Christendoms* te oeffenen: 't welck ick vertrouwe als nu wel te zijn behaalt. De oude Mannen en Vrouwen quamen eenmaal ter weeck, des Saterdaghs: wierden alleen onderwesen inde Gebeden, Artijckelen des Geloofs, thien Geboden, en in een seer kort begrip der *Religie* naar hare swackheydt geschickt, waar aan sy wercks genoech hadden. De bejaarde quamen alle gelijck yder Woensdagh tot de *Repetitie*. Op den dagh des Heeren quam het gantsche volck by den andren, en wierdt voor en naar middagh een predicatie, of door een Schoolm^r. voorgelesen, of door een Predicant, daar't vallen konde, gedaan. En warender over eenighe dier Predicatien *Catechisatien* toegestelt, uyt welcke de gauwste onder haar, in het aanhooren van alle de andere, wierden ondervraaght. De Predikanten waren sonder op-

hou-

houden beſich de Scholen inde Dorpen haar aanbetrouwt te *viſiteren*, op dat de ordre des onderwijs ingevoert, door de *reſpective* Schoolm^rs. wel onderhouden wierdt: Daar komende, den voortganck van haar leeren te onderſoecken, ten welcken eynde naauwkeurighe *notitie* gehouden wierdt, hoe verde yder gekomen was: Alle Sondagen, dan deſe dan gene Dorpen te beſoecken, aldaar te prediken, en de jonge kinderen te doopen: Ende op dat men in allen deſen te geruſter weſen mochte, ſoo wierdt op ſeeckere tijden, door ordre van den *Heer Gouverneur* en ſijnen *Raadt*, een goet getal ſoo *Politike* als *Kerckelijcke* uytgeſonden, om den voortganck van dit werck, dan in het eene, dan in het andere geweſte naerſtelijck op te nemen, en by geſchrifte over te brengen. Dit zijn, *Beminde Leſer*, in mijnen tijdt geweeſt de ordinare middelen ten òpbouw van het Chriſtendom onder de *Formoſanen* in 't werck geſtelt: die de goede Godt oock niet onvruchtbaar gelaten heeft, ſchoon onderwijlen het *ſucces* niet en hebbe beantwoordt den opheſ, die men ydelijck al voor vele jaren, daar van, in ons Vaderlandt gemaackt heeft.

Ick ſal nu eyndighen met een woordt van lof, over de ongemeyne goetwilligheydt, en overgroote mildadigheyt, van de *E. Ed. Heeren Bewindthebberen* en *Hooch Achtbare Regenten van Indyen*, welcke *Hare E. E.* wel geheel de Indyen door, maar inſonderheyt op *Formoſa*, tot uytbreydinghe van Gods eere, en uytwerckinge van ſoo veler *Heydenen* zaligheyt, t' harer ontſterfelijcken roem, tot overtuyginge van alle quaat willighe, ſoo vele jaren hebben bethoont en noch bethoonen. Gezegendt moeten *Hare E. Ed.* dier

wegen zijn van den Heere, die hare godtvruchtige herten noyt en late verflauwen in deſen goddelijcken yver, maar veel eer de ſelve noch meer doe ontbranden, op dat *Hare E. Ed.* haar ſelven eens gekroont mogen ſien met de Glorie, welcke oprechte en getrouwe Voetſter-Heeren van Gods Kercke is belooft. *Amen.*

DANIEL GRAVIUS,

Bedienaar des H. Euang. voor deſen op *Batavia* en *Formoſa*, jegenwoordelijck tot *Vere* in *Zeelandt*.

Vere den 2 Januarii A°. 1662.

PATAR KI TNA-'MSING-AN KI CHRISTANG

Ka

Tauki-papatar-en ato tmæu'ug tou ſou ka makka

SI-DEIA.

Naunamou ki Tateitaligh.

KAmang ta paka-ſal paka-'mſing, Paka-haniap ymhouan tou kæuag-han tou kidi ki kapatei-en?

Pattæ'i-vli-an.

Ka ſaouſâl-koh ki voual ki vâtti, [a] tou kæu'ag-han, tou kidi ki kapatei-an, [b] aſſi a-jâu, [c] râ a-tou Meirang ki Tama-Pakariang-appa-mau ka ti Jeſus Chriſtus: [d] ka alei tyni-æn kading-in-koh [e] kma-riang [f] mama ki âhteni, na ymmid ki mamang ka [mavitih] ma't-e'-ato. [g]

Sou-ſou ka tæ'i-qua tou Soulat ki Alid ka t'auki-papatar-en-ato tmæuuh tou paka-shut-in ki Tateitalih k'atta.

(*a*) 1. Cor. 6: 19. 20. Aſſi-kamou kaua mavana, ka kouva ki t'at'am'den ki Joep-an kadilli matiktik ta voual-o'mi, ka itou-qua ymoumi-æn, ka akoumea-kamou ki na tou Alid, ka aſſi-kamou â-'moumi kamadoan? ka ni-peſla-kamou tou kaängal-an:

't FORMULIER DES CHRISTENDOMS

Met de

Verklaringen van dien

inde

SIDEIS-FORMOSAANSCHE TALE.

D'eerſte Vrage.

WElck is uwen eenigen Troost / in leven ende ſterven?

Antwoort.

Dat ick met lichaem ende ziele / in leven ende ſterven / niet mijn / maer mijns Heeren en Salighmaeckers Jeſu Chriſti eygen ben: ende door hem / als ſijn eygen tegen alle quaet ghetrouwelijck werde bewaert.

Plaetſen der Heyligher Schriftuere tot grondigh bericht en beveſtinghe van deſe Vraghe.

(a) **1. Cor. cap. 6: V. 19. 20. Of en weet ghy niet dat u lieder lichaem een Tempel is des H. Geests / die in u is / dien ghy van Godt hebt / en dat ghy uwes ſelfs niet en zijt? Want ghy zijt diere gekocht: soo verheer-**

al-an: annata paka-ïrang-â ki Alid *tou voual-omi, tou vatti-omi ka â-tou Alid.*

(*b*) Rom. 14: 7. 8. Râ äouſi ymyt-æn ki mæu'æg mamado tyniæn, äouſi ki mamado mapâtei tyniæn. Ka moukouna ka mæu'æg-kytta, a tou Meirang ta kæu'ag-han-eta: moukôuna ka mapatei-kyta a tou Meirang ta kapatei-en-eta. Anna-ta *moukouna rou mæu'ag-kytta, rou mapatei-kytta, â-tou Meirang kytta.*

(*c*) 1. Cor. 6: 19. Aſſi-kamou kaua mavana ka *aſſi-kamou â-moumi kamado-an?*

(*d*) Jeſ. 43: 1. Ka hnyn' mattæ'ik'ma-hynna ta ti JEHOVA, ka nimeiringei na nynno ymhou-an Jakob, ka ni-ſimimia ymhou-an, Iſraël: Ina mahtakout, ka ni-hami-'en-aukow, ni-t'ætæm-en-au-kow tou Nanang, *âjau-ato kow.*

1. Cor. 3: 21. 23. Ymmid â-moumi ta ka-mamang &c. *Râ ymoumi ta â-Chriſtus.*

(*e*) Joh. 6: 39. Att'-appa ta kamoeiin ki Rama ka ni-madyngi jau-an, *ka aſſi-koh pataurumma-ah ki mamang,* ka ni-phæn tyn jau-an, râ [pælikoh-] ei-mau pæ-æhpit ta anna tou wæ'i ka tou æuh.

(*f*) Rom. 5: 3. 4. 5. Ka mattæ'irangar-appa-kytta tou ſa-ſam'k-an [ymyt-æn,] alei ka kavana-n'-eta ka mei-raringei ta ſa-ſam'k-an [ymyt-æn]

heeʒlickt dan Godt in uw' lichaem ende in uwen geeſt, welcke Godes zijn.

(b) **Rom.** 14: 7. 8. **Want niemant van ons en leeft hem ſelven / ende niemandt en ſteʒft hem ſelven. Want het ʒy dat wy leven / wy leven den Heere: het ʒy dat wy ſteʒven / wy ſteʒven den Heere.** Het zy dan dat wy leven, het zy dat wy ſterven, wy zijn des Heeren.

(c) **1. Coʒ.** 6: 19. **En weet ghy niet /** dat ghy uwes ſelfs niet en zijt?

(d) **Jeſai.** 43: 1. **Maeʒ nu / alſo ſeyt de Heere / uw Schepʒeʒ / ô Jacob / ende u Formeeʒder / ô Iſrael: En vreeſt niet / want ick hebbe u verloſt / ick hebbe u by uwen Name geroepen /** ghy zijt mijne.

1. **Coʒ.** 3: 21. 23. **Want alles is uwe.** Doch ghy zijt Chriſti.

(e) **Johan.** 6: 39. **Dit is de wille des Vadeʒs die my geſonden heeft / dat al wat hy my gegeven heeft /** ick daer uyt niet en verlieſe, **maeʒ het ſelve opwecke ten uytterſten dage.**

(f) **Rom.** 5: 3. 4. 5. **Wy roemen oock in de verdruckinghe / wetende dat de verdruckinghe lijdtſaemheydt weʒckt:**

æm] ki tubhgan ki rÿh; ta tubhgan ki rÿh ki paki-valei-en, ta paki-valei-en ki hihtadd'ghan.

Rom. 8: 28. Kavanâ-'n-eta *ka pa-sasâl-en pasa-rariang ta mamang* neini-æn ka mævæ'ängo ki Alid.

Luc. 21: 18. *Assi patau-rumma-auh ta Væukih ka sasat* tou voungo-omi.

(g) 2. Thess. 3: 3. Râ mashut ki patau-mamsing-en ta Meirang, ka pakailh-ah ka *kmading-al-appa ta teni ymoumi-æn ki mai'ë.*

Patar ki Tatæ'italih ka naunamou.

1. Kahaniap-an ki mang ka passou-sou-'n-eta hia?

Kahaniap-an ka k'ma-hîna ka â-tou voël-eta, ka â-tou vatte-appa-mytta, ka itou-kaqua ymyt-'æn tou kæu'ag-han tou kidi ki kapatei-an.

2. Na mamang ta neni ka maki-valei ki Kahaniap-an k'atta?

Dyk neni ka tna-'msing ti Jesus Christus-an.

3. Kaumang ka assi mamsing ta Kahaniap-an ka kma-hynna, ka dyk gmauat ki vatti-eta, dou madis ma-patei ta voël-eta?

Moukôuna ka mapatei ta voël-eta, likoh-al-appa æhpit ta neni rou-rouman ki ni-kapatei-an.

4. Ka'umang ka assi mamsing ta Kaha-

werckt: ende de lijdsaemheyt bevindinghe / ende de bevindinghe hope.

Rom. 8: 28. Wy weten/dat dē genē die God lief hebbē/alle dingē mede wercken ten goede.

Luc. 21: 18. Doch niet een hayr uyt uwen hoofde en sal verlooren gaen.

(g) 2. Thess. 3: 3. Maer de Heere is getrouw / die u sal versterckē ende bewaren van den boosen.

Verklaringhe van d'eerste Vrage.

1. Van wat Troost wordt hier gehandelt?

Van soo eenen Troost die onse lichaemen en zielen betreft/ende ons in leven en sterven altijdt by-blijft.

2. Wie zijn die geene die deel hebben aen desen Troost?

Alleen die geene die in Jesum Christum gelooven.

3. Waerom en is soo eenen Troost niet genoechsaem / die alleen op onse zielen siet/nademael doch onse lichamen inder haest sterven?

Al sterven onse lichamen / sy sullen wederom van den dooden verrijsen.

4. Waerom en is soo eenen

Kahaniap-an ka k'ma-hynna, ka dyk gmauat ki kæuag-han k'atta ka hnyn?

Alei ka maouro mapatei ta vatte-ëta, ka makiap-appa ta vatte-ëta ki Kahaniap-an ſiæ'uh ki kæu'ag-han k'atta.

5. Tou pypynna ki lbægh ta Kahaniap-an k'atta ka ſi-ouro mariang?

Tou rourouha ki lbægh.

6. Kamang ta lbæh ka naunamou?

Ka ſaou-ſâl-koh ki voual ki vatti, tou kæu'ag-han tou kidi ki kapatei-an, aſſi â-jaû, râ â-tou Meirang ki Tama-Pakariang-appa-mau ka ti Jeſus Chriſtus.

7. Kamang ta kararouha ki lbæh?

Ka k'ading-en-koh kma-riang, alei ti Chriſtus-an, mama ki â-teni, na ymmid ki mamang ka ma't-ë-ato mavitih.

8. Itou-dyk kaua tou atta ta Kahaniap-an-oho, rôu manperi kow, ka â Chriſtus kow?

H'ahei.

9. Aſſi kow kaua kamado-an ka amhou-ato?

Aſſi: Ra â Chriſtus-koh.

10. Mamei-mang ka â Chriſtus kow?

Saouſâl ki voual ki vatte.

11. Makka-mang-ah ki dalia ka â Chriſtus kow?

Tou

Tzooſt niet genoechſaem die ſoo lange duezt als dit tegenwoozdige leven?

Om dat onſe ziele onſtezffelijck is / en dat de ſelve oock nae dit leven Tzooſt van noode heeft.

5. In hoe veel ſtucken is deſen uptnemenden Tzooſt gelegen?

In twee ſtucken.

6. Welck is het eezſte ſtuck?

Dat ick met lichaem ende ziele/in leven ende ſtezven/niet mijn / maez mijns Heeren en Salighmaeckezs Jeſu Chziſti eygen ben.

7. Welck is het tweede ſtuk?

Dat ick dooz Jeſum Chziſtum/als ſijn eygen/tegen alle quaet ghetzouwelijck wezde bewaezt.

8. Is dan hiez in uwẽ eenigẽ Tzooſt gelegen / dat ghy weet dat gy Chziſtum toebehoozt?

Ja het.

9. En zijt gy dan uws ſelfs niet?

Neen: Maez ick ben Jeſu Chziſti.

10 Hoe zijt ghy Chziſti eygen?

Met lichaem en met ziele.

11. Hoe lange duezt dit eygendom?

In

Tou kæu'ag-han tou kidi ki kapatei-an, att'-ato tou yhkâquang myddarynnouh.

12. Mama ki mang ka ni-maki-valei ta ti Christus ymhou-an, ka â-tou kamado-an-ah-kow tyni-æn?

Ki na æmagh tyn.

13. Ni-oumang ymhou-an ta ti Christus ki na æmagh tyn'?

Teni ta ni-pou-'mfing pou-dæ-'æuh ki na 'æmagh tyn' alei ki varauau ka ymmid, ni-â-likouh-appa hmamia jauan na kailhgen ki Lyttou.

14. Irou ni-maki-valei ymhou-an ta ti Christus ka â-teni kow, kmading kaua ymhou-an mama ki â-teni?

H'ahei mifling.

15. Kmading ta teni ymhou-an tou doumma ki mang?

Tou doumma ki ka't-e'-en kavitih-an ka ymmid.

16. Affi kaua iroua hnyu ymhouan ta mamang ka ma't-e' vitih, tou kæu'æh-æn k'atta?

H'ahei: Râ ti Christus ta pa-fylala ki 't-e' vitih ka anna, tou pa-fariang-eih jauan.

17. Timang ta papæshut ymhouan, ka hmaei-ah-kow maki-valei ki Kahaniap-an k'atta ta ymhou?

Ti Jefus Chriftus ta pakashut jauan ki atta, ki Joep-an tyn' kad'llig matiktik ki pa-tna-'mfing-an, ndà teni

In leven en in ſtꝛven / dat is indeꝛ eenwigheyt.

12. Hoe heeft Chꝛiſtus u hem tot een eygendom gheꝛmaeckt?

Dooꝛ ſijn Bloet.

13. Wat heeft dan Chꝛiſtus dooꝛ ſijn Bloet vooꝛ u uytgeꝛrecht?

Hy heeft dooꝛ ſijn Bloet vooꝛ alle mijne ſonden volkomelijck betaelt / eñ my uyt het gewelt des Duyvels veꝛloſt.

14 Nadien Chꝛiſtus u tot ſijn eygendom veꝛkꝛeghen heeft / bewaeꝛt hy u oock wel als ſijn eygen?

Gewiſſelijck ja hy.

15 Waeꝛ tegens bewaeꝛt hy uw?

Tegens alleꝛley quaet.

16 Komt uw dan in dit leven geen quaet meeꝛ oveꝛ?

Ja het: maeꝛ Chꝛiſtus wendt het alte ſamen tot mijnen goede.

17 Waeꝛ wie veꝛſeeckeꝛt u / dat oock gy in 't byſondeꝛ deſes Tꝛooſtes deelachtigh zijt?

Jeſus Chꝛiſtus veꝛſeeckeꝛt my des / inwendigh dooꝛ zijnen Heyligen Geeſt des geloofs/

teni tà mattæ'i-ſâl ki rÿh-au, ka Alak koh ki Alid ti jau.

18. Hmahei-kow maupiri toumang, ma lava ka matiktik ta tnamſing-an-oho?

Hmahei-koh maupiri ki anna tou atta, rou maki-valei koh jau-an ki ſi-riang-en ſitanang ki tintin, ka hmahei koh addæuuâha ymmid ahqua ki ſou ki Alid.

19. Dou timamang ta maki-valei tou rÿh tyn' ka tna-'mſing ti Chriſtus-an, ka mararÿh-appa mamoei ha ymmid ahqua ki ſou ki Alid, hmahei kaua paka-mado paka-shut tyniæn ki kariang-an ki tounnoun ki vullum ka rouroumang-ah?

Hahei, hmahei paka-dæuuâ.

Kararouha ki Tateitalih.

Kamang ta kavan-ei h-mouhou, ka hmahei-ah-kow maki-valei ki Kahaniap-en ki karaijam kanna ki vullum?

Pattæ'i-vli-an.

Nounamou, mama ki mang ki na ka irang ta kidi ki ka't-e'-en [a] kavitih-an ki Kaæuloung: ſiæuh ki anna, mama ki mang ta kidi ki hamami-an [b] tyni-æn: tou katatouro mama ki mang ta kidi ki Pæ'ævavliæn [c] Loumouloug ki Alid alei ki nihamt'-an tyn' tyni-æn k'anna.

looks/ deſe getuyght met mÿnen Geeſt dat ick ben een kint Godts.

18 Hoe kondt ghy weten dat oock u geloove oprecht is?

Hiez upt/ om dat ick in my beſpeure een wel bereythept des hezten/ om naez alle de geboden Godts te leven.

19 Die dan bevind dat hy in Chriſtum gelooft/ en van hezten genegen is/ naez alle de geboden Godts te leven/ mach die ſich wel ten vollen verſeeckezt houden van ſijn toekomſtige ſalighept?

Ja hy/ ten vollen.

De tweede Vrage.

Wat moet ghy weten/ om tot dien trooſt en vzeughde des Hemels te geraecken?

Antwoord.

Eezſt/ hoe gzoot des menſches ellendighept zy: daez na/ welck ſijne verloſſinge zy: ten derden/ wat danckbaezhept hy Gode vooz ſijne vezloſſinge ſchuldigh zy.

Sou-

Schzif-

Sousou ka tæ'i-qua tou soulat ki Alid.

(*a*) Rom. 3: 9. tou kidi ki 18. Nimei-ouro-kame banavana saou-sâl ki Joden ki Griecken *ka ymmid ta neni si-darim ki varau.* Mama ki na sasoulat, Da äoussi ki matiktik, äoussi ki saäät: Aoussi ki mavana pæhdimdim, äoussi ta timamang ka kmi-ym ki Alid. Ni-kmou-ymnid kmou-vaveiryng ta neni, ni-saousâl ta neni saramsam ki kidi: aoussi ta ti-mamang ka pamut ki mariang, aoussi ki saäät. Lalou nein' ta ravak ka mi-'nga-'ngataf: ni-mattæ'i-samuk ki si-vana-van-'an ki dadila nein': ka itou-rarim ta na diera ki voelei ki bibih nein': Mattamoei ki na pahkou-avavah ki kainnim an-appa ta moutous nein': Mæt-æh ta rahpal nein' tou paouh-tatiri-en ki æmagh: Sidad'ân ki ka't-e'-en kavitih-an ta itou-qua ki darang nein': Ka affi nein' k'alang-en ta d'arang ki kareijan. Aoussi ki kahtakout-an ki Alid tou æmæh ki matta nein'.

(*b*) Joan. 17: 3. Att-appa ta kæuag-han ka myhkaqua myddarynnouh, *ka kmalang-ah ta neni ymhou-an* ka Alid ka dyk saät kadlig, *ti Jesus Christus-an appa*, ka ni-pading-i-enhou.

Joan. 14: 6. Ni-k'ma ta ti Iesus tyn ni-ân, *Ti jau ta d'arang, ki kad'lig-*

Schrifture-plaetsen.

(a) Rom. 3: v. 9. tot 18. Wy hebben te voren beschuldight beyde Joden ende Griecken datse alle onder de Sonde zijn. Gelijk geschreven is/ Daer en is niemant rechtveerdig/ oock niet een: Daer is niemant die verstandigh is/ daer is niemant die Godt soeckt. Alle sijn sy afgeweke/te samen sijn sy onnut geworden: daer en is niemant die goet doet/ daer en is [oock] niet tot een toe. Hare kele is een geopent graf: met hare tongen pleghen sy bedrogh: slangen fenijn is onder hare lippen: Welcker mondt is vol van vervloeckinge ende bitterheyt: Hare voeten sijn snel om bloedt te vergieten: Verwoestinge ende elendigheyt is in hare wegen: Ende den wegh des vredes en hebben sy niet gekent. Daer en is geen vreese Gods voor hare oogen.

(b) Joan. 17: 3. Dit is het eenwige leven/ dat sy u kennen den eenighen waerachtighen Godt/ ende Iesum Christum, welcken ghy gesonden hebt.

Joan. 14: 6. Jesus seyde tot hem/ Ick ben de wegh, ende de waer-

d'llig-an, ki kæu'ag-han-appa-ra. Aouſſi ki mouqua tou Rarama-an, dyk alei jau-an.

(c) Pſal. 116: 12. 13. *Kamang ta pæ'ë-vli-an-ei-mau ti JEHOVA-an,* [alei] ka ymmid ki na ææuhei tyn' tou halap jau-an? *Pei-qu-ei-mau pæuh-bavau ta Hæuuh ki Hamami-'an, ka tætæm-au-mau ta Nanang ti JEHOVA.*

1. Pet. 2: 9. Râ ymoumi ta ſat ka-vouyl-an ka ni-piri-kamou, na ſihka-quan ki Dadyllo ka Meiſaſou ka Si-bavau, ta'u ka ni-paka-dlig-en pa-katiktik, *ta'u ka ni-paki-valei : alei ka gnau-ei moumi* [*pou panæh*] *ta ka-riang-en ki kidi tyn'* ka ni-tmætææm ymoumi-æn tou karimdim-an p'ou-qua tou karæræmæh-hæn tyn' ka tou 'ou-ryng-hau-en.

Patar ki kararouha ki Tateitalih.

1. Pyppynna ta mannini ka 'ou-piri-aumytta tou kariangei-mitta ?

Toutouro ta mannini.

2. Kamang ta nounamou ?

Mamang-ato ririrang ta ka't-e'-en kavitih-an ki kaeuloung.

3. Madyk kaua ma-mſing dou ka-van'-an-eta ka ma't-ë-kytta mavitih ?

Affi-appa mamſing.

4. Kamang ta 'ou-piri-au-mytta ki rouma ?

Ka ka't-ë'-en kavitihan ka ou'-hang

waerheydt ende het leven. **Niemant en komt tot den Vader dan door my.**

(c) **Pſal.** 116: 12. 13. Wat ſal ick den Heere vergelden **voor alle ſijne weldaden aen my** [**beweſen?**] Ik ſal den beker der verloſſingen opnemen, ende den Name des HEEREN aen-roepen.

1. **Pet.** 2: 9. **Maer ghy ſijt een uytverkoren gheſlachte / een Koninclick Prieſterdom / een heyligh volck** / een verkreghen volck: op dat ghy ſoudet verkondighen de deughden des genen **die u uyt de duyſternisſe gheroepen heeft tot ſijn wonderbaer licht.**

Verklaringe van de tweede Vrage.

1. **Hoe veel verſchepden ſaecken moeten wy weten t'onſer ſalighept ?**

Drie.

2. **Welck is het eerſte ?**

Hoe groot des menſches ellendigheyt zy.

3. **Is 't niet genoech dat wy weten dat wy ellendigh zijn ?**

Neen het.

4. **Wat moet men noch daer by weten ?**

Dat deſe onſe ellendigheydt

is

hang irang ta kat-ë'-en-eta k'atta.

5. Ka'umang ka mou-piri-âl-appa-kytta ki atta?

Alei ka rou affi mytta 'ou-piri-en ta keirang-en ki ka't-ë-'eta kavitihan, affi-kytta nipit-ah pæhbalei ki Hamami-an ymyt-æn.

6. Kamang ta kararouha, ka 'ou-piri-au-mytta tou kariang-ei-mytta?

[Ka mavana-ah-kytta] ka mang ta hamami-an ki kaeuloung.

7. Ma-'mfing kaua k'anna, rou mavana-kytta ka akoumea ta d'arang ka tou hamami-an ymyt-æn?

Affi-appa ma-'mfing k'anna.

8. Toumimi-en ki mang ki rôuma tou atta?

Ka mavana-al-appa-kytta ka mamei mang ta d'arang k'anna ka tou hamami-an ymyt-æn.

9. Ka'umang ka mavana-âl-appa-kytta ki atta?

Alei ka rou affi-mytta 'oum-hg'an ta atta, affi kytta maki-valei-ah ki Kahani-ap-en ka mashut tou ka't-ë-en-eta kavitih-an katta.

10. Kamang ta katatouro ka kavana-ei-mytta tou kariang-ei-mita?

Pæ'æ-vavli-an mama ki mang ka 'ad-au-mytta ki Alid alei ki ni-hami-an tyn' ymyt-'æn.

11. Haei-en-kytta kaua pa-ad ki Alid ta Pæ-'æ-vavli-an ka k'ma-hynna, ka si-kounoung-'n-ita pæhdimdim, ka mariang lava ta anna?

Affi.

is een seer groote ellendigheyt.

5. Waerom moet men oock dat weten?

Om dat wy anders niet en souden met ernst dencken naer onse verlossinge.

6. Welck is het tweede dat men moet weten ter saligheyt?

Welck sy de verlossinge des menschen.

7. Is 't ghenoech dat men weet datter een wegh t'onser verlossinge overigh is?

Neen/dat en is niet genoech.

8. Wat wort 'er dan noch meer by verepscht?

Dat wy weten welck dien wegh sy t'onser verlossinge.

9. Waerom moet men oock dat weten?

Om dat wy anders niet en souden konnen een ghenoechsamen Troost ontfangen tegens onse ellendigheyt.

10. Welck is het derde dat men moet weten ter saligheyt?

Wat danckbaerheydt wy Gode voor onse verlossinghe schuldigh zijn.

11. Moghen wy dan Gode alsulck een danckbaerheydt niet opdragen als wy by ons selven goet binden?

Aſſi.

12. Mama-ah ki mang ta Pæ-'æ-vavli-an-eta, alei ka kamoei-auh ki Alid ta anna?

K'ma-âh hynna ta Pæ-'æ-vavli-an-eta, mama ki ni-ſi-kidi-en ki Alid ymyt-æn tou ſou tyn'.

13. Heirou ti-mamang ta aouſſi ki k'akalang-in ki ka't-ë-en kavitih-an tyn', ki hamami-an tyni-æn, ki pæ'æ-vli-auh tyn' loumoulough ki Alid, hmahei-ah kaua mou-vullum ta teni k'anna?

Aſſi hmahei.

Katatouro ki Tateitalih.

Itou kidi toumang ta ka't-ë'-en kavitih-en ki ka'uloung?

Pattæ'i-vli-an.

Itou kidi ki atta, ka Tama-kavarau [a] ta ka'uloung, ka alei ki varau [b] tyn' ni-paſi-darim ki kapatei-an ka myhkaqua mydarynouh,[c] ſaouſâl ki voual ki vatti [d] tyn-da.

Souſou ka tæ'i-qua tou ſoulat ki Alid.

(*a*) Rom. 3: 9 tou kidi ki 18. Kmytta tou Tatei talih ki kararouha tou patah ka (*a*).

1. Joan. 1: 8. *Heirou äouſſi kytta ki varau* rou koun-neta, *ſi-kounoung mamado-kytta patau-rahei ymyt-æn* ka aſſi itou-rbo ymyt-æn ta katiktik-an ki ſou.

(*b*) Rom.

Neen wy.

12. Hoedanigh moet dan onſe danckbaerheyt zijn / op dat Godt daer aen een welbehagen hebbe?

Soodanigh als Godt ſelfs ons die voorgeſchreven heeft in ſijne Wet.

13. Die dan gheen kenniſſe en heeft / noch van ſijne ellendigheydt / noch van ſijne verloſſinge / noch van ſijne dankbaerheydt / kan oock die wel ſaligh worden?

Neen hy.

De derde Vrage.

Waer in beſtaet des menſches ellendigheyt?

Antwoord.

Daer in / dat hy een ſondaer zy / ende om ſijnder ſonden wille de eeuwige doodt / beyde naer lichaem ende ziele onderworpen.

Schrifture-plaetſen.

(a) Rom. 3: v. 9 tot 18. Beſiet hier voren de tweede Vraage (a).

1. Joan. 1: 8. Indien wy ſeggben dat wy geen ſonde en hebben, ſoo verleyden wy ons ſelven, ende de waerheyt en is in ons niet.

(b) Rom.

(*b*) Rom. 5: 12. Alei ki atta mama ka ni-iroua ta varau tou Næi, alei ki ka'euloung ka saät, *Alei-appa ki varau ta kapatei-an:* ka tou kidi ka k'ma-hynna ni-sadæuua ta kapatei-an tou ka'uloung-an ka ymmid, *ka ma-ymmid itou-qua tyni-æn ni-mavarau-ato.*

(*c*) Jes. 66: 24. Ka dmarang-ah sahpæpænæh ta neni, ka kmyt-ah-appa ki patei ki Taou ka ni-dmoumma-doumma mavarau jau-an, *ka assi mapatei-ah ta kourei* [*ki hynnaua*]*nein'*, *ka assi pahiouhp'-au-l-ato ta apoei nein*, ka 'ngæidingit-ah ta ymmid ki vât neini-an.

Matth. 25: 41. Tou kidi kanna mattæ'i-kma-al-appa hynna ta teni neini-an ka itou ou-i-ra, *D'marangâ jau-an ta ymoumi ka ni-pahko-avavah tou apoei ka myhkaqua myddarynnouh*, ka ni-si-tanang si-mimia ka â-tou 'Lyttou-ah ki Tama-Gnau-appa tyn'-da.

(*d*) Joan. 5: 28. 29. Jna mourynhgau ki anna: ka iroua ta kidi [ki t'alei] ka millingig-ah ki yng-au tyn' *ymmid ta neni ka æ'i-a-rbo ki ravaravak.* Ka mou-pænæh-ah ta neini ka ni-mapoungas ki mariang tou 'likouh-ei æhpit ka tou kæu'ag-han: *Neni appa ra ka ni-mapoungas ki mat-ë' mavitih tou 'likouhei' æhpit ka tou dungdung-au* [pahavoung.]

Luc.

(b) **Rom. 5: 12. Daerom gelijck door eenen mensche de sonde in de werelt ingekomen is/ende** door de sonde de doodt: **ende alsoo de doodt tot alle menschen door ghegaen is** in welcken alle gesondight hebben.

(c) **Jes. 66: 24. Ende sy sullen henen uytgaen / ende sy sullen de doode lichamen der lieden sien / die tegen my overtreden hebben / want** haeren worm en sal niet sterven, ende haer vyer en sal niet uyt-gebluscht worden, **ende sy sullen allen vleesche een afgrijsinge sijn.**

Matth. 25: 41. Dan sal hy seggen oock tot de gene die ter slincker-hand sijn / Gaet wech van my ghy vervloeckte in het eeuwighe vyer, **'t welck den Duyvel ende sijnen Engelen bereyt is.**

(d) **Joan. 5: 28. 29. En verwondert u daer niet over: want de uyre komt / in welcke** alle die inde graven zijn, **sijne stemme sullen hooren. Ende sullen uytgaen / die het goede gedaen hebben / tot de opstandinge des levens:** ende die het quade gedaen hebben tot de opstandinge der verdoemenisse.

Luc. 16: 23. Ka ni-mapatei-appa ta mavangei [k'anna,] ka ni-ravak ta teni. *Ka rou ni-paſau-vavauen tou' Kalæu'æu-en ki mattatyn', tou pæ'i alalaman tyn', ni kmy-tauah ti Abraham-an* ti Lazarus-an-appa tou æ-i-va tyn-da.

Jeſ. 66: 24. Kmyta tou ouro hina.

Patar ki katatouro ki Tateitalih.

1. Tou pipina ki 'lbæh ta ka't-ë-en kavitih-en ki kaæuloung?

Tou rourouha ki lbæh.

2. Kamang ta lbæh ka nau-namou?

Ka Tama-kavarau ta kaæuloung tou na kidi tyn'.

3. Pipina ta kidi ki varau ka maanni?

Rourouha ta maanni.

4. Kamang ta naunamou ki kidi ki varau?

Tabli-en ka varau.

5. Mou-mhga kow ki mang ki Tabli-en ka varau?

Kabouſſouk-an ki Nat'an Næieta, ka ahkei-ul-en ki kaæuloung ka ymmid, dou iroua ta neni tou Næi.

6. Kamang ta kararouha ki kidi ki varau?

Ta Pei-raringei-en ka varau.

7. 'Ou-piri-enhou ta mang ki 'pei-raringei-en ka varau?

Ymmud ki na ringei, ymmid ki na ſou, ymmid ki næhdarumdum ki kaæuloung, ka macyt ki Tatouhko ki Alid.

8. Ka't-

Luc. 16: 23. Ende de rijcke ſtierf oock / ende wierdt begraven. Ende als hy inde Helle ſijne oogen op-hief, zijnde inde pijne, ſach hy Abraham van verre, ende Lazarum in ſijnen ſchoot.

Jeſ. 66: 24. Siet voor.

Verklaringhe van de derde Vrage.

1. In hoe-veel ſtucken beſtaet d'ellendigheyt des menſchen?

In twee ſtucken.

2. Welck is het eerſte ſtuck?

Dat de menſch van naturen een ſondaer is.

3. Hoe-veelderley ſondē is'er?

Tweederley.

4. Welck is de eerſte ſoorte van ſonde?

De erf-ſonde.

5. Wat verſtaet ghy door de erf-ſonde?

De verduyventheydt van aerd / die alle menſchen met hun ter weerelt brengen.

6. Wat is de tweede ſoorte van ſonde?

De dadelijcke ſonde.

7. Wat verſtaet ghy door de dadelijcke ſonden?

Alle wercken / woorden / en gedachten des menſchen / de welcke ſtrijden tegen de Wet Godts.

8. Is

8. Ka't-e-en kavitih-an kaua ta atta k'ma-appa-hynna irang, ka Tama-kavarau ta kaæuloung?

Hahei mifling.

9. Kaumang?

Alei ka varau pa-ou-rauah-ato ki kaæuloung ki Alid, ka t'bboar ki ymmid ki kariang-an, ka paout-hili-appa tyni-æn ki 'Lyttou.

10. Kamang hnyn 'ta kararouha ki lbæh ka itou kidi-an ki ka't-ë'-en kavitih-an ki kaæuloung?

Ka ni-pa-ſidarim-en ta kaæuloung ki kapatei-an ka myhkaqua mydda-rynnouh.

11. Na mamang ta ni-pa-ſi-darim-en ki kapatei-an k'atta?

Ymmut ki ka'æuloung.

12. Kaoumang?

Alei ka Tama-kavarau ta ymmud ki kaæuloung.

13. Kidi kaua ka pis-ymd-ah ma-patei ta neni ka ni-mavarau?

Hahei kidi-atou-ra.

14. Tou ni-riæu-rioung ki mang?

Tou ni-ri'æu-rioung-en ka tata-koutta-kout ki Alid.

15. Matiktik kaua ta atta ki Alid, ka pahavoung-auh ki kapatei-an ta varau moukouna rou ouſyng?

Hahei matiktik k'anna.

16. Ka'umang ka matiktik k'anna?

Alei ka ſmidada ta ymmud ki varau

8. Is dit dan ſoo een groote ellende / dat de menſche een ſondaer zy?

Gewiſſelijcken ja het.

9. Waerom doch?

Om dat de ſonde is een af-wijckinge des menſchen van God / die de fonteyne is van alle heyl / ende een naerderinge tot den Dupvel.

10. Welck is nu het tweede ſtuck daer d' ellendigheyt des menſchen in beſtaet?

Dit / dat de menſche de eeuwighe doodt onderworpen is.

11. Wie is deſe doodt onder-worpen?

Alle menſchen.

12. Waerom doch?

Om dat alle menſchen ſon-daers zijn.

13. Is dan de doodt een noodſaeckelijck gevolgh van de ſonde?

Jaſe.

14. Upt wat kracht?

Upt kracht van het verbge-ment Godts.

15. Is dat recht by Godt / dat oock de mindere ſonden met de doodt werden geſtraft?

Ja het.

16. Waerom is dat recht?

Om dat alle ſonden is een

rau ki Tatouhko ki Alid.

17. Ni-t'akouttakout ki Alid ta kapatei-an ka mam-ei-mang alei ki varau?

Ni-t'akouttakout ta kapatei-an ka myhkaqua myddarynnouh.

18. 'Oumha-enhou ta mang ki kapatei-an ka myhkaqua myddarynnouh?

Pæ'i-alalam-en ki Kalæuu-en.

19. Paam't-auh dou manno ta pæ'i-alalam-en ki Kalæuu-en neini-æn k'anna ka maouro ki rÿh?

Siouro malouaf tou æuh ki kæuæh-han k'atta.

20. Mang ta tubb'hgah ki pæi-alalam-en k'anna?

Saouſâl ta voual ta vatti.

21. Maka-mang-ah ki dalia ta pæi-alalam-en k'anna?

Myhkaqua-ah myddarynnouh.

Ka ahpat ki Tateitalih.

'Oumhga-enhou toumang ta ka't-ë-en kavitih-an-ohou nohou?

Pattæ'-i-vli-an.

Tou Tatouhko ki Alid. [a]

Souſou ka tæiqua tou ſoulat ki Alid.

(*a*) Rom. 3: 20. *Tou Tatouhko ta k'akalang-in ki varau.*

Rom. 7: 7. *Ka ina-mau 'oumhga-ato ka varau ta karmur-in mamoei*, rou yn'n'ato vana-vana ta Tatouhko; *aſſi kow ma-rmur-ah mamoei.*

Patar

ſchenniſſe van Godts Wet.

17. **Wat doodt is'ez van Godt op de ſonde gedzepght?**

De eeuwige doodt.

18. **Wat vezſtaet ghy dooz d'eeuwighe doodt?**

De ſmezten dez Helle.

19. **Wanneez wozden deſe ſmezten dez Helle ovez den godlooſen geoeffent?**

Inſondezhept naez dit leven.

20. **Waez ovez gaen die ſmezten?**

Beyde/ovez lichaem en ziele.

21. **Hoe lange dueren die ſmezten?**

Indez eeuwighept.

De vierde Vrage.

Waez upt kent ghy uwe ellendighept?

Antwoord.

Upt de Wet Godts.

Schzifture-plaetſen.

(a) **Rom. 3: 20. Dooz de Wet is de kenniſſe dez ſonde.**

Rom. 7: 7. Want oock en hadde ick de begeerlyckheydt niet geweten (**ſonde te zijn**) **indien de Wet niet en ſeyde**/ Ghy en ſult niet begeren.

Patar ki ka ahpat ki Tateitalih.

1. Kamang ta Tatouhko ki Alid?

Pou-pænæ-en ki kamoëi-in ki Alid, ka matæutæuuh ymyt-æn ki mamang ka matiktik, ki mamang ka affi matiktik, pafihkaquan-appa ki rÿh ki kaæuloung tou' 'illig-hen.

2. Pypynna ta mannini ka Tatouhko ka na pæp'-æ ki Alid tou kæuloung-an?

Toutouro ta mannini.

3. Pananang-en-ato mama ki mang ta toutouro ki Tatouhko k'anna ka mannini?

Tatouhko ki T'ahtan-in tmamud, Tatouhko ki käumaum'-en, Tatouhko-appa ki fat-kiti-en ki Sou.

4. Mang ta Tatouhko ki toutouro k'atta, ka pou-pænæh ymyt-æn ki kavitih-an ka't-ë'en-eta?

Siouro ta Tatouhko ki fat-kyttiæn ki Sou.

5. Ni-pæ'auro ta Alid timang-an ki Tatouhko k'atta?

Ni-tmalum ta Alid ki Tatouhko katta tou rÿh ti Adam, tou naunamou tou ni-pei-ringei-en ki Alid tyni-æn.

6. Ni-mæ'u-tounoun kaua ta ti Adam tmalum ki Tatouhko k'atta tou kæuh-bavli tyni-æn tououl, mama ki ni-phæn ki Alid ta anna tyni-æn?

Affi.

7. Na

Verklaringe van de vierde Vrage.

1. **Wat is de Wet Godts?**

't Is een openbaringe van Gods wille/waer in verklaert word / wat recht / wat niet recht sy / den mensche verbindende tot gehoorsaemheyt.

2. **Hoe-veelderley wetten heeft Godt gegheven aen den mensche?**

Driederley.

3. **Hoe werden die driederley wetten genaemt?**

De wet der Ceremonien / de Politycke wet / ende de wet der Zeden.

4. **Welcke wet van dese drie openbaert ons onse ellendigheyt?**

Insonderheydt de wet der Zeden.

5. **Aen wien heeft Godt dese wet eerst gegeven?**

Godt heeftse inden beginne geplant in 't herte van Adam/ doe hy hem schiep.

6. **Heeft oock Adam dese wet alsoo voort geplant tot sijne nakomelinghen / gelijck hyse van Godt ontfangen hadde?**

Neen hy.

7. Hoe

7. Na mam'ei mang ta Tatouhko k'anna, ka ni--pou-rarÿh-en Alid ti Adam-an?

Jna ſi-dada alei ki varau tyn'.

8. Makka-koun-ato hnyn ymyt-æn ta Tatouhko ki Sou ka ſat kytti-æn, ka mannanæh kma-hynna mariang?

Na pæ'æ-mamado ki Alid ta atta ki Alalak ti Iſrael.

9. Tou na rima timang?

Tou na Rima ki Tama-Mattæ'i-tan ka ti Moſes.

10. Manno?

Aſſi madellia ſi-æuh ki ni-d'arang-en nein' tou Egypten.

11. Toumang?

Tou pou-læh, tou Voukyn ka Sinaï.

12. Tou kidi ka mamei mang?

Tou ouhkiap-en tou d'yllidyl-an ki Ta'u.

13. Ni-pak'yta ta ti JEHOVA tou kidi k'anna tyni-æn ki mamei mang?

Ni-pak'yta tyni-æn tou Apoei tou Ahto, tou 'Ltæh, tou Rykkat, tou tma-mouvavulbullum, tou oeni-appa ki I-oep.

14. Alei ki mang ka ni-pæ'æ-lala ta Alid ki Tatouhko k'atta tou ka-æuloung-an?

Alei ka 'k-dæ'uuá-ah kmalang ta kaæuloung ki ka't-ë'-en kavitih-an tyn', ka dyp-ah ta teni ki Alid.

15. Ni-

7. Hoe is 't dan met die wet gegaen/ die Godt in het hęzte Adams hadde geplant?

Sy is by-na geheelÿck uytgewiſcht dooz ſÿne ſonde.

8. Waez van daen komt nu de wet dez Thien-geboden die ſo volmaeckt is?

Godt ſelfs heeft die gegeven aen de kinderen Iſraels.

9. Dooz wiens handt?

Dooz de hand des Pzophe-ten Moſis.

10. Wanneez?

Wepnigh tÿts na de Uyt-tocht dez Iſraeliten uyt Egypten.

11. Waez?

In de Woeſtÿne/ op den Bezgh Sinai.

12. Op wat wÿſe?

Met ſchzick en bevinge des Volcks.

13. Hoe bezthoonde ſich dan de Heere op die tÿdt?

In Vpez en Hoock/ met Dondez/ Blixem/ ſware Wolcken/ en ſtezck gelupt ee-nez Baſuyne.

14. Waez toe heeft Godt deſe wet aldus andezmael aen den menſchę bezmieuwt?

Op dat de menſch ſÿn on-bezmogē kennende/ ſich ſoude bezootmoedigen booz Godt.

15. Is

15. Ni-phæn kaua ta Tatouhko k'atta ymyt-æn, alei ka k'iim-au-mytta ki atta ta kæuah-han ka myh-kaqua myddarynnouh?

Affi: râ paki-valei-en ta kæuag-han dyk ti Jesus Christus-an.

16. Pypynna ka 'tpal ki Tatouhko kafta?

Rourouha ta 'tpal.

17. Pypynna ta Sou tou tpal ka naunamou?

Pahpat ta Sou.

18. Pypynna ta Sou tou kararouha ki tpal?

Ninnim ta Sou.

19. Pahkou-sou-en-kytta ki mang tou naunamou ki 'tpal?

Ymmid ki t'atamd-en ka ahqu'-au-mytta ki Alid.

20. Pahkou-sou-en-kytta ki mang tou kararouha ki 'tpal?

Ymmid ki 'yllyg-hen ka yllygau-mytta ki Ta'u ka rarôuma.

21. Kamang ta na papasâl ki im-mid ki sou ki Tatouhko?

Atta: mavæ'angö-ahkow ki Alid tou tintin-ohou ka mitatmok, ki Ta'u-appa ka rarouma'uho mama mamado ymhou-an.

Kararim'a ki Tatei-talih.

Mamei mang ka mou-piri kow tou Tatouhko ki Alid ka Tama-ka-varau kow?

Pat-

15. Is dan ons niet dese wet gegeven / op dat wy door de selve het eeuwighe leven soecken souden?

Neense: dat is alleen te vinden in Christo Jesu.

16. Hoe veel Tafels heeft dese wet?

Twee Tafels.

17. Hoe veel gheboden heeft d'eerste Tafel.

Vier.

18. Hoe veel gheboden heeft de tweede Tafel?

Ses.

19. Wat wordt ons geboden in d'eerste Tafel des wets.

Alle de dienst die wy God moeten opdragen.

20. Wat wordt ons geboden inde tweede Tafel des wets?

Alle de diensten die wy by-sonderlijck onsen evenmaesten schuldigh zijn.

21. Welck is nu de somme van de gantsche wet?

Dit: ghy sult God liet hebben van gantscher herten / ende uwen naesten als u sel-ven.

De vijfde Vrage.

Op wat wijse weet ghy uyt de wet Godts dat gy een sondaer zijt?

Pattæ'i-vli-an.

Heirou tmoumimia ta Tatouhko k'atta ki kavæ'angö-an ka mænænæh ki Alid ki ta'u-appa ka rarouma, [a] Doumiaka maſſouſou jauan ta rÿh-au, ka aſſi-koh ni-ahqua ki ſaſat ki rourouha kanna. [b]

Souſou ka tæi-qua tou Soulat ki Alid.

(*a*) Matth. 22: 37. 38. 39. 40. *Mavæ'angö-ah kow ki MEIRANG ka Alid-oho, tou tyntin-noho' ka myhtatmok, tou vatti oho ka myhtatmok, tou 'oumhgan-appa'mhou ka ymmud.* Annata ſou ki padingi-an ka naunamou, ki keirang-en. Ka mæhkaulaula ki atta ta kararouha: *Mavæ'angö-ah kow ki Ta'u ka rarouma u-ho' mama mamado ymhou-an:* 'Æul-in tou ſou k'atta ka rarouha ta Tatouhko ymdappa ta na Tama-Mattæ'i-tan.

Rom. 13: 8. 9. 10. Ti-mamang *ta mavæ'ængö ki rarôuma, teni ta ni-pamut ki Tatouhko.* Ka att'appa, Aſſi kow mou-zouzoungah ki ni-makakitil, Aſſi kow louhpoug-ah, Aſſi kow haouzoung-ah, Aſſi kow gmeil-ah ki ſi-hahaharang, Aſſi kow ma-rmur-ah mamoei, ka rou akoume'-appa ki ſou ki padingi-an ka rouma-ra, papaſal'-en-ato papaſâl tou ſou k'atta, *Mavæ'ængö-ah kow ki Ta'u ka rarouma-u-ho' mama mamado ymhou-an* &c. *Anna-ta pavut-in ta Tatouhko ki kavæ'ængö-an.*

(*b*) Rom.

Antwoord.

Daer de wet volkomen liefde af-voordert beyde tot Godt ende onſen naeſten [a] / Daer getuyght my mijn gewiſſe dat ick geen van beyde onderhouden hebbe. [b]

Schrifture-plaetſen.

(a) **Matth.** 22: 37. 38. 39. 40. Ghy ſult lief hebben den Heere uwen Godt met geheel uw herte, ende met geheel uwe ziele, ende met geheel uw' verſtant. **Dit is het eerſte ende het groot ghebodt. Ende het tweede deſen ghelijck [is]:** Ghy ſult uwen naeſten lief hebben als u ſelven. **Aen deſe twee geboden hangt de gantſche wet ende de Propheten.**

Rom. 13: 8. 9. 10. **Die** den anderen lief heeft, die heeft de Wet vervult. **Want dit / Ghy en ſult gheen overſpel doen / Ghy en ſult niet dooden / Ghy en ſult niet ſteelen / Ghy en ſult geen valſche getuygeniſſe geven / Ghy en ſult niet begeeren / ende ſoo daer eenigh ander gebodt is / wordt in dit woort als in een hooft-ſomme begrepen / [namentlijck] in dit / Ghy ſult uwen naeſten lief hebben, gelijck u ſelven, &c. Soo is dan de liefde de vervullinge der Wet.**

(*b*) Rom. 7: 18. 21. Ka kavana-en-au ka assi itou-qua jau-an, att-ato tou vat-au, ta mariang: ka itou-qua jau-an ta moëi, *râ assi-mau paki-valei-en ta paam't-en ki mariang*, &c. Anna-ta paki-valei-en-au [jauan] ta Tatouhko k'atta, *rou mamoëi-koh ki paamt-en ki mariang, ka æ'i-a-qua jau-an ta assi mariang*.

1. Joh. 1: 8. Kmyta tou-ouro tou katatouro ki Tateitalih tou patah.(*a*)

Patar ki kararima ki Tateitalih.

1. Tmou-mimia emyt-an ki mang ta Tatouhko ki Alid?

Tmou-mimia ymyt-an ki kavæ'-ængö-an ki Alid, kavæ'ængö-an-appa ki Ta'u ka rarouma.

2. Tou pipina ki 'tpal ka ni-pasi-lbæ'lbæh-en ta Tatouhko k'atta?

Tou rourouha ki 'tpal.

3. Pahkou-sou-en-kytta ki mang tou tpal ka naunamou?

Ymmid ki tatamd-en ka ahqu'au-mytta ki Alid.

4. Pahkou-sou-en-kytta ki mang tou kararouha ki 'tpal?

Ymmid ki 'illih-en ka illih-au-mytta ki tau ka rarouma.

5. Tæuuh-au ta na papasâl ki sou ki Tatouhko.

Mavæ'ængo-ah kow ki Alid ka MEIRANG-oho, tou tintin-oho ka myhtat'mok, tou vatti-oho kamyh-tat'mok,

(b) Rom. 7: 18. 21. Want ick weet dat in my / dat is / in mijnen vleesche geen goet en woont: want het willen is wel by my / maer het goet te doen dat en vinde ick niet. &c. Soo vinde ick dan dese wet [in my] / als ick het goet wil doen, dat het quaet my by-light.

1. Joh. 1: 8. Siet boven de derde Vrage. (a)

Verklaringhe van de vyfde Vrage.

1. Wat eyscht de wet Godts van ons?

Sy eyscht van ons liefde tot Godt / ende liefde tot onsen naesten.

2. In hoe veel Tafelen is dese wet verdeelt?

In twee Tafelen.

3. Wat word ons geboden inde eerste?

Alle dienſten die wy Godt moeten opdragen.

4. Wat wordt ons geboden inde tweede Tafel?

Alle de dienſten / die wy onsen naeſten ſchuldigh zijn.

5. Seght de ſomme des wets.

Ghy ſult liefhebben Godt uwen Heere / van gantſcher herten / van gantſcher zielen /

tat'mok, tou hinauä-oho ka ymmid, tou ymd-appa ki kailhgen'ho. Anna ta ſou ki padingi-en ka naunamou ka keirang-en, ka mahkaulaula ki atta ta kararouha, Mævæ'ængo-ah kow ki Ta'u ka raroumau-ho mama mamado ymhou-an. 'Eul-in tou rou-rouha ki ſou k'atta ta Tatouhko ka ymmid ki na Tama-Mattæ'i-tan-appa.

6. 'Oumhga-en-hou ka na ma-mang ta Ta'u ka rarou'ma-'uho?

Ymmid ki ka'æuloung.

7. Ka'umang ka kidi-ato ka ma-væ'ango-ahkytta ymmid ki ka'eu-loung?

Alei ka ni-pei-ringei ta ymmid ki ka'æuloung tou papei-kakounoung-in tou paahka-koun-appa ki Alid mama ymyt-æn.

8. Mattæ'i-ſaoungâ mattæ'i 'mſing, mamei-mang ka pahtæutæuuh-en kow ki tpal ka naunamou ki Ta-touhko, ka Tama-kavarau kow?

'Tpal ka naunamou ki Tatouh-ko tmou-mimia, ka mavæ'ængo-ah koh ki Alid tou myhtat'mok ka tintin, tou myhtat'mok ka vatti, tou ymmid ki hynnaua, tou ymd-appa ki kailhgen: Râ mangä-ngili jau-an ta ryh-au, ka aſſi koh ni-madyk aſſi ma-koma-hina mavæ'ængo ki Alid, râ ni-mavahyr-appa-koh ki Alid.

9. Pahtæutæuuh-en-kow mamei-mang

van gantſchen gemoede/ ende alle krachten. Dit is het eerſte ende grootſte gebodt / dat an-der is deſen gelijck / Ghy ſult uwen naeſten lief hebben als u ſelven. Aen deſe twee geboden hangt de gantſche wet ende de Propheten.

6. Wie verſtaet ghy door u-wen naeſten?

Alle menſchen.

7. Waerom zijn wy ſchul-digh alle menſchen lief te heb-ben?

Om dat alle menſchen naer het beeldt ende ghelijckeniſſe Godts geſchapen zijn/ gelijck oock wy.

8. Seght nu klaerder / hoe leert u d'eerſte Taeffel des wets dat ghy een ſondaer zijt?

D'eerſte Taeffel des wets eyſcht / dat ick Godt ſal lief hebben van gantſcher herten / van gantſcher zielen / van gantſchen gemoede / ende van alle krachten: Maer mijn ge-wiſſe getuyght my / dat ick God niet alleen niet en hebbe lief gehadt/ maer dat ick oock ſelfs Godt hebbe gehaet.

9. Hoe leert uw de tweede Taef-

mang ki kararouha ki tpal ki Tatouhko, ka Tama-kavarau kow?

Tpal kararouha ki Tatouhko tmou-mimia, ka mævæ'ængo-ahkoh ki Ta'u ka rarouma-au mama mamado jau-an: Ra mangängili jauan ta rÿh-au, ka affi-koh ni-madyk affi ma-kma-hynna mavæ'ængo tyni-æn mama jau-an, ka ni-ma vahyr-app'oh tyni-æn ki nat-'an næi-au.

Ka innim ka Tateitalih.

Ni-mei-k'ma-kau-hynna ta Alid ki ka'æuloung ka a-kou t'ë vitih ta teni?

Pattæ'i-vli-an.

Affi: ra ni-pei-riang[a] ki Alid ta kaæuloung: râ na kidi-appa ki nihou-atyng-an ki na Ramou-eta ka ti Adam ti Eva[b] ni-kæuhkmahina ni-kæuh 'të' pakavitig ta ni-'næi-eneta, ka ni-a-ymd-in-kytta a-balei mara pei-alak-in-appa tou varau.

Soufou ka tæ'iqua tou Soulat ki Alid.

(*a*) Genef. 1: 31. Ka ni-kmytta ta Alid ki mamang ka na ringei tyn', *ka k'ytei ka ouhang na mariang da.*

Gen. 1: 26, 27. Ka ni-k'ma ta Alid: meiringei-eta ki ka'euloung, ka peikakounoung ymyt-æn, ka pæhkaulan-ei-myta, ka Mei-fafou-ah &c. *Ka ni-mei-ringei ta Alid ki ka'euloung na pei-kakounoung tyn' nyni-æn, na pei-ka-*

Taeffel des wets/dat ghy een fondaez zijt?

De tweede Taeffel des wets eyfcht / dat ick mijnen Naeften fal lief hebben als mijn felven: Maez mijn ghewiffe getuycht my / dat ick hem niet alleen niet foo lief en hebbe als my zelven / maez dat ick hem felfs oock van natuyren hate.

De feefte Vrage.

Heeft Godt den menfche foo boos gefchapen?

Antwoordt.

Neen: Godt heeft den menfche goet[a] gefchapen: maez dooz den val onfez eezfte Oudezs Adam ende Eva[b] / is onfe natuyre foo beduzven[c] / dat wy alle in fonden ontfangen ende geboren wozden.[d]

Schzifturez-plaetfen.

(a) Genef: 1: 31. Ende Godt fach alles wat hy gemaeckt hadde/eñ fiet, het was feer goet.

Genef. 1: 26, 27. Ende Godt feyde: laet ons menfchen maecken/ na onfen beelde / nae onfe gelijckeniffe: ende dat fy heezfchappije hebbē ꝛc. Ende Godt fchiep den menfche nae fijnen beel-

kakounoung ki Alid ni-pei-ringei tyn' tyni-æn: ka Paræh ki Ina-appa nimeiringei neini-æn.

Coll. 3: 9. 10. Ina mattæ'i-nado mattæ'iharang ymoumi-æn, &c. Ka ni-pammian-nomi ta ka'æuloung ka vahæu *ka pæivahæu-en tou k'ak'alang-in, tou a-lalikoh han ki na pei-kakounoung tyn' tyni-æn k'anna ka ni-mei-ringei tyni-æn na nynno.*

Eph. 4: 24. Ka mammi-ah kamou ki kaæuloung ka Vahæu [*ka ni-pei-ringei*] *tou ahkaquan ki Alid tou katiktikan tou pakad'llih-an pakatiktik ka mamſing.*

(*b*) Gen. 3: 1.2.3.4.5.6. Ka ni-ſimhamhga ta Voelei fiouro ki ymmid ki ajaäjam ka tou poulæ-poulæh, ki ni-peiringei ta ti JEHOVA Alid: ka ni-k'ma ta teni ki Ina? Miſſing kaua ni-kma ta Alid, aſſi-kamou kman-ah ki ymmid ki pærænæh ka tou Raoul? Ka ni-k'ma ta Ina ki Voelei, Hmahei-kame kman ki Voua ki pærænæh ka tou Raoul: Râ na voua ki pærænæh ka itou-taukad ki raul, nikma ta Alid: Aſſi-kamou kman-ah ki atta, ka aſſi-kamou ſmoukla-ah ki atta, alei ka aſſi-kamou lava mapatei-al-ato. Ka ni-k'ma tâ Voelei ki Ina: Aſſi-kamou mapateiâ. Râ mou-'mhga ta Alid, tou wæ'i rou kan-aumoumi ki atta, ka parkylateih ta matta-omi: ka mama-al-ato-kamou ki Alid tou kalang-en ki mariang ki aſſi ma-

beelde, nae den beelde Godts ſchiep hy hem: **man ende wijf ſchiep hyſe.**

Coll. 3:9.10. En lieght niet tegen malkanderen/ ꝛc. want ghy hebt aengedaen den nieuwen menſchę die vernieuwt wort tot kenniſſe, nae het evenbeeldt des genen die hem geſchapen heeft.

Eph. 4:24. Ende den nieuwen menſchę aendoen/die nae Godt geſchapen is in rechtveerdigheyte nde heyligheyt.

(b) **Gen. 3: 1.2.3.4.5.6. De ſlanghe nu was liſtiger dan al 't ghedięzte des velts / het welck de Heere Godt gemaekt hadde: eñ ſy ſęyde tot de vzouwe: Is 't ook dat Godt geſęyt heeft / ghy lieden en ſult niet eten van allen boom deſes hofs? Ende de vzouwe ſęyde tot de ſlanghe: Van de vzucht dęz boomen deſes hofs ſullen wy eten: Maęz vande vzucht des Booms die in 't midden des hofs is/heeft Godt geſęyt: Ghy en ſult van die niet eten/ noch die aen roeren / op dat ghy niet en ſtęzvet. Doe ſęyde de ſlange tot de vzouwe: Ghylieden en ſult den doodt niet ſtęzven. Maęz Godt weet/ dat**

ten

mariang. Ka ni-kmyta ta Ina, ka na mariang ta pærænnæh tou k'akannin, ka k'yheil-en ki matta, ka pærænæh-app-ato k'anna, ka kæævahin tou pa au-mhgan, *ka ni-ara tyn ki voua tyn' ka ni-k'man, ka ni-piæ-appa ki thoung tyn', ka ni-kman ta teni.*

(*c*) Rom. 5: 12. Kmuta tou katatouro ki Tateitalih. (*b*)

Rom. 7: 18: Kmyta tou kararima ki Tateitalih (*b*)

Rom. 8: 7. Alei ka *mavavæuuh ki Alid ta pæhbalei-en ki vat:* ka assi pasi-darim-en ta atta ki Tatouhko ki Alid: ka assi pasi-lpouh-un-appa.

(*d*) Ps. 51: 7. K'yt-ei, *ni-pei-alakkoh tou katoukoul-an:* ka *ni-a-balei-enkoh mara tou varau ki Rena-au.*

Ephes. 2: 3. Ka *na alalak-kytta ki 'ng'ale tou nattan næi-eta*, mama ki rarouma.

Gen. 5: 3. Ka ni-pou-alak [ta ti Adam ki Alak ka Paræh] *paahkoun tyn' tyni-æn, papei-kounoung in tyn' tyni-æn*, ka ni-smaki-nanang ki nanang tyn', Seth.

ten daghe als ghy daer van etet / soo sullen uwe oogen geopent worden: ende ghy sult als Godt wesen/ kennende het goet ende het quaet. Ende de vrouwe sach / dat die Boom goet was tot spijse / ende dat hy een lust was voor de oogē / ja een Boom die begeerlijck was om verstandig te maken/ ende sy nam van syne vrucht, ende at: ende sy gaf oock haren man met haer, ende hy at.

(c) Rom. 5: 12. Siet de derde Vrage/ op de l. (b).

Rom. 7: 18. Siet Vrage vijf/ op de l. (b).

Rom. 8: 7. Daerom dat het bedenkē des vleeschs vyantschap is tegen Godt: want het en onderwerpt sich de wet Godts niet: want het en kan ook niet.

(d) Ps. 51: 7. Siet / ick ben in ongerechtigheydt gebooren: ende in sonde heeft my mijne moeder ontfangen.

Ephes. 2: 3. Ende wy waren van natuere kinderen des toorns, gelijck oock de andere.

Gen. 5: 3. Ende Adam gewan een soone na sijn gelijckenisse, na sijn evenbeelt: ende noemde sijnen name Seth.

Patar ki kaannim ki Tateitalih.

1. Ni pei-mang meiringei ki Alid ta Ka'æuloung?

Ni-pei-riang ki Alid ta Ka'æuloung, tou na papei-kakounoung tyn' tyni-en.

2. Oumhga-enhou ta mang ki na papei-kakounoung ki Alid tou Ka-'æuloung-an?

Siouro ta katiktik-an ta paka-tiktik-en-appa ka ſinnæh madlig, ka ni-pei-ſaal ki Kaæuloung tou naunamou.

3. Mattæ'i-ſaoun-â mattæ'i-'mſing, pæh-balei-en-ato ta mang tou katiktik-an tou paka-tiktik-en-appa pakad'lig kanna?

Ka ni-pakaræmæh ta oumhgan ki Ka'æuloung tou k'alangin kad'llih ki Alid: ka ni-matiktik ta kamociin tyn' ki T'au ka rarouma tyn', ni mad'llih-appa ki Alid: ka ni-millih ki pæhalalei-in pæhdimdim ta ynnænæh-en tyn' tou ymmid ki mamang.

4. Heirou ni-pei-d'llih k'ma-hynna mei-tiktik ta Kaæuloung tou naunamou, ni-oumang hnyn ta kidi tyn' ka kma-hynna mat'ë mavitih?

Na kidi ki ni-hou-aryng ki na Ramou-eta ka ti Adam ti Eva.

5. Ti mang ta ni pakka-naunamou-en ki varau?

Ti

Verklaringhe van de ſeſte Vrage.

1. Hoe heeft Godt den menſchе geſchapen?

Godt heeft den menſchе goet / ende naer ſijn evenbeelt geſchapen.

2. Wat verſtaet ghy door het beelt Godts inden menſchе?

Inſonderheyt ware gerechtigheyt ende heyligheyt / daer de menſchе inden beginne mede geſchapen is geweeſt.

3. Seght wat dupdelijcker / wat onder deſe gerechtigheyt ende heyligheydt begrepen wort?

Dat het verſtant des menſches was verlicht met waere kenniſſe Godts: ſynen wille was rechtveerdigh ontrent ſynen naeſten / ende oprecht ontrent Godt: ſyne genegentheden waren in allen de reden gehoorſaem.

4. Is den menſch inden beginne ſoo heylig geweeſt / van waer komt hy dan nu ſoo bedurven van aerdt?

Uyt den val onſer eerſte Ouders Adam en Eva.

5. Wie is de eerſte oorſaecke der ſonden geweeſt?

Adam

Ti Adam ti Eva.

6. Ti-mang ta ni-paka-barau ti Eva-an?

Voelei, 'Lyttou kanna.

7. Mamei-mang ta na Sou ki Lyttou ti Eva-an, tou ni-pakavarau-en tyn tyni-æn?

K'mahina ta na sou tyn; Heirou kman kow ki voua k'atta, parky-latauh rou anna ki matta ohou, ka mam'ah kow ki Alid tou kalang-in ki mariang ki affi mariang.

8. Timang ta ni-pakavarau ti Adam-an?

T'boung tyn' ka ti Eva.

9. Irou ka ni'kahato kman ta ti Adam ki voua k'anna, ni-maki valei kaua ta teni ki keirangen ki kidi ka masaoun mariang, mama ki na sou ki Lyttou tyniæn?

Affi: ra ni-pakadis-en pakadæuua paka't-e pakavitih ta kidi tyn, ka nirou-ato ta kapateian tyni-æn.

10. Mattæ'i mang ta na sou ki Alid ki atta?

Mattæ'i-kma-hinä ta na sou ki Alid: Ka ni-kmytta ka mannanna ta neni.

11. Kamang kanna?

Ni-kmytta ta Kæuloung, ka nipapannanna ki katiktik-an tyn', ka mi-

Adam en Eva.

6. Wie heeft Eva tot de sonde verlockt?

De Slange / dat is den Duyvel.

7. Wat reden gebruykten de Duyvel om Adam tot sondigen te bewegen?

Dese redenen; Indien ghy van dese bruycht eet / soo sullen uwe oogen geopent worden / ende ghy sult als Godt wesen kennende het goet ende quaet.

8. Wie heeft Adam tot de sonde gebracht?

Sijn Vrouwe Eva.

9. Wanneer nu Adam van dese bruycht gegeten hadde / isser doen wel een groter heerlijckheyt over zijnen staet gebracht / gelijk de Duyvel hem geseght hadde?

Gantschelijck niet: maer ter contrarie is terstont sijn natuere t'eenemael bedorven geworden / ende de doot over hem gekomen.

10. Wat ghetuyght Godts woordt hier van?

Godts woordt seydt aldus: Ende sy saegen dat sy naeckt waeren.

11. Maer wat is dat?

De menschy sachy / dat hy van alle sijn gerechtigheydt

mi-nanna-appa mitouhko tou douma ki 'nḡale ki Alid.

12. Ni-itouqua tou mang ta ka't-'ë-en kavitih-an k'atta?

Siouro tou karimdim-an ki oumhgan tyn', tou paparyt-en ki ka moeiun tyn', tou pakarakkarak-in ki inænæh-en tyn' makoudouma ki pæh-alalei-in tyn' pæhdimdim, k'maappa-hynua ka maouro ki mamang ka rouma tou kat-ë'-en kavitih-an kanna ta Kaæuloung, dyk mavarau.

13. Ni-mou-dyk kaua mouqua ta ſi-dad'-an k'atta ti Adam-an, ni-ſahtounoun lava ki Ka'æuloung ka rouma?

Ni-mou-qu-appa ta ſi-dad-an k'atta tou ymmid ki kæuh-bavli tououl ti Adam-an.

14. Tou kidi ki mang ka ni-ſahtounoun ta ſi-dad'-an katta tou ymmid ki kæuh-bavli tououl ti Adam-an?

Tou kidi ki pei-alak-en neiniæn.

15. A-balei-en kaua pei-alak-en kaua tou varau ta ymmid ki kaeuloung?

Hahei.

Ka papito ki Tatæitalih.

Kamang ta ni-h'ouaryng-an ki na Ramou-eta ka naunamou?

Pattæ'i-vli-an.

Ka ni-kman ta neni ki voua ki Paræn-

was ontbloot ende naeckt ſtondt vooꝛ den tooꝛn Godts.

12. Waeꝛ in beſtaet deſe vꝛeꝛdooꝛventheyt?

Inſondeꝛheydt inde duyſteꝛniſſe ſijns veꝛſtants / inde veꝛkeeꝛtheyt van ſijnen wille / inde wedeꝛſpannigheyt ſijneꝛ genegentheden tegens de reden / ſulcks dat de menſch in die verdooꝛventheyt niet andeꝛs en kan als ſondigen.

13. Is deſe vꝛeꝛdooꝛventheyt alleen ovꝛeꝛ Adam gekomen / of iſſe oock tot andere menſchen ovꝛeꝛgegaen?

Deſe vꝛeꝛdooꝛventheyt is mede vooꝛt geſet tot alle de nakomelingen Adams.

14. Op wat wijſe vooꝛt deſe vꝛeꝛdooꝛventheyt tot alle nakomelinghen Adams vooꝛt gheplant?

Dooꝛ de geboorte.

15. Woꝛden dan alle menſchen ſondeꝛ ondeꝛſcheyt in ſonden ontfangen eñ geboren?

Jaſe.

De ſevende Vrage.

Wat is dien val onſeꝛ eeꝛſte Oudeꝛs geweeſt?

Antwoord.

Dat ſy hebben gegeten van de

rænnæh [a] ka ni-'avag-han ti JEHOVA neini-æn. [b]

Souſou ka tæ'i-qua tou ſoulat ki Alid.

(*a*) Gen. 3: 6. Kmytta tou ka innim ki Tateitalih (*b*).

(*b*) Gen. 2: 16. 17. Ka ni-poutouh-ko-en ki Alid ta Kaeuloung kounhiä: Kman-ah kow ki mæyh pærænnæh ka tou Raoul: *Râ na parænnæh ki kalang-en ki mariang ki aſſi mariang, aſſi kow kman-ah ki anna*. ka tou wæ'i k'anna rou kman kow ki anna mapatei-ah kow.

Patar ki Tateitalih ka papytto.

1. Na pah kou-ſaſou kaua ki Alid ta mamang ki Ka'æuloung, ſiæuh ki ni-peiringei-en tyn' tyni-æn?

Hahei.

2. Mang ta na pah kou-ſa-ſou kanna?

Ka aſſi kman-ah ta Ka'euloung ki voua ka na avah tyni-æn.

3. Na voua-ato ki mang ta anna?

Aſſi-kytta paomhgan ki ſou ki Alid.

4. Pananang-en-ato tou ſou ki Alid mama ki mang ta parænnæh k'anna?

Parænnæh ki kakalang-in ki mariang ki aſſi mariang.

5. Kaude vrucht des Booms [a] welcke hun Godt verboden hadde. [b]

Schriftuer-plaetſen.

(a) Gen. 3: 6. Siet Vrage ſes (b).

(b) Gen. 2: 16. 17. Ende de Heere Godt geboodt den menſchе ſegghende: Van allen boom des Hofs ſult ghy vryelick eten: Maer vanden Boom der kenniſſe des goets ende des quaets, daer van en ſult ghy niet eten, want ten dage als ghy daer van eet ſult gy den doodt ſterven.

Verklaringe van de ſevende Vrage.

1. Na dat God den menſchе geſchapē hadde / heeft hy hem doen ock eenig bevel gegevē?

Ja hy.

2. Wat bevel is dat gheweeſt?

Dat de menſch niet eten ſoude vande verboden Vrucht.

3. Wat vrucht is dat geweeſt?

De Schrifture en heeft ons dat niet geopenbaert.

4. Hoe wort den Boom genaemt in Godts woort?

Den Boom der kenniſſe des goets ende des quaets.

5. Kaumang ka ni-pæh-kma-hyn-na mananang ta anna?

Alei ka rou kman-ah ta Ka'æu-loung ki anna, madys-al-ato hmahei maki-valei ta teni riang ki mang ka ni-patau-rumma tyn', ka't-ë-en kavi-tihan appa ki mang ka ni-pou-mado tyn' pou-halap tyni-æn.

6. Kamang ta ka't-e-en k'anna ka ni-irou-ato mou-halap ki Ka'æu-loung?

Si-dad'-an ki kidi tyn' ki 'ngale-appa ki Alid tyni-æn.

7. Ni-madys kaua kmalang ta Ka-'æuloung ki ka't-ë-en tyn' ſiæuh ki ni-kavarau-en tyn'?

Hahei.

8. Mamæh ta atta toumang?

Tou atta ka ni-ſimimia ki pam'-mia-eih tyn' alei ki tapagh-an-eih ki pannann-annan tyn, ka ni-ylpud ſou-ivung tou væuung na douma ki vlung ki Alid.

9. Ni-itou-kounna ta parænnæh k'anna?

Tou Paradys.

10. Na mang ta Paradys k'anna?

Ni-itou-papararænnæh-en-ato ka k'heil-en; ka ni-pei-ringei ki Alid tou naunamou.

11. Dyk kaua ni-akoumea ki ſafat ki parænnæh ki kalang-en ki ma-riang ki affi mariang, ka affi ni-hahei-en ta ti Adam pakan ki anna?

Ha-

5. Waerom wiert hy alſoo genaemt?

Om dat de menſch daer van etende/ terſtondt ondervinden ſouw/ wat goet hy verloren wat quaet hy op ſich ſelven gehaelt hadde.

6. Welck is die ellendigheyt die over den menſch gekomen is?

De verdorventheyt ſijner natuere eñ den toorn Godts.

7. Heeft dan de menſch ſo da-delijk ſijn ellendigheyt gekent na dat hy geſondicht hadde?

Ja hy.

8. Waer uyt blijckt dat?

Daer uyt/ dat hy ſich heeft kleederen ghemaeckt om ſijn naeckthevt te bedecken/ ende gevlucht is ſchuylende in het Boſch van het aengeſichte des Heeren.

9. Waer was dien Boom?

In het Paradijs.

10. Wat was dat Paradijs?

Een luſthof; van Godt in den beginne geſchapen.

11. Waſſer maer alleen eenen Boom der kennuſſe des Goets ende des Quaets/ daer Adam niet van eten mocht?

Jae;

Hahei; ni-akoumea dyk ſaſat ki Parænnæh k'anna.

12. Alei ki mang ni-avag-han ki Alid ta ka'æuloung ka aſſi kman-ah ki parænnæh kanna?

Alei ka pou-tata'i kidi-eil-ato pæushut ta parænnæh kanna ki Pei-ſaſou-an ki Alid ki kaæuloung.

13. Aſſi ni-inang kaua ta ti Adam kman ki ſaſat ki parænnæh k'anna?

Aſſi ni-inang: râ na k'mahynna ta vuruh ki rÿh tyn'.

14. Maſaoun kaua malouaf ta varau katta ka ni-kman ta ti Adam ki parænnæh k'anna, ka rou ni-kmaärouh lava ta teni ki ſou kamamang ki rouma ki Tatouhko ki Alid?

Hahei miſſing.

15. Kaoumang?

Alei ka kma-hynna ni-inang ſidarim ta ti Adam ki Peiſaſou-an ki Alid.

16. 'Ou-piri-en-hou kaua, irou ka ni-kman ta kaæuloung ki voua k'anna, ka ni-kaaroghan tyn' rou anna ta ymmid ki Tatouhko ki Alid?

Hahei.

Ka k'oyhpa ki Tatæitalih.

Amyt-ah-kaua ta ni-kavyllinghgen kanna ti Adam?

Pattæ'i-vli-an.

H'ahei râ: [a] teni ta na Ramou-eta ym-

Jae; alleen die eenen Boom.

12. Waerom verboodt Godt den menſchе van dien Boom te eten?

Om dat het was een Sacrament vande Heerſchappije Godts over den menſche.

13. En heeft ſich Adam evenwel niet ontſien van dien eenen Boom te eten?

Neen hy: ſoo groot was ſijn wederſpannigheyt.

14. Maer iſſer yet meer aen gelegen geweeſt dat Adam van deſen boom at / dan of hy eenigh ander gebodt des wets overtreden hadde?

Ja het gewiſſelijck.

15. Waerom?

Om dat hy de Regeeringe Godts niet en heeft willen onderdanigh zijn.

16. Derſtaet gy dan / vermits de menſch gegeten heeft van die vrucht / dat hy derhalven de gantſche wet Godts heeft overgetreden?

Ja ick.

De achtſte Vrage.

Gaet ons deſe ongehoorſaemheyt Adams oock aen?

Antwoordt.

Jaſe doch: [a] want hy is onſer

ymdei [b], ni-ma-ymmid-kytta mavarau itou-qua tyni-æn. [c]

Souſou ka tæ'iqua tou ſoulat ki Alid.

(*a*) Rom. 5: 12. Kmytta tou katatouro ki Tatæitalih (*b*).

(*b*) Act. 17: 26. Ka *ni-peiringei* [ki Alid] *tou na æmagh ka ſaſat ta ymmid ki kavoui vouyl-an ki kaæuloung*, paitouqua neiniæn tou ymmid ki Næi.

(*c*) Rom. 5: 12. Kmytta tou katatouro ki Tateitalih (*b*).

1. Cor. 15: 21. *Alei ka na kaæuloung ta kapatei-an*, na kaæuloung-appa ta likouh-eih æhpit ki ni-mapatei.

Patar ki kak'oyhpa ki Tateitalih.

1. Aæupyha-in kytta kaua ki na varau ti Adam?

H'ahei.

2. Aæupyha-in-kytta mama ki mang ki varau k'anna ti Adam?

Tou k'æuäitting-in imyt'-æn.

3. Kæu-ä-itting-in-kytta mama ki mang ki na varau ti Adam, rou äouſſi-appa-eta kalahei?

Alei ka ni-itou-ſal-kytta ti Adam-an tou ſaſat ki ſi-kava-kavah-en lam ki Alid.

4. 'Ou-mhga-enhou kaua, Irou ka ni-

ſez allez vadez[b]/ ende wy hebben alle in hem geſondight. [c]

Schriftuez-plaetſen.

(a) Rom. 5: 12. Siet de dezde Vrage (b).

(b) Act. 17: 26. Ende heeft uyt eenen bloede het ganſche geſlachte der menſchen gemaeckt, om op den geheelen aerdbodem te woonen.

(c) Rom. 5: 12. Siet Vrage drie (b).

1. Coz. 15: 21. Want dewyle de doodt door eenen menſche is, ſoo is oock de opſtandinge dez dooden dooz eenen menſche.

Verklaringe van de achtſte Vrage.

1. Sijn wy oock ſchuldigh aen de ſonde van Adam?

Ja wy.

2. Hoe ſijn wy ſchuldigh ghewozden aen de ſonde van Adam?

Dooz toe-rekeninge.

3. Hoe wozdt de ſonde Adams ons toe-gereeckent/ nae dien wy doen tez tijt noch niet en ſijn geweeſt?

Om dat wy alle neven Adam ſtonden in het ſelve verbondt met Godt.

4. Verſtaet ghy dan dat Adam

ni-smidada ta ti Adam ki ni-sikakavag ki Alid, ka ni-sidadan tyn' ta anna alei tyni-æn mamado, alei-appa ki ymmid ki kæuh-bavli tyni-æn tououl?

Hahei.

5. Kaoumang?

Alei ka na patar ki ka'æuloung ka ymmid ta ti Adam.

6. Pattæ'i-pouk-en-hou ta mang ki ymmid ki atta?

Ka ni-mavarau-kytta itou-qua ti Adam-an, ka alei ki anna itou-sâl kytta ti Adam-an itourarim ki kapateian ka myhkaqua myddarynnouh.

Ka matouda ki Tatæitalih.

Mamei mang ka moum'-mhga kow tou Tatouhko ti JEHOVA, ka ni-pasi-darim kow ki kapatei-an ka myhkaqua myddarynnouh tou voual-oho tou vatti-oho?

Pattæ'i-vli-an.

Heirou k'ma ta Tatouhko ti JEHOVA, Pahko-avavag-hauh ta ymmud ka affi itoudæuua tou ymmid ka ni-soulat-en tou soulat ki Tatouhko [a], nda tin-nen-koh tou ry'-æu, [b] ka ni-kaarouh-en-au ta ymmud ki sou ki Tatouhko ti JEHOVA [c] ka wæ'i'i-app'-ah kma-arouh ki anna.

Sousou ka tæi-qua tou soulat ki Alid.

(a) Deut. 27: 26. *Pahkou-avavag-auh ta affi paka-shut-ah ki sou ki Tatouhko*

dam het verbont Godts schendende/'t selve geschonden heeft voor hem ende oock voor alle sijne nakomelingen?

Ja ick.

5. Hoe soo dat?

Om dat Adam was de wortel van't menschelijk geslacht.

6. Wat besluyt gy uyt allen desen?

Dat wy oock hebben gesondight in Adam/ende oversulcx oock met Adam liggen onder de eeuwige doot.

De negende Vrage.

Hoe verstaet ghy uyt de wet Godts / dat ghy naer lichaem en ziele de eeuwighe doot onderkeurigh zijt?

Antwoord.

Daer de wet seyt/vervloeckt is hy die niet en blijft in alles dat gheschreven staet in het Boeck des wets [a]/ daer ghetuyght my mijn gewisse [b] dat ick selfs alle de geboden des wets [c] overtreden hebbe/ende noch dagelijcks overtrede.

Schriftuer-plaetsen.

(a) Deut. 27: 26. Vervloeckt sy, die de woorden deser wet niet en

touhko, tou paämt-eih tyn' ki anna.

Gal. 3: 6. *Pahkou-avavag auh ta ymmid ka aſſi itou-dæuua tou ymmid ka ni-ſoulat-en tou ſoulat ki Tatouhko, tou paamt-eih ki anna.*

(*b*) Rom. 7: 18. Kmytta tou kararouha ki Tatæitalih (*b*).

Rom. 3: 9 tou kidi ki 18. Kmytta tou kararouha ki Tatæitalih (*a*).

(*c*) Job. 9: 2. 3. Miſſing kavanaen-au ka k'ma hynna: nda matiktikah tou æmæg ki Alid ta kaæuloung mama ki mang? *Rou mamoei ta teni matihtil ki ſou tyni-æn, mauro-ah mattæ'i-vli ki ſaſaſat na ſat katounounan.*

1. Joan. 1: 8. Kmytta tou katatouro ki Tatæitalih (*a*).

Patar ki Tateitalih ka matouda.

1. Kamang ta t'ou-mimi-en ki Tatouhko ki Alid ymyt-æn?

'Illig-hin ki ymmid ki anna ka niſoulat-en tou Tatouhko ki Alid.

2. Pattau-mamſing ki mang ta Tatouhko neini-æn ka a-ymmid ahqua ki atta?

Pattau-mamſing ki kæuag-han ka myhkaqua myddarynnouh.

3. Tma-kou-takout ki mang ta Tatouhko neini-æn ka aſſi itou-deuua tou ymmid ki mamang ka niſou-lat-en tou anna?

Tma-

en ſal beveſtigē, doende de ſelve.

Gal. 3: 10. Vervloeckt is een yegelijck die niet en blyft in al het ghene geſchreven is in het boeck der wet, om dat te doen.

(b) Rom. 7: 18. Beſiet de vijfde Vrage (b).

Rom. 3: 9 tot 18 toe / ſiet de tweede Vrage (a).

(c) Job. 9: 2. 3. Waerlijck ick weet dat het ſoo is: want hoe ſoude de menſche rechtveerdig ſijn by Godt? Soo hy luſt heeft, om met hem te twiſten, niet een uyt duyſent ſal hy hem beantwoorden.

1. Joh. 1: 8. Beſiet de derde Vrage (a).

Verklaringe van de negende Vrage.

1. Wat eyſcht de wet Godts van ons?

Onderhoudinge van alle't geene daer in geſchreven ſtaet.

2. Wat belooft de wet aen den genen die dit alles onderhouden?

Het eeuwige leven.

3. Wat dreyght de wet over den genen die niet en blijft in al het gene daer in geſchreven ſtaet?

Den

Tma-kou-takout neini-æn ki pah-kou-avavæh ki kapatei-an ka myh-kaqua myddarynnouh.

4. Ni-t'akoutakout kaua ta pah-kou-avavagh alei ki varau ka pam't-en wæ'i'i?

H'ahei.

5. Matiktik kaua ta atta ki Alid ka pahavoung-auh ki kapateian ka myhkaqua myddarynnouh ta varau moukouna rou affi irang?

H'ahei: alei ka smidada ta ymmid ki varau ki Tatouhko ki Alid, ka ki-di-ato ka ahqua-ah adæuua ki atta ta ymmid ki ka'æuloung.

6. Pahavoung-in kaua ki Alid ta varau tou ka'æuloung ka myhta-t'mouk?

H'ahei: saousâl tou voual tou vatti.

7. Manno?

Tou kæuag-han k'atta ka akou kidi, si'æuh-appa ki kæuag-han k'at-ta tou yhkaquan myddarynnouh.

8. Akoumea kaua ki saäat ka ka-æuloung ka affi ni-'t barau?

Aoussi ki saäat, dyk ti Jesus Chri-stus.

9. Kamang ta si-æuh ki ni-pattæ'i-ouro-en hnyn'?

Mama ka Tama-kavarau ta ym-mid ki kaæuloung, k'ma-hynna pa-si-darim-'en appa ta neni ki ni-pah-ko-avavah ki Tatouhko.

10. Ka-

Den bloeck ofte de eeuwi-ge doodt.

4. Is den bloeck gedzeyght ovez alle / oock ovez gemeyne sonden?

Jase.

5. Is dat oock recht by Godt dat oock de mindere sonden met de eeuwige doodt wozden gestzaft?

Ja yet: om dat alle sonde is een schennisse van de wet Godts / tot welckers volko-men ondezhoudinghe ydez mensch is vezplicht.

6. Straft Godt oock de son-de inden geheelen mensch?

Ja: beyde in lichaem en ziele.

7. Wanneez?

In dit leven tijdelijck / ende naez dit leven eeuwighlijck.

8. Issez wel eenigh mensche die niet gesondicht en heeft?

Geen altoos / uytgesondezt Jesus Chzistus.

9. Wat volcht hiez uyt?

Dat alle menschen / gelijckse sondaezs zijn / oock ligghen ondez den bloeck des wets.

10. Kamang ta na ſou ki Tatouhko?

Pahkou-avavah-auh ta ymmid ka aſſi itoudæuua tou ymmud ka niſoulat-en tou Soulat ki Tatouko, tou paämt-eih ki anna.

Ka ſaſat kytti-en ki Tatæitalih.

Pa-pou-than-en-kytta ki mang, rou 'ou-mhgan-eta kma-hynna tou Tatouhko ki ka't-ë-en-eta kavitihan k'atta?

Pattæ'i-vli-an.

Ka deip-ah kytta [a] ti JEHOVA-an, ka paki-riæuriæung-aul-appamytta kmi'yn [b] ta Hamami-an ymytæn.

Souſou ka tæ'i-qua tou Soulat ki Alid.

(*a*) Act. 2: 37. Irou ka ni-millingig [ki atta] *ni-htaf ki voulas ta tintin nein*, ka ni-k'ma ti Petrus-an, ki ni-Padadingi-en-appa ka rarouma, *Oumang-ah-kame, Paparæh Tæ'i-appapara?*

Pſ. 38: 2. 5. JEHOVA *ynna pahavoung jauan tou Kangale au-nou-hou, ynna patæu-bæurih jau-an tou kararei-an nouhou. &c. Mama ki'oul ka makdung ka malouaf makdung-ato jauan.*

(*b*) Gal. 3: 24. Annata na Tamad'yloug *ta Tatouhko mad ymyt-æn ti Chriſtus-an alei ka pou-tiktik-eih kytta tou Tna-'mſing-an.*

Patar

10. **Welcke zijn dan de woorden des Wets?**

Vervloeckt is hy die niet en blijft in alle dat gheſchreven ſtaet in het Boeck des Wets/ om dat te doen.

De thiende Vrage.

Maer wat baet het ons/als wy uyt de Wet aldus onſe ellendigheyt verſtaen?

Antwoordt.

Dat wy ons voor God vernederen/[a] ende opgheweckt worden om onſe verloſſinghe te ſoecken.[b]

Schriftuer-plaetſen.

(a) **Act. 2: 37. Ende als ſy dit hoorden** / wierden ſy verſlaghen in het herte, **ende ſeyden tot Petrum ende d'andere Apoſtelen** / Wat ſullen wy doen, mannen broeders?

Pſ. 38: 2. 5. O Heere / en ſtraft my niet in uwen grooten toorn, ende kaſtijdt my niet in uwe grimmigheyt. &c. Als een ſware laſt, zijnſe my te ſwaer geworden.

(b) **Gal. 3: 24. Soo dan** de Wet is onſe tucht-meeſter gheweeſt tot Chriſtum, op dat wy uyt den geloove ſouden gerechtveerdicht worden.

Patar ki Tateitalih katta.

1. 'Ou-mang ta Tatouhko tou ryh ki kaæuloung, rou affi-ah-auppa ni-fi-lala?

Pou-pænæh ki ka't-ë-en kavitih-an ki kaæuloung.

2. Kamang ta fiæ'uh ki k'alang-en k'atta ki ka't-ë'-en-eta kavitih-an?

Kavoulas-in tou tintin, ki pou-ra-rim-en ki rÿh, ki kamoeiin-appa ka hami-eih-kytta tou ka't-ë'-en kavitih-an k'atta.

3. Ipipit-en-kaua tmou-mimia ta kavoulas-in k'atta ki tintin tou fi-la la'-n kad'llig?

Hahei.

4. Dyk kaua a neni ta patau'mfing-en ki Gnau ka mariang ka tinnen ki rÿh ta ka't-ë'-en nein'?

Hahei dyk a neni ta 'anna.

5. Mamæh ta atta toumang?

Mamæh tou na fou ti Chriftus tou foulat ki Gnau ka mariang ti Mat-theus tou ka fafat kytiæn æb' ki fat ki lbæh ki foulat; Mou-ymdâ mou-qua jau-an [koun tyn'] ta ymoumi ka fiba, ka banounouh, ka paouliaau-mau-kamou.

Ka fafat kytti-æn'æb ki fat ki Tateitalih.

Akoumea kaua ki mamang ka kidi

Verklaringhe van defe Vrage.

1. Wat is 't gebruyck des wets ontrent den menfche voor fijne bekeeringe?

Den menfche fijn ellendigheyt te openbaren.

2. Wat volght uyt defe kenniffe onfer ellendigheyt?

Verflagenthеyt des herten/ en vernederinge des gemoets/ mitfgaders een begeerte om van alle ellendigheyt verloft te mogen worden.

3. Wordt defe verflagenthеyt des herten oock verepfcht tot de waere bekeeringe?

Ja.

4. Gaen dan de beloftenifſen des Euangeliums alleen aen/ den genen die hare ellendig-heyt gevoelen?

Ja die alleen.

5. Waer uyt blijckt dat?

Uyt de fpreucke Jefu Chriſti by den Euangeliſt Mattheus op't elfde Capittel; komt herwaerts tot my alle die vermoeyt ende belaft zijt/ ende ick fal u ruſte geven.

De elfde Vrage.

Iſſer dan oock noch wel

kidi ka alei-eih-kytta hmamia ki ka't-e-en-neta k'atta?

Pattæ'i-vli-an.

H'ahei akou mea-ra: kma hynna, ka pæ'æmſing-anei ta katiktik-an ki Alid, [a] ka pæ-dyhk-aul-ato pamut ki Tama-ſih-toukad ka k'ma-hynna ka ſaouſâl kaæuloung kad'llih [b] matiktik [c], ſaouſâl-appa Alid kad'llih [d] teni ta ti Jeſus Chriſtus [e] ka Meirangeta.

Souſou ka tæ'i-qua tou Soulat ki Alid.

(*a*) Deut. 27: 26. Gal. 3: 10. Kmytta tou ka matouda ki Tatæitalih (*a*).

Rom. 1: 32. Ka dou mou mado moumhga [ta Heidang] ki katiktikan ki Alid, *ka mamſing ki pakapapata patei ta pamit ka kma-hynna*, aſſi dyk ta pamut ki anna, ka ſaouſâl-appa hmahei neini-æn ka pamut-ato.

Exod. 34: 7. JEHOVA JEHOVA &c. Ka hma kow ki kahariou-an ki katounoun-an, ka matta-hauma kow ki katoukoul-an ki k'aärouh en ki varau: *Ka makouptigh aſſi kow k'ma ki ni-mavarau ka kmyt-appa kow* [pahavoung] *ki ni-katou kol-an ki Ramama tou alalak*, tou moumou-appa tou katatouro tou ka ahpat ki kavouy vouyl-an.

(*b*) Heb.

eenigh middel overigh / om van deſe onſe ellendighepdt verloſt te konnen worden?

Antwoordt.

Ja het: namentlijck/dat de gerechtigheydt Godts werde genoech gedaen/ [a] 't welck alleen kan en moet geſchieden / door een alſulcken Middelaer die te gelijck ſy een waerachtigh [b] en rechtveerdich [c] menſche / ende oock de waerachtighe Godt [d] / 't welck is Jeſus [e] Chriſtus de Heere.

Schriftuer-plaetſen.

(a) Deut. 27: 26. Gal. 3: 10. Siet de negende Vrage (a).

Rom. 1: 32. Daer ſy het recht Godts weten / [namelick] / dat de ghene die ſulcke dingen doen, des doods waerdigh zijn, [a] niet alleen deſelve doen / maer ook mede een welgevallen hebbē inde gene dieſe doen.

Exod. 34: 7. Heere Heere &c. Die de weldadigheyt bewaert aen veel duyſenden / die de ongerechtigheyt ende overtredinge / ende ſonde vergeeft: Die den ſchuldigen geenſins ontſchuldigh en hout, beſoeckende de ongerechtigheyt der vaderen aen de kinderen, ende aen de kindts kinderen / in het derde ende vierde lit.

(*b*) Heb. 2: 14. 17. Alei ka *akou-saousâl-an ta Alalak ki vât ki æmægh, akou saousâl-an-ato k'ma-hynna ta teni ki anna*, alei ka smidada-ah tou ni-kapatei-an tyn' tyni-æn ka akouligh tou kapatei-an, ka 'Lyttou-ato k'anna &c. *Alei ki anna kidi-ato ka mah-kaulaula-ah ta teni ki Tæi-appapara tyn' tou ymmud ki mamang*, alei ka Dadyllo-ah ta teni ka Si-bavau ka maharum ka mashut, tou paam't-eih ki mamang ka a-tou Alid, tou papareia-an ki varavarau ki tau.

(*c*) Heb. 7: 26. Ka kidi-ato ka k'ma-ah hynna ta Dadyllo ka Sibavau ymyt-æn *kad'llig matiktik*, *ka aöussi ki varau*, *ka assi ni-æhidden*, *ka ni-pasahpiah ki tama-kavarau*, ka nisiouro pou-tounoung poubavau ki vulluvullum.

(*d*) Jerem. 23: 6. Ææumi-'auh ta Juda tou wæ'i tyn, ka itou-shut-ah itou-qua ta Israël, ka kmaah hiä ta Nanang tyn' ki pananang-an-eïh tyni-æn, JEHOVA KA KATIK-TIK-AN-ETA.

1. Joan. 5: 20. Ra kavanan'-eta ka ni-irou-ato ta Alak ki Alid &c. *Teni ta Alid kad'llig*, ki kæu'ag-han-appa ka myhkaqua myddarynnouh.

(*e*) 1. Tim. 2: 5. Ka dyk saäsat ta

(b) **Heb. 2: 14. 17. Overmits dan** de kinderen des vleeschs ende bloets deelachtigh zijn, soo is hy oock desgelijcks der selver deelachtigh geworden, **op dat hy door den doodt te niet doen soude den genen die 't gewelt des doodts hadde/ dat is/ den Duyvel.** Waerom hy in alles den broederen moeste gelijk worden, **op dat hy een barmhertigh eñ een getrouwe Hooge-Priester soude zijn in de dingen die by Godt [te doen waren]/ om de sondē des volcks te versoenen.**

(c) **Heb. 7: 26. Want soodanigh een Hooghe-Priester betaemde ons**/ heylig, onnoosel, onbesmet, afgescheyden van de sondaren, **ende hooger dan de hemelen geworden.**

(d) **Jerem. 23: 6. In sijne daghen sal Juda verlost worden/ ende Israel seker wonen: ende dit sal sijn naem zijn/ daer mede men hem sal noemen/** de HEERE ONSE GERECHTIGHEYT.

1. **Joan. 5: 20. Doch wy weten dat de Sone Godts gekomen is/ &c.** Dese is de waerachtige Godt, **ende het eeuwige leven.**

(e) 1. **Tim. 2: 5. Daer is een**

ta Alid, *ſaäſat-appa ta Tama-ſih-toukad ki Alid ki ka'æuloung, ta ka'æuloung ta ti Chriſtus Jeſus.*

Luc. 2: 11. Alei ka ni-pei-alak ymoumi-æn ki wæ'i k'atta *ta Tama Pakariang ka ti Chriſtus ka Meirang.*

Patar ki Tatæitalih katta.

1. Pyppynna ta kidi ka 'æulpouheih ta ka'uloung hmamia ki ka't-ë'en kavitih-an tyn'?

Aouſi ki rouma dyk ſaſat ki kidi.

2. Kamang ta ſaſat ki kidi ka anna?

Atta; ka pæ'æ'mſing-an-eih ta katiktik-an ki Alid.

3. 'Ou-mha--nhou ta mang ki katiktik-an ki Alid?

Kamoeiim k'anna ki Alid ka aleien tyn' vulli ki varau.

4. Vulli-ah ta Alid ki varau mamei mang?

Vulli-ah k'ma-hyuna ka mahkaulaul'-ah ta pahavoung-an ki na ka irang ki ni-ka'arouh-neta.

5. Ilpouh kaua ta Alid (dou myhkaqua ta katiktik-an tyn) ynnang vulli ki varau?

Aſſi ilpouh ynnang.

6. Pypynna ta ma-änni ki t'oumimi-an ki katiktik-an ki alid ymytæn?

Rou-

Godt / daer is oock een middelaer Godes ende der menſchen, de menſche Chriſtus Jeſus.

Luc. 2: 11. [Namelijck] dat u heden geboren is de Saligmaecker, welcke is Chriſtus de Heere.

Verklaringhe van deſe Vrage.

1. Hoe veel weghen zijnder dooz de welcke de menſch van ſijne ellendigheyt kan verloſt wozden?

Niet meer als eene wech.

2. Welck is dien eenen weg?

Deſe; dat de Gerechtigheyt Godts wezde ghenoegh ghedaen.

3. Wat verſtaet ghy dooz de gerechtigheyt Godts?

Dien wille Godts waez dooz hy de ſonde wzeken wil.

4. Hoe wil Godt de ſonden wzeecken?

Soo dat de ſtzaffe ovez een komt met de gzootheydt dez ovezt zedinge.

5. Kan dan Godt / behoudens deſe gerechtigheyt / de ſonde niet ongeſtzaft laten?

Neen hy.

6. Hoe veel dingen eyſcht de gherechtigheydt Godts van ons?

Twee

Rourouha ta maanni.

7. Kamang ta t'oumimi-an ka naunamou?

Tmou-ouro tmou-mimia ymytæn ki illig-hen.

8. Kamang ta kararouha ki t'oumimi-en ki katiktik-an ki Alid ymyt'-æn?

Tmoumimi'appa ki hahavohavoung ymyt-'-æn.

9. Mamang! tmoumimia kaua ta katiktik-an ki Alid saoufâl ki illighen ki hahavohavoung ymyt-æn?

Hahei.

10. Alei ki mang ka tmoumimia ta katiktik-an ki Alid ki hahavohavoung ymyt-æn?

Alei ka ni-kmaarouh-kytta ki Tatouhko ki Alid.

11. Mamei mang ka tmou-mimiâppa ymyt'æn ta katiktik-an ki Alid ki'illig-hen?

Alei ka affi-kytta moulia si-darim ki Alid.

12. Eulpoug-hen mæumia ta timamang ki ka't-ë-en kavitih-an tyn, rou affi ha ymmud ahqua ta teni ki Tatouhko ki Alid, rou affi tubbuhappa ki pahavoung-an ki kapatei-an ka myhkaqua mydda rynnouh?

Affi eulpoug-hen ta ti mamang, rou affi tyn' paam't-en ta rourouha k'anna.

13. Ka-

Twee dingen.

7. Welck is het eerste?

Sy eyscht gehoorsaemheyt van ons.

8. Welck is het tweede 't welck de gherechtigheydt Godts van ons eyscht?

Sy eyscht mede straffe van ons.

9. Hoe! eyscht dan de gerechtigheyt Godts van ons / beyde te gelijck gehoorsaemheyt ende straffe?

Jase.

10. Hoe eyscht de Gerechtigheydt Godts straffe van ons?

Daerom dat wy de wet Godts overtreden hebben.

11. Hoe eyscht oock de selve noch daer-en-boven gehoorsaemheyt van ons?

Daerom / dat wy noch altijt blijven onderdanen Gods.

12. Kan dan niemandt van sijne ellendigheyt verlost worden / ten zy dat hy de wet Godts volkomentlijck onderhoude / ende daer-en-boven oock draege de straffe des eenwigen doots?

Neen niemant niet / ten zy dat hy dese twee dingen volbrenge.

13. Wat

13. Kamang ta pæ'æ'mſing-an kanna ka koun-'noho ?

Pæ'æ'mſing-an-ato ka matou koumſing ki kidi, ka pæ'ævli pæ'ædæuua ki kæuitting-en ki varau-eta.

14. Aſſi-kytta kaua pai-lpouh paſte ki katiktik-an ki Alid koun-noho, rou aſſi kytta adeuuæ a ymmid ahqua ki Tatouhko ki Alid, rou aſſiappa kytta tubbug ki pahavoung-an ki kapateian ka myhkaqua myddaryn nouh ?

Hahei koun-nau.

15. A-lpouh kaua ta ti-mamang ki kaæuloung â-mado tyni-æn ada'æua ahqua ki Tatouhko ki Alid, t'bbugh appa ki pahavoung an ki kapatei-an ka myhkaqua myddarynnouh komhina ka hami-'eih ta teni dou roumang ki anna ?

Aſſi a-lpouh ahqua ki anna ta timamang.

16. Pæ'æ-lpouh kaua ta ti-mamang ki ka'æuloung pæ'æmado tyni'æn pæ'æ'mſing ki katiktik-an-ki Alid ?

Aſſi pæ'æ-lpouh ta ti-mamang.

17. K'aumang ka aſſi tyn'pæ'æulpouhen pæ'æmſing ta anna ?

Alei ka wæi'i-appa pakaſaounnin paka-irang ta kæuitting-en tyni-æn alei ki varau tyn.

18. Mama-ah ki mang ta kidi tyn' ka pæ'æ'mſing-auh tyn'ta katiktikan ki Alid mivli ki kaæuloung ?

K'ma-

13. Wat verſtaet ghy dooz deſe genoechdoeninge ?

Een voldoeninghe die in waezdije ten vollen op weegt de ſchult die wy hebben ghemaeckt.

14. Seght ghy dan datwe de gerechtighept Godts niet en konnen voldoen/ten ſy datwe de wet Godts volkomentlijck onderhouden / ende daeren-boven noch dragen de ſtraffe des eenwigen doots ?

Ja dat segh ick.

15. Kan wel eenigh menſch dooz hem ſelven de wet Gods volkomentlijk onderhouden/ ende de ſtraffe des eenwighen doodts draghen / ſoo dat hy daez van t'eenigez tijdt verloſt werde ?

Neen geen menſche altoos.

16. Kan dan oock wel eenig Menſche dooz ſich ſelven de gerechtighept Gods voldoen?

Neen hy.

17. Waezom en kan hy dat niet ?

Om dat hy dooz ſijne ſonden ſijne ſchult noch dagelijcx grootez maeckt.

18. Wat booz een wortez dan verzepſcht die booz den menſche de geregtighept Gods voldoe?

Soo

Kma-ah hynna ta teni ki kidi ka sihtoukad-ah ymyt-æn, ka saousâl-ah kaæuloung kad'lligh ka matiktik, Alid-al-appa kad'llig ta teni.

19. Timang ta Tama-Sihtoukad kanna ka saousâl ka'æuloung kad'llig ka matiktik, Alid appa kad'llig?

Ti Jesus Christus ka Meirang-eta.

Ka safat kyttiæn æ'b ki rouha ki Tateitaligh.

Ka'umang ka ka'æuloung-ah kad'llih ta Tama-Sihtoukad ymyt-æn?

Pattæ'i-vli-an.

Alei ka rmiæurioung ta katiktikan ki Alid, ka hmavoung-ah alei ki varau, ta Nat-an Næi-eta ki ka'æuloung ka ni-mavarau. a

Sousou ka tæiqua tou Soulat ki Alid.

(*d*) Gen. 2: 17. Kmytta ki kapapito ki Tatæitalih *(b)*.

Ezech. 18: 4. *Vatti ka mavarau, pakapateiauh.*

Exod. 32: 33. Ka ni-k'ma ta ti JEHOVA ti Moses-an: *Sidada au mau tou Soulat-au, ta ti-mamang kanna ka ni-mavarau jau-an.*

Soo eenen Middelaer die te gelijck zy een waerachtig ende rechtveerdigh Mensche / ende oock de waerachtige Godt.

19. Wie is desen Middelaer / die te gelijck zy een waerachtig eñ rechtveerdig Mensche / eñ oock de waerachtige Godt? Jesus Christus de Heere.

De twaelfde Vrage.

Waerom moet onsen Middelaer een waerachtigh mensche zijn?

Antwoordt.

Om dat de rechtveerdigheyt Godts voordert / dat de menschelijcke natuere / die gesondight heeft / oock voor de sonde betaele. a

Schriftuer-plaetsen.

(a) Gen. 2: 17. Siet de seevende Vrage (b).

Ezech. 18: 4. De ziele die sondight, die sal sterven.

Exod. 32: 33. Doe sepde de Heere tot Mose: Dien soude ick uyt mijn boeck delgen, die aen my sondight.

Patar ki Tatæitalih k'atta.

1. Ou-mhga-enhou ta mang ki ka'æuloung kad'lligh ?

'Ou-mhga-en-au ta kidi ka a-kou-vatti ka pæhalalei pæhdimdim, ka akou-voual-appa ki ka'æuloung, ka ni-papaſâl ki anna.

2. Ni-pahalpouh kaua ta Alid (rou myhkaqua ta katiktik-an tyn') pahavoung ki varau ki ka'æuloung tou Tama-Gnau ka makka vullum ?

Aſſi ni-pahalpough ta teni.

3. Ka'umang ka aſſi ni-paha-lpoug ta teni ?

Alei ka mama ki ni-kavarau-en ki ka'æuloung tou voual tou vatti, k'ma-hynna kidi-ato ka tubb'heih tyn' ta pahavoung-an alei ki varau tou voual tou vatti:râ aouſſi ki voual ki vatti ta Tama-Gnau ka makka vullum, ki havoung-an-eih tyn' tou atta alei ki varau ki ka'æuloung.

4. Maſaoun mæmæh toumang ka ka'æuloung-ah kad'lligh ta Tama-Sihtoukad ?

Mæmæh tou ni-takoutakout-en kanna ka ni-poupænæ'-en ki Alid tou naunamou ki ka'æuloung.

5. Mamei mang ta na tatakoutta-kout kanna ?

K'ma-hia ; Tou wæ'i k'anna (ni-k'ma ta Alid ki ka'æuloung) rou k'man kow ki pærænnæh ka ava-vag-

Verklaringhe van deſe Vrage.

1. Wat verſtaet ghy door een waerachtigh menſche ?

Een natuyre beſtaende uyt een redelijcke ziele / ende uyt een menſchelijck lichaem / t'ſamen gevoecht.

2. Honde dan Godt behoudens ſijne gerechtigheyt de ſonde der menſchen niet in een Engel ſtraffen ?

Neen hy.

3. Waerom niet ?

Om dat de menſch met lichaem ende ziele gheſondight hebbende / ook in lichaem ende ziele de ſtraffe zijnder ſonden dragen moeſt : nu een Engel en heeft noch lichaem noch ziele / om inde ſelve voor de menſchē te boeten.

4. Waer uyt blijckt noch voorder dat de Middelaer moet waerachtigh menſche zijn ?

Uyt het verpgement / 't welk Godt inden beginne over den menſch uytgeſproocken heeft.

5. Hoedanigh was dat verpgement ?

Dusdanig; Ten dage (ſpraek God tot den menſche) als ghy van de verboden vrucht eet / ſult

vag-au, mapatei-ah-kow.

6. Pattæ'i-pouk-enhou ta mang mattæ'i-limoulimou ki anna?

Mama ka ni-takoutakout-en ta ka-'æuloung ki kapatei-an, k'mahynna ka tubb'ghag ta ka'æuloung 'mmado ki pahavoung-an alei ki varau tyn'.

Ka ſaſat kyttiæn æ'b' ki touro ki Tateitaligh.

Ka'umang ka kaeuloung-ah ka matiktik ta Tama-Sihtoukad ymyt-æn?

Pattæ'i-vli-an.

Alei ka ka'æuloung, ka mamado Tama-kavarau, affi hmalpough hma-voung ki na varau ki rarouma-râ.[a]

Souſou ka tæi-qua tou Soulat ki Alid.

(a) Heb. 7: 26. 27. Nda kidi-ato ka k'maah hynna ta Dadyllo ka Sih-bavau ymyt'æn, kad'lligh matiktik, ka aouſi ki varau, ka affi ni-æhyd-en, ka ni-pa-ſahpiæh ki Tama-kavarau, ka ni-ſiouro poutounoun pou-bavau ki vulluvullum: *Ka affi na kidi tyn wæ'i'i, mama ki Dadyllo ka Sihbavau, ka phik ah tou ouro alei ki varau tyn' mamado, tou æ'uh alei ki varau ki Ta'u.*

Patar ki Tatæitalib k'atta.

1. Toumimi-en ki mang, alei ka matiktik-ah ta ti-mamang?

Pah-

ſult ghy den doodt ſtæven.

6. **Wat beſluyt ghy daer uyt?**

Gelijck de menſche met de doot is gedræpgt/dat oock alſoo de menſche ſelfs de ſtraffe der ſonde dragen moet.

De derthiende Vrage.

Waerom moet oock onſen Middelaer een rechtveerdigh menſche zijn?

Antwoordt.

Om dat een menſche / ſelfs een ſondaer zijnde/ niet en kan voor een ander betaelen.

Schriftuer-plaetſen.

(a) **Heb. 7:26,27. Want ſoodanigh een Hooghe-Prieſter betaemde ons/ heylig/ onnooſel / onbeſmet / afgheſcheyden van de ſondaeren/ende hooger dan de hemelen gewordē:** Dien het niet alle dage noodig en was, gelijck den Hooghen-Prieſters, eerſt voor ſijne eyghene ſonden ſlacht-offeren op te offeren, daer nae voor de ſonden des volcks.

Verklaringe deſer Vrage.

1. **Wat wordt hier toe vereyſcht/ op dat yemant rechtveerdigh zy?**

Pahkaulaula-an ka manæ-nænæh, tou ymmid ki anna ka t'oumimi-en ki Tatouhko ki Alid.

2. Itou-kidi ki mang ta pahkaulaula-an k'anna, ka t'oumimi-en ki Tatouhko ki Alid?

Tou kadd'llig-han matiktik ki kidi, tou kad'llig-han-appa matiktik ki kæuag-han.

3. Rou timamang ta affi mad'llig matiktik tou kidi tyn', affi mad'lligh matiktik ki kæuag-han tyn', milpoh kaua mivli ta teni kanna ki rarouma?

Affi mi-lpough.

4. Ka'umang ka affi ma-lpoug ta kaæuloung ka kma-hynna hmavoung alei ki varau ki rarouma?

Alei ka hahavohavoung k'anna ka tub'gh-an-ei tyn', poumado-eih tyn' poudæ-uh alei ki varau tyn', affi alei ki varau ki rarouma.

Kaſaſat kytti-æn 'æb ki hpat ki Tateitaligh.

Kaoumang ka ſaou-ſâl-appa Alidah ta Tama-Sihtoukad ymyt-'æn?

Pattæ'i-vli-an.

Alei ka tubgh'eih tyn' ki kail hgan tyn' ki Alid, [a] tou kidi tyn' ki kaæuloung, ta kdun ki 'ngale ki Alid, ka makivalei-ah, ka pa'æ-likoh-âl-appa ta teni ymyt'-æn ki katiktik-an [b] ki kæuag-han. [c]

Soufou

Een volkomen ghelijckkoꝛmighepꝛ/ in allen/met de Wet Godts.

2. Waeꝛ in beſtaet de gelijckkoꝛmighepꝛdt met de Wet Godts?

Inde heꝛlighepꝛt deꝛ natuꝛre / ende inde heꝛlighepꝛt des levens.

3. Soo pemant niet heꝛligh is in ſijn natuere/ noch heꝛlig in ſijn leven/kan de ſoodanige wel een andeꝛ beꝛloſſen?

Geenſints.

4. Waeꝛom en kan ſoodanighen menſch geen ſtꝛaffe dꝛagen vooꝛ een andeꝛ?

Om dat die ſtꝛaffe / bij hem te dꝛaegen / een betalinge ſoude zijn vooꝛ ſijn eygen / ende niet vooꝛ een andeꝛs ſonde.

De veerthiende Vrage.

Waeꝛom moet onſe Middelaeꝛ oock t'ſamen waeꝛachtig Godt ſijn?

Antwoordt:

Op dat hij upt kꝛacht ſijneꝛ Godtheꝛt/ [a] den laſt des tooꝛns Godts in ſijne menſcheꝛt dꝛagen/en ons de gerechtigheꝛt eñ het leven [c] beꝛweꝛven/ende weder geben mochte.

Schꝛif-

Soufou ka tæ'iqua tou Soulat ki Alid.

(a) Jes. 63: 5. Ka ni-ararau-au, ka ni-äoussi ta ti-mamang ka ni-sahqua: ni-innag-hen-au, ka äoussi ta ti-mamang ka ni-tmadkad: anna ta *ni-pakaligh jauan ta pariou-au*, ka ni-tihkat jau-an ta rarei-au.

Jesai. 43: 11. Ti jau, *ti jau ta ti* JEHOVA, ka äoussi ki Tama-Pakariang dyk jau-an.

Hæb. 9: 14. Assi kaua pakasaounah ta æmagh ti Christus, *ka ni-pi-hgik tou äoussi ki varau tyni-æn mamado ki Alid, tou Joep-an ka myhkaqua myddarymmouh*, pakakouptigh ki vana ki ryh-oumi ki na ringei ka mapateiato, alei ki tatamd-auh ta Alid ka mæuæg.

(b) 2. Cor. 5: 19. Ka ni-papareia ki Alid ta Næi mamado tyni-æn ti Christus-an, *tou assi tyn' kæuytting-in neini-æn ta varau nein': &c.*

Jac. 1: 18. Tou kamoei-in tyn' *ni-mei-alak ta teni ymyt'-æn ki sou ki katiktik-an*, alei ka-[mamei-ah] kytta *ki ai-nanaunamou-en ki ni-pei-ringei tyn' na nynno.*

Joan. 1: 13. Ka assi *ni-pou-alak* na æmagh, assi ki na kamoei in ki vât, assi na kamoei in ki paræh ra, *na Alid* appa.

(c) Apoc.

Schriftuer-plaetsen.

(a) Es. 63:5. Ende ick sach toe/ ende daer en was niemant die hielp: ende ick ontsettede my/ ende daer en was niemant die ondersteunde: daerom heeft mijn arm my heyl beschickt, ende mijne grimmigheyt die heeft my ondersteunt.

Esai. 43:11. Ick, ick ben de HEERE, ende daer en is geen heyplant behalven my.

Heb. 9: 14. Hoe veel te meer sal het bloet Christi / die door den eeuwigen Geest hem selven Gode onstraffelijck op-geoffert heeft / uwe conscientie reynigen van doode wercken / om den levenden Godt te dienen?

(b) 2. Cor. 5:19. Want Godt was in Christo de werelt met hem selven versoenende: haere sonde niet toerekenen: &c.

Jac. 1: 18. Na sijnen wille heeft hy ons gebaert door het woort der waerheyt, op dat wy souden sijn [als] eerstelingen zijner schepselen.

Joh. 1: 13. Welcke niet uyt den bloede/noch uyt den wille des vleeschs / noch uyt den wille des mans/ maer uyt Godt geboren sijn.

(c) Apoc. 1: 18. Akoume-a-koh *ki'æu-alulup ki kalœuu-en ki kapateian.*

1. Sam. 2: 6. *Ti JEHOVA ta pakapatei ta pakœuæh:* Ta papou-rarim tou kalæuhu-en, *pa-ou-pænæh* [*appa*] *pa-ou-vavau.*

Patar ki Tatæittalih k'atta.

1. Ilpouh kaua ta ti-mamang ka ni-pei-ringei na nynno, tubbuh ki kapatei-an ka myhkaqua myddarynnouh mi-villi ki rarouma?

H'ahei i-lpouh: Ra affi kma-hynna, ka maki-valei-ah ki kanadap-en ki Alid, ta ka'æuloung kanna ka'ivli-en.

2. Kamang ta alei, ka affi mi-lpoug ta ti-mamang ka ni-peiringei na nynno, mivilli ki rarouma?

Alei ka myhkaqua affi-ah hkaha tubbug ki kapatei-an ka myhkaqua myddarynnouh ta Tama Takarivæh ka kma-hynna, alei ka myhkaqu-al-ato kanna myddarynnouh affi mouli'ah.

3. Irou ka'æuloung ta Tama-Sihtoukad ymyt-æn, kamang-al-ato ta kidi tyn' ka rouma?

Kidi-appa ka Alid-ah ta teni kad'lligh tou ſaſat ki jtou-mado-en.

4. Kaumang ka ſaou-ſâl-appa Alid-ah kad'llig ta Tama-Sihtoukad ymyt'æn?

Alei ka mæ'il'h-ah ta teni, tou paamt-

(c) **Apoc.** 1: 18. **Ende ick hebbe** de ſleutels der helle ende des doodts.

1. **Sam.** 2: 6. De HEERE doodet ende maeckt levendigh: **Hy doet tez helle nedezdaelen / ende** hy doet [weder] opkomen.

Verklaringe.

1. **Soude gheen ſchepſel de eeuwige doodt vooz een andez komen dzagen?**

Ja het: maez ſoo niet/dat 't ſchepſel vooz wien de eeuwige doodt gedzagen wiezt / opt tez genade quam?

2. **Wat is daez de reden van/ dat geen ſchepſel de eeuwige doodt kan dzagen vooz een andez?**

Om dat ſoo een bozge nopt en ſoude volepndight hebben de eeuwige doodt te dzagen / dewijlſe eeuwig dupren moet.

3. **Wanneez onſen Middelaez een menſch is / wat moet hy dan noch meez zijn?**

Hy moet oock te gheliick Godt zijn in een pezſoon.

4. **Waezom moet onſen Middelaez oock te ſamen zijn de waezachtige Godt?**

Op dat hy machtig zy/het wezck

paamt-en ki Sih-kaquan ki Pakariang-en ymyt-æn.

5. Pyppynna ta maannini ka toumimi-en tou paamt-en ki Sihkaquan ki pakariang-en ymyt-æn?

Toutouro ta maannini ka paamtauh tyn' tou atta.

6. Kamang ta naunamou?

Kidi-ato ka tubgh'-eih tyn' ta 'kdun ki ngale ki Alid mivilli ymyt-æn.

7. Affi kaua ni-tub'hgen ti Christus ta 'ngale ki Alid mivilli ymyt-æn, tou kidi tyn ki kaæuloung?

Hahei; ni-tubhgen tyn' ta anna dyk tou kidi tyn' ki ka'æuloung.

8. Mattæ'i-mamei kow ki mang, ka Alid-ah ta Tama-Sihtoukad ymyt'-'æn alei ka tubhgeih tyn' ta 'ngale ki Alid mivilli ymyt'-æn?

Alei ka ni-ynnang i-lpoug tubbug ta kidi ki ka'æuloung ti Christus ki 'ngale ki Alid alei ymyt'-æn, rou niynna pa-ka-ilha ta atta ki kidi tyn' ki Alid.

9. Kamang ta kararouha, ka paamtauh ki Tama-Sihtoukad kanna, tou pakariang-en ymyt-æn?

Kidi ato ka maki-valei-ah ka pæ'æli-koug-al-appa ta teni ymyt-æn ki katiktik-an.

10. Paki-valei-en-ato ta katiktikan kanna ymyt-æn mama ki mang alei ti Christus-an?

Tou

wezck onsez salighept vooz ons upt te voeren.

5. Hoe veel dinghen wozden hiez toe vezepscht?

Dzie dingen moet hy te wege bzengen.

6. Welck is het eezste?

Hy moet dzagen den last des toozns Godts.

7. Heeft niet Chzistus den toozn Godts vooz ons gedzagen/ in sijne menschelijcke natuere?

Ja hy / alleen in sijne menschelijcke natuere.

8. Hoe seghtge / dat onsen Middelaez Godt moet zijn / op dat hy den toozn Godts dzage vooz ons?

Om dat oock de menschept niet en soude den toozn Godts hebbē konnē dzagē vooz ons/ ten waere zy gesterckt ware geweest van zijne Godtheyt.

9. Welck is het tweede / dat onsen Middelaez upt-voeren most / tot onsez salighmaeckinghe?

Hy most ons de gerechtigheyt vezkzijgen ende wedez geven.

10. Hoe wezdt ons de gerechtigheyt vezkzegen vooz Chzistum?

Vooz

Tou ni-illig-hen tyn' 'nnænæh ki Tatouhko ki Alid.

11. Ni-i-lpough kaua ta ti Chriſtus milligh ki Tatouhko alei ymyt-'an, rou aſſi lava Alid ta teni?

Aſſi.

12. Pæ'æ-likoug-en-appa mama ki mang ymyt'æn ta katiktik-an kanna, alei ti Jeſus Chriſtus-an?

Tou pa-kavææu'-in ki na pei-kakounoung ki Alid ymytæn.

13. Mæligh kaua ta ti-mamang tou pæ'æ-likoug-hen pæ'æhpit ymyt'æn ki na pei-kakounoung k'anna, dyk ki Alid?

Aouſſi ta ti-mamang dyk ki Alid.

14. Kamang ta katatouro, ka pa'amtauh ki Tama-Sihtoukad tou pakariang-en ymyt-æn?

Kidi-ato ka makivalei-ah ka pæ'ælikough-al-appa ta teni ymyt'-æn ki kæuag-han.

15. Kæu'ag-han ka mamei mang?

Kæu'ag-han ka myhkaqua myddarynnouh, ka ni-pataurumma-eta alei ki varau.

16. Ni-paki valei ti Chriſtus ymyt-æn mama ki mang ta kæu'ag-han kanna?

Tou ni-ou-varghan ki ni-kapateian tyn'.

17. Ni-pæ'æ-lpoug kaua ta ti Chriſtus pæ'ælikough ymyt-æn ki kæuag-han k'anna, rou aſſi lava Alid ta teni?

Dooz ſijne volmaeckte gehoozſaemheyt des wets.

11. Kond' Chziſtus de wet dooz ons niet hebben gehoozſaemt / indien hy niet en waere Godt geweeſt?

Neen hy.

12. Hoe wezt ons de gerechtigheyt oock wedez ghegeven dooz Jeſum Chziſtum?

Dooz de veznieuwinge van het beelt Godts in ons.

13. Is wel pemant machtich dit beelt in ons wedez op te rechten / dan alleene Godt?

Niemant niet dan alleene Godt.

14. Welck is het dezde / dat onſen Middelaez vezrichten moet?

Hy moet ons het leven vezkzijgen en wedez geven.

15. Wat leven?

Het eeuwige leven / 't welck wy hebben vezloren dooz de ſonden.

16. Hoe vezkzijgt ons Chziſtus dit leven?

Dooz de vezdienſte ſijns doots.

17. Koſt hy ons dit leven niet wedez geven ſondez Godt te zijn?

Neen

Assi ni-pæ'æ-lpough.

18. Kaumang ka assi ni-pæ'æ-lpough ta teni ki atta?

Alei ka aoussi ta ti-mamang ka maligh ki kæuag-han ki kapatei-an dyk ki Alid.

Kasasat kyttiæn æ'b ki rima ki Tateitalih.

Pahtæutæuug-han-kytta toumang ta kidi ki ni-paki valei ka atta ki Hamami-an ymyt-æn?

Pattæ'i-vli-an.

Tou Soulat ki Hagnau ka Mariang [a]; ka ni-papahkipou ki tna-lbælbæg-en ki Sou ki Tna-'msing-an.

Sousou ka tæ'iqua tou Soulat ki Alid.

(*a*) Luc. 2: 10. 11. Ka ni-k'ma-ta Tama-Gnau neini-æn, Ina mahta-kout, ka k'yt-ei, *irriang-en-au-kamou Gnau ki karei-jen ka irang, ka a-ymd-alato ki tau.* [Atta,] *ka ni-pei-alak ymoumi-æn ki wæ'i katta ta Tama-Pakariang, ka ti Christus ka Maeirang, tou 'uma ti David.*

Marc. 1: 15. Si-lala ta ymmoumi, *tna'msing-appa ki Gnau ka Mariang.*

Patar ki Tateitalih katta.

1. Kamang ta 'ou-mhga-enhou ki Gnau ka Mariang?

Pæhtæutæuuhin ki Hamami-an ki ka'æuloung.

2. Ni-

Neen hy.

18. Waerom niet?

Om dat niemant macht heeft over leven ende doodt dan alleen Godt.

De vijfthiende Vrage.

Waer wort ons dit middel onser verlossinge geleert?

Antwoordt.

Inden Euangelio [a]; 't welk kortelijck is vervat / inde Artijckelen des geloofs.

Schriftuer-plaetsen.

(a) **Luc. 2: 10. 11. En de Engel sepde tot haer / En vreest niet / want siet /** ick verkondige u groote blijdschap, die alle den volcke wesen sal. [Namelijk] dat u heden geboren is de Saligmaecker, welcke is Christus de Heere, inde stadt Davids.

Marc. 1: 15. Bekeert u / ende gelooft den Euangelio.

Verklaringhe.

1. **Wat verstaet gy door het Euangelium?**

De leere van des Mensches verlossinge.

2. Ni-ſoulat-en toumang ta pæhtæutæuug-hen k'anna?

Tou Soulat ki ni-Sikavaghan ka Riĕ, maſaoun-appa mæmæh tou ni-Sikavag-han ka Væ'æu.

3. Ti-mang ta ni-pou-ouro poupænæh ymyt'-æn ka ka'æuloung ki pahtæutæuug han kanna?

Alid ta ni-pou-mado ki anna poupænæh ti Adam-an tou naunamou, tou Itou-papærænnæ'-en ki kahailin, madys dou makaha ma-varau ta teni.

4. Pou-kidi-en ki mang ki ſou katta ka G'nnau ka Mariang?

Ta H'agnagnau ka Mariang; alei ka gnau-en-kytta ki anna ta Gnau ka mahanglou ki Hamamiam ki ka'æuloung, ka ni-pamut ti Jeſus Chriſtus.

5. Ni-pou-tangira timamang ta Alid ymmyttæn ki pahtæutæuughan katta?

Tou ni-'æ'ä-tounnoun-nen ki Rima ki na Mamoumou, ka Maireirang, ki na Tama Soulat ki Gnau ka Mariang, ki ni-Padadingi-an, tou'æuh-appa tou ni-poutounoun-nen ti Jeſus Chriſtus poumado.

6. Namamang ta Papæræh k'anna ka ni-pananang-enhou hnyn?

Na Papæræh ta neni kad'lligh matiktik, ka ni-diloug ki Joep-an ki Alid,

2. Waer ſtaet ons deſe leere geſchreven?

In het Oude/noch klaerder in het Nieuwe Teſtament.

3. Wie heeft ons menſchen deſe leere eerſt geopenbaert?

Godt ſelve heefte eerſt geopenbaert aen Adam in 't Papadijs/ teſtont na dat hy geſondight hadde.

4. Wat beteeckent het woordeken Euangelium?

Een blijde boodſchap; om dat het ons aenkondight de aengename tijdinge van des menſches verloſſinghe/ door Jeſum Chriſtum te wege gebracht.

5. Door wien heeft Godt deſe leere tot onſe ooren ghebracht?

Door de handt der heyligher Patriarchen/ Prophéten/ Euangeliſten/ Apoſtelen/ ende ten laetſten door Jeſum Chriſtum ſelfs.

6. Wat zijn dat voor mannen geweeſt die gy daer noemden?

't Zijn geweeſt H: mannen die gedreven zijn door de Geeſt Godts/

Alid, ka ni-ſmoulat ka ni-mei-li-appa ymyt-æn ki mamang k'atta ka pa-ſouſou-en-neta hnyn.

7. Alei ki mang ka na ſaſoulat nein' ta mamang k'atta?

Alei ka tna-'mſing-ahkytta ka ti Jeſus teni ta ti Chriſtus, ka Alak ki Alid, ka rou tna-'mſing kytta, ka pakivalei-au-mytta ta kæuag-han ka myhkaqua myddarynnouh tou Nanang tyn'.

8. Ni-k'ma-kow hnyn ka ni-papahkyppou ta pahtæutæuughan katta tou kalbæ'æn ki tna-'mſing-an: Kamang ta kalbæ'æn k'anna ki tna-'mſing-an?

Pattæ'i-kouſyng-in papahkyppou ta anna ki pahtæutæuug-hen ki Hamami'-en ymyt'-æn, ka kidi-ato ka tna-ſhut-ah ki atta tna-'mſing ta ymmid ki Chriſtang.

9. Ni-papaſâl kaua tou ni-papahkyppou k'atta ta ymmid ki lbælbæh ki Chriſtang, ka kidi-ato ka tna-'mſing-eih tou pakariang-eih ymytæn?

Aſſi: râ ni-papaſâl hnynna ta madagh ka maſaun tou keirang-en ki kidi.

10. Pynna Ka-lbæ-æn k'anna?

Sat kytiæn 'æb ki rouha.

11. Na mamang ta ni-papaſâl ki ſat kytiæn 'æb ki rouhà Kalbæ'æn k'anna?

Aſſi

Godts/en ons die dingen hebben beſchreven ende naegelaten daer wy van ſpreecken.

7. Tot wat eynde ſijn die dingen van haer geſchreven?

Op dat wy gelooven ſouden dat Jeſus is de Chriſtus de Sone Godts/ende op dat wy geloovende/het eenwige leven hadden in ſijnen name.

8. Wy ſeydet boven dat deſe leere kortelijck inde artijckelen des geloofs is bevat/wat ſijn deſe Artijckelen des gheloofs?

Zy ſijn een kort begrijp vande leere onſer belijdenisse/'t welck by alle Chriſtenen onfeylbaer moet werden ghelooft.

9. Bevat dit kort begrijp alle fondamenteele poincten noodigh ghelooft ter zaligheyt.

Neen het: maer vele der vooraemſte.

10. Hoe veel Artijckelen heeft het?

Twaelf.

11. Wie heeft deſe twaelf Artijckelen by malkander gevoecht?

Aſſi ou-shut-en moumhga,ra pæh-dimdim-appa ta Ta'u ka rouma ka ni-papaſâl ta atta ki ni-Padadingi-en ti Jeſus Chriſtus ka ſat kytiæn 'æb ki rouhà ta neni ki voual.

Ka ſaſat kytiæn 'æb ki nnum ki Tatæitaligh.

Mattæ'i mang ta Tnalbælbæ-'in ki ſouſou ki tna-'mſing-an ?

Pattæ'i-vli-an.

Tna'mſing koh ki Alid Rama &c.

Saſaſat ki Tnælbælbæh'in ki ſou ki Tna-'mſing-an pakaæmæ-'in tou Tateitalih ka tou äuh.

Patar ki Tatæitaligh katta.

1. Tou pyppynna ki keirang-en ki lbæh ka mannini pou-lbælbæ-'æn ta Tna-lbælbæ-in k'atta ?

Toutouro ka mannini.

2. Poupænæ-'en-kytta ki mang tou naunamou ki maanni ?

Kamamang k'anna ka 'tna-'mſing-anei-mytta ki Alid Rama.

3. Poupænæ-'en-kytta ki mang tou kararouha ki maanni ?

Kamamang k'anna ka tna-'mſing-anei-mytta ki Alid Alak.

4. Kamang ta pou-pænæ-'en ki katatouro ka maanni ?

Kamamang k'anna ka tna'mſing-an-ei-mytta ki Alid Joep-an ka-D'lligh Matiktik.

't Is onbekent / evenwel ſommige meenen dat ſulcks by de heylige Apoſtelen Jeſu Chriſti ſelfs ſoude ſijn gedaen geweeſt.

De ſeſthiende Vrage.

Hoe lupden die Artijckelen?

Antwoordt.

Ick geloove in Godt den Vader &c.

Dez Artijckel des geloofs wort verklaert inde vraegen hier na volgende.

Verklaringhe.

1. In hoeveel hooftdeelen worden deſe Artijckelen verdeelt?

In drie deelen.

2. Wat wort ons voorgeſtelt in 't eerſte deel?

Wat wy te gelooven hebben van Godt den Vader.

3. Wat is het tweede deel?

Wat wy te gelooven hebben van Godt den Sone.

4. Wat is het derde deel?

't Geene wy te gelooven hebben van Godt den H: Geeſt.

5. Zijn

5. Tatouro kaua ki Alid, ta Rama, ta Alak, ta Joep-an ka-D'lligh Matiktik?

Affi; Ra saäsat ki Alid ta neni ka d'lligh, ka myhkaqua myddarynnouh, ka mannini tou Tatouro ki Itoumado-en, mannini-appa tou kidi ki Sihkaquan.

Ka sasat kyttiæn æb ki pytto ki Tateitaligh.

Pyppynna ta Alid?

Pattæ'i-vli-an.

Dyk saäsat[a]; ka moukouna ka itouqua tou tatouro ki jtou mado-en ta Akoume-'an ki Alid, ka Rama, Alak, Joep-an ka-D'lligh Matiktik,[b] nda, tatouro-appa k'anna dyk saäsat ta Alid.[c]

Soufou ka tæ'iqua tou soulat ki Alid.

(*a*) Deut. 6: 4. Millingig-â Israël, ti JEHOVA ka Alid-età *ti JEHOVA ta teni ka saäsat.*

1. Cor. 8: 4. Kavana'n-eta ka nynno ta pasouh Alilid-en tou Næi, *ka aoussi ki Alid ka rouma dyk saäsat.*

(b) Matth. 3: 16. 17. Irou ka ni-'æuloug-han ta ti Jesus, madys ni-mækdakkin ka ni-makka-raloum. Ka k'ytey, ni-ææul'ban tyni-æn ta tounnoun ki Vullu vullum, *ka ni-kyttan tyn' ta Joep-an ki Alid, ka ni-mou-rarim* mama ki Padæuh mou-thgalap tyni-æn.

Ka

5. Zijn dan Godt Vader / Godt Sone / en Godt H: Geest drie Goden?

Neen; sy sijn d'eenighe / eeuwige / waerachtige Godt / onderscheyden in drie Personen / ende onderscheydene manieren van wercken.

De seventhiende Vrage.

Hoe veel Goden sijnder?

Antwoordt.

Geen meer als een[a]; want of schoon het Goddelijcke wesen bestaet in drie Personen / Vader / Soon / ende H: Geest / [b] soo sijn doch de drie Personen een ende de selve Godt[c].

Schriftuer-plaetsen.

(a) Deut. 6: 4. Hoort / Israël / de HEERE onse Godt / is een eenigh HEERE.

1. Cor. 8: 4. Wy weten / dat een afgodt niets is in de weerelt / ende datter geen ander Godt en is dan een.

(b) Matth. 3: 16. 17. Ende Jesus gedoopt zijnde / is terstondt opgeklommen uyt het water. Ende siet / de Hemelen werden hem geopent / ende hy sagh den Geest Godts nederdalen, gelijck een Duyve / ende

Ka k'yt-ei, *ta yngau ka ni-makka-tounnoun ki Vullu-vullum*, k'ma, *Ti atta ta Alak-au ka kavæ'ængö-en ka kamauen-au tateni.*

1. Iohan. 5: 7. *Tatouro ta Mattæ'iheil tou tounnon ki Vullu-vullum, ta Rama, ta Sou, ta Joep-an ka-Dligh Matiktik: ka ſaäſat ta tatourou k'anna.*

(c) Joan. 10: 30. [Ka ni-kouma ta ti Jeſus,] Ti jau kiR am'appa *ſaäſatkame.*

Patar ki Tateitalih katta.

1. Mamei mang ta Alid?

Joep-an ka ſaäſat, ka myhkaqua myddarynnouh, ka matiktik, ka mavana pæhdimdim, ka Tama-kaharum, ka Tama-æuhei, ka mei-atigh meilpough, ka ma-ymmud mavana, ka 'æ-'ia ynmid ki Næi.

2. Pakalang ymyt-æn ta Alid tou pyppynna ki kidi?

Tou rourouha ki kidi.

3. Kamang ta kidi ki pak'alang ki Alid ka naunamou?

Pak'alang tyni-æn tou na ringei tyn.

4. Tou na ringei ki mang?

Tou ni-pei-ringei-en, ki hahapoulou-en-appa tyn' ki Vullum ki Næi.

5. Kmalang kytta ki mang ki Alid, tou

op hem komen. Ende ſiet / een ſtemme uyt de Hemelen, ſeggende / Deſe is mijn Sone mijn geliefde, inden welcken ick mijn wel-behagen hebbe.

1. Joh. 5: 7. Want drie zijnder die getuygen in den Hemel, de Vader, het Woort, ende de Heylighe Geeſt: ende deſe drie zijn een.

(c) Joh. 10: 30. Ick ende de Vadez zijn een.

Verklaringhe.

1. Wat is Godt?

Een Geeſt/ eenigh/ eeuwig/ rechtveezdigh / wijs / bazmhezrtigh/goedezrtieren/almachtigh / alwetende / al-om-tegenwoozdigh.

2. Dooz hoe-veeldezley wegen wezt Godt ons menſchen bekent?

Dooz tweedezley wegen.

3. Welcke is de eezſte wech?

Dooz ſijn wezcken.

4. Dooz wat wezcken?

Dooz de wezcken dez ſchepping ende dez ondezhoudinge van Hemel ende Aezde.

5. Wat kennen wy daez uyt van

tou ni-pei-ringei-en ki hahapoulou-en-appa tyn' ta mamang?

Vana tyn'pæhdimdim, ka'ilhen, 'æu-hei-an, katiktik-an, ki 'æ-i-äquan tyn' tou ymmid ki Næi.

6. 'Ku-lpoug-kytta kaua'katig kmalang ki Alid tou na ringei tyn?

Affi.

7. Makkaqua ta atta toumang?

Makkaqua ta atta ki si-dad'-an ka natannæi-eta.

8. Kamang ta kararouha ki kidi, ka pakalang-en ka pak'-saoun pakalang ymyt-æn ki Alid?

Ta pa-k'alang-in tyni-æn tou na Sou tyn.

9. Poupænæ'in ta Alid ymytæn tou na sou tyn' mama ki mang?

Ka Alid ta teni ka saäsat, ka Rama, ka Alak Ioep-an ka D'llig Matiktik.

10. 'Oumhga-enhou kaua ka tatouro ta Itou-mado-æn ka mannini tou Akoume'-an ki Alid; ka dykappa Alid ka saäsat ta tatouro ki Itou-mado-en k'anna?

Hahei.

11. Kavana-enhou ta atta toumang?

Alei ka ni-pouhk'ma-hyn na tyniæn pou-pænæh tou Sou tyn' ta Alid, ka tatouro ki Itou-mado-en k'anna ka mannini, saäsat ki Alid ka-D'llig ka

van Godt / dat hy alle dingen geschapen heeft / ende onderhout?

Zijne wijshepdt / mogenthept / goedertierenthept / rechtveerdighept / al-om-teghenwoordighept.

6. Maer konnen wy Godt wel volkomentlijck leeren kennen uyt zijne wercken?

Neen wy.

7. Waer uyt komt dat?

Uyt de verdorventhepdt onser natuyre.

8. Welck is dan de tweede wegh / waer door wy Godt beter sullen leeren kennen?

Door zijn Woordt.

9. Hoe wordt ons Godt beschreven in sijn Woordt?

Dat hy is een eenig Godt / Vader / Soone / en Heylighe Geest.

10. Verstaet ghy dan datter zijn drie Personen in Godt; ende dat nochtans in drie Personen sijn een en de selve Godt?

Jae ick.

11. Hoe weet ghy dat?

Om dat Godt hem selven alsoo in sijn Woordt heeft geopenbaert / dat dese drie onderschepdene Personen / de eenige / een-

ka myhkaqua myddarynnouh ta neni.

12. Pou-pænæh-en-kytta toumang, ka tatouro ta Itou-mado-en tou ſaäſat ki Akoume-'an ki Alid?

Tou tamæuh ki rarouma ki ſouſou ka tæiqua tou na ſaſoulat ki Alid, nda pou-panæh-en-kytta ta atta tou ni-'uloug-han ki Alak ki Alid ka ti Jeſus Chriſtus: Dou ni-'uloughan ta teni (kma ta Tama-Soulat ki Hagnau ka mariang ka ti Mattheus) kyttei, ni-æulb-an tyni-æn ta Vullu-vullum, ka ni-kyttan tyn' ta Joep-an ki Alid ka ni-mou-rarim mama ki padæuh thgalap tyni-æn; ka kyttei ta yng-au ka ni-makkatounoun ki Vullu-vullum ka ni-k'ma, Ti atta ta Alak-au ka kavæ'ængö-en-au ka kamauen-au'nau ta teni.

13. Pou-pænæh-en-kytta toumang, ka tatouro ki Itou-mado-en kanna, Rama, Alak, Joep-an ka-D'llig Matiktik, Alid ka ſaäſat ta neni?

Mattæ'i-kma-hynna ta ni-Padadingi-an ka ti Joannes; tatouro ta Mattæ'i-hail tou tounnoun ki Vullum, ta Rama, Sou, Joep-an ka-D'lligh Matiktik ka ſaäſat ta tatouro kanna.

14. Ni-kavan-'an kaua ki Tamatna'mſing ka tou Sikavaghan ka Rië ta pæhtatæutæutæuuh k'atta ki tatouro ki Itou-mado-en tou ſaäſat ki Akoume'-an ki Alid?

Hahei

eeuwige / ende waerachtige Godt zijn.

12. Waer is 't ons geopenbaert / datter drie Perſonen ſijn in't Goddelijck weſen?

Onder anderen in den doop Jeſu Chriſti des Soons Gods: Doen hy gedoopt wert (ſeght den Euangeliſt Mattheus) ſiet / de Hemelen wierden geopent / ende hy ſach den Geeſt Godts nederdalen gelijck een Duyve / ende op hem komen: ende ſiet een ſtemme uyt den Hemel / ſeggende / Deſe is mijn Soone inden welcken ick mijn wel-behaghen hebbe.

13. Waer is ons geopenbaert dat de drie Perſonen Vader / Soone / ende H: Geeſt / zijn een Godt?

Soo ſpreeckt den Apoſtel Johannes; Drie ſijnder die getuyghen in den Hemel / de Vader / het Woordt / ende de Heylige Geeſt / ende deſe drie ſijn een.

14. Is oock deſe leere vande H: Drie-eenigheyt den geloovigen onder 't oude Teſtament bekent geweeſt?

Jaeſe/

Hahei : ra pattæ'i-saun-in-appa mattæ'i-tykkanæh ta atta ymyt'æn tou ni-Sikavag-han ka Vä'æu.

Ka saſat kyttiæn 'æb ki kæuyhpa ki Tatæitalih.

Tna-'mſing kow ki mang ki Alid ka Rama ?

Pattæ'i-vli-an.

Ka Rama ta teni ka myhkaqua myddarynnouh kad'llig ki kidi ki Meirang-eta ka ti Jeſus Chriſtus, [a] ka ni-mei-ymmid mei-ringei na nynno ki mamang [b] ka ghmapoulou-appa ki atta tou paſaou-tan-nan tyn' milligh, [c] ka Ram'-appa ta teni alei ti Chriſtus-an ki ymmid neini-æn ka Tama-tna-'mſing ti Chriſtus-an. [d]

Souſou ka tæi-qua tou ſoulat ki Alid.

(*a*) Eph. 1:3. Pako-riang-auh Lou-mouloug ta Alid ka *Rama ki Mei-rang-eta ka ti Jeſus Chriſtus*, ka ni-paka-riang ymyt'æn ymmid ki pakariang-en ka makka-Joep-an tou tounnoun ki Vullu-vullum tou Chriſtus-an.

(*b*) Gen. 1: 1. Tou naunamou *ni-mei-ringei na nynno ta Alid ki Vullum ki Næi.*

Act. 4: 24. Irou ka ni-millingig ta neni [ki atta] ni-pouſâl pou-vavau ki yng-au nein' ki Alid, ka koun nein', *Meirang ka Tæ'i-mia ymiæn-an, ymhou ta Alid, ka ni-mei-ringei ki vul-lum, ki Næi, ki Vaoung, ymd'appa ki ma-*

Jaeſe : maer is klaerder geopenbaert ghewonden in het Nieuwe Teſtament.

De achttiende Vrage.

Wat gelooft ghy van Godt den Vader ?

Antwoordt.

Dat hy is de eeuwige ende natuerlijcke Vader onſes Heeren Jeſu Chriſti [a] / die alles uyt niet heeft geſchapen [b] ende door ſijne voorſichtigheyt onderhout [c] / om wiens wille hy ock een Vader is van alle die in Chriſtum geloven [d].

Schriftuer-plaetſen.

(a) **Eph. 1: 3. Geſegent zy de Godt ende** Vader onſes Heeren Jeſu Chriſti, **die ons geſegent heeft met alle geeſtelijcke ſeghen inghe in den Hemel in Chriſto.**

(b) **Gen. 1: 1. Inden begin-ne** ſchiep Godt den Hemel, ende de Aerde.

Act. 4: 24. Eñ als deſe [dat] hoorden / hieven ſy eendrachtelijck [hare] ſtemme op tot Godt / ende ſeyden / Heere, ghy zijt de Godt, die gemaeckt hebt den Hemel, ende de Aerde, ende

mamang ta itouqua hynna.

(*c*) Pſ. 104: 27. 28. 29. Ymmud kanna myhtadduh ymhou-an, alei *ka piæah kow* [neiniæn] *ki kakannaun nein' tou kidi nein'. Dou 'phæ-en-hou neini-æn, ullud ta neni: dou 'æiah' n-hou ta rima-oho, pakavangtau-en kiriang.* Dou haun-'n-hou ta vlung-oho, pa-ka-innaghun: dou palilit-en-hou ta hyggynnau-'an nein', myhtaæuh myggynnaua, ka ſalikough tou vourravour ta neni.

Act. 14: 17. Moukouna ka *aſſi niynnag ta Alid ghmeil tyni-æn mamado, tou pakariangen ymyt-æn na vullum, tou pæp'æn ymyt-æn ki Oudal, ki kidi appa ki pakavavou-an, tou pakatamoei-en tyn' ta tintin-eta ki kakan-in ki karai-jen.*

(*d*) Joan. 20: 17. Ka ni-k'ma ta ti Jeſus tyniæn; Ou-qu-au ki Tæ'i-apapara-au, mattæ'i kma-hynna neiniæn, Sabavau koh *tou Raman-au, tou Ram'-appa-'moumi, tou Alid-au, tou Alid-appa 'moumi.*

1. Joan: 3: 2. Kavæ'angö-en, *Alalak-kytta ki Alid hnyn*, ka aſſi-appa mæmæh kamang-ah-kytta.

Gal. 3: 26. Ka *ymmud alalak-kamou ki Alid* tou tna-'mſin-an ti Chriſtus-an ka ti Jeſus.

de Zee, ende alle dingen die in de ſelve zijn.

(c) **Pſ.** 104: 27. 28. 29. **Sy alle wachtē op u**/dat ghy [hen] hare ſpijſe geeft te ſijner tijdt. Geeft ghyſe hen, ſy vergaderenſe: doet ghy uwe handt open, ſy worden met goet verſadicht. **Verberght ghy u aengeſichte/ ſy worden verſchrickt: neemt ghy haren adem wegh/ ſy ſterven/ ende ſy keeren wederr tot haren ſtof.**

Act. 14: 17. **Hoewel hy nochtans** hemſelven niet onbetuycht gelaten en heeft, goet doende van den Hemel, ons regen ende vruchtbare tyden gevende, vervullende onſe herten met ſpijſe ende vrolickheyt.

(d) **Joh.** 20: 17. **Jeſus ſeyde tot haer; Gaet henen tot mijne broeders/ ende ſeght haer/ Ick vare op** tot mijnen Vader, ende uwen Vader, ende tot mijnen Godt, ende uwen Godt.

1. **Joh.** 3: 2. **Geliefde**/au zijn wy kinderen Godts, **ende het en is noch niet geopenbaert wat wy zijn ſullen.**

Gal. 3: 26. **Want** ghy zijt alle kinderen Godts **door het geloove in Chriſto Jeſu.**

Patar ki Tateitalih katta.

1. Timang ta Itou-madouan ka naunamou tou Akoume'an ki Alid ?

Alid Dama.

2. Pyppynna ta alei ka pananang-en Rama, ta Itou-madouan ka naunamou tou Akoume'an ki Alid ?

Toutourò ta alei.

3. Kamang ta alei ka naunamou ?

Alei ka Rama ta teni ti Jeſus Chriſtus.

4. Alak kaua ki Alid ta ti Jeſus Chriſtus, mama ka alalak kytta ki Alid ta ymytta ?

Aſſi.

5. Rama ti Jeſus Chriſtus mama ki mang ta Alid ?

Rama ta teni tyniæn kad'lligh tou kidi, ka Alak tyn' kad'lligh tou kidi ta ti Jeſus Chriſtus.

6. Ni-R'arama' ti Jeſus Chriſtus ka manno ta Alid ?

Rarama-'n tyn' ta Alid na yhka-qu'an myddarynnouh.

7. Ni-pouhqua ti mang-an pou-alak ta Alid Rama ki Alak k'atta ?

Ni-pou nado tyni-æn.

8. Kamang ta kararouha ki alei, ka pananang-en Rama ta Itou-mado-en ka naunamou tou Akoume'-an ki Alid ?

Alei

Verklaringhe.

1. Wie is d'eerſte Perſoon in het Goddelijck weſen ?

Godt de Vader.

2. Om hoeveel redenen wort d'eerſte Perſoon in 't Goddelijcke weſen/ Vader genaemt ?

Om drie redenen.

3. Welck is de eerſte reden ?

Om dat hy is de Vader Jeſu Chriſti.

4. Is dan Jeſus Chriſtus niet ſijne Sone / op gelijcken wijſe als wy Godts kinderen zijn ?

Neen hy.

5. Hoe is dan Godt/de Vader Jeſu Chriſti ?

Hy is ſijn natuerlijcke Vader / ende Jeſus Chriſtus ſijn natuerlijcke Sone.

6. Wanneer is Godt/de Vader van Jeſus Chriſtus ghe-worden ?

Godt is ſijn Vader van eeuwigheyt.

7. Uyt wien heeft Godt de Vader deſen Sone ghegene-reert ?

Uyt ſijn ſelven.

8. Welck is de tweede reden/ waerom de eerſte Perſoon in 't Goddelijke weſen/Vader wert genaemt ?

Alei ka ni-meiringei na nynno ta teni ki mamang, ka gmapoulou-appa ki atta tou vana tyn' pæhdimdim.

9. Kamang k'anna ka ni-peiringei, ka hapouloun-appa wæ'i'i ki Alid?

Vullum, Næi, Ajajam, kaæuloung, ymd'-appa ki mamang.

10. Aſſi kaua ni-mei-para meiringei ki Vullum ki Næi, ta Alid Alak, ta Alid Joep-an ka-D'llig Matiktik?

Ni-meiringei ta Alid Rama ki mamang ki Alak, ki Joep-an-appa ka-D'lligh Matiktik.

11. Na mang ta ni-peiringei ki Alid ta mamang?

Na nynno.

12. Makka mang ki dalia?

Makka num ki wæ'i.

13. Na mang ta ni-pei-ringei ki Alid ta ka'æuloung ka naunamou?

Na voura-vour ki Næi.

14. Ni-peiringei ka na mang ta ti Eva ka Ina ka naunamou?

Ni-peiringei ka na ræ'ang ti Adam.

15. Kamang ta katatouro ki alei, ka pananang-en Rama, ta Itoumado-en ka naunamou tou Akoume'-an ki Alid?

Alei ka Ram'-appa-mytta ta teni alei ti Chriſtus-an.

16. Rama ta Alid ki ka'æuloung na mamang?

Rama

Om dat hy een Schepper is van alles / eñ alles noch door ſijne wijſheyt onderhout.

9. Wat is het gene dat Godt gemaeckt heeft / ende noch dagelijcks onderhout?

De Hemel / de aerde / de beeſten / de menſchē / en alle dingē.

10. Is dan oock niet Godt de Sone / ende Godt de H: Geeſt / de Schepper van Hemel ende Aerde?

De Vader heeft alles gheſchapen door den Sone / ende door den Heyligen Geeſt.

11. Waer uyt heeft Godt alles gemaeckt?

Uyt niet.

12. In hoe veel tijts?

In ſes dagen.

13. Waer uyt heeft Godt den eerſten menſche gemaeckt?

Uyt het ſtof der Aerden.

14. Waer van is Eva de eerſte vrouwe gemaeckt?

Uyt de ribbe Adams.

15. Welck is de derde reden / waerom de eerſte Perſoon in 't Goddelijcke weſen / Vader genaemt wordt?

Om dat hy is onſe Vader om Chriſti wille.

16. Van wat menſchen is Godt een Vader?

Van

Rama ta teni ki ymmid ki Tama-tna-'mfing kad'lligh.

17. Rama kaua ta teni ki ymmid ki Ta'u ka ni-'uloug-han?

Affi: dyk dou tna'-d'lligh tna-'mfing ti Chriftus-an.

18. Timang ta ni-makivalei ymyt-æn ki keirangang katta ki kidi, ka Alalak-kytta ki Alid?

Ti Jefus Chriftus.

19. Ki na mang?

Ki na æmagh tyn'.

20. T'oumimi-en ki mang ymyt-æn, alei ka papou-than-auh-kytta ki na æmagh tyn'?

Ka tna-'mfing-ah kytta ti Jefus Chriftus-an, ka matta-ryh-ah kytta tyni-æn ka Meirang ka Tama-Pakariang-ah ymyt-æn.

21. Alalak kytta kaua kad'lligh ki Alid, tou ni-'tnæi-en-eta?

Affi.

22. Mama lava ki mang?

Tou ni-tæ-'alak-en ymyt-æn, alei Chriftus-an.

23. Heirou Rama-eta ta Alid alei ti Chriftus-an, affi kaua mashut-ah-kytta ki ryh tyni-æn, mama ki dama-eta?

H'ahei, tou tintin ka myhta-t'mouk.

24. Kamang ta Patar ki kashut-en-eta k'atta?

Ka fa'-lpouh ta Alid fahqua ymyt-æn

Van alle ware gheloovigen.

17. Is hy niet Vader van alle die gedoopt zijn?

Neen hy: ten zy datse oock waerlijck in Chriftum gelooven.

18. Wie heeft ons die waerdighevt verkreghen / dat wy kinderen Godts zijn?

Jefus Chriftus.

19. Waer door?

Door fijn bloet.

20. Maer wat wordt van onfer zijde vereyfcht / op dat ons fijn bloet te ftade kome?

Dat wy in Chriftum gelooven / ende hem aen-nemen tot onfen Heere ende Salichmaker.

21. Zijn wy dan kinderen Godts / van natueren?

Neen wy.

22. Hoe dan?

Door aenneminghe / om Chrifti wille.

23. Na dien Godt onfen Vader is door Chriftum / moeten wy dan oock ons op hem niet verlaeten / als op onfen Vader?

Ja wy / van gantfcher herten.

24. Welck is het fondament van dit ons verzouwen?

Dat hy als een almachtigh

æn ymmid ki mamang, mama ki Alid ka mei-atih mei-lpouh, ka mamoei-appa maharum ymyt-æn, mama ki Rama ka mashut ki patau-'mſing-en.

Kaſaſat kyttiæn'æb ki matouda ki Tateitalih.

Tna'-mſing kow ki mang ti Jeſus Chriſtus-an?

Pattæ'i-vli-an.

Ka teni ta Meirang [a] ka Tama-ha-mi'appa [b] ki ka'æuloung, alei ki anna ka ni-pananang-en Jeſus, atta ta Tama-Pakariang ymytt-'æn.

Souſou ka tæ'i-qua tou ſoulat ki Alid.

(*a*) Luc. 2:11. Kmyt-a tou kaſaſat kytti-æn'æb ki ſaät ki Tatæitalig. (*c*)

(*b*) Tit. 2:14. Ka ni-pæ'æ-mado tyni-æn pæætounoun pæævli ymyt-æn, *alei ka t'æili-auh-kytta tyn' tou katou koul-an ka ymmid*, alei-appa ka paka-kouptih-auh tyn' ki kamado-eih tyn' ki Ta'u ka makoulkoul ſaukakaræh ki ringa-ringei ka mariang.

Coll. 1. 14. Ka alei tyni-æn akoume'-an-eta *ta Tæ'ili-en ki na æmagh tyn*, atta ta atta nynno-an ki Varau-eta.

(*c*) Matth. 1:21. Ka Mei-alak-ah ki alak ka paræh, ka ſaki-nanang-eimhou ta Nanang-ah tyn' Jeſus. Ka *teni ta pakariang-ah ki Ta'u tyn ki na varau nein.*

Patar

Godt / ons in allen helpen kan / ende hy als een getrouwe Vader / ons helpen wil.

De negenthiende Vrage.

Wat gelooft gy van Jeſus Chriſtus?

Antwoordt.

Dat hy is de Heere [a] / ende verlo-ſer [b] der menſchen / waer-om hy ook draeght den naem van Jeſus [c] / dat is / Salich-maker.

Schriftuer-plaetſen.

(a) **Luc. 2: 11. Siet vrage 11 lett.** (e).

(b) **Tit. 2: 14. Die hemſel-ven voor ons gegeven heeft /** op dat hy ons ſoude verloſſen van alle ongerechtigheyt, **ende hem-ſelven een eyghen volck ſoude reynigen / yverig in goe-de wercken.**

Col. 1: 14. In den welcken wy de verloſſinge hebben door ſijn bloet, **[namelijck] de vergevinge der ſonden.**

(c) **Matt. 1: 21. Ende ſy ſal eenen ſone baren / ende ghy ſult ſijnen Name heeten Je-ſus. Want** hy ſal ſijn volck ſaligh maecken van hare ſonden.

Ver-

Patar ki Tatæitalih katta.

1. Timang ta kararouha ki Itoumado-en tou Akoume-'an ki Alid?
Alid Alak.
2. Alak ti-mang ta teni?
Alak ki Alid Rama.

3. Ni-pouh-qua ti-mang-an pou'alak ta Alid Rama tyniæn?
Ni-p'ou-nado tyni-æn.
4. Manno?
Na yhkaqu-an myddarynnouh.
5. Akoume'appa kaua ki rouma ki Alak ka k'ma-hynna,ta Alid Rama?
Aouſſi ki rouma, dyk ſaäſat.
6. Ni-pananang-en mama ki mang ta Alak k'atta ki Alid?
Ni-pananang-en Jeſus Chriſtus.
7. Viri-en ki mang ta ſou katta, Jeſus?
Tama-Pakariang.
8. Kaumang ka pananang-en ta teni Tama-Pakariang?
Alei ka Tama-Pakariang ki ta'u tyn' ymmid ki na varau nein.
9. Na mamang ta ta'u kanna ka pakariang-en tyn'? ymmid kaua ki k'æuloung?
Aſſi: râ dyk ta neni ka tna-'mſing tyni-æn.
10. Pamut kaua ta ti Chriſtus ka pakivalei-auh ta tau teni kanna ka mamſing ta kæuag-han ka myhkaqua myddarynnouh?

H'a-

Verklaringhe.

1. Wie is de tweede Perſoon in't Goddelijck weſen?
Godt de Sone.
2. Wiens Sone is hy?
De Sone Godts des Vaders.
3. Uyt wien heeft Godt den Vader hem gegenereert?
Uyt hem ſelven.
4. Wanneer?
Van alle eeuwigheyt.
5. Heeft Godt den Vader noch meer alſulcke Sonen?
Neen hy / niet meer als een.
6. Hoe wordt deſe Sone genaemt?
Jeſus Chriſtus.
7. Wat beteeckent het woordeken Jeſus?
Saligmaker.
8. Waerom wordt hy Saligmaeckr genaemt?
Om dat hy ſijn volck ſalig maeckt van hare ſonden.
9. Wie is dat volck / die hy ſaligh maeckt? alle menſchen?
Neen: alleen de gene die in hem gelooven.
10. Maeckt Chriſtus oock dat dit ſijn volck waerlijck het eeuwige leven geniet?

Ja

H'ahei.

11. Pakivalei-auh kaua timamang-an ki rouma ta kariangan, dyk ti Jesus-an k'atta?

Affi paki-valei-auh ta atta ti-mamang-an ki rouma.

12. Kaumang ka pananang-en Christus ta Alak ki Alid?

Alei ka ni-sikidi-en ta teni ki Alid, ka ni-voulou-appa ki Joepan ka D'lligh Matiktik, tou ahkaqu'an ki toutouro ki sih-kaquan ka mannini, ka paamt auh tyn' alei ymyt-æn.

13. Na mang ta toutouro ki Sihkaqu-an kanna ka mannini?

Ta Sihkaqu'an ka Si-bavau ka meisasou, ta Sihkaqu'-an ki Tama Mattæ'i tan, ta Sihkaqu-an-appa ki Dadyllo ka si-bavau.

14. Viri-en ki mang ta sou katta Christus?

Viri-en ta timamang ka ni-voulou.

15. Affi kaua meirang-appa ta ti Christus ki Tau tyn?

Hahei.

16. Mama ki mang ka ni-pasihqua ta teni ka Meirang-a mytta?

Tou kidi ki hamamian, alei ka ni-hmamia ta teni ymyt-æn.

17. Ni-hmamia ta teni ki mang ymytæn?

Ymmud ki kailhan ki Lyttou.

18. Ni-hmamia ta ti Christus ymyt-æn

Ja hy.

11. Is wel hy yemant anders/ als hy desen Jesus/ salighept te vinden?

Neen/ hy niemant meer.

12. Waerom wordt de Sone Christus genaemt?

Om dat hy van Godt gheordineert/ ende met den Heyligen Geest gesalft is/ tot drie verscheyde ampten/ die hy om onsent wille verrichten most.

13. Welck zijn die ampten?

Het Koninckrijck/ het Prophetisch/ende het Hooge-Priesters ampt.

14. Wat beteeckent dan het woordeken Christus?

't Beteeckent eenen die gesalft is.

15. Maer is oock Christus niet een Heere sijns volcks?

Ja hy.

16. Hoe is hy onse Heere geworden?

Door middel van verlossinge/ dat hy ons verlost heeft.

17. Waer van heeft hy ons verlost?

Van alle gewelt des Duyvels.

18. Hoe heeft ons Christus

upt

æn ki kail-hen ki lyttou mama ki mang?

Ki na æmagh tyn' ka matææk ki assa.

19. Heirou Meirang-eta ta ti Christus, assi kaua kidi-ato ka mavæangô-kytta, mahtakout, miligh tyniæn?

H'ahei missing.

Kararouha kyttiæn ki Tateitalih.

Paki-valei-en kaua ti Jesus-an k'atta, ymmid ki mamang ka t'oumimi-'æn tou Tama-Pakariang ki ka'æuloung?

Pattæ'i-vli-an.

Haheira: mama ka Alid kad'llig [a] ka myhkaqua myddarynnouh ta teni toul-am ki Rama, toulam ki Joepan ka D'lligh Matiktik, k'ma-appa-hynna tou kidi ki akoumean ki kidi nikæuh-ka'æuloung [b] ta teni; assi tou silal-'an ki Akoume'-an ki Alid [c] tou kidi ki ka'æuloung, ra tou'ar-'an-appa ta kidi ki ka'æuloung, tou Isaät-en ki Itou-mado-an tyn' ka Alid.

Sousou ka tæ'i-qua tou Soulat ki Alid.

(*a*) Joan. 20: 28. Ka ni-mattæ'i-vli ta ti Tomas, kouma tyni-æn, Meirang-au, *Alid-appa-mau.*

1. Joan. 5:7. Kmyt-a ki kasasat kyttiæn æb ki pitou ki Tateitalih (*b*).

(*b*) Phil.

uyt het gewelt des Duyvels verlost?

Door sijn dierbaer bloet.

19. Maer nadien Christus also onse Heere is/zijn wy hem oock niet schuldich alle liefde/vreese/ ende gehoorsaemheyt op te dragen?

Gewisselijck ja wy.

De twintighste Vrage.

Is dan in desen Jesus te vinden/al dat in een Salighmaecker der menschen te vinden zy?

Antwoordt.

Ja het: want gelijck hy van eeuwigheyt met den Vader en den H. Geest waerachtigh Godt is/[a] also is hy oock inder tijt mensche geworden: [b] niet door veranderinghe der Godtheyt [c] inde menscheyt/maer door aenneminghe der menschelijcke natuere in eenigheydt sijns Goddelijcken persoons.

Schriftuer-plaetsen.

(a) Joh. 20:28. Eñ Thomas antwoordde eñ seyde tot hem/Mijn Heere/ ende mijn Godt.

1. Joh. 5:7. Siet Vrage 17. l. (b).

I (b) Phil.

(*b*) Phil. 2: 7. 8. Ni-pou-mado tyni-æn pou-nynno ki kidi, *tou ni-ar'-an tyn' ta kidi ki pæiroung en, dou ni-kæuh-mahkaulaula ki ka'æuloung: Dou ni-paki-valei-en ki di'i mama ki ka'æuloung*, ni-paſinado paſidarim tyni-æn, dou ni-milig tou kapateian, tou kapatei-an-appa ka tou navæværæh.

(*c*) Mal. 3: 6. *Ti jau ka ti JEHOVA ta aſſi pa-ſyllal-'an.*

(*d*) Heb. 2: 16. Miſſing *aſſi tyn' ni-ara* [ta kidi] *ki Tama-Gnau, ka ni-ara-appa tyn' ta na'æp ti Abraham.*

Patar ki Tateitalih katta.

1. Mama-ah ki mang ta teni ka Tama-hami-'ah ki ka'æuloung?

Kidi-ato ka Alid-ah kad'llig ta teni, ka'æuloung-appa kad'llig ka matiktik, tou Itou mado-en ka ſaâſat.

2. Timang ta Tama-hamia k'anna ki ka'æuloung, ka Alid kad'lligh, ka'æuloung-appa kad'lligh ka matiktik, tou Itou-mado-en ka ſaâſat?

Ti Jeſus Chriſtus.

3. Alid ka na manno ta ti Chriſtus?

Alid ta teni na yhkaquan myddarynnouh, toulam ki Rama, toulam ki Joep-an ka D'lligh Matiktik.

4. Ni-

(b) **Phil. 2: 7. 8. Maez heeft hemſelven veznietight** / de geſtalteniſſe eens dienſt-knechts aengenomen hebbende, ende is den menſchen gelijck geworden: Ende in gedaente gevonden als een menſche, **heeft hy hemſelven veznedezt/gehoozſaem gewozden zijnde tot den doodt / jae den doodt des kzupces.**

(c) **Mal. 3: 6. Want** ick de HEERE en worde niet verandert.

(d) **Heb. 2: 16. Want waezlick** hy en neemt de Engelen niet aen, maer hy neemt het zaedt Abrahams aen.

Verklaringhe.

1. **Wat moet het booz een zijn die de Vezloſſez dez menſchen weſen ſoude?**

Hy moſt zijn waezachtigh Godt/ende waezachtig rechtveezdig menſch/in een pezſoon.

2. **Wie is deſe Vezloſſez dez menſchen / die daez zy waezachtigh Godt/ende waezachtigh en rechtveezdigh menſche/in een pezſoon?**

Jeſus Chziſtus.

3. **Wanneez is Chziſtus Godt gewozden?**

Hy is Godt gheweeſt van eenwighepdt/met den Vadez/ende den H. Geeſt.

4. Wan-

4. Ni-kæuh-ka'æuloung ka manno ta ti Christus ?

Sat katounoun-an 'æb ki num kæætoughan 'æb ki num kyttiæn æb ki sat ki tauil, tou kidi ki ni-peisaouen ki Siatigh Sibavau ka ti Augustus.

5. Tou æuma toumang ka ni-pei alak ta ti Christus ?

Tou æuma ki Bethlehem.

6. Tou kidi ki mang ni-kæuh-ka'æuloung ta ti Christus ? ni-sylala-kaua ta kidi ki Alid tyn' pahava-vouël, paha-vavatti ki ka'æuloung ?

Assi: k'assi sy-lpouh sylala paha-ämamang ta kidi ki Alid.

7. Mama ki mang ka ni-kæuh ka-'æuloung ta ti Christus ?

Tou ni-aran tyn' ta kidi ki ka'æuloung, tou isaat-an ki Itou-mado-en tyn' ka Alid.

8. Rarouha kaua ta Itou-mado-en ti Christus, Alid ka saäsat ? kaæuloung-appa ka saäsat ?

Assi: râ saäsat ta jtou-mado-an, rourouha appa ki kidi, kidi ki Alid ta saäsat, kidi-appa ki ka'æuloung ta saäsat.

9. 'Ou-mhga-enhou kaua ka myh-kaqu-appa ta ti Christus Alak ki Alid kad'lligh, siæuh ki ni-aran tyn' ta kidi ki ka'æuloung ?

H'ahei.

4. Wanneez is Christus mensch gewozden ?

Nu dupsent ses hondezt en een-en-tsestigh Jaren gheleden / ondez de regeeringe des Keysers Augusti.

5. In wat stadt is Christus geboren ?

Inde stadt Bethlehem.

6. Op wat wijse is Christus mensch gewozden ? is de Godheyt Christi vezandezt in een menschelijck lichaem eñ ziele ?

Neen: gantschelijck niet: want de Godtheydt en kan niet vezandezt wozden.

7. Hoe is Christus dan mensch gewozden ?

Dooz aenneminge dez menschelijcke nature / in eenigheyt sijns Goddelijcken pezsoons.

8. Zijndez dan twee pezsonen in Christo / een Goddelijcke ? ende een menschelijcke ?

Neen; daez is maez een pezsoon / doch twee natueren / de Goddelijcke ende de menschelijcke.

9. Pezstaet ghy dan dat Christus noch de waere ende eeuwige Sone Godts blijft / na dat hy de menschelijcke natuere aengenomen heeft ?

Jae ick.

Ka rarouha kyttiæn'æb ki ſaät ki Tatæitaligh.

Ni-ara tyn' timang-an ta kidi ki ka'æuloung?

Pattæ'i-vli-an.

Ni-ara tyn' ki tmat-oul ka ti Maria:[a] affi tou ni-pei-'lpough ki kidi ki ka'æuloung, râ tou ni-pei-lpough-appa ki Alid. Alei ki anna dou affi ni-ou-paræh-in[b] ni-pakavoui-en ta teni ki kailg-han ki Joep-an ka-D'lligh Matiktik[c]: ka k'ma-hynna affi ni-æhid-en[d] ki varau ta ti Jeſus ka ni-kavoui ki vouyl tyn'.[e]

Souſou ka tæ'i-qua tou Soulat ki Alid.

(*a*) Matth. 1: 21. K'nyta tou ouro tou Tatæitaligh 19. (*c*)

(*b*) Luc. 1: 34. 35. 37. appa Ka ni-k'ma ta ti Maria ki Tama-Gnau, *mam'-âl-ato kanna ki mang? alei k'oſſi koh ni-ki-lam ki Paræh.* Ni-mattæ'i-villi ta Tama-Gnau k'ma tyni-en, *Mou-halap-ah ymhouan ta Joep-an ka-D'llig Matiktik ka tma mou-rap-ah ymhouan ta pei-lpough en ki Si-ouro jtou tounnoun:* Alei ki anna ka ſaki nanang-eih Alak ki Alid ta d'llig Matiktik k'anna ka pei-alak-eih ymhouan, &c. Ka äouffi-ah ki mamang k'affi Pailpoug-hen paſtæu ki Alid.

(*c*) Luc.

De een-en-twintighſte Vrage.

Upt wien heeft hy de menſchelijcke natuere aenghenomen?

Antwoordt.

Upt de Maget Maria:[a] niet dooz de kzacht dez menſchelijcke natuere / maez dooz de almachtigheyt Godts. Des ſy / geen man bekent hebbende /[b] dooz de kzacht des H. Geeſts beſwangezt gewozden is:[c] waez dooz hy Jeſus / zijnde de vzucht haeres bupcks / oock van alle beſmettinge dez ſonden[d] reyn gehouden is.[e]

Schzijftuez-plaetſen.

(a) **Matth. 1: 21. Siet Vza-ge** 19. (c)

(b) **Luc. 1: 34. 35. 37. Ende Maria ſeyde tot den Engel /** Hoe ſal dat weſen? dewijle ick geenen man en bekenne. **Ende de Engel antwoozdende ſeyde tot haez /** De H. Geeſt ſal over u komen, ende de kracht des Allerhooghſten ſal u overſchaduwen. **Daezom oock dat Heylige dat upt u geboren ſal wozden ſal Godts Sone genaemt wozden. &c. Want geen dinck en ſal by Godt onmogelijck zijn.**

(c) Luc.

(c) Luc. 1: 34. Kmytta tou ouro hiä.

Matth. 1: 18. Ka na kma' to hynna ta ni-pei-alak-en ti Jesus Christus-an: Irou ka ni-maä-mamado masasut ta ti Joseph ki Pakakitil-eih tyn' ta ti Maria, rou assi-appa tæ'ä-lam ta neni, ni-æ'i-vavalei ka *akou-kavoei in ta teni ki na'Joep-an ka-D'llig Matiktik.*

(d) Luc. 1: 35. Tou ouro hia (b).

(e) Luc. 1: 35. (Teni).

Patar ki Tatæitalib k'atta.

1. Ka'æuloung kaua ka-D'llig ta ti Christus?

Hahei.

2. Ni-ah-keul kaua ta ti Christus ki kidi tyn' ka ka'æuloung makkavullum pou-qua tou Næi?

Assi.

3. Ni-si lala kaua ta kidi ki Alid paha-vavou-al ki ka'æuloung?

Assi: ka assi si-lpough silala ta kidi ki Alid paha-ä-mamang ki pani.

4. Ni-kæuh-ka'æuloung mama ki mang ta Alak ki Alid?

Tou ni-ara'n tyn' ta kidi ki ka-'æuloung.

5. Moumhga kow kaua ka rourouha ta kidi ka maanni ti Christus-an?

H'ahei.

6. Mang

(c) Luc. 1: 34. Siet hier boven.

Matth. 1: 18. De gheboorte Jesu Christi was nu aldus: Want als Maria sijne Moeder met Joseph ondertrouwt was / eer sy te samen gekomen waeren / wierd sy swanger bevonden uyt den H. Geest.

(d) Luc. 1: 35. Hier boven (b).

(e) Luc. 1: 35. Als boven.

Verklaringhe.

1. Is Christus ook waerachtigh menschе?

Ja hy.

2. Heeft Christus ook sijn menschelijcke natuere vanden Hemel op aerden gebracht?

Neen hy.

3. Is dan ook sijn Godtelijcke natuere verandert in een menschelijck lichaem?

Neen het: want Godt en kan niet verandert worden in iets anders.

4. Hoe is dan de Sone Godts menschе gheworden?

Door aenneminge der menschelijcke natuere.

5. Verstaet ghy datter twee verschеyde natueren zijn in Christo?

Ja ick.

6. Mang ta rourouha ki kidi k'anna ka maänni?

Kidi ki Alid, kidi-appa ki ka'æuloung.

7. Rourouha kaua ta jtou-mado-en ti Chriſtus Alid ka ſaäſat ka'æuloung ka ſaäſat?

Affi; ra dyk ſaäſat ta Itou-mado-en.

8. Itou-mado-en k'anna ki mang?

Itou-mado-en ki Alak ki Alid.

9. Mou-mhga kow kaua, ka ni-ara ta kidi ki ka'æuloung ti Chriſtus tou iſaat-en ki Itou-mado-en tyn' ka Alid?

Hahei.

10. Timang ta Raraman ti Jeſus Chriſtus, tou kidi ki Alid?

Alid Rama.

11. Timang ta ni-Ra-ram'-an ti Jeſus Chriſtus, tou kidi tyn ki ka'æuloung?

Ni-äouffi ta teni ki Rama tou Næi, tou kidi tyn' ki ka'æuloung.

12. Ni-pa-oulpoughen mama ki mang pa-oupanæh ta ti Chriſtus, rou ni-äouffi ki Rama ta teni?

Ni-paam't-en ta atta ki ni-peilpough ki Alid.

13. Ti-

6. Welck ſijn deſe twee wezſchepde natueren?

Een Goddelijcke / ende een menſchelijcke natuere.

7. Maez ſijndez dan ock twee Pezſonen in Chzijſto / waez van d'eene Godt is / en d'andere menſch?

Neen; daez is maez een Pezſoon.

8. Wat vooz een Pezſoon is dat?

De Pezſoon des Soons Godts.

9. Bezſtaet ghy dan / dat de menſchepe Chzijſti aenghenomen is / in eenighepe ſijns Goddelijcken Pezſoons?

Ja ick.

10. Wie is de Vadez Jeſu Chzijſti / ten aenſien van ſijne Godthepe?

Godt de Vadez

11. Wie is de Vadez Jeſu Chzijſti / ten aenſien van ſijne menſchepe?

Nae ſijne menſchepe / en heeft hy geen Vadez op aezden gehadt.

12. Hoe heeft dan Chzijſtus konnen voozt ghebzacht wozden / ſoo hy geen Vadez gehadt en heeft?

Dit is geſchiet dooz de kzacht Godts.

13. Wie

13. Timang ta Rarena-en tyn', tou Kidi tyn' ki Alid?

Tou kidi ki Alid, ni-äoussi ta teni ki Rarena-en.

14. Timang ta ni-Rarena-en tyn', tou kidi tyn' ki ka'æuloung?

Ti Maria.

15. Na mama ki mang ki ka-Inaen ta ti Maria?

Na In'-a, ka assi ni-kilam ki paræh.

16. Ni-malpough mama ki mang mavoë mei-rauei ki Alak ta Jna ka assi ni-ouqu-an ki Paræh?

Ni-paam't-en ta atta ki ni-peilpough ki Joep-an ka-D llig Matiktik.

17. Ni-a-d'llig kaua mara ta ti Christus ki kidi tyn' ki ka'æuloung tou Vât tou 'æmagh-appa ti Maria?

Hahei.

18. Ni-mamyhkaulaula kaua ta ti Christus ymyt-æn ki ka'æuloung tou ymmid ki mamang?

Hahei: râ dyk varau ta ni-äoussi tyni-æn.

19. Assi kaua ni akoumea ta ti Maria ki Tabli-an ka varau, mama ki ka'æuloung ka rouma?

H'ahei.

20. Ni-æhid-en kaua ta ti Christus, ka ni-kavoë ti Maria, ki Tablian ka varau?

Assi.

13. Wie is sijne Moeder geweest / ten aensien van sijne Godtheyt?

Ten aensien van sijne Godheyt/en heeft hy geen Moeder gehadt.

14. Wie is sijn Moeder geweest / ten aensien van sijne menschheyt?

Maria.

15. Wat Vrouwe is dat geweest?

Een Maget / die geen man en hadt bekent.

16. Hoe heeft een Maget konnen swanger worden/ende een Sone baeren?

Dit is gheschiet door de kracht des H: Geests.

17. Heeft Christus waerlijck sijne menschheyt aengenomen uyt het vlees eñ bloet Marie?

Ja hy.

18. Is Christus ons in alles gelijck geworden?

Ja hy:uytgenomen de sonde.

19. Heeft dan Maria gheen Erf-sonde gehadt/ gelijck alle andere menschen?

Ja sy.

20. Is Christus/hare vrucht/ insgelijcks door de Erf-sonde bevleckt geweest?

Affi.

21. Ni-mei-lpough mama ki mang ta ti Maria, ka na Tama-kavarau, ka ni-æhiten ki Tabli-an ka varau, mei-rauei ki Alak, ka äouſſi ki varau?

Ni-paam't-en ta atta ki ni-pei-lpough ki Joep-an ka-D'lligh Matiktik.

22. Pyppynna ta maäni ka ni-paam't-en ki Joep-an ka D'lligh Matiktik, tou pei-alak-eih ti Jeſus Chriſtus-an?

Rourouha ta maanni.

23. Na mang ta maanni ka naunamou?

Ka ni-pakavoc̈ ta Joepan ka-D'lligh Matiktik ki jna ka affi ni-ouqua ki paræh.

24. Namang ta kararouha ka maanni?

Ka ni-pakakouptigh-en tyn' ta 'æ'æp ti Maria ki Tablian ki varau.

Kararouha kyttiæn 'æb ki rouha ki Tateitaligh.

Ni-pamut alei ymyt'æn ki mang ta ti Chriſtus, ni-pæ'ialalam-appa ki mang, alei ka hami-eih tyn' ymyt'-an?

Pattæ'i-vli-an.

Ni-pamut [a] ta teni ki Tatouhko alei ymyt'æn, ni-tubbuh-appa[b] ki havoung ki ina mytta havoung-an-ei.

Sou-

Neen hp.

21. Hoe heeft Maria/een ſondareſſe / ende bevleckt dooz de Ezk-ſonde / een Sone konnen baeren/ ſondez ſonden?

Dit is gheſchiet dooz de kzacht des H: Geeſtes.

22. Hoe veel dinghen heeft dan de H: Geeſt vezricht/ omtzent de geboozte Jeſu Chzi-ſti?

Twee.

23. Welck is het eezſte?

Dat hp een Maget heeft ſwangez gemaeckt.

24. Welck is het tweede?

Dat hp het zaet Marie van de ſmetten dez Ezk-ſonde heeft gereynight.

De twee-en-twintighſte Vrage.

Wat heeft nu Chziſtus booz ons gedaen/ ende geleden/ om ons te vezloſſen?

Antwoordt.

Hp heeft de Wet booz ons volbzacht/ ende gedzagen [b] de ſtzaffen die wp lijden moſten.

Schrif-

Souſou ka tæi-qua tou Soulat ki Alid.

(a) Matth. 3: 15. Ni-mattæ'i-vli ta ti Jeſus k'ma tyni-en, Mous-a hnyn: *Ka kidi-ato ymyt'-æn ta kma-hynna ka pam't-au-mytta ta katiktik-an ka ymmud.*

(b) 1. Pet. 3: 18. Ka *ni-pæ-i-ſâl pæi-älalam ta ti Chriſtus alei ki varau*, teni ka matiktik mivli ki aſſi matiktik, alei ka mâd-ah ta teni pouqua ymyt-'an ki Alid.

Patar ki Tatæitalih k'atta.

1. Pyppynna ta maänni ka paam't-auh ki Tama-Sihtoukad mivli ki kaæuloung?

Rourouha.

2. Kamang ta naunamou?

Kidi-ato ka paamt-auh tyn' ta Tatouhko ki Alid mivli ymyt-'æn.

3. Toumimi-en ki mang tou paam't-eih ki illighan ki Tatouhko?

Rourouha ki mamang.

4. Mang ta rourouha k'anna?

Kidi-ato ka mad'lligh-ah matiktik ta teni tou kidi tyn', ka miligh-âlappa ymmid ki Sou ki Tatouhko ki Alid.

5. Kaumang ka ni-ipit-en ta atta tmoumimia?

Alei ka ni-ſidad-'an-eta tou panæh tou rbo-appa ki rÿh ta Tatouhko-ki Alid.

6. Ni-

Schriftuer-plaetſen.

(a) **Matth.** 3: 15. **Maer Jeſus antwoordende ſeyde tot hem / Laet nu af:** Want aldus betaemt ons alle gerechtigheyt te vervulllen.

(b) 1. **Pet.** 3: 18. **Want** Chriſtus heeft oock eens voor de ſonden geleden, **hy rechtveerdigh voor de onrechtveerdige / op dat hy ons tot Godt ſoude brengen.**

Verklaringe.

1. **Hoe veel verſcheyde dingen moeſt den Middelaer uytvoeren voor den menſch?**

Twee dingen.

2. **Welck is het eerſte?**

Hy moſt de wet Godts voor ons volbrengen.

3. **Wat wortel verepſcht tot volbrenginge der Wet?**

Twee dingen.

4. **Welk zijn deſe twee dingē?**

Hy moſt heylich zijn in ſijn natuere / hy moſt oock alle de geboden Godts gehoorſaemen.

5. **Waer toe was dit van nooden?**

Om dat wy uytwendig ende inwendigh de Wet Godts geſchonden hadden.

6. Ni-pasi-darim kaua pasih-tmouk ta ti Christus ka Alak ki Alid, ki Tatouhko ki Alid alei ymit-æn?

Hahei.

7. Papou-than-en kytta ki atta ki mang?

Ka kæuäitting-en kytta ki ni'illighen ti Christus, mama ki ni-illigh-en-eta mamado.

8. Kidi ato kaua hnyn ka milligh-al-appa kytta ki Tatouhko ki Alid?

H'ahei, kidi-ato; râ affi ka ouvarg-au-mytta ta Kæuaghan ki illigh-en-eta k'anna.

9. Kaoumang ka milligh-al-appa-kytta ki Tatouhko ki Alid?

Tou 'tbli-au mytta Loumoulough ki Alid alei ki ni-hami-an tyn' ymyt'-æn.

10. Kamang ta kararouha ka paam't-auh ki Tama-Sihtoukad mivli ki ka æuloung?

Kidi-ato ka tubhgeih tyn ta havoung ki ynna-mytta havoung-anei.

11. Ni-tubbug kaua ta ti Christus ki pæiälalam-en ki kalæuæuan alei ymyt-æn?

Hahei.

12. Kamang ta pahavoung-an k'anna ka ynna mytta tubhganei?

Kapatei-an ka myhkaqua myddarynnouh, tou voual tou vatti.

13. Pa-

6. Is dan oock Chriſtus de Sone Godts/gantſchelijck de Wet Godts voor ons onderwerpen geweeſt?

Ja hy.

7. Wat voordeel komt ons daer upt?

Dat de gehoorſaemheyt Chriſti ons wordt toe-gereeckent/ als of het waere ons eygen gehoorſaemheyt.

8. Syn wy dan nu niet ſchuldigh de Wet Godts te gehoorſamen.

Ja wy; doch niet om door onſe gehoorſaemheyt het leven te verdienen.

9. Waerom moetē wy de Wet Godts noch onderhouden?

Om Gode danckbaerheyt te bethoonen voor onſe verloſſinge.

10. Welck is het tweede/dat de Middelaer moſt upt-voeren voor den menſch?

Hy moſt die ſtraffen dragen die wy lijden moſten.

11. Heeft Chriſtus de ſmerte der helle voor ons ghedragen?

Ja hy.

12. Welck is de ſtraffe die wy lijden moſten?

De eeuwige doodt / aen lichaem ende ziele.

13. Wat

13. Papou-than-nin-kytta ki mang, ka ni-tub-hgen ti Christus ta ymmid ki anna alei ymyt-'æn?

Ka hamieih kytta ki pahavoung-an ki Kalæuhæu-en.

14. Kahtakout-auh kaua ki Tama-tna-'mfing ta pahavoung-an ki mamang alei ki varau nein?

Affi.

15. Irou-appa k'anna ka pairou-en dou rouman ta Kahimko-'an ka madagh neiniæn ka Tama-tna-mfing: affi kaua alei k'anna ki varau nein?

H'ahei.

16. Pattæ'i-mama-enhou ki mang, k'affi tubbugh ta Tama-tna-mfing ki pahavoung-an alei ki varau nein'?

Affi pahavoung-an k'anna alei ki varau nein'.

17. Rou affi pahavoung-en, kamang lava kanna?

Patæu-bæurig-en ki Rama.

18. Alei ki mang ka pairou-an ta atta neiniæn?

Alei ki pa-filal-eih neiniæn.

19. Affi kaua makkaqua ta patæubæurig-en kanna ki uææs-en ki Alid ki Tama-tna-mfing?

Aoufli.

20. Makkaqua lava ki mang?

Makkaqua ki kavæængö ki Alid ki Tama-tna-mfing.

13. Wat baet het ons / dat Christus dit alsoo voor ons geleden heeft?

Dat wy sullen behijdt zijn voor de straffen der hellen.

14. Hebben dan de geloovige gheen straffen meer te vreesen voor hare sonden?

Neense.

15. Nochtans komen bywijlen de geloovigen vele swarigheden over in dit leven / is dit niet om haerder sonde wille?

Ja het.

16. Hoe seght ghy dan/dat de geloovigen niet en dragen de straffen van haere sonden?

Dit en zijn geen straffen voor haere sonden.

17. Maer soo het geen straffen en zijn / wat zijn het dan?

Vaderlijcke kastijdingen.

18. Waer toe worden haer die selvige toegevoeght?

Tot haerder verbeteringe.

19. Komen dan dese kastijdingen niet voort uyt een haet Godts tegens de geloovigen?

Neense geensints.

20. Waer uyt komense dan voort?

Uyt een liefde Godts tegens de geloovigen.

Ka rarouha kytti æn 'æb ki touro ki Tateitaligh.

Kamang ta pahavoung-an k'anna?
Pattæ'i-vli-an.

Siouro ta atta, ka ni-pouna-væværæh, [a] ni-mapatei, [b] ni-ravak, [c] ni-ſadarim ta teni tou kalæuhæu-en. [d]

Souſou ka tæiqua tou Soulat ki Alid.

(*a*) Luc. 23: 33. Irou ka ni-iroua tou itouqu-an ka pananang-en Itouqu-an ki Toural ki Touktouk, *ni-pou-navæværæh tou hynna tyniæn*, ki ni-Tama-pou-varau-appa, tou Oual ta ſaät, tou 'æui ta ſaät.

(*b*) Luc. 23: 46. Ka rou makolang-ah ta ti Jeſus ki yngau ka irang ni-kma: Rama, 'atta-tou noun-en-au ta vatti-au tou rimmau hou. Ka rou ni-mattæ'i k'ma-hynna, *ni-mitæuh myhgynnaua.*

(*c*) Luc. 23: 53. Ka rou ni-hamien tyn' ta anna, [kapatei] ni-toupouen tyn ta anna tou æ'it ka palihpyh, ka *ni-atta qu-an tyn' tou ravak, ka ni-kouttæ-en tou vahto, k'aſſi-appa ni-atta-qu-an hynna ta timamang.*

(*d*) Luc. 22: 43. 44. Ka ni-kyt-'an tyn' ka ni-makka tounoun ta Tama-Gnau ka pakaligh tyni-æn. Ka *rou itouqua tou paſyt-en ki rych ka malouaf, ni-makouſaoun makou kilkil makou-Ali-*

De drie-en-twintighſte Vrage.

Welck zijn die ſtraffen?
Antwoordt.

Dooznamentlijck deſe / dat hy is gekzupſt [a] / geſtozven [b] / begzaven / [c] nedez-gedaelt tez hellen. [d]

Schziftuez-plaetſen.

(a) **Luc.** 23: 33. **Ende doe ſy quamen op de plaetſe genaemt Hooft-ſcheel-**[plaetſe /] kruycighden ſy hem aldaer, **ende de quaedt-doendezs / den eenen tez rechtez / ende den anderen tez ſlinckez-**[zijde.]

(b) **Luc.** 23. 46. **Ende Jeſus roepende met gzootez ſtemme ſeyde: Vadez / in uwe handen bevele ick mijnen Geeſt. Ende als hy dat geſeght hadde /** gaf hy den geeſt.

(c) **Luc.** 23: 53. **Ende als hy 't ſelve af-ghenomen hadde / wondt hy dat in een fijn lijnwaet /** ende leyde het in een graf, in een rotſe gehouwen, daer noch noyt yemant in geleght en was.

(d) **Luc.** 22: 43. 44. **Ende van hem wiezdt geſien een Engel upt den Hemel / die hem vezſtezckte. Ende** in ſwaren ſtrijt zijnde, badt hy te ernſtiger. Ende

ſijn

Alilid [ta teni.] *Ka ni-silala paha mamam'-ei ki na æuh ta taëutægh ki æmagh ka karil ta 'lbang tyn'*, ka ni-mæu-sæu-æu mou-næi.

Matth. 27: 46. Ka ni-mahivat-ato ki kamamatouda ki tælei ni-makolangæh ta ti Iesus ki yng-au ka irang, k'ma, *ELI, ELI, LAMA SABACHTHANI*, ynna-qua-anei, *Alid-au, Alid-au, kaumang ka ni-d'marang kow* [paitousat] *jau-an?*

Patar ki Tatæitalih k'atta.

1. Ni-si-dyk lava Sihtoukad ta ti Christus ymyt-æn ki Alid, râ dilligh kaua ni-pæialalam-appa alei ymyt-æn?

H'ahei dilligh ni-pæiälalam alei ymyt-æn.

2. Ni-pæ'i-älalam ki mang alei ymyt-æn?

Ni-pæ'iälalam ki kahymkou-an ki Kalæuhæu-en.

3. Ni-pæ'ialalam ka manno ta ti Christus ki anna alei ymyt-æn?

Ni-pæ'i-limoulimou tyn' pæ'i-alalam tou kidi ki ni-kæuaghen tyn'.

4. Ni-pæ'i ouro pæ'i louaf ka manno ta teni alei ymytæn?

Rou ni-pounavæværæh, rou ni-mapatei, rou ni-ravak, rou ni-sa-darim tou Kalæuhæu-en.

5. Ni-pahpahou-en kaua ta ti Christus tou na væværæh, mama ki Tama-pouvarau?

H'a-

sijn sweet wiert gelijck groote droppelen bloedts, die op de aerde af-liepen.

Matth. 27:46. Ende ontrent de neghende uure riep Jesus met een groote stemme / seggende/ELI, ELI, LAMA SABACHTHANI, dat is / Mijn Godt, mijn Godt, waerom hebt ghy my verlaten?

Verklaringe.

1. Heeft Christus maer alleen onse Voorspraeck geweest by Godt / of heeft hy ook voor ons inder daet geleden?

Ja hy heeft ook voor ons geleden.

2. Wat heeft hy voor ons geleden?

De smerten der hellen.

3. Wanneer heeft Christus die voor ons geleden?

Den gantschen tijdt sijns levens door.

4. Maer wanneer heeft hy insonderheyt voor ons geleden?

Doen hy is gekruyst / gestorven / begraven / neder-gedaelt ter hellen.

5. Is dan Christus gelijck een misdadiger / aen het hout des kruyces genagelt geweest?

H'ahei.

6. Timang ta ni-tmikṭik tou navaværæh tyniæn ?

Ta'u ka Joden.

7. Tou mangh ?

Tou ſaÿd ki Æuma ka Jeruſalem.

8. Kidi-ato kaua ka pou-navæværæ-eih ta Tama-Sihtoukad-eta, alei ka mivli-ah ta teni ymyt-æn ?

Hahei.

9. Kaumang ka ni-pounavæværæh-in, kaumang ka affi ni-mapatei ki pani ki kapateian ?

Alei ka na pahkouavavag ki Alid ta kapateian ka tou navæværæh.

10. Kamang ta pattæ'i-pouk-enhou ki anna ?

Atta: heirou hmami-'ah ta ti Chriſtus ymyt-'æn ki na pahkoavavagh, kidi-ato ka mapatei-ah ta teni ki kapateian ka ni-pahko'-avavagh-en ato.

11. Pakananæh kaua paku-ſhut ymhou-an ta ni-pou-navæværæ'-in ti Chriſtus-an, ka ni-hami-en kow hnyn ki ka't'ë-en nohou ?

H'ahei, mamſing.

12. Kamang ta kararouha, ka ni-pæ'ialalam ti Chriſtus mivli ymyt'-æn ?

Ka ni-mapatei ta teni.

13. Kidi-ato kaua ka mapatei-ah ta teni ?

H'ahei.

14. Ka-

Ja hy.

6. Wie heeft hem aen't Cruyce genagelt ?

Het Joodſche volck.

7. Waer ?

Buyten de Stadt Jeruſalem.

8. Moſt onſen Middelaer noodtſaeckelijck gekruyciget worden / om ons te verloſſen ?

Ja hy.

9. Waerom doch gekruyciget / waerom niet een ander doodt geſtorven ?

Om dat de doodt des Cruyces van Godt vervloeckt was.

10. Wat beſluyt ghy daer uyt ?

Dit : ſoude Chriſtus ons verloſſen van den vloeck / ſoo moeſt hy ock deſe vervloeckte doodt dragen.

11. Verſeeckert u dan deſe kruycinge Chriſti volkomentlijck / dat gy nu van den vloek zijt verloſt ?

Jaeſe / volkomentlijck.

12. Welck is het tweede deel / dat Chriſtus voor ons geleden heeft ?

Hy is geſtorven.

13. Was't ock noodſaeckelijck dat hy ſtuyf ?

Ja het.

14. Waer-

14. Kaoumang?

Alei ka ni-ou-varghan-eta ta kapatei-an ki varau-eta.

15. Pattæ'i-pouk-en-hou ki mang ki atta?

Heirou hmami-ah ta ti Christus ymyt'-æn ki kapateian, kidi-ato ka pis-mado-ah mapatei ta teni.

16. Ni-itouqua toumang ta Vatti ti Christus tou ni-kapatei-an tyn'?

Tou tounoun ki Vullum, tou Rima ki Rama tyn'.

17. Ni-pis-dæ'æua kaua mapatei ta ti Christus?

Hahei.

18. Pakahaniap-en-kow ki atta ki mang?

Ka ni-hami-en-koh ki pahavoungan ki kapatei-an.

19. Irou appa kanna ka pis-ymmid mapatei ta Tama tnamsing, affi kaua matiktik ta Sou katta?

Hahei matiktik: râ affi hnyn pahavoung-en alei ki varau ta kapatei-an nein'.

20. Kamang ta kapatei-an nein'?

Sararbo-an-ato k'anna ka sadaæua tou kæuaghan ka myhkaqua myddarynnouh.

21. Mamæh toumang, ka ni-pis-da'æua mapatei ta ti Christus?

Mamæh tou atta, ka ni-ravak ta teni.

22. Affi kaua mariang, ka ravak in kytta

14. Waerom?

Om dat wy door onse sonden de doodt hadden verdient.

15. Wat beslupt ghy daer upt?

Soud' Christus ons verlossen van de doodt / soo most hy dan selfs sterven.

16. Waer is de ziele Christi geweest in sijnen doodt?

In den Hemel/inde handen sijnes Vaders.

17. Is Christus dan oock waerlijck doodt geweest?

Ja hy.

18. Wat troost schept ghy daer upt?

Dat ick dan vry ben vande straffe des doodts.

19. Nochtans sterven alle geloovigen / is dat niet waer?

Ja het: maer haer doodt en is nu geen straffe voor haere sonden.

20. Wat is dan haere doodt?

Eenen doorganck tot het eeuwige leven.

21. Waer upt blijckt het/dat Christus sy waerlijck doodt geweest?

Daer upt / dat hy is begraven geweest.

22. Ist niet eerlijck/begraven te

kytta ſiæuh ki ni-kapatei-an neta ?

Hahei.

23. Kaumang ka papaſâl-enhou ta ni-ravak-in ti Chriſtus-an, ki ni-pæ'i-alalam-en tyn' ?

Alei ka affi dyk ka'æuloung ta ti Chriſtus : râ Alak-appa ki Alid ka-d'lligh ta teni.

24. Kamang ta poupoukkin ki anna ?

Ka na äouroung ka malouaf ti Chriſtus-an ka ravak-auh tou Næi, ta teni kanna ka Meiſaſou ki tounoun ki Vullum ki Næi.

25. Ni-myhtouei kaua ta Voual ti Chriſtus tou Næi ?

Affi.

26. Kaoumang ka affi ?

Ni-pattæ'i tan ki Alid ta atta tou ni-Sikavaghan ka Rië.

27. Affi kaua ni-tubbug ta ti Chriſtus ki pani-appa ki mamang dyk ki pæ'ialalam-en ka tou piting ki Voual, dyk ki kapateian ka tou panæh ?

H'ahei miſſing.

28. Mang ta ni-tubhgen tyn' ka rouma ka maſaoun ki kapateian ki navavaræh ka tou panæh ?

Ni-tubbug-appa ki kdun ki ngale ki Alid.

29. Mou-mhga kow ki mang ki kdun ki ngale ki Alid ?

Pæi-

te wozden nae ſijn doodt ?

Ja het.

23. Waezom ſtelt gy dand e begzaeffeniſſe Chzifti / by ſijn lijden ?

Om dat Chzifius niet was een bloot menſchje : maez de waezachtige Sone Godts.

24. Wat dan ?

't Is gheweeſt een obezgzoote ſmaethepdt booz Chzifius / hy was een Heere van Hemel en van Aezde / dat men hem heeft begzavē inde Aezde.

25. Is het lichaem Chzifti indez Aezden oock eenige bezrottinge ondezwozpē geweeſt.

Gantſchelijck niet

26 Waezom niet ?

Godt had ſulcks boozſeght in het Oude Teſtament.

27. Maez heeft Chzifius in allen deſen niet andezs gedzaghen als dat uptwendich lijden / en die uptwendige doodt ?

Gewiſſelijck ja hy.

28. Wat heeft hy dan noch meez gedzagen / boven die uptwendige doodt des Czupces ?

Hy heeft boven deſen allen gedzagen den laſt des toozns Godts.

29. Wat bezſtaet gy booz den laſt van den toozn Godts ?

De

Pæi-alalam-en ki kahymkoan ki Kalæuhæu-en.

30. Ni-pæi-alalam tyn' ta anna ka manno?

Ni-siouro pæi-louaf pæialalam ta teni, dou æiaqua tou navæværæh, nimakolangæh alei ki pæialalam-en, *Alid au, Alid-au, kaumang ka ni-d'marang kow* [*pa-ïtousat*] *jauan.*

31. Pakahaniap-en kow ki atta ki mang?

Ka ni-hami-en-kytta ki pæialalam-en ki Kalæuhæu-en.

32. Affi kaua ni-moumado ta ti Christus mourarim tou Kalæuhæuen, ka itou-qu-an ki na pahkouavavagh ki Alid?

Affi.

33. Ynna mahk'ma-anei; Ka nisadarim ta ti Christus tou Kalæuhæu-en?

Ynna quannei; Ka ni-tubbugh ta ti Christus alei ymyt-æn ki pæ'iälalam-en ki kahymkou-an ki Kalæuhæuen tou vatte tyn?

34. Ou-mhga-enhou kaua ka nisadarim-en ti Christus tou Kalæuhæu-en, ka ni-tubbugh ta teni ki kahymkou-an ka malouaf ki vatte tyn'?

H'ahei.

35. Ni-iroua ka manno tyni-æn ta kahymkou-an kanna ka malouaf?

Siouro malouaf tou Raoul ka Gethsemane, tou æ'iaqu-an appa tyn' tou navæværæh,

36. Ma-

De helsche pijnen / ende anexsten.

30. Wanneez heeft hy die geleden?

Insondezhepdt aen het kzupce / doe hy van weedom upt-riep / Mijn Godt, mijn Godt, waerom hebt ghy my verlaeten?

31. Wat tzooft schept ghy hiez upt?

Dat wy vzy zijn van de smezten dez hellen.

32. Maez is Chzistus oock selfs inde helle nedez-gedaelt / inde plaetse daez de vezdoemde zijn?

Neen hy.

33. Wat is dit te segghen; Chzistus is nedez-gedaelt tez hellen?

Dat Chzistus helsche pijnen ende anexsten vooz ons in sijn ziele gedzagen heeft.

34. Vezstaet ghy dan by de nedezdalinge Chzisti tez hellen / dat hy d'upttezste benauthept in sijn ziele heeft geleden?

Ja.

35. Wanneez is dese upttezste benauthept hem ovezgekomē?

Insondezhepdt in het hofken Gethsemane / ende aen het kzupce.

36. Mamæh toumang ta ni-kahym-kouan tyn' kanna ka kma-appa hyn-na irang, tou Raoul ka Gethſemane?

Tou atta, ka ni-ſilala pahamamam-ei ki na æuhtataoutæh ki æmagh ka karil ta lbang tyn', alei ki kahymkou-an tyn, ka ni-mæuſæuæu mou-Næi. Alei ki anna ka ni-mattæ'i k'ma-hyn-na ta ti Chriſtus; *Mataraæugh mavou-las ta vatti-au tou kidi ki kapatei-an;* ka ni-makou-kilkil-appa makou-Alilid ki Rama tyn', kouma; *Pahali æuræ'-æ jauan ki hæuuh ka ayht-an katta:* k'ma-appa-hynna ka ni-maka-tounnoun mou-rarim tyniæn ta Tama-gnau tou pattæ'ihaniap-eih tyn' ki Sou tyniæn.

37. Mamæh toumang ta ni-kahym-kouan ti Chriſtus ka k'ma appa hyn-na irang, tou navæværæh?

Tou atta: ka rou æi'æ-navæværæg ni-makoulang-ah tou ni-kahym kouan tyn', Alid-au, Alid-au, kau-mang ka ni-d'marang kow [pa-ïtou-ſat] jauan.

38. Affi kaua ni-ſa-darim-appa tou Kalæuhæu-en ta ti Chriſtus, dou æ'iæ-ravak ta teni?

H'ahei: ra affi alei ka tubhgeih tyn' tou ravak ta kahymkou-an.

39. Alei lava ki mang?

Alei ka ni-pa-ſi-darim-en rou an-na ta ti Chriſtus ki kapateian, ka ni-magpiagh ta vatte ki voual tyn'.

Kara-

36. **Waer upt blijckt dese upttersste benauthept in 't hof-ken Gethsemane?**

Daer upt/dat sijn sweet(van bangighept) wiert ghelijck druppelen bloets/ die op de aerde afliepen: daerom Chri-stus oock sepde; Mijne ziele is geheel bedroeft tot der doodt toe: **ende dat hy oock zijnen Vader badt ende sepde/** Laet desen drinck-beker van my voor-by gaen, **sulcx dat oock een Engel upt den Hemel moste komen om hem te troosten.**

37. **Waer upt blijckt d'upt-tersste benauthept Christi aen het kruyce?**

Daer upt: dat hy aen den kruyce zijnde wegens benaut-hept uptriep/ Mijn Godt/ mijn Godt/waerom hebt ghy my verlaten.

38. **Is Christus oock niet ter hellen nedergedaelt soo wan-neer hy is begraven geworden in 't graf?**

Ja: nochtans niet dat hy in 't graf eenighe benauthept soude hebben uptgestaen.

39. **Waerom dan?**

Om dat Christus den doodt als doen is onderworpen ghe-weest/ ende dat sijn ziele van sijn lichaem gescheyden was.

Kararouha kyttiæn'æb ki hpat ki Tateitaligh.

Mama ki mang ka ni-tubbug ki pahavoung-an k'anna ta ti Chriſtus ?

Pattæ'i-vli-an.

Ni-tubbug ki anna ki kailhgen ki kidi tyn' ki Alid ; [a] râ tou kidi ki ka-'æuloung tyn, [b] da tou voual, tou vatti. [c]

Souſou ka tæ'iqua tou Soulat ki Alid.

(a) Jeſ. 63: 5. Kmyta tou Tateitalig 14. *(a)*

Heb. 9: 14. Kmyta tou Tateitaligh 14. *(a)*

(b) Eſai. 53: 5. Ni-pou-laka-en &c. ni-ungung-ei-en &c.

Luc. 23: 33. 46. 53. Kmytta ki ni-ſoulat ten hynna.

(c) Matth. 26: 38. Tou kidi k'anna ni-k'ma ta teni neini-æn, *Mataraæuh mavoulas ta Vatte-au tou kidi-appa ki kapatei-an.*

Patar ki Tatæitaligh katta.

1. Irourou Alid kad'lligh, ka'æuloung-appa kad'lligh ta ti Chriſtus tou Itoumado-en'ka ſaäſat ; mamei mang ka ni-tubb'hgen tyn' ta pæialalam-en ki Kalæuhæu-en, tou kidi tyn' ki Alid kaua ? tou kidi tyn' ki ka'æuloung kaua ?

Dyk tou kidi tyn' ki kaæuloung : nda aſſi pæ'i-lpough pæialalam ta kidi ki Alid.

2. Ni-

De vier-en-twintighſte Vrage.

Hoe heeft Chriſtus deſe dingen geleden ?

Antwoordt.

Door de kracht ſijnes Godthept ; [a] naer in ſijn menſchelijcke natuere / [b] naer lichaem ende ziele. [c]

Schriftuer-plaetſen.

(a) **Eſai.** 63: 5. **Siet Vrage** 14. (a).

Heb. 9: 14. **Siet Vrage** 14 (a).

(b) **Eſai.** 53: 5. **Hy is verwondet &c. verbijſelt &c.**

Luc. 23: 33. 46. **ende** 53. **Siet aldaer.**

(c) **Matth.** 26. 38. **Doe ſeyde hy tot haer** / Mijne ziele is geheel bedroeft tot der doodt toe.

Verklaringhe.

1. **Na dien Chriſtus waerachtigh Godt ende waerachtigh menſche in een Perſoon is ; hoe heeft hy de helſche pijnen geleden / in ſijn Godtlijcke / of in ſijn menſchelijcke natuere ?**

Alleen in ſijn menſchelijcke natuere: want de Godthept en kan niet lijden.

2. Ni-pæi-dyk kaua pæ'i-alalam tou Voual tyn' ta ti Chriſtus ? ni-pæi-alalam-appa kaua tou Vatti ka rouma?

Ni-pæ'i-ſal pæi-alalam tou Voual tou Vatti.

3. Ni-ilpough kaua, ka tubhganei timamang ka dyk kaæuloung, tou kailhgen tyn' mamado, ta pæ'i-älalam-en ki Kalæuhæuen, tou hami'-eih ki atta ta rarouma ?

Aſſi ni-ilpough.

4. Râ kma-hynna k'anna pattæ'i mama-en hou ki mang, ka ni-tubbug ta ti Chriſtus ki pæ'i-älalam-en ki Kalæuhæu-en alei ymyt-æn, dyk tou kidi tyn' ki ka'æuloung ?

Alei ka ni-paka'ill'hgen kidi tyn' ki ka'æuloung ki kailhgen ki kidi tyn' ki Alid.

Kararouha kyttiæn'æh ki rymma ki Tatæitalih.

Ni-pou-dymma hynna ki mang ta kidi tyn' ki Alid ?

Pattæ'i-vli-an.

Ni-paka-k'ma-hynna pakaligh ta kidi ki Alid ki kidi ki ka'æuloung ka ni-ilpoug-ato tubbugh ki kdun ki ngale ki Alid [a] alei ki varau ki ymmud ki Næi.

Souſou ka tæi-qua tou Soulat ki Alid.

(*a*) Jeſ. 63: 5. Kmytta tou Tatei-ſaligh 14. (*a*).

Heb.

2. Heeft hy alleen geleden in ſijn lichaem ? of oock wel in ſijn ziele ?

Hy heeft gheleden beyde in ziele ende lichaem.

3. Maer waſt wel mogelijck dat een bloodt menſche / door ſijn eyghen kracht en / ſoude dragen de helſche pijnen / ende andere daer van verloſſen ?

Neen / dat en is niet mogelijck.

4. Hoe ſeght ghy dan dat Chriſtus de helſche pijnē voor ons alleen in ſijn menſchelijcke natuere gedragen heeft ?

Om dat ſijn menſchheyt was verſtreckt door de kracht ſijner Godtheyt.

De vyf-en-twintighſte Vrage.

Wat heeft dan ſijne Godtheyt daer toe gedaen ?

Antwoordt.

Sy heeft ſijne menſchheyt ſoo verſtreckt / datſe den laſt van den toorn Godts jegens de ſonde des gantſchen werelts heeft konnen dragen. [a]

Schriftuer-plaetſen.

(a) Eſai. 63: 5. Siet Vrage 14. (a).

Heb.

Heb. 9: 14. Kmyta tou Tateitaligh 14. (*a*).

Patar ki Tateitalih katta.

1. Itou-lpough kaua itouqua ta ka'æuloung, ka mamang lava ka nipeiringei na nynno, itou-doumma ki ngale ki Alid?

Affi itou-lpough itou-qua ta ti mamang: alei ki atta ni-foulatin, Ka mama ki apoei ta ngale ki Alid ka tamapyddada ymmid ki Tama-kavarau.

2. Tubhgah mama ki mang ki ngale ki Alid ta ni-mouro ki rÿh, dou myhkaqu-al-appa ta neni?

Rima ki Alid ka mei-atigh meilpough ka Tama-pamamah, ta pakailhgah kmahynna neini-æn, ka affei nein' fa-lpough-ei fanynno.

3. Mama ki mang ka ni-ilpough tubbugh ki ngale ki Alid ta ti Chriftus, tou kidi tyn' ki kaæuloung?

Ni-pakailhgen ki kidi tyn' ki Alid ta kidi tyn' ki kaæulong.

4. Ni-tubbugh kaua ta ti Chriftus ki ngale ki Alid?

Affi ni-tubbugh ki ngale ki Alid, rou kmei-'mfing kytta: nda mangale-ah ta Alid mamei mang ki Alak tyn' ka Pei-fât-an: râ ni-tubbughappa ki kdun ki ngale ki Alid alei ki varau ki ymmid ki Næi.

5. Ou-

Heb. 9: 14. Siet Vrage 14. (a).

Verklaringhe.

1. Kan wel een menfchc / of eenigh fchepfel / teghens den toorn Godts beftaen?

Neen / gantfchelijck niet: daerom ftaet 'er gefchreven / Dat die den fondaren is een verterende vier?

2. Hoe fullen dan de godtloofe dien toorn Godts draegen / ende nochtans eeuwighlijck blijven?

De almachtige hant Godts haeres rechters / fal haer onderhouden / datfe niet en fullen kunnen vergaen.

3. Hoe heeft Chriftus dit oock konnen dragen / in fijn menfchelijcke natuere?

Door fijne Godtheyt is die daer toe geftreckt gworden.

4. Heeft Chriftus den toorn Godts gedragen?

Niet eygentlijck den toorn Godts: want hoe foud fich Godt hebben konnen vertoornen tegens fijnē eenig geborē Soone: maer hy heeft gedragen den laft van den toorn Godts tegens de fonden der werelt.

5. Oumhga-enhou ta mang, ki kdun ki ngale k'anna ki Alid?

Pæi-älalam-en ki kahymkouan kanna ki Kalæuhæu-en, ka ni-takouttakout-en ki Alid alei ki varau.

Kararouha kyttiæn 'æb ki 'nnum ki Tateitalih.

Ni-itoukaqua kaua tou ni-kapatei-an tyn' ti Chriſtus?

Pattæ'i-vli-an.

Aſſi: ra ni-likough ki ni-kapatei-an tyn' tou katatouro ki wæ'i.[a]

Souſou ka tæ'iqua tou Soulat ki Alid.

(*a*)Matth. 12:40. Mama ka ni-makka-touro ta ti Jonas ki wæ'i, makka touro-appa ki æuvan itou vouyl ki mæuæu ka irang, *makka touro-ah kma-hynna ki wæ'i ki æuvan ta Alak ki kaæuloung tou tintin* [ka raroun] ki Næi.

1. Cor. 15: 3. 4. Ni-tauki-ouro-en-au-kamou tmauki-tounnoun tmæuæuh, ka ni-ahtounnoun-appa-mau, *ka ni-mapatei ta ti Chriſtus alei ki varau-eta*, tou ahkaquan ki Na Saſoulat: Ka ni-ravak, *ka ni-pæhpit-appa tou katatouro ki wæ'i*, tou ahkaqu-an ki Na Saſoulat.

Patar ki Tateitalih katta.

1. Ni-Mamſing kaua dyk ki anna, ka mapatei-ah ta ti Chriſtus alei ki varau-eta?

5. **Wat verſtaet ghy dooz den laſt van deſen toozn Godts?**

De ſmezten ende benautheden dez hellen / die Godt op de ſonde gedzepcht hadde.

De ſes-en-twintighſte Vrage.

Is Chzistus in den doodt gebleven?

Antwoordt.

Neen hy: maez ten dezden dage is hy opgeſtaen upt den dooden.[a]

Schzifture-plaetſen.

(a)**Matth. 12: 40. Want gelijck Jonas drie dagen ende drie nachten was inden buyck des walviſch** / alſoo ſal de Sone des menſchen drie daghen ende drie nachten weſen in het herte der aerden.

1. **Coz. 15: 3. 4. Want ick hebbe u-lieden ten eerſten overgegeven 't gene ick ock ontfangen hebbe** / dat Chriſtus geſtorven is voor onſe ſonden, **na de Schzifken: Ende dat hy is begraven** / ende dat hy is op-geweckt ten derden dage, **na de Schzifken.**

Verklaringhe.

1. **Was dat alleen genoech / dat Chzistus ſtuzf booz onſe ſonden?**

Affi.

2. Ni-t'oumimi-en poudymma hynna ki mang?

Ka ahpit-al-appa ki ni-kapateian tyn'.

3. Kaoumang ka kidi-ato, ka æhpit-ah ta ti Christus ki ni-kapateian tyn'?

Tou paka-shut-auh ymyt'æn ka-d'lligh ni-tounnoun tyn' ta kapatei-an.

4. Alei-appa ki mang ki rouma kidi-ato, ka æhpit-ah ta ti Christus ki ni-kapatei-an tyn'?

Alei ka patammia-eih tyn' ymyt'-æn ta katiktik-an k'anna, ka ni-pakivalei tou ni-kapatei-en tyn'.

5. Ni-æhpit ka manno ta ti Christus ki ni-kapatei-en tyn'?

Tou katatouro ki wæ'i.

6. Tou ka papynna ki wæ'i ka niravak ta ti Christus?

Tou wæ'i ka innim, rou affi-appa madoung.

7. Tou ka papynna ki wæ'i ka niæhpit ta ti Christus ki ni-ravak-an?

Tou wæ'i ki Meirang-eta rou bæværægh ta ræmægh.

8. Timang ta ni-pææhpit tyni-æn ki Ni-kapatei-an?

Alid Rama.

9. Kidi-ato kaua, ka pæ'æhpit-eih ta ti Christus ki Alid ka Rama pæ mado?

H'a-

Neen het.

2. Wat wiezt'ez dan noch meez hy vezepscht?

Dat hy oock mede op stont van den dooden.

3. Waez toe was't nodigh/ dat Chzistus op stondt van den dooden?

Om ons te vzsteckeren dat hy waezlijck de doodt overwonnen hadde.

4. Waez toe is't noch meez nodigh geweest/ dat Chzistus van den dooden op stondt?

Om ons toe te passen de gerechtigheyt vezkzegen dooz sijnen doodt.

5. Wanneez is Chzistus vezresen upt den dooden?

Ten dezden dage.

6. Op wat dagh is Chzistus begzaven?

Des Vzydaghs ontzent den avondt.

7. Op wat dagh is Chzistus upt het gzaf op gestaen?

Des Sondaghs smozgens.

8. Wie heeft hem van den dooden op geweckt?

Godt den Vadez.

9. Wast oock nootsaeckelijck/ dat Chzistus bysondezlijck van Godt den Vadez wiezt op geweckt?

Ja

H'ahei.

10. Kaumang ka kidi ato ta atta ?

Alei ka paka-æmæh-ah k'ma-hynna ta Alid ka Rama ymyt-æn ki mamang ka na ringei ka tou panæh, ka ni-maki-kaha maki valei ta teni ki poudadaæughan ka mamſing alei ki varau-eta.

11. Irou ka ni-pæmado pæ'æhpit ta Alid ka Rama ti Chriſtus-an, ni-pakaæmagh-en kaua ki anna, ka ni-pæ'æ'mſing-en pou-da'æuh ta kæuitting-en ki varau-eta ?

H'ahei.

12. Kaoumang ta anna ?

Alei ka ni-ææulb-en maæ'umado ki Alid ka Rama ta ngataf ki ravak, ka ni-vlan tyn' ta kakirigh ki kapateian, ka ni-tmouroung ti Chriſtus-an.

13. Mashut-ah kytta kaua madæuua, ka aſſi tmou-mimi-ah ki dææuh ta Alid alei ki varau-eta, dou ni-pæmado pæ'æhpit ki Alid Rama tou ni-kapatei-an tyn ta ti Chriſtus ka Tama-karivæh ymyt'-æn ?

Hahei mashut-ah kytta ki atta madæuua.

14. Aſſi kaua ni-æhpit-appa ta ti Chriſtus ki kailhgan tyn' mamado ?

Hahei.

15. Aſſi kaua macyt ta rourouha katta

Ja het.

10. Waeyom was dit noot-ſaeckelijck ?

Om dat Godt de Vadey dooy een ſeeckey uytwendigly weyck betuygen moſt / dat hy een volkomen betaelinge dooy onſe ſonden ontfangen hadde.

11. Als dan Godt de Vadey Chriſtũ ſelfs heeft opgeweckt / heeft hy dan daey dooy betuygt / dat nu den vollen epſch ovey onſe ſondẽ was voldaen ?

Ja hy.

12. Hoe ſoo dat ?

Om dat hy ſelfs den heyckey heeft geopent / ende de banden des doodts / die Chriſtum gebonden hielt / aen ſtucken gebroocken.

13. Mogen wy ons dan nu ten vollen veyſeeckeyt houden / dat Godt ons geen meey betalinge dooy onſe ſonden af-voyderen ſal / na dien Godt de Vadey Chriſtum onſe boyghe ſelf van den dooden heeft opgheweckt ?

Ja wy gewiſſelijck.

14. Is dan Chriſtus niet opgeſtaen uyt den dooden dooy ſyn eygen kracht ?

Ja hy.

15. Stryden deſe dinghen met

katta ka ni-pæ'æhpyt ta Alid ka Rama ti Christus-an, ka ni-æhpyt-appa ta ti Christus ki kailhgen tyn' mamado?

Affi macyt ta rourouha katta.

16. Kaumang ka affi macyt ta atta?
Alei ka kailhgen ki Rama kailhgen-appa kanna ki Alak.

Kararouha kytti-æn'æb ki pytto ki Tatæitaligh.

Ni-itoukaqua kaua tou Næi ta ti Christus siæuh ki ni-likoughen tyn?

Pattæ'i-vli-an.

Affi: râ makk'ahpat kyttiæn ki wæ'i siæuh ki ni-likough en tyn, ni-sabavau-ato sa-bavullum. a

Sousou ka tæ'iqua tou Soulat ki Alid.

(a) Act. 1:3.9. Ka ni-paitouqua tyniæn ka mæuæh pa-itou-amæh neiniæn, siæuh ki ni-pæialalam-en tyn', tou pou ka kidi-en ka madagh, *makk'-ahpat kyttiæn ki wæ'i, dou ni kyttæn nein' ta teni*, ka masasousou ki atou Pei-sasou-an ki Alid. &c. 9. Ka dou ni-pattæ'i-kaha-tyn' ta atta, *ni-pou-vavau-en tou kak'yt-an nein', ka ni-mara ta pourarei tyni-æn na douma ki matta nein'.*

Patar

met malkanderen / dat Christus sy opgeweckt van Godt den Vader / ende dat hy door sijn eyghen kracht is op-gestaen?

Neen / dese dingen en strijden niet.

16. Hoe soo dat niet?

Om dat de macht des Vaders oock is de macht des Soons.

De seven-en-twintighste Vrage.

Is hy naer sijn opstandinge op de aerde gebleven?

Antwoordt.

Neen: maer veertigh dagen naer sijn opstandinghe / is hy ten Hemel op-gevaeren. a

Schriftuer-plaetsen.

(a) **Act. 1:3.9. Aen welcke hy oock / na dat hy geleden hadde / hem-selven levendigh vertoont heeft / met vele gewisse ken-teeckenen** / veertigh dagen lanck, zijnde van haer gesien, **ende spreeckende van de dinghen die het Koninckrijcke Godts aengaen. &c. 9. Ende als hy dit gesecht hadde** / wierd hy op-genomen daer sy het sagen, ende een wolcke nam hem wegh van haren oogen.

Patar ki Tatæitaligh katta.

1. Madis kaua ni-ſaba-vullum ta ti Chriſtus ſiæuh ki ni-likough-en tyn' ki ni-kapatei-an ?

Aſſi.

2. Ni itouqua toumang ta teni ?

Tou Næi hia.

3. Ni-makka-pynna tou Næi hia ta ti Chriſtus ſiæuh ki ni-likough-en tyn' ?

Ni-makk'ahpat kyttiæn ki wæ'i.

4. Kaoumang ka aſſi madis ni-ſa-bavullum ta ti Chriſtus ſiæuh ki ni-likough-en tyn' ?

Rourouha ta alei ka ſiouro ma-ſhut.

5. Kamang ta alei ka naunamou ?

Alei ka paka-ſhut-eih tyn' ta ym-mid ki Næi, ka dillig likough-ato mæ'uagh ta teni.

6. Ni-akoumea kaua tou kidi kanna ki Ta'u ka ni-harala-en kiryh ma-lava ka d'lligh ni-likoug ta ti Chriſtus ki ni-kapatei-en tyn' ?

Hahei.

7. Na mamang ta neni kanna ka ni-harala'-en ki ryh ?

Ni-ſiouro-en nein' pæ'hærælæh ka Mahko-ſaſoulat, ka Fariſeen, ma-batoung-appa ki Ta'u ka Joden.

8. Toumang ta ti Chriſtus, ni-qua nein'; dou aſſi ni-kabalei ta Voual tyn' tou ravak ?

Ka

Verklaringhe.

1. Is Chriſtus teyſtont naey ſijn opſtandinghe ten Hemel op-gevaren ?

Neen hy.

2. Waey is hy dan veyblevē ?

Hiey op dey aeyden.

3. Hoe lange naey ſijn veyrijſſeniſſe ?

Veeytigh daghen.

4. Waeyom is Chriſtus niet teyſtont nae ſijn veyrijſſeniſſe ten Hemel op-gevaren ?

Inſondeyheyt om twee re-denen.

5. Welck is d'eeyſte reden ?

Op dat hy vooy de gant-ſche werelt betuyghen ſoude/ dat hy waeylijck wedey leven-digh gewoyden was.

6. Waerendey dan oock in dien tijt noch lieden die noch twijffelden / aengaende de waeyheyt ſijndey opſtandinge ?

Ja het doch.

7. Wie waren deſen ?

Vooynamentlijk de Schyift-geleeyden ende Farizeen / ende meeſt het gantſche Jootſche volck.

8. Waey ſeydenſe dan dat Chriſtus gebleven was / naey dien het lichaem niet en wiey gevonden in het graf ?

Ka ni-haouzoung tyniæn ta ni-Pahtæutæu-en tyn', ka ni-pou-tauagh-en nein' tyni-en ka æuvanan; nik'ma ta sou nein.

9. Affi kaua ni-pa-atta-nynno-en ta ni-pahkou-talum-en k'atta, tou ni-'ou-naunang-en ti Christus makkaahpat kytti-en ki wæ'i tou Næi?

H'ahei missing.

10. Ni-kyt'an kaua ta ti Christus ti-mamang ki rouma, dyk ki ni-Padadingi-an tyn', tou kidi k'anna kalhei?

Hahei: siourou madagh ki rirym-'appa kaatoughan ki Tama-tnamsing ka ni-kmy-sal tyniæn.

11. Kamang ta kararoulia ki alei, kaoumang ka affi madis ni-saba-vullum ta ti Christus, siæuh ki ni-likough-en tyn'?

Alei ka pakasaounnauh tyn' pakaligh neini-an ki Ta'u tyn tou Tna-'msing-an nein': ka matæutæuuh-alappa ki Padadingi-eih tyn' tou Sihkaqueih nein'.

12. Kamang ta na poungas ti Christus, tou pahpat kyttiæn ki wæ'i k'anna ka æ'ia Næi-appa ta teni?

Affi ahau ni-moulia masousou ta teni ki Padadingieih tyn', ki mamang k'anna ka atou Pæisasou-an ki Alid.

13. Ni-sah-kakouna ta ti Christus, dou ni-malikaha marivat ta pagpat kiti-en ki wæ'i kanna?

Ni-

Sy seyden; dat sijne Discipelen hem des nachts hadden gestolen / ende wegh gheyaciit.

9. Is niet dese lasteringe genoegh wedersleydt / door den wandel Christi veertigh dagen lanck op der aerden?

Ja voorwens.

10. Is oock Christus in die tijt van pemant meer gesien geweest/dan van sijne Apostelen?

Jae hy: van meer als vijfhondert gelovigen teffens.

11. Welk is de tweede reden/ waerom Christus niet terstont naer sijn opstandinge / ten Hemel op-gevaren is?

Om dat hy de sijne des te meer soude verstercken in haer geloove: ende sijne Apostelen bequaem maecken tot haeren dienst.

12. Wat heeft dan Christus/ gedurende die veertigh dagen/ op der aerden gedaen?

Hy heeft gedurigh met sijne Apostelen gesproocken/van die dingen die het Koninckrijck Godts aengaen.

13. Derwaerts is Christus verваren/ naer de veertigh dagen?

Ni-ſahtatounnoun ſabavullum ?

14. Tou itouquan ka toumang ka ni ara ta ti Chriſtus paſahtatounnoun paſabavullum ?

Tou voukyn ka makkavoua ki Imagh.

15. Ni-itou-kouna ta voukyn kanna ?

Tou ou-rerklahin ki æuma ka Jeruſalem.

16. Ni-aouſſi kaua ki æiaqua ti Chriſtus-an, ka ſahtatounnoun ta teni ?

Hahei ni-akoumea ki æiaqua.

17. Na mamang ta ni-æia-qua tyniæn ?

Ni-itoutamæuh ta teni ki Padadingian tyn'.

18. Ni k'myt-appa kaua ta Ni-Padadingi-an tyn' ka ſahtatounnoun ta teni ?

Hahei.

19. Ni-mama ki mang ta kidi ki ſahtatounnoun-en kanna ti Chriſtus?

Ni-mara tyni-æn ta pou-rarei na doumma ki matta ki Ni-Padadingian tyn'.

20. 'Ou-mhga-enhou kaua, ka nidyk rmangæuh [ſanynno]ta ti Chriſtus na doumma ki matta ki Ni-Padadingi-an tyn', ka ſahtatounnoun ta teni ?

Aſſi.

21. Ou-mhga-enhou ki mang tou atta ?

Ka

Ten Hemelwaerts.

14. Van wat plaetſe wierт Chriſtus ten Hemel op-genomen ?

Van den Olijf-bergh.

15. Waer was deſen bergh ?

Buyten Jeruſalem.

16. Waſſer niemant by Chriſtum / doen hy ten Hemel voer ?

Ja het.

17. Wie waeren die ?

Hy ſtondt te midden onder ſijn Apoſtelen.

18. Hebben dan oock ſijne Apoſtelen hem ſien ten Hemel varen ?

Jaeſe.

19. Hoe is't dan met de Hemelvaert Chriſti toe-gegaen ?

Een wolcke nam hem wegh van voor d'oogen der Apoſtelen.

20. Verſtaet ghy dan / dat Chriſtus ten Hemel varende / alleen maer sy verdwenen van voor de oogen ſijner Apoſtelen ?

Neen ick.

21. Wat dan meer ?

Dat

Ka d'lligh ni-takalag-en tyn' ki itouqu-an.

22. Itouqu-an ki mang ka ni-darang-en ti Christus?

Ta Næi.

23. Aouffi kaua hnyn' tou Næi hia ta ti Christus?

Aouffi tou Næi ta kidi tyn' ki k'aæuloung.

24. Ni-ſabavau ta ti Christus tou itouqu-au ka toumang?

Ni-ſaba-vullum tou tounnoun.

25. Æ'ia-dyk kaua hnyn æ'ia-rbo tou Vullum ta ti Christus, ki kidi tyn' ki ka'æuloung?

Hahei: râ tou keirang-en ki kidi ka maræmæh.

26. Affi kaua ni-patau-mſing ta ti Christus, ka itoukaqu-eih tyn' ymyt'æn, tou kidi-appa ki limoulimou ki ymmid ki Næi?

H'ahei.

27. Itou-kaqua ta ti Christus mama ki mang ymyt'æn, ro aouffi hnyn tou Næi ta voual tyn'?

Itou-kaqua ta teni ymyt'æn ki kidi tyn' ki Alid, ki keirang-an ki kæræræmægh-en, ki kanadap-en, ki Sou, ki Joep-an appa tyn'.

Kararouha kytti-æn 'æb ki kæuyhpa' ki Tateitalih.

'Æi'a kounna hnyn' ta ti Christus?

Pattæ'i-vli-an.

'Æi'a tounnoun ki vullum: a miroung

Dat hy ock waerlijck van plaetſe verandert zy.

22. Wat plaetſe heeft Christus verlaten?

De aerde.

23. Is dan Christus nu niet meer op der aerde?

Neen hy / ten aenſien van ſijn menſchelijcke nature niet.

24. Naer wat plaetſe is Christus op-gevaren?

Naer den Hemel.

25. Is dan Christus naer den lichame nu beſloten in den Hemel?

Ja hy: doch vol van heerlickheyt.

26. Naer heeft Christus niet belooft / by ons te blijven tot de voleyndinge der werelt?

Ja hy.

27. Hoe blijft Christus by ons / indien hy na den lichame nu niet meer op der aerden is?

Hy is by ons nae ſijn Godtheydt / Majeſteyt / Genade / Woordt / en Geeſt.

De acht-en-twintighſte Vrage.

Waer is Christus nu?

Antwoordt.

In den Hemel: a ſittende ter

roung tou Ou-al ki Alid [b] Rama ka mei-atigh mei-lpough.[c]

Souſou ka tæ'i-qua tou Soulat ki Alid.

(*a*) Act. 3:21. Ka kidi-ato *ka aran'-eih ki tounnoun ki vullum* [hma] *tyni-æn* tou kidi ka palikog-eih pa-tiktik pa-itouko ta mamang, ka ni-paſou-ſou-en ki Alid [papattæ'i-tounnoun] ki na moutous ki ymmid ki Tama-Mattæitan tyn' kad'lligh matiktik na ymmid ki 'idarynnouh han.

(*b*) Luc. 24:26. Aſſi kaua kidi-ato ka pæ'i-alalam-ah ta ti Chriſtus ki atta, *ka ſararbo al-appa* [kma-] *hynna tou keirang-en ki kidi tyn?*

Philip. 2: 9. 10. 11. Alei ki anna ni-pou-ouhang ta Alid pou-vavau ki kidi tyni-en, *ka ni-mananang tyni-æn ki Nanang, ka tou vavau ki kidi ki Nanang ka ymmid: Alei ka deihp-eih tou Nanang ti Jeſus ta ymmid ki tou-rouh nein' ka itou tounoun ki Vullum, ka itou Næi, ka itou rbo-appa ki Næi:* Alei-appa ka mattæ'i-ſâl-ah mattæ'ilou-loug ta dadila ka ymmid, *ka Meirang ta ti Jeſus Chriſtus*, tou keirang-en ki kidi ki Alid Rama.

(*c*) Coll. 3: 1. Kyim-auto ta ma-mang ka *tou vavau, tou itou-qu-an hynna ti Chriſtus tou oual ki Alid.*

Act. 7:56. Ka ni-k'ma ta teni, K'yt-ei, *'araraun-au ta tounnoun ki Vullu-vullum ka luhtouaf-ato, ki Alak-appa ki ka'æuloung ka mitouhko tou oual ki Alid.*

Patar

rechterhandt Godts [b] des al-machtigen Vaders.[c]

Schriftuer-plaetſen.

(a) Act. 3:21. Welcken de Hemel moet ontfangen **tot de tijden der weder-oprechtinge aller dingen/die Godt geſprooc-ken heeft door den mont aller ſijner heylighe Propheten van [alle] eeuwe.**

(b) Luc. 24:26. **En moeſte de Chriſtus niet deſe dingen lijden**/ ende alſoo in ſijne heerlick-heyt ingaen?

Philip. 2: 9. 10. 11. **Daerom heeft hem oock Godt uytter-maten verhooght / ende** heeft hem eenen naem gegeven, welcke boven allen naem is: Op dat in den name Jeſu ſich ſoude buygen alle knye der gene die in den Hemel, eñ die op de aerde, ende die onder de aerde zijn: **Ende alle tonge ſoude belijden** dat Jeſus Chriſtus de Heere zy, **tot heer-lickheyt Godts des Vaders.**

(c) Col. 3:1. **Soekt de dingē die** bovē zijn, daer Chriſtus is ſit-tende aen de rechterhant Godts.

Act. 7:56. **Eñ hy ſeyde/ Siet/** ick ſie de Hemelen geopent, en-de den Sone des menſchen ſtaen-de ter rechter-[handt] Godts.

Ver-

Patar ki Tatæitalih katta.

1. Æ'ia kounna hnyn ta voual ti Christus, tou Vullum kaua? tou Næi kaua?

Æ'ia dyk tou Vullum.

2. Pyppynna ta panini-en ki Vullum?

Toutouro ki panini-en.

3. Mang ta Vullum ka naunamou?

Tou vavau hia ka fæubæu'-en ki Ajajam.

4. Mang ta kararouha ki Vullum?

Ta ikir-hin k'anna, ka itou qu-an ki wæ'i, voural, ki attatalingei.

5. Mang ta katatouro ki Vullum?

Itou'-qu'an ki Alid, ka pakyt-an hynna ta keirang-an ki kidi tyn' tou karæræmæ'-en ka ouhang pani, ka itouqu-an ki Tama-Gnau, ki Vattiappa ki ni-tna-'mfing.

6. Tou Vullum ka toumang ka itouquan hnyn' ti Jefus Chriftus?

Tou katatouro ki Vullum.

7. Affi kaua 'æia ymmid ki Næi ta Voual ti Chriftus?

Affi, râ 'æia dyk tou tounnoun ki Vullum ta Voual ti Chriftus.

8. Toumang ka mam'-appa ki mang 'æia Vullum ta ti Chriftus?

Miroung ta teni tou Oual ki Alid Rama ka meiatigh mei-lpough.

9. Akou

Verklaringhe.

1. Waer is Chriſtus nu na den lichame? in den Hemel/of op der Aerden?

In den Hemel.

2. Hoe-veelderley Hemelen zijnder?

Driederley.

3. Welck is den eerſten Hemel?

De plaetſe daer ſich het gevogelte onthout.

4. Welck is den tweeden Hemel?

Het uytſpanſel/daer de ſonne/mane/ende ſterren in ſtaen.

5. Welck is dē derdē Hemel?

De woonplaetſe Godts / daer Godt ſijne heerlickheyt / op een byſondere wijſe vertoont / daer d'Engelen en de zielen der geloovigen zijn.

6. In wat Hemel is Jeſus Chriſtus?

In den derden Hemel.

7. Is dan Chriſtus na den lichaeme niet overal teghenwoordigh?

Neen hy / hy is na den lichame alleen in den Hemel.

8. Waer en hoe is Chriſtus in den Hemel?

Hy ſit ter rechterhandt Godts des almachtigen Vaders.

9. Akou voual kaua ta Alid mama ymyt-'æn ki ka'æuloung, ka akou Oual ka akou 'æui ka Rima?

Aouſſi: râ Joepan ta Alid.

10. 'Ou-mhga-enhou ki mang ki atta, ka miroung ta ti Chriſtus tou Oual ki Rama?

Ka ouhang ni-pou-vavau-en ta teni tou karæræmæ'-en tou keirang-en-appa ki kidi.

11. Itou-kidi ki mang ſiouro ta keirang-en ki kidi k'anna ti Chriſtus?

Tou atta, ka mei-ſaſou ta teni ki tounnoun ki Vullum ki Næi tou Nanang ki Rama tyn'.

12. Tou kidi-appa ki mang ki rouma?

Tou att'appa, ka pou-pænæh hnyn' pou-mado tyniæn ka voungo ki Pako-iſâl-an tyn'.

13. Aſſi kaua voungo-appa ta ti Chriſtus ki Pakou-iſâl-an tyn', kalhei ka aſſi-appa mou-vullum?

Hahei: ra kidi-ato ka pæ'i-alalamah rou 'æia-Næi-appa ta teni, tou aſſi pou-panæh-en tynien ki kairang-en ki kidi.

14. Kaoumang ka miroung ta ti Chriſtus, kounhou: kaumang, k'aſſi mitouhko ta teni?

Ka paka-ſaoun-eih ki atta paka-æmagh ta keirang an ki kidi tyn'.

15. Ka-

9. Heeft Godt dan oock een lichaem gelijck wy menſchen/ een rechter ofte een ſlinckerhandt?

Neen hy: Godt is een Geeſt.

10. Wat verſtaet ghy dan daer mede/ dat Chriſtus ſit ter rechter-handt Godts?

Dat hy in glorie ende heerlijckheyt uyttermaten verheven is.

11. Waer in beſtaet voornamentlijck deſe heerlickheyt Chriſti?

Daer in/ dat hy nu inden name ſijns Vaders Hemel ende aerde regeert.

12. Waer in noch meer?

Byſonderlijck/ dat hy nu hem ſelvē met macht vertoont te zijn 't Hooft ſijner Kercke.

13. Was dan Chriſtus niet het Hooft ſijner Kercke/ voor ſijn Hemelvaert?

Ja hy: maer op der aerden zijnde/ moſt hy lijden/ ende ſich niet in heerlijckheyt verthoonen.

14. Waerom ſeght ghy dat Chriſtus ſit/ ende niet dat hy ſtaet?

Om dat voor ſijne heerlijckheyt noch meer uyt te drucken.

15. Hoe

15. Kaoumang ta anna ?

Alei ka pa-iroung'neta ta neni kanna ka kamoeineta pou-vavau ki kidi.

16. Iroura aouſſi ta Alid ki oual ka Rima , paſouſou-en mama ki mang, ka miraoung ta ti Chriſtus tou oual ki Alid ?

Pattæ'i-dæ'æm-en k'anna ki Sou ka ni-'ibæ'æn na kidi ki Si-bavau ka Mei-ſaſou.

17. Kamang ta kidi ki Si-bavau ka Meiſaſou ?

Irou kamoei-in nein' pou-ouhang pou-vavau ki kidi ta ti-mamang tou Peiſaſouan nein', pa-i-oual-in nein' pa-iroung tyniæn.

18. Aſſi ymhou kaua ou-mhgan ka poudyk-en pouſou ta kidi ki ſou k'atta , alei ka pakaſaoun-eih kytta pa-kavana ta keirang-en ki kidi ti Chriſtus tou tounnoun ki Vullum ?

H'ahei k'ma-hynna kanna.

Kararouha kyttiæn 'æb ki matouda ki Tateitaligh.

Makka-mang-ah hynna ki dalia ta ti Chriſtus ?

Pattæ'i-vli-an.

Tou kidi ki Salikouh-eih tyn' alei ka pamæmæ'-eih tyn ta mæu'ag-ah ki ni-mapatei-appa, ka paam't-aul-ato ta anna tou kidi ki Limoulimou ki Næi.[a]

15. Hoe ſoo dat ?

Om dat men gemeenlijck doet ſitten die gene die men eeren wil.

16. Maer nae dien Godt geen rechterhandt en heeft / hoe wort 'er dan geſeght / dat Chriſtus ſit aen de rechterhant Godts ?

't Is een maniere van ſpreecken ontleent van het doen der Koningen.

17. Welck is dit doen der Koningen ?

Alſe willen aen pemant de hoogſte eere op-dragen in haer rijck / ſoo ſtellen ſy hem aen haer rechterhandt.

18. Ghy verſtaet dan / dat deſe wijſe van ſpreecken eenlijck wert gebruyckt / om ons de heerlijckheyt Chriſti inde Hemelē te beter te doen verſtaen ?

Ja ſoo is het ?

De negen-en-twintighſte Vrage.

Hoe langh ſal hy daer blijven ?

Antwoordt.

Tot dat hy weder komt om te oordeelen de levende / en de dooden / 't welck op het eynde des werelts geſchieden ſal.[a]

Sou-

N Schrif-

Souſou ka tæ'i-qua tou Soulat ki Alid.

(*a*) Act. 17: 31. Alei *ka ni-pou-kidi-en tyn' ta we'ï, tou pæmæmæ'-eih ki katiktik-an ta ymmid ki Næi, ki Paræh, ka ni-ſikidi-en* [tou anna,] dou ni-pakashut-en tyn' ta mei-boavoël, tou ni-pæhpit-en tyniæn ki ni-kapateian.

2. Cor. 5: 10. Ka kidi-ato *ka paitou-ymd-eih-kytta paitou-pænæh tou douma ki Taul ki pa'æu-pænæh-en ti Chriſtus*, alei ka maraah ta meibovoël ki ni-paam't-en tou voël ki na ringei tin' rou mariang, dou aſſi mariang.

Act. 3: 23. Kmyta tou Tateitalig ka 28. (*a*)

Patar ki Tatæitalih k'atta.

1. Salikough-al-appa kaua ta ti Chriſtus dou roumang makka-tounnoun ki Vullum?

H'ahei.

2. Mouqua-ah kaua ta teni mourarim hia ymyt'æn tou Næi?

Aſſi pou-pænæh ki atta ymyt'æn ta Sou ki Alid.

3. Pakavana-en-kytta ki Sou ki Alid, ka rou mourarim ta ti Chriſtus makka-tounnoun ki Vullum, ka pakyta-ah ta teni tyniæn toumang?

Tou pou-rarei ki Vullum.

4. Pa-

Schriftuer-plaetſen.

(a) **Act. 17: 31. Daerom** dat hy eenen dagh geſtelt heeft, op welken hy den aertbodem rechtveerdelijck ſal oordeelen, door eenen man, dien hy [daer toe] geordineert heeft, **verſeeckeringe [daer van] doende aen allen / dewijle hy hem uyt den dooden opgewreckt heeft.**

2. **Cor. 5: 10. Want** wy alle moeten gheopenbaert worden voor den rechter-ſtoel Chriſti, **op dat een yegelijck wech draege 't gene door het lichaem [geſchiedt] / nae dat hy ghedaen heeft / het zy goet / het zy quaet.**

Act. 3: 23. Siet Vrage 28. (a).

Verklaringhe.

1. **Sal Chriſtus oyt van den Hemel weder keeren?**

Ja hy.

2. **Sal hy tot ons menſchen af-komen op der aerden?**

Godts Woort en ſeght ons dat niet.

3. **Waer ſegt ons dan Godts Woordt / dat Chriſtus afdalende van den Hemel / ſich verthoonen ſal?**

In de wolcken.

4. **Sal**

4. Pakyta-ah kaua hynna ta ti Christus tyniæn ki voual ki kidi tyn ki ka'æuloung?

H'ahei.

5. Pakyta-ah ta teni tyni-æn na mamang-ah?

Kmy-ymda-ah ta matta kmytta tyni-æn.

6. Mamang? ymmid kaua ta neni ka mæuægah ka ni-mapatei-appa?

H'ahei.

7. Mou-pænæh-ah ta ti Christus mama ki mang? tou 'ouroung-en kaua ki kidi mama kalhei?

Assi.

8. Mama lava ki mang ta ou-pænæ'-eih ti Christus?

Tou keirang-en ki kidi ka ouhang irang.

9. Mattæ'itæutæu-a jau-an ki keirang-en ki kidi kanna.

Mou-pænæh-ah ta teni ki yng-au ki Tama-Gnau ka Sibavau, ki Joepan-appa ki Alid: tou keirang-en ki kidi ki Rama tyn': itouritoung-en ki keirang-en ki karæræmæ'-en ki Alid: itoulam-appa ki Tama-Gnau ki kailhgen tyn'.

10. Alei ki mang ka mou-pænæh-ah kma-hynna ta ti Christus?

Alei ki pamæmæh-eih tyn' ta mæuag-ah, ki ni-mapatei-appa.

11. Mou-ymd-ah kaua mou-panæh ta ka'æuloung ka na ehheiei-an tou wæ'i k'anna tou pæmæmæ'eih neini-æn?

4. Sal Christus sich daer verthoonen met sijn menschelijck lichaem?

Ja hy.

5. Aen wien sal hy sich verthoonen?

Alle oogen sullen hem sien.

6. Hoe? beyde levende ende dooden?

Ja.

7. Hoe sal Christus verschijnen? in eenen verachten staet als voren?

Geensints.

8. Hoe dan?

In groote heerlijckheyt.

9. Beschrijft my dese groote heerlijckheyt.

Hy sal verschijnen met de stemme des Archangels / ende de basuyne Godts: met de heerlijckheyt sijns Vaders: omringht met Goddelijcke Majesteyt: vergeselschapt met de Engelen sijner kracht.

10. Tot wat eynde sal Christus aldus verschijnen?

Om te oordeelen de levende / ende de dooden.

11. Sullen dan alle menschē die oyt geweest zijn op dien dagh ten oordeel verschijnen?

H'ahei, mou-ymd'-ah mou-pænæh ta neni.

12. Hmauwat-ah ki mang ta pæmæmæ'-eih k'anna ti Christus?

Hmauwat-ah ymmud ki na poungas, ki na sou, ki na'ddarimdim, ka itou-qua tou ymmud ki kidi ki niÿhkakaæuloung-an.

13. Pou-pænæh-eil-ato mama ki mang ta ymmid ki na sou, ki na poungas, ki naddarimdim ki ka'æuloung, ka kma-hynna ki dag ka niha-appa'?

Ni-soulat-en mæ'æ-ymmid ta anna tou vana ki hynnaua-eta, ka k'æuwæi-eih rou anna ta soulat ki hynnaua-eta.

14. Ynna-ah koum'-an-ei ta sou katta, ka kæu-wei-eih ta soulat ki hynnau-eta?

Pahibalei-ah ta Alid tou kidi kanna ymmid ki ka'æuloung ymmid ki na poungas, ki na sou, naddarimdim, ka ni-paam't-en tou ymmid ki kidi nein'.

15. Mibalei-ah kaua tou wæ'i k'anna ta ka'æuloung ymmid ki na poungas, ki na sou, ki naddarymdim, ki ymmid ki ni-kæuaghan nein'?

Hahei, mibalei-ah ta neni ymmid ki anna.

16. Paam't-auh ta anna alei ki mang?

Alei ki louloughan ki katiktikan ki Alid, rou poupænæh-en tyn' ta paha-

Jae alle / geene uyt-gesondert.

12. Waer over sal dat oordeel Jesu Christi gaen?

Over alle wercken / woorden / ende gedachten / die oyt by menschen zijn geweest.

13. Maer hoe sullen doch alle woorden / wercken / en ghedachten des menschen te voorschijn gebracht werden / die so vele en soo verborgen zijn?

Dese alle staen geschreven in onse conscientien / ende de boecken sullen als dan geopent worden.

14. Wat is te seggen dat de boecken onser conscientien sullen geopent worden?

Godt sal alle menschen als dan in gedachten brenghen / alle wercken / woorden / en gedachten / die oyt by haer zijn gepleeght.

15. Sullen haer dan in dien dagh te binnen komen alle wercken / woorden / en gedachten van haer gantsche leven?

Jae het / geene uyt-gesondert.

16. Waer toe sal dit geschieden?

Tot prijs der rechtveerdigheyt Godts / wanneer hy den son-

havoung-an neiniæn ka ni-mavarau.

17. Paam't-aul-appa kaua ta anna neini-æn ka ni-tna-mſing ?

Hahei miſſing.

18. Alei-ah ki mang ta anna ?

Tou paka-irang-en ki kaharim-an ki Alid, rou attahauma-an tyn' alei ti Chriſtus-an, ta ymmid ki na varau nein'.

19. Kamang-ah ta pa-ſau-rpung en ki katiktik-an, ka ahqua-eih ti Chriſtus, tou pamæmæh-eih tyn' tou wæ'i k'anna ta kaæuloung ?

Pa-ſaurpung-eil-ato k'anna ki Tatouhko ki ſou ka ſatkyttiæn.

20. Aſſi kaua pa-ſau-rpung-eil-ato ki pamæmæh-eih ti Chriſtus ta nitna-'mſing-an-eta ?

Aſſi.

21. Kaumang ka pamæmæh-auh ti Chriſtus ta ka'æuloung ki na poungas ki Tatouhko, aſſi ki na tna-'mſing-an nein' ?

Alei ka maſaoun tounnoun-eih ta ryh ki kaæuloung ki katiktik-an ki Alid tou pahavoung-en tyn' neiniæn.

22. Mang kma-ah ta ti Chriſtus neinian, ka ni-pamut ki mariang ?

Mouqua hia ta ymoumi ka ni-pakariang-en kamou ki Sou &c. tabliauto ki Peiſaſou-an ka ni-t'anang-in ymoumi-æn na kidi ki ni-pa-itou ſamding ta raroun ki Næi.

23. Mang

ſondaez vezdoemt.

17. Maez ſal dit oock plaetſe hebben ontzent den geloovigen ?

Voozſeecker ja.

18. Waez toe doch ?

Tot roem dez bazmhertigheyt Godts/ wanneez hyp haez om Chriſti wille / alle haere ſonden vergeeft.

19. Welck ſal den regel zijn/ waez na Chriſtus den menſche ſal oozdeelen in dien dagh ?

De Wet dez thien Geboden.

20. Maez ſal niet ons geloove den regel van Chriſti oozdeel zijn ?

Neen.

21. Waezom ſal de menſch geoozdeelt werden naez de wercken des Wets / ende niet naez ſijn geloove ?

Op dat de menſche te krachtigez ſoude overtuyght wozden van Godts rechtveezdigheyt in ſijne ſtraffen.

22. Wat ſal Chriſtus ſeggen tot die gene/ die het goede hebben gedaen ?

Komt ghy geſegende &c. beerft dat Koninckrijke/ 't welk u bereyt is van de grontlegginge dez werelt.

23. Mang k'ma-ah ta ti Christus neini-an, ka ni-pamut ki assi mariang?

D'marang-a jau-an ta ymoumi ka ni-pahkoavavagh-kamou [mouquato] tou apoei ka myhkaqua myddarynnouh, ka ni-tanang-en ka atou Lyttou-ah ki Tama-Gnau-appa tyn'.

24. 'Ara-auh kaua ta ti Christus pou-qua tyni-æn ymmid ta neni ka ni-uloughan tou Nanang tyn'?

Neni kanna, rou assi ni-pasahd'lligh ki ni-uloughan neini-æn pasahtiktik ki kæuaghan nein', pakasaoun-eih paka-kdun ta pahavoung-en neiniæn.

25. Kaoumang ta anna?

Alei ka masaoun madagh ta nikanadap-en ki Alid neiniæn mama ki ka'æuloung ka rouma k'assi niuloughan.

26. Mattæ'i mang-ah ta ti Christus tou wæ'i kanna neini-æn, ka makkaalei ki ni-uloughan?

Mattæ'i k'ma-ah hynna ta teni neini-æn, D'marang-a jau-an ta ymoumi ka ni-mapoungas ki katoukoul-an, assi mau-kamou kalang-en myhkaqua.

27. Si-æuh-al-ato ta mang ki pæmæmæh-eih kanna neiniæn ka matiktik?

Pouvavau-eil-ato ta matiktik pouqua tou tounnoun ki Vullum lam ti Christus-an, alei ka itou-kaqua-ah ta neni ki Meirang.

23. Wat sal Christus seggen tot die gene/ die het quade hebben gedaen?

Gaet wech van my/ gy vervloeckte in het eeuwige vier/ 't welck den Duyvel ende sijne Engelen bereyt is.

24. Waer sal Christus niet tot sich nemen/ alle die in zijnen name gedoopt zijn?

Dese/ indiense haer doop niet heylighlijck en hebben beleeft/ sullen een swaerder oordeel ontfangen.

25. Waerom dat?

Om datse meer genade hebben ontfangen van Godt als andere menschen die niet en zijn gedoopt.

26. Wat sal dan Christus tot de soodanige seggen/ wanneerse haer op dien dagh beroepen op haeren doop?

Hy sal tot haer seggen/ Gaet van my ghy werckers der ongerechtigheyt/ ick en hebbe u nopt gekent.

27. Wat sal op dit oordeel volgen over de rechtveerdige?

De rechtveerdige sullen met Christo op-genomen werden inden Hemel/ om daer altijdt by den Heere te zijn.

28. Waer

28. Oumang-al-ato ta neni ka ni-matoukoul?

Padarang-eil-ato mou-houl pouqua tou kalæuhæu-en ki apoei na vlung ki Alid ta neni ka ni-matoukoul, ka akoumea hynna ki tangi-tangi-en ki pat-it-ing-en-appa ki waligh.

29. Paam't-eih dou manno ta ymmid ki atta?

Tou kidi ki limoulimou ki Næi.

30. Mamang? pa-i-nynno-eil-ato kaua ta Vullum ki Næi?

Mattæ'i k'ma-hynna ta Joep-an ka D'lligh Matiktik; Ka akoumealto ta Vullu-vullum ka vahæu, ta Næi ka vahæu, ka attouqua-eih hynna ki katiktik-an.

31. Irou-ah rô manno ta limou-limou kanna ki Næi?

Ni-mamoei ta Alid hma ki ka'æuloung ki kidi ki wæ'i kanna.

32. Kaoumang ka ni-mamoei ta Alid ki anna?

Alei k'affi-kytta moulili-ah mamamat ki wæ'i kanna.

33. Ou-mang-ah kytta tou amamat-in k'atta, alei ka affi kytta hamourang-eih iroua ti Christus?

Mamæuah-ahkytta makou-Alilid.

28. Waer wat sal dan worden vande onrechtveerdige?

De onrechtveerdighe sullen verstooten worden van Godts aengesichte / in den afgrondt der hellen / daer weeninge / ende knersinge der tanden is.

29. Wanneer sullen alle dese dingen geschieden?

Op het eynde vande werelt.

30. Hoe? sullen dan Hemel en aerde vernietight worden?

De H: Geest seght; Datter sullen zijn nieuwe Hemelen / ende nieuwe aerde / ende rechtveerdighevdt sal in de selve woonen.

31. Wanneer sal dit eynde des werelts zijn?

Godt heeft gewilt dat dien dagh soude verborgben zijn voor den menschen.

32. Waerom heeft Godt dat gewilt?

Op datwe in gedurighe verwachtinge soude zijn van dien dagh.

33. Wat staet ons onderwijsen te doen / op datwe door de toekomste Christi niet en werden verrast?

Wy moeten waecken ende bidden.

Ka-

De

Katatouro kyttiæn ki Tatæitaligh.

Papou-than-ah ki mang ymyt'-æn ta keirang-en ki kidi ki Voungo-eta ka ti Chriſtus?

Pattæ'i-vli-an.

Tou ouro, ka rmoudo ki Joep-an tyn' ka D'lligh Matiktik ki pæp-'æp'æ ka makka tounnoun ki Vullum ka poouk [a] emit-an tyn': Tou æuh, ka kmading, ka ſouajam neinian, tou kailghen tyn', ki væuæuh nein' ka ymmid. [b]

Souſou ka tæ'i-qua tou Soulat ki Alid.

(*a*) Act. 2: 33. *Teni rou ni-pou-vavauen ki oual ki Alid*, rou ni-ara tyn ta ni-patou-'mſing-en ki Joep-an ka D'lligh Matiktik ki Raman, *ni-rmoudo ki' atta ka kak'yt-an-'omi, ka'illing'-hgn-omio mi hnyn.*

Eph. 4: 8. 11. 12. 13. Alei ki anna ni-mattæ'i-k'ma-hynna ki Sou, *I rou ka ni-ſabavau tou tounnoun*, ni-pouſang-at-en tyn' ta s'angat, ka *ni-pi'æ ki pæp-æp-'æ tou ka'æuloung-an &c.* Ka ni-pæp-en tyn' ta rarouma ka Padadingi-eih, ta rarouma ka Tama-Mattæ'itan-ah, ta rarouma ka Tama-Soulatah ki Gnau ka Mariang, ta rarouma ka Tama-kading-ah, ka Tama-Mahtæutæuu'-al-appa. Tou paka-nænæhen paka-mſing ki mad'lligh matiktik, tou kapoungas-en ki Sihkaquan mattaſa-

De dertighſte Vrage.

Wat nuttigheyt brenght ons de heylijckheyt onſes Hoofts Chriſti?

Antwoordt.

Eerſt/dat hy door ſijnen H: Geeſt in ons ſijne lidtmaeten de Hemelſche gaven uyt-giet [a]: Daer nae / dat hy de ſelve tegens alle vyanden door ſijne kracht beſchut/ende bewaert. [b]

Schriftuer-plaetſen.

(a) Actor. 2: 33. Hy dan door de rechter-handt Godts verhooght zijnde, **ende de belofte des H: Geeſts ontfangen hebbende van den Vader**/ heeft dit uytgeſtort dat ghy nu ſiet ende hoort.

Eph. 4: 8. 11. 12. 13. Daerom ſeght hy/ Als hy opgevaren is in de hooghte, **heeft hy de gevangeniſſe ghevangen genomen / ende** heeft den menſchen gaven gegeven &c. 11. **Ende deſelve heeft gegeven ſommighe tot Apoſtelen / ende ſommige tot Propheten / ende ſommige tot Euangeliſten/ en ſommige tot Herders ende Leeraers. 12. Tot de volmakinge der Heyligen/ tot het werck der bedieninge/**

taſaſou, tou pakatiktik-en ki kidi ki voël ti Chriſtus. Tou kidi-al-appa ka maæu-ymd'-ah kytta maæuakla tou ſat kaſâl-an ki Tna-mſing-an ki kalang-in-appa ki Alak ki Alid, tou [kidi] ki paræh ka kæuh-mam'hg'a-to, tou ſau-rarpung-en ki dië ki ka-mamſing-en ti Chriſtus.

(b) Joan. 10: 28. Ka phæ-en-au nei-niæn ta kæuaghan ka myhkaqua myddarynnouh: ka aſſi pataurumma-auh ta neni tou yddarynnouh-en, *ka aſſi pæ'i-mimi' ah ta timamang ſmimou-rang neini-æn tou rima-au.*

Matth. 28: 20. Ka k'yt-ei, *'æi'a-lam-koh ymoumiæn tou ymmid ki wæ'i, tou kidi ki limoulimou ki yddarynnouh-en.*

Patar ki Tateitalih katta.

1. Pyppyna ki pani ki than ka ad-en-kytta ki keirang-en ki kidi ti Chriſtus?

Rourouha ki pani.

2. Kamang ta than ka naunamou?

Ka roudo-en tyn' ymyt'æn ta pæpæp-æ tyn' ka makkatounnoun ki Vullum.

3. Na mamang ta neni ka roudou-en ti Chriſtus ta pæpæp-æ k'atta ka makkatounnoun ki Vullum?

Pouk tyn', atta, ta neni kad'ligh Tama tna-'mſing.

4. Roudou-en ti Chriſtus ymyt-æn ta pæpæp-æ k'atta na mang-an?

Ki

ninge / tot opbouwinge des Lichaems Chriſti. 13. Tot dat wy alle ſullen komen tot de eenichheyt des geloofs ende der kenniſſe des Soons Godts / tot eenen volkomenen man / tot de mate der grootte der volheyt Chriſti.

(b) Joh. 10:28. Ende ick geve haer het eeuwige leven: ende ſy en ſullen niet verloren gaen in der eeuwigheyt / ende niemant en ſal deſelve uyt mijne handt rucken.

Matth. 28:20. Ende ſiet / ick ben met u-lieden alle de daghen, tot de voleyndinge der werelt.

Verklaringhe.

1. Hoe veelderley nuttigheyt komt ons uyt de heerlijckheyt Chriſti?

Twederley.

2. Welck is de eerſte nuttigheyt?

Dat hy ſijne Hemelſche gaven in ons uyt-giet.

3. Over wien giet Chriſtus deſe Hemelſche gaven uyt?

Over ſijne ledemaeten / dat is / de waere gelovigen.

4. Door wien ſtort Chriſtus deſe gaven over ons uyt?

Ki Joep-an ka-D'lligh Matiktik.

5. Mang ta pæp-æp-æ kanna?

Ymmid ki pæp-æn ki Joep-an, mama ki k'alangin ki Alid, ki Souappa tyn', tna-'mſing-an, hyhtadchun, kavæ'ængö-an, katiktik-an, reia, ki karai-an ki Joep-an kad'llig Matiktik.

6. Kamang ta kararouha ki than, ka ad-an kytta ki keirang-en ki kidi ti Chriſtus?

Ka kma-ding ka ſouajam ta teni ymyt'-æn tou kailhgen tyn' ki væuæuh-eta ka ymmid.

7. Na mamang ta væuæuh k'anna, ka kading-en-kytta ti Chriſtus-an tou doumma neiniæn?

Lyttou, kapateian, kalæuæu-en, næi, [pou-varau] appa ka vât-eta mamadou, tou pattæ'i-ſal-en, ymmid ki mamang ka mahei ſi-raä ymyt'-æn tou voual tou vatti.

8. Mamang ka koun-hou, ka kading-en-kytta ti Chriſtus ki væuæuh ki vatte-eta, rou milala-appa hmouaryng tou varau ta Tama-tna-'mſing?

Moukouna ka mou-aryng dou roumang tou varau ta Tama-tna-'mſing, râ pati-likough-en-appa pati-mæuah ta neni wæ'i tou varau nein' ki kanadap-en ti Jeſus Chriſtus tou paſilala-en neini-æn, k'ma-appa hynna ka aſſi mei-ſaſou neini-æn ta varau.

Ka-

Dooz den Heyligen Geeſt.

5. Welcke zijn deſe gaven?

Alleyleyn gaven des Geeſts / als kenniſſe Godts / ende zijns Woordts / geloove / hope / liefde / rechtveerdigheyt / vrede / ende blijtſchap dooz den Heyligen Geeſt.

6. Welk is de tweede nuttigheyt / die tot ons vooztkomt uyt de heerlijckheyt Chzisti?

Dat hy ons met ſijne macht tegens alle vyanden beſchut ende bewaeyt.

7. Welck zijn de vyanden / waez tegens Chzistus ons bewaeyt?

De Duyvel / de doodt / de helle / de werelt / ende ons eygen vleeſch / in 't kozten / alle die ons aen lichaem ofte ziele konnen ſchade doen.

8. Hoe ſeght ghy / dat Chzistus ons ſoo tegen onſe geeſtelijcke vyanden bewaeyt / daez doch de gelovigen ſelfs noch ſo dickwils in ſonden vallen?

Of ſchoon de geloovigen ſelfs nu en dan in ſonden vallen / ſoo wezdenſe doch dooz de genade Jeſu Chzisti wedez uyt haere ſonden opgeweckt tot boetveerdigheyt / ſoo dat de ſonde ovez haez niet en heerſchet.

De

Katatouro kyttiæn 'æb ki sât ki Tateitaligh.

Tna-'msing kow ki mang ki Joep-an ka' Dilligh Matiktik?

Pattæ'i-vli-an.

Ka saousâl ki Rama ki Alak Alid ta teni ka D'lligh [a]: tou att'-appa, ka mææurbo tmalum ymyt'-æn ti Christus-an, ka pou-atægh ymyt'-æn ki riang tyn' [b]: ka pakavæ'æu [c], pakahaniap [d], ka myhkaqu'-appa itou-qua ta teni ymyt'-æn. [e]

Sousou ka tæ'iqua tou Soulat ki Alid.

(a) 1. Joan. 5: 7. Kmyta tou Tateitalig ka 17. *(b)*.

Matth. 28: 19. Annata ouqu-a, mahkouveiæ'-æ mahtæutæuuh ki Tautau, *mæulæugh neiniæn tou Nanang* ki Rama, ki Alak, *ki Joep-an ka' Dilligh Matiktik.*

(b) Rom. 8: 9. Ra *ti-mamang ta aousshi ki Joep-an ka ti Christus, assi-ah teni ta ti atta.*

1. Cor. 12: 3. *Assi hmahei ta Timamang mananang ti Christus-an Meirang, dyk tou Joep-an ka D'llig Matiktik.*

1. Cor. 6: 11. Ka ni-k'na-kamouhynna ta rarouma: râ *ni'-iæuh kamou, râ ni-pakatiktik-en-kamou, râ ni-poupæ-*

De een-en-dertighste Vrage.

Wat gelooft ghy van den H: Geest?

Antwoordt.

Dat hy te samen met den Vader ende den Sone een waerachtigh Godt zy [a]: daer beneven / dat hy ons Christo in-lijft ende sijner goederen deelachtigh maeckt [b]: bysonderlijck / dat hy ons vernieuwt / [c] vertroost / [d] ende eeuwighlijck by-woont. [e]

Schriftuer-plaetsen.

(a) 1. **Joh. 5: 7. Siet Vrage** 17. (b).

Matth. 28: 19. Gaet dan henen / onderwijst alle de volckeren / de selve doopende in den Name **des Vaders / ende des Soons / ende** des Heyligen Geests.

(b) **Rom. 8: 9. Maer** soo yemandt den Geest Christi niet en heeft, die en komt hem niet toe.

1. **Cor. 12: 3. Ende** niemant en kan seggen Jesum den Heere [te zijn], dan door den Heyligen Geest.

1. **Cor. 6: 11. Ende dit waert ghy sommige: maer** ghy zijt afgewasschen, maer ghy zijt geheylight,

pænæh en-kamou poutiktik tou Nanang ki Meirang ka ti Jeſus Chriſtus, tou Joep-an appa ki Alid-eta.

(*c*) 1. Cor. 6: 11. Kmyta tou ouro hia.

(*d*) Joan. 15: 26. Irou râ *irou-al-ato ta Tama-Pakahani-ap, ka padingi-ei-mau ymoumi-æn ki Rama*, ta Joep-an ki Pattæ'i-tiktik-en, ka paoukoun ki Rama, teni ta ghmail-ah jau-an.

(*e*) Joan. 14: 16. 17. Ka tmou-mimi-ah koh ki Ram' an, *ka pihg'-ah ki Tama-Paka-hani-ap ka pani ymoumi-æn, alei ka i-toulam-ah ymoumi-an itouryn-nouh.* Tyni-æn kanna ka Joep-an ki pattæ'i-tiktik-an, ka affi alpoug a-balei ki Næ'i nda, affi gmi matta tyni-æn, ka affi kmalang tyni-æn: râ kmalang-kamou tyni-æn ta ymoumi, *alei ka itou-kaqua ta teni ymoumiæn, ka itou-ryh-âl-appa ymoumi-æn.*

Patar ki Tatæitaligh katta.

1. Pyppynna ta Alid?
Dyk ſaaſat ta Alid kadilligh.

2. Pyppynna ta Itoumado-an tou Akoume'-an ki Alid?
Tatouro ta Itou-mado-en.

3. Timang ta Itou-mado-en ka naunamou tou Akoume'-an ki Alid?
Alid Rama.

4. Ti-

light, maer ghy zijt gerechtveerdigt inden Name des Heeren Jeſu, eñ door dẽ Geeſt onſes Godts.

(c) 1. Coz. 6: 11. **Siet als voren.**

(d) Joh. 15: 26. **Maez** wanneer de Trooſter ſal gekomen zijn, dien ick u ſenden ſal van den Vader, [**namelick**] **de Geeſt dez waezheyt / die van den Badez uytgaet / die ſal van my getuygen.**

(e) Joh. 14: 16. 17. **Ende ick ſal den Badez bidden / ende** hy ſal u eenen anderen Trooſter geven, op dat hy by u blijve in der eeuwigheydt. [**Namelijck**] **den Geeſt dez waezheyt / welcken de werelt niet en kan ontfangen / want zy en ſiet hem niet / noch en kent hem niet: maez ghy kent hem /** want hy blijft by u-lieden, ende ſal in u zijn.

Verklaringhe.

1. **Hoe veel Goden zijndez?**
Daez en is maez een waezachtigh Godt.

2. **Hoe veel Perſonen zijnder in 't Goddelijcke weſen?**
Drie Perſonen.

3. **Welcke is de eerſte Perſoon in 't Goddelijck weſen?**
Godt de Badez.

4. **Welc-**

4. Timang ta kararouha ki Itoumadoan tou Akoume'-an ki Alid ?

Alid Alak.

5. Timang ta katatouro ki Itoumado-en tou Akoume'-an ki Alid ?

Alid Joep-an ka D'lligh Matiktik.

6. Tna-mfing kow kaua, ka Alid ka D'llig ta Joep-an ka D'lligh Matiktik, saoufâl ki Alid Rama, ki Alid Alak ?

Hahei.

7. Alid ka na manno ta teni ?

Alid ta teni na yhkaquan myddarynnouh.

8. Mamei Mang ?

Paoukoun ta teni ki Rama, ki Alak.

9. Kaoumang ka pananang-in Joep-an ta katatouro ki Itou-mado-en tou Akoume-an ki Alid ?

Alei ka pa'oukoun ta teni ki Rama, ki Alak, tou kidi ki Joep-an.

10. Kaoumang ka pananang-en ta teni Mad'lligh Matiktik ?

Alei ka Mad'lligh Matiktik ta teni mamado tyni-æn, ka Tama-fi-mimia-appa ymmid ki pakatiktik-en ki ka-d'lligh-an.

11. Aouffi kaua ki mamang ki pakatiktik-en pakad'lligh tou rygh ki ka'æuloung, k'affi fi-mimi-en tyniæn ki Joep-an ka D'lligh Matiktik ?

Aouffi.

12. Ka-

4. Welcke is de tweede Persoon ?

Godt de Sone.

5. Welcke is de derde Persoon ?

Godt de H: Geest.

6. Gelooft ghy dan niet/dat de H: Geest is de eeuwige ende waerachtige Godt/ met Godt den Vader/en Godt dē Sone?

Ja ick.

7. Wanneer is hy Godt geworden ?

Hy is Godt van eeuwigheyt.

8. Hoe ?

Uytgegaen van den Vader/ ende van den Sone.

9. Waerom wort dese derde Persoon in 't Goddelijck wesen een Geest genaemt ?

Om dat hy van den Vader/ ende van den Sone upt-gaet/ by fozme van blasinge.

10. Waerom wort hy Heyligh genaemt ?

Om dat hy is heyligh in sich selven / ende een werckmeester van alle heyligheyt.

11. Isser dan geen heyligheyt in den menschē / die niet in den selven wort gewrocht door den H: Geest ?

Geen altoos.

12. Kamang ta ſi-mimi-en ki Joep-an kad'lligh Matiktik neini-æn ka Tama-tna-'mſing?

Ka mææurbo tmalum neiniæn ti Chriſtus-an, pou-ætæh-appa neiniæn ki riang tyn'.

13. Aouſſi kaua ta ti-mamang ka pouk-ato ti Chriſtus ka mæuæh, dyk tou Joep-an ka D'lligh Matiktik?

Aouſſei, dyk tou Joep-an ka D'lligh Matiktik.

14. Timamang ka myhkaqua aſſi tinnin ki rÿh ka itouqua ta Joep-an ka D'lligh Matiktik tou tintin tin', Paouk-ato kaua ti Chriſtus ta teni kanna?

Aſſei.

15. Kamang ta rouma ka ſi-mimi-en ki Joep-an ka D'lligh Matiktik neini-æn ka Tama-tna-'mſing?

Paka-væ'æu, pakahaniap, ka myhkaqua itouqua ta teni neiniæn.

16. Mahkaulaula ki kailhgen ka tunnen ki Tama-tna-mſing ta ſi-mimi-en katta ki Joep-an ka D'lligh Matiktik?

Aſſi.

17. Makkaqua ta atta ki mang?

Alei ka pakavoulas ta neni dou rouman ki Joep-an ka D'lligh Matiktik, ki madagh ka makdun ki pouvarau-en nein'.

18. Sahtatauagh kaua alei ki anna ta Joep-an ka D'lligh Matiktik neini-æn ka Tama-tna'-mſing, kmahyn-

12. Welck is het wezrk des H: Geeſtes ontzent de gelovigen?

Dat hy haez Chziſto inlijft/ende haez ſijnez goederen deelachtigh maeckt.

13. Is dan niemant een levendigh lidt Jeſu Chziſti/dan dooz den H: Geeſt?

Neen/alleen dooz den H: Geeſt.

14. Die dan noyt en voelt dat de H: Geeſt in ſijn hezte woont/is die geen lidt Jeſu Chziſti?

Neen hy ganſch niet.

15. Wat vezricht de H: Geeſt noch meez omtzent de gelovigen?

Hy veznieuwt/ende vezzooft haez/en blijft haez eeuwig by.

16. Voelt oock de geloovighe deſe wezckingen des Geeſtes altijt even krachtigh in ſich ſelven?

Neen hy.

17. Waez by komt dat toe?

Om dat ſy bywÿlen den H: Geeſt bedzoeven/dooz vele ofte ſwaere ſonden.

18. Wijckt evenwel de H: Geeſt daezom wel vande geloovigen af/dat hy haez t'eene-

hynna ka tææu-dæ'æu-en tyn' d'marang neini-æn?

Affi.

19. Makka-qua toumang ta kanadap-en katta ki Joep-an? makkaqua kaua ki ka'angal-an ki kidi ki Tamatna-'mfing?

Affi.

20. Makkaqua lava ki mang ta kanadap-en k'anna ki Joep-an?

Makkaqua ta atta ki væ'ængö ka mashut ki Meirang-eta ka ti Jefus Chriftus.

21. Kamang ta kavæ'ængö-en k'anna ti Jefus Chriftus [neni-æn]?

Atta: ka ti-mang ta kavæængöen tyn', kavæ'ængö-en tyn' tyniæn tou kidi-appa ki Limoulimou.

22. Affi kaua hami'en ki pæhtæutæuu'-en k'atta ta pæh-kbo-an pæhbalei ki rÿh ki Tama-tna-'mfing, rô millingigh ta teni ka myhkaqua affi âlikoug-eih ti Chriftus ta kavæangöen tyn' teni-an?

Affi: râ pakafaoun-appa pakaligh ki atta pakavæ'ængô-au-mytta ti Chriftus-an.

23. Kaoumang ta anna?

Alei ka maouro-kytta ta ymyta ka Tama-tna-'mfing tinnin ki tintin-eta ta keirang-en ki kavæ'ængö-en ti Chriftus ymyt'-æn, rou affi kytta mafivli mafibo tyni-æn ki kavæ'ængoen.

nemael en vooz altijdt vezlaet?

Neen.

19. Van waez komt defe genade desGeests? komtse voozt upt de waezdigheyt dez geloovigen felfs?

Geenfints.

20. Van waez komt dan alfulcke genade des Geests?

Van de getzouwe liefde onfes Heeren Jefu Chzifti.

21. Welck is defe liefde Chzifti?

Defe: Die hy lief heeft/ die heeft hy lief tot den eynde toe.

22. Maez maeckt defe leere den gelovigen niet fozgeloos/ als hy hoozt dat Chzistus fijne liefde van hem niet af en tzeckt?

Neen het: maez veel eez fchezpt het onfe liefde toz Chzistum.

23. Hoe dat?

Om dat wy gelovigen niet en konnen in onfe hezten gevoelen de gzoothept dez liefde Chzifti tot ons/ fondez hem met meez liefde te omhelfen.

Katatouro kyttiæn 'æb ki roua ki Tateitaligh.

Na mamang ta neni k'anna, ka makivalei tou kailhgen ki Joep-an ka D'llig Matiktik ki riang katta ?

Pattæ'i-vli-an.

Pakou-iſâl-an ti Jeſus Chriſtus [a]: att-ato, ymmid [b] ta neni ka tou ahqu'-an ki ni-peri ki Alid ka na yhkaquan [c], ki Pataſaou-an ki Hagnau ka Mariang [d], ki kailhgen-appa ki Joep-an ka D'lligh matiktik, [e] ad-an-ato tou Tna-mſing-an ti Chriſtus-an. [f]

Souſou ka tæiqua tou Soulat ki Alid.

(*a*) Eph.4: 8.11.12.13. Kmyta tou Tateitalig ka 30. (*a*).

(*b*) Jeſ.43:5.6.7. Ynna mahtakôt, ka itoulam-koh ymhou-an, *'ar-'aumau ta ææp-oho tou 'ou-tatiæghan ki wæ'i ka pa-læul-d-ei-mau kow makkakararawan ki wæ'i. Paſouſou-eimau ta Tæemigh; pæ'ælhkoughâ: ki Tæætimæuhappa, îna inang. 'Ad-au to ta Alalak-au ka Papæræh makka-dalia, ta Alalak-appa-mau ka Inæina makka-limoulimou ki Næi*, ta meiboavoël ka pananangen ki Nanang-au, ka ni-peiringeiau na nynno tou louloug-an jau-an, ka ni-ſimimi-au ta teni.

Pſ.

De twee-en-dertighſte Vrage.

Wie ſyn die gene / die dooz de kzacht van den H: Geeſt deſe weldaden ontfangen ?

Antwoordt.

De kezcke Jeſu Chziſti [a]: dat is / alle [b] die upt den menſchen / naez d'eenwige bezkieſinge [c] Godts / dooz de pzedicatie des H: Euangeliums [d] / ende dooz de wezckinge des H: Geeſtes / [e] tot het gheloove in Chziſtum wezden gebzacht. [f]

Schziftuez-plaetſen.

(a) **Eph.4: 8.11,12.13. Siet Vzage 30. (a).**

(b) **Jeſ. 43: 5.6.7. En vzeeſt niet / want ick ben met u:** Ick ſal u zaet van den opganck brenghen, ende ick ſal u verſamelen van den onderganck. Ick ſal ſeggen tot het Noorden, Geeft, ende tot het Zuyden, En houdt niet te rugge: brenght mijne ſonen van verre, ende mijne dochters van het eynde der aerde, **Eenen yederen die na mijnen name genoemt is / ende dien ick geſchapen hebbe tot mijnez eere / dien ick gekozneezt hebbe / dien ick oock gemaeckt hebbe.**

Pſal.

Pſ. 2: 8. Tmou-mimia jau-an, ka *pha-eimau kow ta heydang ki Tabli-'eimhou, ki kamado-ei-appa'mhou ta li-mou-limou ki Næi.*

(c) Eph. 1: 4.5. *Mama ka ni-peri-en tyn' ymyt-æn paitouqua tyni-æn, rou aſſi-appa ni-paitou-ſamdung ta raroun ki Næi*, alei ka matiktik-ah kytta mad'llig tou äouſſi ki kabouſſouk-an tou æmagh tyniæn tou kavæ'ængö-en: *Ka m-ſi-tanang ſikidi ymyt-'æn* tou tæ'ælak-in, alei ti Jeſus Chriſtus-an tyniæn mamado, tou ahkaquan ki kamau-en ki kamoei-in tyn'.

(d) Rom. 10: 14. 17. *Ka tna-'mſing-ah ta neni mama ki mang, ki aſſi nyn' ni-illingh-en?* Millingig-a ta neni mama ki mang, rou aouſſi ki Tama-mattaſaſou? &c. *Annata makkaqua ta Tna-mſing-an ki illinghen, ka illing-hen-appa ki na Sou ki Alid.*

(e) 1. Cor. 12: 11. Ra *ſi-ymmid ſi-mimia ki mamang k'atta ta ſaäſat ka te-ni ki Joep-an*, ka ſi-'nni-ſiatatæg ki ſaäät ka meiboävoël mama ki ka-moei-in tyn'?

2. Cor. 4: 13. Akoumea-kytta teni ki *Joep-an ki Tna-'mſing-an. &c.*

(f) Act. 13: 48. Ka *ni-tna-'mſing ta k'mahynna ki vatoung mama ki ni-ſi-ta-nang-en ſikidi* tou kæuaghan ka myh-kaqua myddarynnouh.

Patar

Pſal. 2; 8. **Epſcht van my / ende** ick ſal de Heydenen geven, [tot] u erfdeel, ende de eynden der aerde [tot] uwe beſittinge.

(c) **Eph.** 1: 4.5. Gelijck hy ons uytverkoren heeft in hem, voor de gront-legginge der werelt, **op dat wy ſouden heyligh ende onberiſpelijck zijn voor hem in de liefde: Die ons** te voren verordineert heeft **tot aenne-minge tot kinderen/ door Je-ſum Chriſtum in hemſelvē/na het welbehagen ſijns willens.**

(d) **Rom.** 10: 14. 17. **Ende** hoe ſullen ſy [in hem] gelooven, van welcken ſy niet gehoort en heb-ben? **Ende hoe ſullen ſy hoo-ren/ſonder die [haer] predike?** 17 Soo is dan het geloove uyt het gehoor: ende het gehoor door het woordt Godts.

(e) 1. **Cor.** 12: 11. **Doch** deſe dingen alle werckt de een ende de ſelve Geeſt, **deelende een ye-gelijck in 't byſonder gelijc-kerwijs hy wil.**

2. **Cor.** 4: 13. Wy hebben den ſelve Geeſt des geloofs.

(f) **Act.** 13: 48. **Ende daer** geloofden ſo vele als 'er geordi-neert waren **tot het eeuwige le-ven.**

Patar ki Tateitalih katta.

1. Akou-atagh kaua ta ymmid ki kaæuloung ki kanadap-en ti Chriſtus, ki pæpæphæ-appa ki Joep-an kad'lligh Matiktik?

Aſſi.

2. Na mamang ta akou atagh ki anna?

Ymmid, ka dyk appa ta neni ka atou Pakou iſâl-an ti Jeſus Chriſtus.

3. Oumhga-enhou ta mang ki Pakouiſâl-en ti Jeſus Chriſtus?

Ta kabatoung-an ki ymmid ki Tama-tna-'mſing, ka æ'iaqua tou immit ki Næi.

4. Moumha kow kaua ka [mama ki] ſaät ki voual ta ymmid ki Tama-tna-'mſing ka tou ymmid ki Næi?

Haei.

5. Kaumang ka pananang-en ta ymmid ki Tama-tna-mſing ka mannini ki itouquan, ki ſou, ki Tautau, ka mama ki ſaät ta neni ki voual?

Alei ka ſaouſâl ta neni tna-'mſing ki ſaäſat ti Chriſtus-an, makou Alilid tmætæm ki ſaâſat ki Alid, diloug-in ki ſaäſat ki Joep-an, ni-matta ryh ki ſaäſat ki Sou, mamamat ki ſaäſat ki kariang-an, ni-uloughan-appa ki ſaäſat ki 'uloughan.

6. Rou k'ma-hynna k'anna; aſſi-kaua kidi-ato ka pæhdimdim-ahkyt-ta neiniæn tou pahkou-Alilid-an-eta? Ha-

Verklaringhe.

1. Hebben alle menſchen deel aen de genade Chriſti / ende aen de gaven des H: Geeſts?

Neenſe doch.

2. Wie heeft dan deel aen de ſelve?

Alle/ ende alleen de gene die behoorē tot de Reycke Chriſti.

3. Wat verſtaet ghy door de Reycke Jeſu Chriſti?

De menighte alle geloovigen/ de geheele werelt over.

4. Verſtaet ghy dan/dat alle geloovigen van alle plaetſen/ een lichaem zijn met malkanderen?

Ja ick.

5. Waerom worden alle deſe geloovigen/ van ſoo verſchyde plaetſen / talen/ en volckeren/ een lichaem genaemt?

Om datſe alle gelooven in eenen Chriſtum / eenen Godt aenroepē/ gelept worden door eenen Geeſt / een wordt hebben aengenomen/ende de ſelve ſalighept verwachten / oock met eenen doop ſijn gedoopt.

6. Is dat ſoo; behooren wy dan niet wel haerder altijt gedachtigh te zijn in onſe gebeden tot Godt?

Hahei missing.

7. Christan kaua kad'lligh ta neni ka assi pamut ki atta?

Assi.

8. Kaoumang ka assi Christan kad'lligh ta neni k'anna?

Alei ka assi pa-lpough-en pamut, ka tou pahkou-Alilid, neta mouryf aryf-ah kytta neiniæn k'anna, ka pouk-ato ki voual ka saasat saousal ymyt'æn.

9. Timang ta voungo ki voual, ki kabatoung-an-appa k'atta?

Ti Jesus Christus.

10. Na mamang ta neni ka atou Pahkouisal-an ti Jesus Christus?

Ymmid ki tama-tna-'msing kad'llig.

11. Atou Pakouisal-an kaua ti Christus ymmid ta neni ka ni-æuloughan?

Assi; dyk rou d'lligh Tama-tna-'msing ta neni.

12. Assi kaua poupouk ki Pakouisal-an ti Christus ymyt-æn ta ni-'uloughan?

Assi pou-pouk ymyt-'æn ki Pakoisal-an ti Christus kad'llig ka tourbo.

13. Kamang ta pou-pouk ymyt'æn ki Pakouisal-an kad'llig ti Jesus Christus ka tourbo?

Dyk ka Tna-'msing-an kad'lligh ti Jesus Christus-an.

14. Irou-appa kanna ka ni-ulough-an ta neni tou Nanang ki Alid, makô-Alilid ta neni tmætæm, pouraramak ta

Gewisselijck ja wy.

7. Die dat niet en doen/ zijn dat oock waere Chzistenen?

Neen sy.

8. Waezom niet?

Om dat het niet mogelijck en is/ datwe dez genez souden vezgeten in onse gebeden/ die leden zijn van een lichaem met ons.

9. Wie is het Hooft deses lichaems/ of desez menighte?

Jesus Chzistus.

10. Wie behooztez al tot dese Kezcke Jesu Chzisti?

Alle waere geloovigen.

11. Behooren niet tot de Kezcke Chzisti alle die gedoopt zijn?

Neense; ten zy datse waezlijck gelooven.

12. Maeckt dan den doop ons niet tot een lidtmaet van de Kezcke Chzisti?

Niet van de waere inwendige Kezcke Chzisti.

13. Wat maeckt ons dan tot een lidtmaet van de ware inwendige Kezcke Chzisti?

Alleen een waezachtigh geloove in Jesum Chzistum.

14. Nochtans zijn sulcke lieden gedoopt in den name Godts/ sy roepen Godt aen/ sy

ta neni ki Sou ki Alid mama ki Tama-tna-'mſing kad lligh: affi kaua pakashut-eih ta neni pakariang alei ki anna?

Affi:rou affi ni-papaſâl ta mamang katta tou rÿh nein' ki Tna-mſing-an kad'lligh.

15. Oumhga-enhou kaua ka affi atou Pakoiſâl-an ti Chriſtus kad'lligh ka tourbo ta ni-'uloughan k'anna ka k'ma-hynna, moukouna ka itoutamæug ta neni ki Tama-tna-'mſing tou Pakouiſâl-an ti Chriſtus ka tou panæh?

Hahei.

16. Aouſſi kaua ki atæh ta ni-'uloughan ka kma-hynna ki pæpæpæ ki Joep-an ka D'lligh matiktik ka pa-ſouſou-neta hnyn?

Aouſſi.

17. Adan ta ka'æuloung tou Tna-'mſingan ti Chriſtus-an tou kidi ka mama ki mang?

Tou kidi ki Pattaſaſou-an ki Gnau ka mariang.

18. Mamſing kaua mamado malig ta Hagnau ka tou panæh tou paſilalan ymyt-'æn?

Affi.

19. Makkaqua ta atta ki mang?

Makkaqua ki kidi-eta ka ouhang affi mariang.

20. T'oumimi-en ki mang ki rouma lam ki ſou ki Hagnau ka mariang tou pa-tna-'mſing-en ymyt'-æn?

Ta

hooren het woordt Godts gelijck de ware geloovigen: ſullen ſy dan oock om dit alles niet ſeeckerlijck ſalig worden?

Geenſints: ten ſy dat dit alles in haer met geloove ſy vermenght.

15. Verſtaet ghy dan dat alſulcke gedoopte/ ſchoonſe met de geloovigen uyttерlijck inde Kercke om wandelen/evenwel niet en behooren tot de waere inwendige Kercke Chriſti?

Ja ick.

16. Hebben dan oock alſulcke gedoopte geen deel aen de gaven des Geeſtes/ te voren genoemt?

Geenſints.

17. Door wat middel wort de menſch tot het geloove in Chriſtum gebracht?

Door de predicatie des H. Euangeliums.

18. Is dat uytwendig Euangelium van ſich ſelve kracht ig genoech om ons te bekeeren?

Neen het.

19. Waer van komt dat?

Van wegen de groothept onſer verdorventheyt.

20. Wat wort 'er dan noch meer vereyſcht by het woordt des Euangeliums/ op dat het geloove/ in ons werde te wege gebracht?

Ta si-mimi-en ki Joep-æn kad'llig matiktik.

21. Kamang ta simimi-en ki Joep-an ka D'lligh Matiktik alei ki paam't-en ki Tna-'msing-an-eta?

Pakaligh ta teni ki Sou ki Hagnau ka mariang tou tintin-eta tou pasilal'-an ymyt'-æn.

22. Assi kaua pasi-lpough-al-ato ta Joep-an ka D'lligh Matiktik pasilala ki tintin-eta, tou assi pattasasou-en ymyt-'æn ki Sou ki Alid?

Hahey pasilpough ta teni.

23. Râ pa-si-lala kaua ta Joep-an kad'lligh matiktik ti-mamang-an ki silala-an kad'lligh, tou assi pattasasou-en ki sou ki Alid?

Assi.

24. Kaoumang ka assi, dou palpough ta teni pamut ki atta?

Alei ka ni-sikidi ta Alid, tou vana tyn' pæhdimdim, ki Hahnau ka mariang, tou pasi-lala-eih tyn' ki atta ymyt'-æn.

25. Kamang ta alei, ka assi pasilalan ta mabatoung ki voual?

Kâtæg-an ki rygh nein'.

26. Kamang ta alei ka siouro, ka tna-'msing ta rarouma?

Kamau-in ki Alid ka myhkaqua myddarynnouh.

27. Assi kaua alei-ato kanna ki patna-'msing-en ki rarouma ki Voual, ka masaoun lava ni-mæitigh matiktik

De wercking des H: Geestes.

21. Wat doet den H: Geest tot uptwerckinge onses geloofs?

Hy maeckt het woordt des Euangeliums krachtig in onse herten tot onser bekeeringe.

22. Soud' den H: Geest onse herten niet konnen bekeeren / sonder het gepredickte woort Godts?

Ja hy trouwens.

23. Maer bekeert oock den H: Geest wel inder daet pemant / sonder het gepredickte woort?

Neen hy. * * Ordinaerlijk niet.

24. Waerom niet / daer hy 't doch wel kan doen?

Om dat Godt / naer sijne wijsheydt / het Euangelium heeft gehepligt / tot een middel onser bekeeringe.

25. Welcke is d'oorsake / dat vele niet en worden bekeert?

De hardigheyt haerder herten.

26. Wat is de voornaemste oorsake dat sommige geloven?

Het eenwigh wel-behagen Godts.

27. Is niet dit de oorsaecke waerom sommige geloven / om datse zijn van eenen beteren

tik ta neni ki rarouma ki Voual?

Aſſi.

28. Aſſi kaua matiktik ki ſou ta atta, ka maſaoun makidi ta ka'æuloung ka ſaät ki ka'æuloung ka rouma, na kidi ki ni-peialak-en tyniæn?

Hahei.

29. Pattæ'i-mama-enhou ki mang, ka aſſi alei ki patna-'mſing-en ti Chriſtus-an ta kidi ki paitig-han ki ka'æuloung?

Alei ka k'ma-hynna ki 't'ëta niſiouro mä-itigh, ka aſſi poulpoug ta neni poumadou pou-pænægh ki ſaäſat ki naddarimdim ka mariang.

30. Moumhga kow kaua, ka makkadyk ki kanadap-en ki Alid ta ſilala-an-eta ka ymmid, ka aſſi makkamado ymyt'-æn?

Hahei k'ma-hynna kanna.

31. Moumhga-appa kow kaua ka aſſi kytta mattæ'i rangar-ah ki ſou neini-æn ka aſſi tna-'mſing, alei ka dyk na pæ'æ-nanadap ki Alid ta Tna-'mſing-an-eta?

Timang ta mattæ'i-rangar-ah ki ſou, rou hibalei-en tyn' ka ni-p'æn ta mamang kanna tyni-æn ki nadap ki Alid?

32. Tna-'mſing-enhou kaua, ka pouk kow ka mæuæg ta ymhou ki Pakouiſâl-an ti Jeſus Chriſtus?

Hahei ra tna-'mſing kog ki atta: ka ſahqua-eih-koh ki Meirang ki aſſi-appa-mau tna-'mſing-en.

Ka-

aeyt/als wel andere menſchē?

Neen het.

28. Is dat niet waeyr/dat den eenen dooyr de gebooyrte ſelfs beteyr geaeyt is / als den anderen?

Ja het.

29. Hoe ſeghtge dan / dat de goetaeydigheyt des menſchen niet en is de ooyrſaecke waeyrom dat hy in Chriſtum gelooft?

Om dat de beſt geaeyde ſoo veydooyrden zijn/ datſe van ſigh ſelven niet een heylige gedachte en konnen booyrtbyengen.

30. Gy veyrſtaet dan/dat onſe gantſche bekeeringe eenelijck hangt aen de genade Godts/ en niet aen ons ſelven?

Soo is het.

31. En datwe dan oock niet moeten roemen boven andere die niet en gelooven / om dat het geloove in ons is een loutere genade Godts?

Wie ſou duyrven roemen / gedenckende dat het hem uyt genade alles is geſchoncken?

32. Gelooftge/ dat oock ghy een levendigh lidtmaet zijt van de Keyrcke Jeſu Chriſti?

Ja ick geloove dat: de Heere kome mijn ongeloovigheyt te gemoet.

De

Katatouro kyttiæn 'æb ki touro ki Tateitalih.

Tæuæuhau hnyn' ta riang k'anna ka masaoun tou keirang-en, ka adan ti Christus ki Pakouisâl-an tyn', tou kavangei-an ki ni-ouvarg-han tyn'?

Pattæ'i-vli-an.

Atta: saousâl-an ki mad'lligh matiktik [a], atta-ral-an ki varau [b], likougeih æhpit ki vât [c], kæuaghan-appa ka myhkaqua myddarynnouh. [d]

Souśou'ka tæ'i-qua tou Soulat ki Alid.

(*a*) 1. Joan. 1: 3. Kamamang ka ni-kyta'-nian ka ni-illing'h'-nian, hmagnau-kame ymoumi-æn, *alei ka akoume-ahkamou ki saousâl-en ymiænæn ta ymoumi, ka itou-lalam-al-appa ta saousal-an-eta k'atta ki Rama, ki Alakappa tyn' ka ti Jesus Christus.*

(*b*) Eph. 1: 7. *Akoume-akytta tyniæn* kanna ki hamamian ka ni-t'aili ki 'æmagh tyn' da, [atta] ta atta-ral-an ki varau, tou kavangei-an ki kanadap-en tyn'.

(*c*) Joan. 6: 39. 40. Att'-appa ta kamoei-in ki Rama ka ni-madingi jauan, ka affi koh pataurumma-ah ki *mamang ki ni-phæn tyn' jau-an, râ ka palikough-ei-mau pæ'æhpit ta atta tou wæ'i ka tou æuh.* Att'-appa ta kamoei-in tyn' ka ni-madingi jauan, ka ti-ma-

De drie-en-dertighste Vrage.

Seght nu de voornaemste weldaden / die Christus / uyt den rijckdom sijnes verdienste / sijne Kercke toe-brengt?

Antwoordt.

Dese zijn / de gemeynschap der heyligen / [a] de vergevinge der sonden [b] / d'opstandinghe des vleesches / [c] ende het eeuwige leven. [d]

Schriftuer-plaetsen.

(a) 1. **Joh. 1: 3. Het gene wy [dan] gesien ende gehoort hebben / dat verkondigen wy u** / op dat oock ghy met ons gemeynschap soudt hebben, ende dese onse gemeynschap [oock] zy met den Vader, ende met sijnen Sone Jesu Christo.

(b) **Eph. 1: 7.** In welcken wy hebben **de verlossinge door sijn bloedt / [namelijck]** de vergevinge der misdaden, **nae den rijckdom sijnes genade.**

(c) **Joh. 6: 39. 40. Ende dit is de wille des Vaders die my gesonden heeft / dat** al wat hy my gegeven heeft, ick **daer uyt niet en verliese / maer** het selve opwecke ten uytersten dage. **Ende dit is de wille des genen die**

mamang ta mararau ki Alak, tna-'mſing tyni-æn, akoume-âl-ato ki kæuaghan ka myhkaqua mydda-rynnouh: *ka palikough-ei-mau pæ'æh-pit tyni-æn tou wæ'i ka tou 'æuh.*

(d) Joh.6:40.Kmyta tou ouro hia.

1. Pet. 1: 3. 4. 5. Pakouriang-auh loumouloug ta Alid ka Rama ki Mæirang-eta ka Jeſus Chriſtus, ka ni-mei-likough pei-alak ni-poulikoug pou-alak ymyt'-æn ki kaha-rumman tyn' ka madagh,tou hihtad-d'ghen ka mæuagh, tou ni-æhpit-en ti Jeſus Chriſtus ki ni-kapatei-en. *Tou tabli-an ka aſſi mihkoulei, k'aſſi 'æhit-en, k'aſſi milaklak, ka ni-hain tou tounnoun ki Vullum ymoumi-æn.* Ka k'ading-en-kamou ki kailhgen ki Alid ki tna-mſing-an, tou kariang-an *ka ni ſtanang-en, ka æ'æu-tataæuf-eih* [poupænæh] *tou kidi ka tou æ'uh.*

Patar ki Tateitalih katta.

1. Akoumea kaua ki than ta neni ka atou Pakouiſâl-an ti Chriſtus?

H'ahei akoumea ki than ka ou-hang tou kæirang-en.

2. Na mamang ta Pouætæh-eih ki than k'anna?

Ymmid, ka dyk ta neni ka atou Pakouiſâl-an ti Chriſtus.

3. Pou-ætæg-eih kaua ki than k'atta

die my geſonden heeft/dat een gelijck die den Sone aenſchouwt/ende in hem gelooft/het eeuwige leven hebbe: ende ick ſal hem opwecken ten uyterſten dage.

(d) Joh.6:40. Siet boven.

1. Pet 1: 3. 4. 5. Gelooft zy de Godt ende Vader onſes Heeren Jeſu Chriſti/die na ſyne groote barmhertigheyt ons heeft wedergeboren/tot een levende hope/door de opſtandinghe Jeſu Chriſti upt den dooden. Tot een onverderflicke, ende onbevlecklicke, ende onverwelcklicke erffeniſſe, die in de Hemelen bewaert is voor u, Die ghy in de kracht Godts bewaerdt wordt door het geloove/ tot de ſaligheyt die bereyt is om geopenbaert te worden in den laetſten tijt.

Verklaringe.

1. Sijnder oock eenige voorrechten voor de gene die tot de Kercke Chriſti behooren?

Ja het/seer heerlijcke voorrechten.

2. Wie ſal deel hebben aen deſe voor-rechten?

Alle/ en alleen die tot de Kercke Chriſti behooren.

3. En die buyten de Kercke Chri-

ta ta neni k'anna ka affi atou Pakouisâl-an ti Christus?

Affi.

4. Pyppynna ta than k'atta ka kma hynna?

Siouro ta pahpat.

5. Kamang ta than ka naunamou?

Saousâl-an ki mad'lligh matiktik.

6. Na mamang ta pasousou-en ta sou katta?

Neni ka mad'llig matiktik.

7. Na mamang ta neni ka mad'llig matiktik kounhou?

Neni, ka ni-pasa-'nni tou si-lal-'an kad'lligh ki Alalak ki Næi katta.

8. Heirou äoussi ta timamang tou næi hia ka aoussi ki varau, kaoumang ka mad'lligh matiktik koun ta rarouma?

Alei ka d'lligh matiktik ta neni ti Christus-an, ka diloughan appa ta neini 'nnounamou ki Joep-an kad'lligh matiktik tou daradarang ki Alid.

9. Oumhga-enhou kaua ka affi mad'lligh matiktik ta neni k'anna ka myhkaqu-'appa mæuag tou ymmid ki kidi ki varau?

H'ahei k'ma-hynna.

10. Itou kidi tou pyppynna ki mamang ta saousâl-an katta ki mad'lligh matiktik?

Siouro tou ririmma ki mamang.

11. Itou

Christi zijn / hebben die geene voorzeelen te verwachten?

Geene altoos.

4. Hoe veel delen voor-rechten zijndez?

Insondezhept viez.

5. Welck is het eerste?

De gemeenschap dez heyligen.

6. Van wat perſonen worden hiez geſproocken?

Van heyligen.

7. Wie worden eygentlijck verſtaen door dese heyligen?

Die gene / die door een ware bekeeringe van de kinderen deses werelts afgesondert zijn.

8. Nadien niemant op dez aerden sondez sonden is / hoe worden dan eenige hiez heyligh genaemt?

Om datse heyligh zijn in Christo / en datse ook aenvanckelijck door den H: Geest inde wegen Godts worden geleyt.

9. Ghy verstaet dan / dat tot dit getal niet en behooren die geene / die noch steets in allezley sonden leven?

't Is alsoo.

10. In hoe veel dingen bestaet de gemeenschap dez heyligen?

Insondezhept in vijf dinge.

11. Itou-kidi toumang tou naunamou ta ſaou-ſâl-an katta?

Tou papaſâl-en ki Tama-tna-'mſing lam ti Chriſtus-an, ka voungo nein', tou Joep-an ka d'lligh matiktik.

12. Saäſat kaua ki voual ta Tama-tna-'mſing ka ymmid lam ti Chriſtus-an?

H'ahei.

13. Kamang ta kararouha, ka itoukidi-an ki Saouſâl-an k'atta ki mad'lligh matiktik?

Tou papaſâl-en ki Tama-tna-'mſing ka ymmid neini-æn mamado, ki teni ki Joep-an ti Jeſus Chriſtus.

14. Moumhga kow kaua, ka pouk ka makka tavæ-tavægh ta ymmid ki Tama-tna-'mſing?

H'ahei.

15. Kamang ta katatouro, ka itoukidi-an ki Saouſâl-an k'atta ki mad'lligh matiktik?

Atta, ka pou-ætæ'en ta Tama-tna-'mſing ka ymmid, ki kaharuman ki pakariang-en ti Chriſtus neiniæn.

16. Mahkaulaula kaua ta ætægh ki Tama-tna-'mſing ka ymmid ki pæp-'æn ki kaharum-an ki pakariang-en ti Chriſtus?

H'ahey.

17. Mang ta pæp-æp-æ ki pakariang-en k'atta ti Chriſtus?

Ka-

11. Waer in beſtaet deſe gemeenſchap eerſtelijck?

Inde vereeninghe van de geloovigen met Chriſto / haer Hooft / door den H: Geeſt.

12. Maecken dan alle geloovigen een lichaem met Chriſto?

Jaſe.

13. Welck is het tweede / daer deſe gemeenſchap der heyligen in beſtaet?

In de vereeninghe van alle de geloovigen met malkanderen / door den ſelven Geeſt Jeſu Chriſti.

14. Beſtaet ghy dan / dat alle geloovigen zijn elckanders leden?

Ja ick.

15. Welck is het derde / daer deſe gemeenſchap in beſtaet?

Dit / dat alle geloovigen met malkanderen deel hebben / in de ſalighmakende weldaden Chriſti.

16. Hebben alle de geloovighen even veel deels aen de ſalighmaeckende weldaden Chriſti?

Ja ſy.

17. Welck zijn deſe ſalighmakende gaven Chriſti?

De

Katiktik-an ti Chriſtus, kæ'uaghan-appa ka myhkaqua myddarynnouh.

18. Kamang ta ka-ahpat ka itou-kidi-an ki Saouſâl-an k'atta ka mad'lligh matiktik?

Atta: ka ni-'p'æn ki panini ki na pæp'æpæ ta meihpoupouk ki Pakouiſâl-an ti Chriſtus, tou pakatiktik-en ki kidi ki voual ka myhtat-'mouk.

19. Mang ta pæpæpæ kanna?

Atta: Vana pæhdimdim, kalang-in, tna-'mſing-an, pattæ'i tannin, peiringei-en ki ringei ka ouringhau-in, paperi-en ki Joep-an, madagh ki ſou ka panini, tatæuæuæun-in pa-ou-'mihga ki patar ki panini ki ſou, ki rouma-appa ka kmahynna.

20. Mahkaulaula kaua irang ki ſaouſâl-an ta pouk ti Chriſtus ka ymmid tou pæpæn k'anna?

Aſſi-râ, akou ſaouſâl-an ta teni k'atta ki ſaäſat ta teni kanna ki pani, taſaoun ta irang ta teni k'atta, taſaoun ta ouſyng ta teni kanna.

21. Alei ki mang ta madagh ki panini k'atta?

Sikidi-en kma-hynna ki Alid tou vana tyn' pæhdimdim, tou pakataraæug-eih paka-'mſing ki voual ti Chriſtus.

22. Itou-kidi toumang tou kararymma, ta ſaouſâl-an katta ki mad'llig matiktik?

Tou atta: ka kidi-ato ka paſahka-qu-eih

De gerechtigheyt Chriſti/ ende het eenwige leven.

18. Welck is het vierde/daer deſe gemeenſchap in beſtaet?

Dit: dat een yder lidt der kercke Chriſti ſeeckere gaven geſchoncken zijn / tot opbouwinge van het gantſche lichaem.

19. Welcke zijn deſe gaven?

Deſe: wijſheyt / kenniſſe / geloove / prophetie / mirakelen te doen / onderſcheydinge der geeſten/meenigerley talen/ uytleggінge der talen / en ſoo voorts.

20. Hebben alle de leden Chriſti even groote gemeenſchap aen deſe gaven?

Neenſe / deſe heeft gemeenſchap aen het eene / gene aen het ander / deſe meer / gene min.

21. Waer toe deſe verſcheydenheyt?

Godt ſchickt dit aldus naer ſijne wijſheyt / tot volmaeckinge des lichaems Chriſti.

22. Waer in beſtaet ten vijfden deſe gemeenſchap der heyligen?

Daer in: dat yeder geloo-

qu-eih ki meihboavou-al ka Tama-tna-'mſig, ta mamang ka itouqua tyni-æn, tou kariang-eih ki Pakouiſâl-an ki Chriſtan.

23. Mattæ'i-ſaouna mattæ'i'mſing, Paſahkaqua-ah kytta toumang ymmid ki na pap'æp æ ymytæn?

Tou louloughan ki voungo-eta ka ti Chriſtus, tou pakari-ang-en-appa ki kidi neiniæn ka lam-eta ka Tama-tna-'mſing.

24. Pæhdimdim-ah kytta ki mang neiniæn, ka myhkaqua affi pæh-kbo ki kariang-eih ki lam nein' ka Tama-tna-'mſing?

Pæhdimdim-ah kytta ka kouhko ta neni ki Joepan-an ti Chriſtus, ka affi pouk kad'llig ti Jeſus Chriſtus ta neni.

25. Kaoumang?

Alei ka affi pa-lpough-en pamut ka affi pæh-kbo-ah ta pouk ka ſaäfat ki kariangeih ki pouk ka lam tyn'.

26. Pou-panæ'æ hnyn' ki kararouha ki than, ka tammi-'en nein' ka atou Pakouiſâl-an ti Chriſtus?

Atta, ta a'ttahauma-an ki vara-varau.

27. Ou-mhga-enhou ta mang ki Atta-hauma-an ki vara-varau?

Ka affi pæhdimdim ta Alid ki toukoul-eta, mahkaulaula ka ynna kytta kavarau myhkaqua.

28. Affi varau k'ma-kaua ta Alid ki vara-varau ki Tama-tna-'mſing?

H'a-

vige verplicht is / al wat in hem is aen te leggen ten goede der ghemeyne Chriſtelijcke Kercke.

23. Seght nu klaerder / Waer toe zijn wy ſchuldigh al onſe gaven aen te leggen?

Tot eere onſes Hoofts Chriſti / ende tot ſtichtinge onſer mede-geloovigen.

24. Wat ſal men dan houden van de gene / die haer nopt en bekommeren over haer mede-geloovigen?

Datſe ledigh zijn van den Geeſt Jeſu Chriſti / en datſe geen ware leden Jeſu Chriſti en zijn.

25. Hoe ſoo dat?

Om dat het niet mogelijk en is / dat het eene lidt niet ſoude ſorgen voor zijn mede-lidt.

26. Seght nu het tweede voor-recht der gener / die tot de Kercke behooren?

Dat is / vergevinge der ſondē.

27. Wat verſtaet ghy door deſe vergevinge der ſonden?

Dat Godt onſe ongerechtigheyt gantſchelijck niet en gedenckt / even als hadden wy nimmermeer geſondight.

28. Houdt dan Godt de ſonden der geloovigen voor geen ſonden?

H'ahei, varau koun tyn' ta anna.

29. Mama ki mang tou hia ?

Tamakavarau affi k'mata Alid teni-æn ka Tamakavarau.

30. Kamang kanna, ka affi pæhdimdim-en ki Alid ymyt-'æn ?

Ymmid ki toukoul-eta.

31. Pyppynna ta kidi ki katoukoul-an katta ?

Rourouha.

32. Kamang ta kidi ka naunamou ki katoukoul-an ?

Kidi-eta ka mavarau, ka ahkakeiul-eta rou iroua kytta tou Næi.

33. Kamang ta kararouha ki kidi ki katoukol-an-eta ?

Ringei, fou, ki naddarimdim-eta ka mavarau.

34. Affi pæhdimdim-en ki Alid ta kidi-eta ka mavarau ki na ringei-appa mytta ko matoukoul ?

Affi tyn' pæhdimdim-en.

35. Pæh-koum'-an-kytta kaua hynna ki Alid, mama ka d'llig kytta matiktik tou na kidi-eta, ka ynna-kytta kavarau myhkaqua ?

H'ahei.

36. Affi-kytta kaua atta-ral-an ki Alid maæumia ki pahahavouhavoung ka tævægh ki varau ?

Haeira ; a-æu ymd-en tyn' maæumia ki atta ymyt-æn.

37. Re-

Gewisselijck ja hy.

29. Hoe gaet het toe in dese saeck ?

Godt en houdt den sondaer voor geen sondaer.

30. Wat is dat gene/'t welck Godt in ons niet en ghedenckt ?

Alle onse ongerechtigheyt ?

31. Hoe veeldezley is die ongerechtigheyt ?

Tweedezley.

32. Wat is het eerste ?

Onsen sondigen aert / die wy met ons ter werelt brengen.

33. Welck is het tweede ?

Onse sondighe wercken / woorden / ende gedachten.

34. En gedenckt dan Godt beyde onsen sondigen aerd / ende onse sondige wercken in ons niet ?

Neen hy.

35. En acht Godt ons / als waren wy geheyligh van aerdt / en al hadden wy nopt sonden begaen ?

Ja hy.

36. Verlost en ontslaet ons Godt dan ock niet van de straffe der sonden ?

Ja hy; volkomentlijck.

37. Repung-en k'anna ka repung-in ki Alid ta Alalak tyn', pahavoung-en kaua ta anna alei ki varau-nein'?

Affi.

38. Kamang lava ta anna?

Patæu-bæurigh ki Rama tou paſilala-an neni-æn.

39. Timang ta Sihqua, matta-hauma ki varau ki ka'æuloung?

Dyk ki Alid.

40. Affi kaua ni-paſigqua-appa ta ti Jeſus Chriſtus pakaligh ki Sihkaqua pou-pænægh ki Sou tyn' tou atta-hauma-an, tou pa-yhkaqu'-an-appa ki varau?

H'ahei.

41. Dou k'ma-hynna pattæ'i-ma-ma-en hou ki mang, ka dyk ki Alid ta matta-haumaä ki varau?

Alei ka affi atta-hauma-an ki Sihqua pou-panag ki Sou ta varau ki kamado-an nein' maligh ra, tou Nanang-appa ki Alid.

42. Kamang ta poungas hia ka kamadou-ang ki Sihqua pou-panæh ki Sou, neini-æn ka Tama-tna-'mſing?

Ka pou-pænæ-'æh ta neni neini-æn tou Nanang ki Alid, ka ni-atta-hauma-an ta varau nein' alei ti Chriſtus-an, rou d'lligh Tama-tna-'mſing ta neni.

43. Kamang ta poungas hia ki Sihqua pou-pænæh ki Sou, neini-æn ka affi

37. Zijn dan de dagheliicx-ſche beſoeckingen die God ſijn kinderen dooꝛgaens toe-ſent/ geen ſtꝛaffen vooꝛ hare ſondē?

Neen het.

38. Wat zijn het dan?

Vadeꝛlijcke kaſtijdinghen/ tot haeꝛ beꝛbeteringe.

39. Wie komt het toe/de ſonden te beꝛgeven?

Alleene Godt.

40. Heeft niet Jeſus Chꝛiſtus oock aen de Bedienaeren ſijns Wooꝛts macht gegeven/ om de ſonden te beꝛgeven/ofte te houden?

Ja hy.

41. Hoe ſegtge dan/dat Godt alleene de ſonden beꝛgeven kan?

Om dat de Bedienaren des Wooꝛts de ſonden niet en beꝛgeven uyt eygeneꝛ macht/ maeꝛ in den name Godts.

42. Wat is dan eygentlijck in deſen het weꝛck deꝛ Bedienaren des Wooꝛdts/ ontꝛent den geloovigen?

Haeꝛ aen te ſeggen in den name Godts/ dat haeꝛ haere ſonden om Chꝛiſti wille beꝛgeven zijn/ indienſe waeꝛlijck gelooven.

43. Wat is in deſen het weꝛck deꝛ Bedienaren des Wooꝛts/ on-

affi Tama-tna-'mfing?

Ka pou-panæ'æh ta neni neini-an tou Nanang ki Alid, ka itou-kaqua neini-an ta 'ngale ki Alid, rou affi fila-la ta neni ki kourouan nein' tna-'mfing.

44. Kamang ta alei, ki pa-attahaumaan ki Alid ta varau ki Tama-tna-'mfing?

Dyk ki kaharum-an ki kavæ'æn-go-an ka kananadanadap ki Alid.

45. Kamang ta alei ka tou panæh, ki pa-'attahauma-an ki Alid ki varau-nein'?

Pæ'æ'mfingen ki Syhtatoukad-en-appa ki Tama-Takarivæh ymyt'-æn ka ti Jefus Chriftus.

46. Affi kaua na oumamado-eta mou-varigh ka attahauma-an ki Alid ta varau-eta?

Affi ra: pa-dyk-en ta atta pamut alei ki æmagh ti Jefus Chriftus.

47. Oumhga-enhou ta mang, ki ni-pæ'æ-mfing-an ti Chriftus?

Saoufal, ta ni'-illighen tyn' ki Ta-touhko, ki ni-pæ'i-alalam-en-appa tyn'.

48. Irou attahauma-en kytta ki varau alei ki æmagh ti Chriftus; Kaoumang ka pattæ'i-ouro-en-hou hnyn', ka attahauma-an ki Alid ta varau-eta dyk ki na kananadanadap?

Alei ka affi ni-hi-jang-en ta Alid ka araauh tyn' ta ni-pæ'æ'mfing-an ti Chri-

ontzent den ongelovigen?

Haez in den name Godts aen te feggen / dat den toozn Godts op haez blijft/indien fy in haez ongeloof volhezden.

44. Wat is de oozfaecke / die Godt aendzijft / om de geloovigen de fonden te vezgeven?

De enckele hazmhextighent en genadige liefde Godts.

45. Welcke is de uptwendige oozfaecke/ waezom Godt haez de fonden vezgeeft?

De genoeghdoeninge ende vooz-biddinge van onfe Bozge Jefus Chzistus?

46. Zijn het dan onfe vezdienften niet / waezom Godt ons de fonden vezgeeft?

Gantfchelijck niet: maez alleen ghefchiet fulex om het bloet Chzifti wille.

47. Wat vezftaet gy dooz de genoegdoeninge Chzifti?

Beyde/fijn gehoozfaemheyt tot de Wet / en fijn lijden.

48. Maez wozden ons de fonden vezgevē om des bloets Chzifti wille; Hoe feydet ghy dan te voren / dat Godt ons de fonden upt genade vezgeeft?

Om dat Godt niet fchuldig is de genoegdoeninge Chzifti aen

Chriſtus, tou poudada'æughan ki kæuitting 'neta: Ka Alid-appa ta ni-pæ'æmado ti Chriſtus-an ka Tama-Sihtoukat-ah ymyt'-æn.

49. Mou-mhga kou kaua ka ni-hma-hei ta Alid pou-tauagh tyni-æn ki Tama-Sihtoukad ymyt'-æn, tou pahavoung-en ki varau ymyt-'æn mamado, rou ni-kamoei in tyn'?

Hahei.

50. Aſſi kaua alei ki anna ka mat-tæ'i-k'ma-kow hia, Ka na kananadap ta attahauma-an ki varau-eta, alei ka aſſi ni-t'oumimi-en ta hahavoha-voung ymyt-'æn, râ ni-t'oumimi-an-appa tou Tama-Takarivah ymyt-æn?

H'ahei.

51. Aſſi kaua macyt ta atta ki ka-tiktik-an ki Alid, ka atta-hauma-an tyn' ta varau ymyt'-æn?

Aſſi.

52. Kaoumang ka aſſi macyt ta at-ta?

Alei ka ni-pæ'æ'mſing-en ta katik-tik-an ki Alid ki Tama-Takarivægh ymyt'-æn.

53. Mou-mhga kow kaua ka ni-pahavoung-en ta ymmid ki varau ki Tama-tna-'mſing tou Tama-Takari-væh ymyt-æn?

Hahei.

54. Ni-paha-lpough ta Alid mama ki mang pahavoung ki varau-eta ti Chriſtus-an ka Tama-Takarivægh ymyt-'æn?

aen te nemen / tot betalinghe vooz onſe ſchult: Oock heeft Godt ſelve ons Chriſtum tot een Middelaez geſchoncken.

49. Weetaet ghy dan / dat Godt hadt konnen onſen Middelaez van hem afwijſen / ende de ſonden in ons ſelfs ſtraffen / indien hy had gewilt?

Ja ick.

50. Waezom dan ſeghtge / dat het is uyt genaden dat ons de ſonden vergeven zijn / Om dat de ſtraffe niet en is geeyſcht van ons / maez van onſe Borge: iſt niet ſoo?

Jae.

51. Maez ſtrijdt dit niet met de rechtveerdigheit Gods / dat hy ons de ſonden quijt-ſchelt?

Neen het.

52. Waezom niet?

Om dat de rechtveerdigheyt Godts is genoeg gedaen dooz onſe Borge.

53. Weetaet ghy dan / dat oock alle ſonden der geloovi-ghen zijn gheſtraft in onſe Borge?

Ja ick.

54. Maez hoe heeft Godt on-ſe ſonden konnen ſtraffen in Chriſto onſe Borge?

Si-

Chri-

Sikounoung ni-sikidi ta ti Christus si-mado tyni-æn ka karivæh-an-ei tyn' ymyt'-æn.

55. Varau na mamang ta attahauma-an kma-hynna?

Ymmid ta varau nein' ka ni-peri ki Alid na yhkaqu-an myddarynnouh.

56. Na mamang ta ni-peri kanna?

Ymmid ta neni ka Tama-tna-'msing.

57. Attahauma-an kaua ta varaueta tou kæu'aghan katta? siæuh lava ki kæuaghan katta?

Tou kæuagh-an k'atta.

58. Manno?

Madys rou d'lligh-kytta Tama-tna-msing ti Christus-an.

59. Akou-atæh ta Tama-tna-'msing ki Saou-sal-an ki madllig matiktik, ki 'atta-hauma-an-appa ki varau tou kæuaghan katta: akoumea kaua ki kamado-an ka Tami-eih nein' siæuh ki kæuaghan katta?

Hahei.

60. Pyppynna ta kamado-an k'anna?

Rourouha.

61. Mang ta naunamou ki rourouha kanna?

Likough-eih æhpit ki vât.

62. Æhpit-ah ta mang ki ni-kapatei-an?

Teni k'atta ka ni-mouaryng tou kapatei-an.

63. Æh-

Christus heeft hem selven vrywilliglijck aen-geboden om onse Borge te zijn.

55. Aen wien worden dese sonden aldus vergeven?

Aen allen die Godt van eeuwigheyt uytverkoren heeft.

56. Wie zijn die uytverkorene?

Alle die gelooven.

57. Worden onse sonden vergeven in dit leven? of naer dit leven?

In dit leven.

58. Wanneer?

Terstont als wy waerlijck in Christum gelooven.

59. Aen de gemeenschap der Heyligen / ende aen de vergevinghe der sonden hebben de geloovige deel in dit leven: zijnder ock eenige voor-rechten / die sy genieten na dit leven?

Ja het.

60. Hoe veel zijn dese voorrechten?

Twee.

61. Welck is het eerste van dese twee?

D'opstandinge des vleesch.

62. Wat salder vanden dooden opstaen?

Even dat selve dat door den doodt geballen is.

63. Æhpit-ah kaua ta vatti ki ni-kapatei-an?

Aſſi.

64. Kaumang ka aſſi likough-ah ta vatti?

Alei ka aſſi ni-mapatei ta vatti.

65. Pis-lpough kaua mapatei ta vatti?

Aſſi pis-lpough.

66. Mamæh ta atta toumang?

Mamæh tou tinnin ki ymmid ki ka'æuloung ka tou meih nanæi, ka pæhſal ki atta pæh-ſhut pæhdimdim, ka aſſi pis-para ki voual mapatei ta vatti.

67. Itouqua toumang ta vatti ki tamatna-'mſing tou ni-kapatei-an nein'?

Ara'en ta neni pa-ſabavau tou tounnoun ki vulluni pa-ouqua ki Alid.

68. Mamæh ta atta toumang?

Ni-mattæ'i-k'ma-hynna ta ti Chriſtus ki Tama-l'hpough kanna, ka ni-ſilala ka ni-pounavavaræh lam tyniæn; æ'iaqua-ahkow hnyn' ki wæ'i k'atta lam jau-an tou Paradys.

69. Itouqua toumang ta vatti ki ni-mauro ki rÿh ki aſſi ni-tna-'mſing ſiæuh ki ni-kapateiæn nein'?

Padarang-en ta vatti nein' papourarim tou raroun ki kalæuhæu-en.

70. Mamæh ta atta toumang?

Chriſtus ta ni-mattæ'i-kma-hynna, ka

63. Sal de ziele niet opſtaen van den dooden?

Neenſe.

64. Waezom niet?

Om dat de ziele niet en is geſtoezven.

65. Konnen dan de zielen oock niet ſtezven?

Neenſe.

66. Waez uyt blijckt dat?

Uyt het gevoelen van alle de volckeren des werelts / die 't alle daez voor houden dat de zielen niet en ſtezven met den lichame.

67. Waez blyven dan de zielen dez geloovigen in haeren doodt?

Sy worden op-ghenomen inden Hemel by Godt.

68. Waez uyt blijckt dat?

Soo ſpzack Chzistus tot den boetveezdigen Moozdenaez die met hem wiezt ghekzuyſt; Heden ſult ghy met my in 't Paradijs zijn.

69. Waez blyven de zielen dez godtlooſen en ongelovigen na haeren doodt?

Sy worden vezſtooten in den afgzont dez hellen.

70. Waez uyt blijckt dat?

Chzistus ſeght / dat ſeeckere godt-

ka ni-mapatei ta saât ki ni-mauro ki ryh ka ni-mavangei, ka ni-mattæ'i-voulavoulas tou kalæuæu-en alei ki varau tyn'.

71. Irou assi likouh æhpit ta vatti, likough-ah ta mang ki ni-kapatei-an?

Voual.

72. Voual na mamang ta likough-ah?

Voual ki ka'æuloung ka ymmid ka ni-mapatei.

73. Sâl-a kaua likoug, ta ni-matik-tik ki ni-mouro-appa ki rÿh?

H'ahei, likough-ah ymmid na mamang lava ta neni.

74. Mou-mhga kow kaua ka likough-al appa mæuagh ta voual ki ni-mauro ki rÿh ka ni-mapatei eh-geieia, toupa-salikoug-eih neini-an ki vatti-nein' mamado?

H'ahei.

75. Mæuagh-al-appa kaua myhkaqua ta ni-mauro ki rÿh?

Hahei, myhkaqua assi mapatei-ah ta neni.

76. Mattæ'i mama ki mang ta na sou ki Alid, ka tubb'gan-eih ki mauro ki rygh ta kapatei-an ka myhkaqua myddarynnouh?

Mam'ah ki kapatei-an ka assi moulia ta kæu'aghan nein'.

77. Mama-ah ki mang ta anna?

Assi mouli-'ah peiälalam ta neni ki

godtloose Rijcke sturf / ende beklaeghden sich sijnder sonden inde helle.

71. Indien de zielen niet en verrijsen / wat salder dan van den dooden op-staen?

De lichamen.

72. Wiens lichamen sullen verrijsen?

De lichamen van alle menschen die gestorven zijn.

73. Sullen beyde/rechtveerdighe en onrechtveerdige verrijsen?

Jae alle / sonder onderscheyt.

74. Verstaet ghy dan dat ook de lichamen der godtloosen weder sullen levendigh worden / ende vereenicht met hare eygene ziele?

Jae ick.

75. En sullen dan de godtloose selfs oock altijdt leven?

Jaese / z'en sullen niet sterven in der eeuwigheyt.

76. Hoe seght dan Godts Woordt/ dat de godtloose den eeuwigen doodt draghen sullen?

Haer leven sal zijn gelijck een altijt-duerende doodt.

77. Hoe dat soo?

Sy sullen eeuwighlijk zijn

ki kahimkouan ki kapateian.

78. Rou k'ma-hynna kanna, kaoumang ka affi mapatei-ah ta neni?

Pakailhgeih ta neni kma-hynna ki rima ki Alid ka Tama-pæmæmæh neini-æn, ka affi pis-lpough-ah mapatei ta neni.

79. Van'-ei koh hnyn', mannini-al-ato tou kidi ki mang ta æpit-eih ki ni-mavana ki ryh, ki likough-eih ki mouro ki ryh?

Tou ouro tou atta, ka affi pæhpit-eih ta neni tou pahkaulaula ki kailhgen.

80. Tou kailhgen ki mang ka pæhpit-eih ta ni-mauro ki rygh?

Tou kailhgen ki Alid ka Tama-pæmæmæh neiniæn.

81. Mamei mang ka 'ou-mhga-enhou ta anna?

Ipit-eih ta neni pæ'æhpit tou kailhgen mcukouna ka ynnag-en nein': mama rou vihit-in ta tama-pou-varau tou ni-poufangat-en tyni-æn pouqua tou itouquan ki lalpough-an.

82. Likough-ah æhpit tou kailhgen ki mang ta ni-matiktik ki rÿh?

Tou kailhgen ki ni-likough-en æhpit ti Chriſtus.

83. Mamei mang ka'ou-mhga-enhou ta anna?

Joep-an ti Chriſtus ka itouqua neini-æn ka Tama-tna-'mſing, patimæuæ'-ah ki voual nein' ki ni-kapatei-an alei ti Chriſtus-an, mama ki ni-æhpit ta ti

vol van doodelijcke ſmetten.

78. Is dat ſoo/waerom ſtervenſe dan niet?

Door de handt Godes hares Rechters werdenſe ſoo geſterckt/datſe niet en ſterven.

79. Seght my dan nu/waer in verſcheelt de opſtandinghe der vromen van de opſtandinge der godtlooſen?

Eerſt hier in/datſe niet en worden op-geweckt door de ſelve kracht.

80. Door wat kracht worden de godtlooſe op-geweckt?

Door de kracht Godts hares Rechters.

81. Hoe verſtaet ghy dat?

Sy worden op-ghewreckt met geweldt tegen haren wille: gelijckmen een miſdadiger ſleept uyt ſijn kerckel nae de recht-plaetſe.

82. Door wat kracht ſullen de vrome verrijſen?

Door de kracht van de verrijſenisſe Chriſti.

83. Hoe verſtaet ghy dat?

De Geeſt Chriſti die in den geloovighen woont/ſal hare lichamen op-wecken uyt den dooden om Chriſti wille/

even

ta ti Christus ki ni-kapateian tyn' teni kanna ki Joep-an.

84. Kamang ta kararouha ki pani, tou likough-eih æhpit ki ni-mauro ki ni-mavana ki rÿh?

Atta; ka affi likough-ah ta neni æhpit tou teni ka mahkaulaula ki limoulimou.

85. Alei ki mang ka likough-ah æhpit ta ni-mauro ki rÿh?

Alei ki peialalam-eih nein' ta kahymkouan ki kalæuhæu-en ka myhkaqua myddarynnouh.

86. Alei ki mang ka likough-ah æhpit ta ni-mavana ki rÿh?

Alei ki pakarei-eih neini-æn myhkaqua myddarynnouh tou tounoun ki Vullum.

87. Kamang ta katatouro ki panini tou likough-eih æhpit ki ni-mauro ki ni-mavana ki ryh?

Atta: ka affi likough-ah ta neni æhpit tou mahkaulaula ki keirangen ki kidi.

88. Mamang-ah ta kidi ki ni-mauro ki ryh fiæuh ki ni-likough-en nein' æhpit?

Mahkaulaula-ah ta kidi nein' mama kalahei tou næi, rou affi-appa nimapatei ta neni.

89. Moumhga kow kaua ka moupænæ'æh ta neni rouman lava ki Voël nein' ka na ehgeieian, ka malankfo

even gelÿck Chriſtus dooz den ſelven Geeſt uyt den doot op-geſtaen is.

84. Welck is het tweede ondezſchept/ tuſſchen de opſtandinge dez godtlooſen/ende dez vzomen?

Dit; datſe beyde niet en ſullen opſtaen tot een ende het ſelve eynde.

85. Waez toe ſullen de godtlooſe vezrÿſen?

Tot eeuwighe ſmezten dez hellen.

86. Waez toe ſullen de vzome vezrÿſen?

Tot de eeuwige vzeughden des Hemels.

87. Welck is het dezde ondezſchept / tuſſchen de opſtandinge dez godtlooſen / en dez vzomen?

Dit: datſe niet en ſullen vezrÿſen tot den ſelven heezlÿcken ſtaet.

88. Welck ſal den ſtaet dez godtlooſen zÿn / nae hare vezrÿſſeniſſe?

Soodanigh als die geweeſt is vooz haren doodt / in deſe werelt.

89. Vezſtaet ghy datſe ſullen om-hangen zÿn / met die ſelve lichamen/ ſtinckende van we-

lankſo alei ki varau, ka madading, ka maälam, ka aſſi maſahkit, mama kalhei ka tou kæuaghan k'atta?

H'ahei.

90. Mama-ah ki mang ta kidi ki nimavana ki ryh, ſiæuh ki ni-likougen nein'?

Ouhang tou keirang-en maræmæ-ah ta kidi nein'.

91. Itou kidi-ah ki mang ſiouro ta kidi ki keirang-en k'atta?

Tou atta; ka kæuhmahkaulaulaah ta neni ki voual ti Jeſu Chriſtus tou keirang-en ki kidi.

92. Aſſi kaua likough-ah æhpit ta Tama-tna-'mſing lam ki voual kanna ka ni-itouqu-an nein' tou kæuaghan katta?

H'ahei, ra ouhang-eil-ato paſilala ta voual k'anna?

93. Mama-ah ki mang ta paſilalaan kanna?

Hami-eil-ato ta voual nein' ymmid ki aſſi kaſahkit-en, ymmid ki kavouſſouk-an ki varau, kauro-eih ta neni pidada, mama-ah ki kidi ki Joep-an, ka ouhang maræmæ-ah ta neni.

94. Kaumang ka paæhpit-eih ta voual nein' ka rië? kaumang ka aſſi piæh ta Alid neini-an ka Tama-tna-'mſing ki vouël ka pani ka vahæu?

Alei ka matiktik ta atta ki Alid, ka paſakirou-eil-appa tou tounnoun ki Vul-

ghen de ſonden / miſmaeckt / kranck / ſwack / gelijckſe in dit leven zijn?

Ja ick.

90. Hoedanigh ſal den ſtaet der Godtvruchtigen zijn nae hare verrijſeniſſe?

Uytnemende heerlijck.

91. Waer in ſal inſonderheyt deſe heerlijckheyt beſtaen?

Daer in; datſe het verheerlijckte lichaem Jeſu Chriſti ſullen gelijckförmigh zijn.

92. Sullen dan niet de geloovigen verrijſen met de ſelve lichamen / dieſe in dit leven gehadt hebben?

Jaſe/maer de lichamen ſullē grootelijcx verandert weſen?

93. Wat ſal dit zijn voor een verandering?

Hare lichamen ſullen verloſt zijn van alle ſwackheyt / van alle ontreynigheyt der ſonden/ ſy ſullen zijn onverderffelijck / geeſtelijck / en ganſch heerlijck.

94. Waerom ſullen juyſt de ſelve lichamen werden op-geweckt? waerom en geeft Godt niet aen de geloovigen een ander nieuw lichaem?

Om dat het recht is by Godt / dat die ſelve lichamen die

Vullum ta voual k'anna ka ni-macyt tou næi hia ki varau.

95. I-lpough-en ta atta mama ki mang, ka likough-ah mæuagh ta vouel kanna, ka ni-kannin ki d'hyng, ki ajajam, ki kourey, ki panini-appa ki ka'æuloung dou roumang?

I-lpough ki Alid ta ymmid ki mamang.

96. Æhpit-ah rou manno ki ka'æuloung k'mahynna ka ni-kapatei-en nein'?

Tou wæ'i ki siæuh; rou irouah ta ti Christus maurarim makka tounnoun, alei ki pæmæmæh-eih tyn' ta ymmud ki Næi.

97. Mamt'ah ta mang tou ouro ki likough-en?

Mei-joepjoep-ah ta Tama-Gnau ka sibavau tou pei-ei-ijoep-en ki Alid, ka paæhpit-eil-ato ki oeni kanna ta ni-mapatei, ka likoug-ah ta neni makkarbo ki ravaravak.

98. Mama-ah ki mangh ta kidi nein' ka mæuagh-âl-appa tou wæ'i ki iroueih ti Christus? siouro-al-appa kaua mapatei ta neni, ka mila-ah likough mæuagh?

Assi, râ s'oum-aul-ato ta neni pasilala ki kidi, rou ni-tna-'msing ta neni ti Christus-an.

99. Mat-

die daer hebben geſtreden tegens de ſonden / oock werden gekroont inden Hemel.

95. Maer hoe is 't mogelijck dat de lichamen weder levendich worden / die de viſſchen / de dieren / de wormen / jae somtijdts andere menſchen gegeten hebben?

Alle dingen zijn mogelijck by Godt.

96. Wanneer ſullen de menſchen aldus vanden dooden op-ſtaen?

Ten Jongſten dage; wanneer Chriſtus van den Hemel af-dalen ſal / om de gantſche Aerde te oordeelen.

97. Wat ſalder gheſchieden voor de opſtandinge?

Den Archangel ſal blaſen op de Baſuyne Godts / ende door dit geklanck ſullen de dooden op-geweckt worden / ende uyt den grave op-ſtaen.

98. Maer hoe ſal 't toegaen met die gene die noch levendigh ſullen zijn in dien dagh der toekomſte Chriſti? ſullen die noch eerſt ſterven / en dan weder levendigh worden?

Neen / maer ſy ſullen haeſtelijck van gedaenten worden verandert / indien ſe in Chriſtum hebben gelooft.

99. Seght

99. Mattæ'i-tyng-â hnyn' ki ſou, itoukidi-ah ki mang ta likough-eih æhpit ki ni-mauro ki ryh?

Tou atta: ka likough-ah ta voual nein' æhpit ki ni-kapatei-an, ka papaſal-an-eih ki vatti nein', ka aringan-eih ſmakiqua ta rourouha kanna tou apoci ki kalæuhæu-en.

100. Mattæ'i-tyng-â, ka itoukidi-ah ki mang ta likough-eih æhpit ki ni-mavana ki ryh?

Tou atta: ka likoug-ah ta voual nein' ki ni-kapatei-an, ka papaſâl-an-eih tou kairang en ki kidi ki vatti nein', ka'ar-aul-ato ta rourouha kanna pouvavau tou karaijen tou tounnoun ki Vullum.

101. Rourouha ta kamadoan ka tammia-eih ki tama-tna-'mſing ſiæuh ki kæuaghan k'atta; mattæ'i-kahakytta hnyn' maſouſou ki naunamou, kámang ta kararouha?

Kæuaghan ka myhkaqua myddarynnouh.

102. Ou mhga-en-hou ta mang ki kæuaghan ka myhkaqua myddarynnouh?

Keirang-en kanna ki kidi ka ouhang irang, ka ni-tanang ki Alid ka a neini-ah ka mavæ'ængo tyni-æn tou tounnoun ki Vullum.

103. Pouka kydi-en-kytta ſmoulat mama ki mang ki ni-Padadingian ka ti Paulus ta keirang-en ki kidi kanna?

Kma-

99. Seght nu kozteliick/ waez in beſtaet de opſtandinge dez godtlooſen?

Daez in: dat hare lichamen ſullen opſtaen upt den doodt/ ſy ſullen bezeenight wozden met haere zielen/ ende die beyde gewozpen wozden in 't biez dez hellen.

100. Seght mede kozteliick/ waez in beſtaet de opſtandinge dez bzomen?

Daez in/hare lichamen ſullen opſtaen upt den doodt/ſy ſullen met hare zielen in heezlijckheyt wozden bezeenight/ eñ die beyde opgenomen wozden inde bzeugde des Hemels.

101. Daez zijn twee boozrechten die de geloobigen genieten ſullen naez dit leven; nu hebben wy geſpzoken van het eezſte/ welck is het tweede?

Het eeuwige leven.

102. Wat bezſtaet ghy dooz het eeuwige leven?

Dien uptnemenden heezlijcken ſtaet/ die Godt berepdt heeft dooz de gene die hem lief hebben inden Hemel.

103. Hoe beſchzijft ons den Apoſtel Paulus de heezlijckheyt van deſen ſtaet?

Al-

Kma-hynna; *Aoussi ki matta* [*koun tyn'*] *ka ni-kmyta ki anna, aoussi ki tangira ka ni-millingigh ki anna, ka assi-appa ni-mækdak-in ta atta tou tintin ki ka'æuloung.* 1. Cor. 2: 9.

104. Kaoumang ka mattæ'i-k'ma-hynna ta ni-Padadingian ka ti Paulus?

Alei ka paoumhgeih tyn' ki atta ymyt'-æn, ta keirangen ki kidi ka 'ouhang irang, ka atou alalak-'ah ki Alid.

105. Pou-panæh-a jauan ki mamang ka masaoun tou keirang-en k'anna ki kidi.

Siouro ninnim ta kidi k'anna.

106. Kamang ta kidi ka naunamou ki keirang-en kanna?

Ka itou kaqu'-ah ta Alid tou tintin ki Tama-tna-'mfing ki Joep-an tyn' ka D'lligh Matiktik.

107. Kamang ta kararouha ki kidi?

Ka 'k-da'æu'-ah ta neni kmalang ki Alid, tou pouraryh-en neini-æn ymmid ki kavana-an pæhdimdim ka makka-vullum.

108. Kamang ta katatouro ki kidi?

Mahkaulaula-ah ta neni ki Tama-Hagnau tou katiktik-an, ka tmamud-ah ta neni myhkaqua loumoulough ki Alid.

109. Kamang ta kaahpat ki kidi ki keirang-en kanna?

Mat'moei-ah ta neni ki karai-jan itou-

Aldus; De ooge (seght hy) heeft het niet gesien, de oore heeft het niet ghehoort, noch 't en is in het herte des menschen niet op-gheklommen. 1. Cor. 2: 9.

104. **Waerom spreeckt den Apostel Paulus op dese wijse?**

Om ons daer door te verstaen te geven/ de uytnemende grootheyt van de heerlijckheyt der kinderen Godts.

105. **Maer seght my eens eenige der voornaemste deelen deser heerlijckheyt.**

Dese zijn insonderheyt ses.

106. **Welck is het eerste deel deser heerlijckheyt?**

Dat Godt eeuwighlijck in de herten der geloovigen woonen sal door sijnen H. Geest.

107. **Welck is het tweede?**

Datse Godt volkomentlijk sullen kennen/ende aengedaen sullen zijn met een Hemelsche wijsheyt van alles.

108. **Welck is het derde deel?**

Sy sullen de Engelen gelijck zijn in rechtveerdigheyt/ Godt altijdt dienende ende lovende.

109. **Welck is het vierde deel deser heerlijckheyt?**

Sy sullen vol zijn van een

itouqua ki Alid ka affi pou-lpough-eih pou-kidi.

110. Kamang ta kararymma ki kidi?

Maki-valeiah ta neni ki kama-mſing-an ka mahouvar ki ymmid ki kavangei-an: ka mamang-appa ki k'akiap-en tammi'ah ta neni.

111. Kamang ta k'annum ki kidi ki keirang-en kanna?

Myhkaqu-ah myddarynnouh ta ymmid ki mamang k'atta tou aouſſi ki limou-limou.

112. Timang ta ſiætætæh ki kæu-aghan kanna ka myhkaqua mydda-rynnouh neiniæn ka Tama-tna-mſing?

Dyk ki Alid; ka dyk teni-an ta tboar ki kæuaghan, dyk-appa teini-an ta akouligh ki kæuaghan.

113. Itoumado-an timang tou Akou-me'-an ki Alid ka ſiætætæh ymyt'-æn ki kæu'aghan ka myhkaqua myddarynnouh?

Ymmid ki tatouro ki Itoumado-an: râ ſiouro ta ti Jeſus Chriſtus ka Alak ki Alid.

114. Siætætæh mama ki mang ta Alid Rama ki kæuaghan?

Mama ki tboar ki ymmid ki kæu-aghan, ki Alak, ki Joep-an ka D'lligh Matiktik.

115. Si-ætætæh mama ki mang ta Alid Alak ki kæuaghan?

Ki Joep-an ka D'lligh Matiktik.

116. Siætætæh mama ki mang ta Joep-

onbegrijpelijcke vreughde in Godt.

110. Welck is het vijfde deel?

Sy ſullen genieten de volle genoechſaemheydt van alle goederen: en wat ſy begeeren / ſullen ſy beſitten.

111. Welck is het ſeſte deel der heerlijckheyde?

Alle deſe dingen ſullen eeu-wigh duyren ende noyt eynde nemen.

112. Wie deylt dit eeuwige leven uyt aen de geloovigen?

Alleene Godt: als die alleene is de fonteyne des levens / eñ die oock het leven macht heeft.

113. Wat Perſoon in 't God-delijcke weſen deylt ons dit leven uyt?

Alle de drij Perſonen: maer byſonderlijck Jeſus Chriſtus de Sone Godts.

114. Hoe deylt Godt den Va-der het leven uyt?

Als een fonteyne van alle leven/ door den Sone/en door den H: Geeſt.

115. Hoe deylt Godt de So-ne het leven uyt?

Door den H: Geeſt.

116. Hoe deylt den H: Geeſt het

Joep-an ka D'lligh Matiktik ki kæuaghan ymyt'-æn ?

Ki mamado tyni-æn.

117. Ni-pattæ'i-mama-enhou ki mang tou ouro hia, ka siouro-ah sihqua siætætæh ta ti Jesus Christus ka Alak ki Alid ki kæuaghan kanna ymyt'æn ?

Alei ka ni-siouro mouvarigh ta ti Christus ki paki-valei-auh tyn' ta kei-rang-an ki sihkaquan k'atta, tou ni-pæialalam-en tyn' ki kapateian.

118. Na mamang ta neni ka pæp'-an ki kæuaghan ka myhkaqua myddarynnouh ?

Pæ'æ-ymd-an ta atta pihga neiniæn ka ni-peri ki Alid na yhkaquan myddarynnouh.

119. Na mamang ta neni kanna, ka ni-peri ki Alid paouqua tou kæuaghan ka myhkaqua myddarynnouh ?

Ymmid ka dyk ta neni ka pa-si-dilihgen pasi-lala mouqua ti Christus-an.

120. Mou-mhga kow kaua, ka assi pasilala-en ta ti-mamang paouqua ti Christus-an, dyk neini-æn kanna ka ni-peri ki Alid na yhkaquan myddarynnouh paouqua tou kæu'aghan ?

H'ahei:dyk neni k'anna ta pasilal'-an paouqua ti Christus-an.

121. Paka-shut-en-hou ta atta ki mang ?

Mat-

het leven aen ons upt ?

Door hem selven.

117. Maer hoe segd' ghy te voren / dat Jesus Christus de Sone Godts ons bysonderlijck dit leven upt deelen sal ?

Om dat Christus dese waerdighendt bysonderlijck heeft verdient / door het lijden sijns doodts.

118. Wie sijn die gene / aen de welcke het eenwigh leven gegeven wort ?

Alle die gene / die Godt van eenwighendt upt-verkoren heeft.

119. Wie sijn die gene / die Godt tot het eenwigh leven heeft uptverkoren ?

Alle ende alleen die gene / die waerlijck tot Christum worden bekeert.

120. Verstaet ghy dan / dat niemant in dit leven bekeert en wort tot Christum / dan de gene die Godt van eenwighept tot het leven uptverkoren heeft ?

Ja ick: dese alleen zijn 't die tot Christum worden bekeert.

121. Waer mede bewijst ghy dat ?

Mattæ'i-kma-hynna ta ni-Padadingi-an ka ti Paulus; *Timamang ka ni-stanang-en sikidi ki Alid &c. ni-pakairang-en-appa tyn' ki kidi neiniæn.*

122. Kamang ta alei ka paphæn ki Alid ta kæuaghan ka myhkaqua myddarynnouh neini-æn ka ni-peri? alei kaua ki na ringei nein' ka mariang?

Affi.

123. Kaoumang ka affi ouvarghan ta kæuaghan ka myhkaqua myddarynnouh ta ringei-eta ka mariang?

Alei ka ringei-eta ka masaoun appa mariang tou kæuaghan k'atta myhkaqua affi mananæh matiktik.

124. Pattæ'i pouk-auh ki mang alei ki atta?

Atta; ka affi-kytta maulpough mouvarigh ki kæuaghan ka myhkaqua myddarynnouh ki ringei-eta ka mariang.

125. Kaoumang?

Alei ka affi oulpough-en mouvarigh ta kæuaghan ka myhkaqua myddarynnouh, dyk tou illighan ka minananæh, ka affi paki valei-en ta atta ymyt'-æn.

126. Irou appa kanna pounanangen tou sou ki Alid ka na ouvavargh ka than ta kæuaghan ka myhkaqua myddarynnouh?

Matiktik ta sou kanna:ra na ouvavargh ka than ta kæuaghan, affi tou kæu-

Soo spreeckt den Apostel Paulus; Die Godt te voren heeft verordineert &c. die heeft hy oock verheerlijckt.

122. **Wat beweeght Godt den uytverkorenen het eeuwige leven te geven? zijn de goe-wercken der selver daer van oorsaecke?**

Neense/ geensints.

123. **Waerom verdienen onse goede wercken het eeuwige leven niet?**

Om dat onse beste wercken selfs in dit leven noch altijdt onvolmaeckt zijn.

124. **Wat volght daer op?**

Dit; datwe dan oock door onse goede wercken het eeuwighe leven niet en konnen verdienen.

125. **Hoe soo dat?**

Om dat het eeuwige leven niet en kan werden verdient / als door volmaeckte gehoorsaemheyt / die by ons niet te vinden is.

126. **Nochtans wort het eeuwige leven genoemt een loon in Godes Woordt?**

't Is waer: doch een loon niet nae schult / maer nae genade.

kæuitting-en, ra tou kanadap-en-appa.

127. Aoussi kaua ki mamang ka tou panæh ki Alid, ka alei-en tyn' pæphæ ymyt'-æn ki kæuaghan ka myhkaqua myddarynnouh?

H'ahei akoumea.

128. Kamang ta anna?

Na ou-vavargh ki meirang-eta ka ti Jesus Christus.

129. Ni-pattæ'i mama-en-hou ki mang tou ouro hia, ka phæn-kytta tou kanadap-en ta kæuaghan ka myhkaqua myddarynnouh ymyt'-æn, rou pæpæn-appa ta atta alei ki ni-ouvarghan ti Christus?

Alei ka ni-phæn-kytta tou kanadap-en ta ti Christus ka mitat'mouk, saousâl ki ymmid ki ni-ouvarghan tyn'.

130. Piæ ka manno ta Alid ki kæuaghan kanna ka myhkaqua myddarynnouh neini-æn ka ni-piri?

Piæ ta Alid neiniæn ki naunamou kanna tou kæuaghan k'atta: râ kananæg-en ki anna phæn tyn' neini-æn siæuh ki kæuaghan k'atta.

131. Makivalei rou manno ta neni ka ni-peri ki naunamou ki kæuaghan kanna ka myhkaqua myddarynnouh?

Tou ahquan ki kidi, madis rou d'ligh Tna-msing ta neni ti Christus-an.

132. Mamæh toumnag ta atta, ka ma-

nade.

127. Maer is 'er niets buyten Godt/waer door hy aengedzeven wozt ons het eeuwige leven te schencken?

Ja het.

128. Wat is dat?

De verdiensten onses Heeren Jesu Chzisti.

129. Hoe segd' ghy voren/ dat ons het eeuwighe leven wozdt geschoncken uyt genade/ daer het ons doch gegeven wozt om der verdiensten Chzisti wille?

Om dat ons den gantschen Chzistus/ met alle zijn verdiensten/ uyt genaden gheschoncken is.

130. Wanneer schenckt Godt dit eeuwige leven aen d'uytverkorene?

Godt schenckt haer het begin desselfs in dit leven: maer de volkomenthevt van dien schenckt hy haer na dit leven.

131. Wanneer ontfangen de uytverkorene het beginsel deses eeuwigen levens?

Ordinaris/ soo haest als sy in Chzistum gelooven.

132. Waer uyt blijckt dat/

makivalei ta Tama-tna-mſing ki naunamou ki kæuaghan ka myhkaqua myddarynnouh, madis rou tna-'mſing ta neni ti Chriſtus-an?

Mamæh ſiouro tou ninnim ki mamang.

133. Kamang ta naunamou ka paka-æmæh ki atta?

Atta: ka mouraryh rou anna itouqua neini-an ta Joep-an kad'lligh matiktik.

134. Kamang ta kararouha?

Ka repung ta neni rou anna k'nounamou kmalang ki Alid.

135. Kamang ta katatouro?

Ka manounamou ta neni rou anna mavæ'ængō ki Alid tou ahqu-an ki Tatouhko tyn'.

136. Kamang ta kaahpat?

Ka pa-naunamou-en nein' rou anna patinnih tou tintin nein' ta karaijen ka makka tounnoun ki Vullum, ki kaharyppourang-en-appa ki hynnaua nein' ki Alid.

137. Kamang ta kararymma?

Pæh-naunamou ta neni rou anna pæhdææua pæhshut ki Alid, tou ymmid ki mamang ka limouk-en nein'.

138. Kamang ta kainnim?

Maja-nounamou ta neni mamamat rou anna tou hihtadd'hgen ka mashut ki ka-mamſing-an ka mananæh ki kariang-eih nein'.

139. Pattæ'i douk-au-mhou pakashut

dat de geloovigen een beginſel des eeuwigen levens ontfangen / met dat ſy in Chriſtum gelooven?

Dat blijckt inſonderheydt aen ſes dingen.

133. Welck is het eerſte daer dit in te ſien is?

Dit: dat alſdan den H. Geeſt in haer komt woonen.

134. Welcke is het tweede?

Datſe alſdan beginnen Godt te kennen.

135. Welck is het derde?

Datſe alſdan beginnen Godt lief te hebben / ende naer ſijne Wet te leven.

136. Welck is het vierde?

Datſe alſdan beginnen in haer hert te voelen een Hemelſche blijdſchap / ende een gheruſtheydt harer Geweten in Godt?

137. Welck is het vijfde?

Sy beginnen haer alſdan t'eenemael te verlaten op Godt / in alles wat haer noodigh weſen mocht.

138. Welcke is het ſeſte?

Sy beginnen alſdan met een vaſte hope te verwachten / de volkomene voltreckinghe van hare geluckſalighept.

139. Waer mede bewijſt ghy / dat

shut ta atta tou mang, ka akoumea ki naunamou ki kæuaghan ka myhkaqua myddarynnouh ta neni ka Tama-tna-mfing?

Tou na fou ti Christus, ka pattæ'imado-en tyn', *Timamang ta tna-'mfing jau'an* (koun tyn') *akoumea ta teni ki kæu'aghan ka myhkaqua myddarynnouh.* Joh. 6: 47.

140. Ra manadap-appa mahariou ta Alid mama ki mang ki kata ra æughan ki kæuaghan k'anna neiniæn ka ni-piri?

Tou hamami-an neini-æn ymmid ki mamang ka affi manænæh mamfing, tou roudou-en-appa maffikouvar neini-æn ki kavæ'ængö-en ki kanadap-en tyn'.

141. Mamut dou manno ta atta?

Madis fiæuh ki ni-kapatei-en nein', dou ara'n ta vatti nein' pa-fa-bavullum: ka mam't-ah ta atta tou kidi ka mafaoun tou keirang-en tou likougei' ki Voual nein' tou wæ'i ka fiæuh.

142. Hmahei-kytta kaua mashut mavana tou kæuaghan k'atta, ma lava ka ni-paki-valei-neta ta naunamou ki kæuaghan ka myhkaqua myddarynnouh?

H'ahei: hmahei-kytta mavana ki anna.

143. Mavana-ah-kytta ki atta toumang?

Tou

dat die gene die ghelooven / reets in haer selven hebben het beginsel des eeuwigen levens?

Uyt de woorden Christi self / Die in my gelooft, seght hy / heeft het eeuwighe leven. Joh. 6: 47.

140. Waer hoe schenckt oock un Godt de volkomenthevt des levens aen de Uytverkorene?

Door wechneminge van al wat in haer onvolmaeckt is / ende door een milde uytstortinge sijner liefde ende genade over haer.

141. Wanneer geschiet dit?

Terstont nae haren doodt / als hare zielen inden Hemel werden op-genomen: ende sal op een veel heerlijcker wijse geschieden / in de opstandinge harer lichamen ten Jongsten dage.

142. Waer konnen wy in dit leven wel seeckerlijck weten / of wy oock het beginsel des eeuwighen levens ontfangen hebben?

Ja wy doch.

143. Waer uyt konnen wy dat weten?

Daer

Tou atta, ka itouqua ymytæn ta Joep-an Matiktik.

144. Paka-shut ki atta mama ki mang ymyt-'an ta Joep-an kad'lligh matiktik.

Gmeil ta Joep-an kad'lligh matikti k mattæ'iſâl ki ryh-eta, ka alalakkytta ki Alid.

145. Hmahei-kytta kaua mavana tou Næi hia, ka miſling pouætæheih-kytta ki katara æughan ki keirang-an kanna ki kidi ſiæuh ki kæuaghan k'atta?

Hahei.

146. Hmahei-kytta mavana ki atta toumang?

Tou æ'iä-naunamou-in maäjam ki Joep-an, ka maki-valei tou kæu-'aghan k'atta ymmid ta neni ka nipiri.

147. Oumhga-enhou ta atta mama ki mang tou æ'iä-nounamou-in kanna ki Joep-an?

Alei ka rou hariou-en ki Alid ymyt'-æn ta æ'iä-naunamou-in ki Joep-an, ni-paſihqua ta teni tyni-æn mamado ka hariou eih-kytta tyn' ta katara æughan ki kariang-an.

148. Ni-mattæ'i-mang ki atta ta ni-Padadingi-an ka ti Paulus?

Mattæ'i-kma-hynna ta na Sou tyn'; *Ka ni-phæn ta Joep-an kad'lligh matiktik ymyt-'æn tou pahaha-in ki tabli-eimytta ki tounnoun ki Vullum.*

149. Tna-

Daez upt / om dat den H. Geeſt in ons woont.

144. Hoe verſeeckezt ons den H. Geeſt hiez van?

Den H. Geeſt getuycht t'ſamen met onſen geeſt / datwe zijn kinderen Godts.

145. Konnen wp hiez op aezden oock wel weten / of wp ſekezlijck ſullen deel hebben aen de volkomenthepdt dez heezlijckhept nae dit leven?

Ja wp.

146. Waez upt konnen wp ſulcks weten?

Upt de eezſtelingen des Geeſtes / die alle uptvezkozene ontfangen in dit leven.

147. Hoe vezſtaet ghp ſulcx upt de eezſtelingen des geeſtes?

Om dat Godt ons ſchenckende de eezſtelingen des geeſtes / hem ſelven daez dooz vezbonden heeft ons te ſchencken de volkomenthept dez geluckſalighept.

148. Hoe ſpzeeckt den Apoſtel Paulus hiez van?

Hp ſeght; Dat den Geeſt ons gegeven is, tot een onderpant onſer Hemelſche erffeniſſe. **2. Coz. 1: 22.**

149. Ge-

149. Tna-mſing kow kaua ka pouatah-eil-appa kow ta ymhou, ki keirang-en ki kidi k'anna ka malouaf ka aneni-ah ka ni-piri?

Hahei, tna-mſing-koh ki atta tou tintin ka myhtatmouk.

Pako-limou-limou-en.

Meirang pæ'æymd-ei-kame ki kanadap-en k'atta ka maſaoureia-ah kame dou rouman mararau ymhouan, alei ti Jeſus Chriſtus-an Alak oho ka peiſat-en ka Mairang ian: Amen.

Katatouro kyttiæn æb ki pat ki Tateitaligh.

Papou-than-eih kytta ki mang, rou tna-k'ma-kytta hynna tna-mſing ki mamang k'atta?

Pattæ'i-vli-an.

Ka matiktik-ah-kytta tou æmæh ki Alid itou-qua ti Chriſtus-an [a]: ka Tabli-ah-kytta ki kæuaghan ka myhkaqua myddarynnouh [b].

Souſou ka tæiqua tou Soulat ki Alid.

(a) Rom. 1:16.17. Ka affi-koh mangala ki Hagnau ka mariang ti Chriſtus: Ka kailhgen kanna ki Alid, tou pakari-ang-auh ki meiböävoël ka Tama-tna-mſing, ſiouro ta Joden ki Grieken-appa. *Ka pou-pænæh-en tou atta ta katiktik-an ki Alid na tna-'mſing-an tou tna-'mſing-an:* mama ka ni-Soulat-en, *Ra mæu'æh-ah ta matiktik ki Tna-*

149. Gelooft ghy dat oock ghy deelachtigh / zijt aen de uptnemende heerlijckheyt der uptverkoornen?

Ja / ick geloove dit van gantſcher herten.

Beſluyt.

O Heere / gunt ons allen die genade / datwe u in vreughde mogen aenſchouwen / door Jeſum Chriſtum uwen eenigen Sone onſen Heere: Amen.

De vier-en-dertighſte Vrage.

Wat ſal 't ons baten / als wy dit alſoo geloven?

Antwoordt.

Datwe in Chriſto voor Godt ſullen rechtveerdigh zijn: ende erfgenamen des eenwigen levens [b].

Schriftuer-plaetſen.

(a) Rom. 1: 16.17. Want ick en ſchame my des Euangeliums Chriſti niet: Want het is eene kracht Gods tot ſalicheyt een yegelick die gelooft / eerſt den Jode / ende oock den Grieck. Want de rechtveerdigheydt Godts wordt in 't ſelve geopenbaert uyt geloove tot geloo-

Tna-'mſing-an.

Rom. 4: 22. 23. 24. Alei ki atta *ka ni-kæuitting-en-appa tyni-æn tou katiktik-an.* Annata aſſi ni-ſoulat-en ta anna dyk alei tyni-æn, ka ni-kæuitting-en tyni-æn ta atta: *Râ alei-appa ymyt-æn, ka kæuitting-aul-ato,* [atta] *ta neni ka tna-mſing tyni-æn ka ni-papati-mæu-æh ti Jeſus-an ka Meirang-eta ki ni-kapatei-an.*

(*b*) Heb. 11:7. Ka *ni-kæuhtabli ta* [ti Noah] *ki katiktik-an* ka tou kidi ki tna-'mſing-an.

Titum. 3: 6. 7. Ka ni-paſihouvar-en tyn' rmoudo ymyt-æn alei ti Jeſus Chriſtus-an ka Tama-Pakariang ymyt-'æn: Alei ka rou ni-pou-tiktik-en-kytta poupænæh ki kanadap-en tyn', *tabli-ah-kytta mama ki ni-hihtadd'hgen ki kæuag-han ka myhkaqua myddarynnouh.*

Patar ki Tateitalih katta.

1. Tou pyppynna ki kidi ka haei-en-kytta matiktik tou æmæh ki Alid?

Tou rourouha ki kidi.

2. Kou-au mama ki mang?

Matiktik mamado ymyt-æn lava: tou

ve: **ghelijck geſchreven is / Maer** de rechveerdighe ſal uyt den geloove leven.

Rom. 4: 22, 23, 24. [**Om dat Abraham geloofde**] is het hem tot rechtveerdigheyt gerekent. **Nu en is 't niet alleen om ſijnent wille ghelchreven / dat het hem toe-gerekent is:** Maer oock om onſent wille, welcken het ſal toe-gerekent worden, [namelick] den genen die gelooven in hem die Jeſum onſen Heere uyt de dooden opgeweckt heeft.

(b) **Heb.** 11: 7. **Ende Noë / is gewoꝛden** een erfghenaem der rechtveerdigheyt **die na den geloove is.**

Tit. 3: 6, 7. **Den welcken hy overꝛ ons rijckelick heeft uytgegoten dooꝛ Jeſum Chriſtum onſen Salickmakeꝛ: Op dat wy gerechtveerdicht zijnde dooꝛ ſijne genade** / erfgenamen ſouden worden na de hope des eeuwigen levens.

Verklaringe.

1. **Op hoe-veeldeꝛley wijſe kan men rechtveerdigh zijn dooꝛ Godt?**

Op tweedeꝛley wijſe.

2. **Seght hoe?**

Ofte in ſich ſelven; ofte in een

tou pani lava ki Vouäl, tou kidi ki kæuäitting-en.

3. Matiktik ta timamang mama ki mang mamado tyni-æn?

Irou paki-valei-en tyni-æn ta ahkaqu-ang ka madæ'æua mataraæuh ki Tatouhko ki Alid, tou-rbo tou pænæh.

4. Akoumea kaua ta timamang ka kaæuloung ka mataraæuh matiktik mamado neini-æn?

Aousi ki saäät, dyk ti Jesus Christus-an.

5. Na mamang-appa ta rarouma ka matiktik mamado neini-æn t'ou æmæh ki Alid?

Dyk ki Tama-Gnau ka tou tounnoun ki Vullum.

6. Kamang k'anna ka matiktikkytta tou pani ki voual, tou æmæh ki Alid?

Ka pou-kidi-en-kytta pou-tiktik alei ki katiktik-an ka itouqua tou pani ki vou-al.

7. Pananang-en ka matiktik mama ki mang ta ka'æuloung k'anna, ka pou-kakidi-en matiktik, alei ki katiktik-an ka itouqua tou pani ki voual?

Pananang-en ta teni matiktik tou kidi ki kæuitting-en.

8. Matiktik-kytta mama ki mang ta ymyta ka Tama-tna-'mfing tou æmagh ki Alid, mamado ymyt-'æn lava, tou pani lava ki voual?

Assi

een ander/door toe-reeckeninghe.

3. Hoe is pemant rechtveerdigh in sich selven?

Wanneer in hem gevonden wordt een volkomen over-eenkominge met de Wet Godts/ inwendigh ende uytwendigh.

4. Zijnder wel eenige menschen rechtveerdigh in haer selven?

Geen altoos / Jesus Christus uytgesondert.

5. Wie zijn dan vorder die gene/die rechtveerdich in haer selven zijn voor Godt?

Alleen d' Engelen in den Hemel.

6. Wat is dat/rechtveerdigh te zijn voor Godt/door een ander?

't Is rechtveerdigh geacht worden / om der rechtveerdigheyts wille die in een ander is.

7. Hoe wort soo een mensche rechtveerdigh ghenaemt / die rechtveerdigh geacht wordt / om der rechtveerdigheyts wille die in een ander is?

Dese wordt genaemt/rechtveerdigh door toereeckeninge.

8. Hoe zijn wy geloovighe rechtveerdigh voor Godt / in ons selven / ofte in eenen anderen?

Aſſi mamado ymyt-'æn, râ tou pani appa ki voual.

9. Matiktik-kytta itouqua timang-an?

Ti Jeſus Chriſtus-an ka Tama-Takarivæh ymyt-'æn.

10. Mah koumma ta Sou katta, ka matiktik-kytta itouqua ti Chriſtus-an?

Koumma hynna ki Sou, ka kæua-itting-en-kytta ki katiktik-an ti Chriſtus, mahkaulaula ka katiktik-an-eta ta atta mamado.

11. Timang ta kmæuitting kma-hynna ymyt-æn ki katiktik-an k'atta ti Chriſtus?

Alid.

12. Na mamang ta kæuäitting-en ki Alid ta katiktik-an k'atta?

Neini-æn ymdei ka Tama-tna-'mſing.

13. Neni k'anna ymdei-au ka matiktik kma hynna tou æmæh ki Alid itouqua ti Chriſtus-an, miſſing kaua tabli-ah ta neni ki kæuaghan ka myhkaqua myddarynnouh?

H'ahei miſſing.

14. Kavana-en-hou ta atta mama ki mang?

Kma-hynna ta na Sou ki ni-Padadingi-an ka ti Paulus: *Timamang ka ni-poutiktik-en pou-pænæh* [*ki Alid,*] *ni-paka-irang-en-appa tyn' ki kidi tyni-æn.* Rom. 8: 30.

15. Ma-

Niet in ons ſelven / maer in eenen anderen.

9. In wien?

In Jeſus Chriſtus onſen Borge.

10. Wat is te ſeggen / wy zijn rechtveerdigh in Jeſus Chriſtus?

't Is te ſeggen / dat ons de rechtveerdigheyt Chriſti wort toegereeckent / even als of het ware onſe eygene gerechtigheydt.

11. Wie reeckent ons deſe gerechtigheydt Chriſti aldus toe?

Godt.

12. Aen wien reeckent Godt deſe gerechtigheyt toe?

Aen alle de geloovigen.

13. Alle die aldus in Chriſto rechtveerdigh zijn voor Godt / ſullen die oock eeckerlijck verghenamen zijn des eeuwigen levens?

Jaeſe gewiſſelijck.

14. Hoe weet ghy dat?

Soo ſeght den Apoſtel Paulus: Die Godt gerechtveerdicht heeft, die heeft hy oock verheerlickt. Rom. 8: 30.

15. Hoe

15. Mama ki mang ka mamamat ki tounnoun ki Vullum ta Tama-tna-msing?

Mama ki Tabli-an.

16. Ti-mang ta ni-si-shut sikidi-kidi neini-æn ki Tablian kanna?

Ti Jesus Christus.

17. Ni-paki-valei-en tyn' tou kidi toumang ta atta neini-æn?

Tou ni-pæ'ialalam-en tyn' ki ka-patei-æn.

Katatouro keitiæn' æb ki rymma ki Tateitaligh.

Mama ki mang ka matiktik-kow tou æmæh ki Alid?

Pattæ'i-vli-an.

Dyk tou tna-msing-an ka d'lligh ti Christus-an. [a]

Sousou ka tæ'i-qua tou Soulat ki Alid.

(*a*) Rom. 3: 28. Annata mattæ'i-pouk-kame ki Sou, ka *pou-tiktik-en pou-pænæh ta ka'æuloung ki tna-'msing-an, assi ki ringei ki Tatouhko.*

Gal. 2: 16. [Ra]kavanan-eta ka *assi poutiktik-en pou-pænæh ta ka'æuloung ki na ringei ki Tatouhko, râ tou tna-'msing-an-appa ti Jesus Christus-an.*

Patar ki Tateitalih katta.

1. Tou pyppynna ki kidi ka pa-tammi'-en ymyt'-æn ta katiktik-an ti Christus?

Tou

15. **Hoe verwachten de geloovigen den Hemel?**

By wege van erffenisse.

16. **Wie heeft haer dese erffenisse beset?**

Jesus Christus.

17. **Door wat middel heeft hy haer dat verkregen?**

Door het lijden sijns doots.

De vijf-en-dertighste Vrage.

Hoe zijt ghy rechtveerdigh voor Godt?

Antwoordt.

Alleen door een oprecht geloove in Christum.

Schriftuer-plaetsen.

(a) **Rom.** 3: 28. **Wy besluyten dan / dat** de mensche door het geloove gherechtveerdight wordt, sonder de wercken der Wet.

Gal. 2: 16. **[Doch] wetende** dat de mensche niet gherechtveerdicht en wordt uyt de wercken der Wet, **maer door het geloove Jesu Christi.**

Verklaringhe.

1. **Op hoe-veelderley wijse wordt de rechtveerdigheydt Christi/onse rechtveerdigheyt.**

Tou rourouha ki kidi.

2. Kou-au mama ki mang?

Patammia ta Alid ki katiktik-an ti Chriſtus ymyt-æn, ka ſikounoung-appa patammia tyni-æn ta kaæuloung ki katiktik-an ti Chriſtus.

3. Patammia mama ki mang ta Alid ymytæn ki katiktik-an ti Chriſtus?

Tou kidi ki kæuaitting-en.

4. Mama ki mang ta atta?

Irou kmæuitting ta Alid ymyt'-æn ki katiktik-an ti Chriſtus, mah-kaulaula ka katiktik-an-eta k'anna mamado.

5. Alei ki mang ka kmæuitting kma-hynna ta Alid ymytæn ki katiktik-an ti Chriſtus?

Alei ka ni-ouvar'hgen ti Chriſtus.

6. Ni-pamut kaua ta ti Chriſtus ki katiktik-an ka ymmid alei ymytæn?

Hahei: ni-paam't-en tyn' ta atta alei ymyt'-æn.

7. Patammia ta ka'æuloung ki katiktik-an ti Chriſtus mama ki mang tyniæn mamado?

Tou tna-mſing-an, rou tna-mſing-en tyn' ti Chriſtus-an.

8. Mattæ'i-ſaoun-appa ki atta mat-æi 'mſing?

Irou mattaryh ta ka'æuloung tou Tna-mſing-an tou patammien kma-hynna tyniæn mamado ki katiktik-an ti Chriſtus ka pou-pænæh-en tyni-

Op tweedeẓley wijſe.

2. Seght hoe?

Godt eygent ons de gerechtigheydt Chẓiſti toe / ende de menſch ook eygent ſich ſelven de gerechtigheyt Chẓiſti toe.

3. Hoe eygent Godt ons de gerechtigheyt Chẓiſti toe?

Dooẓ toe-reeckeninge.

4. Hoe dat?

Wanneeẓ Godt ons de gerechtigheydt toe-reeckent/als ofſe onſe eygene ware.

5. Waeẓom reeckent Godt ons de gerechtigheyt Chẓiſti aldus toe?

Om deẓ beẓdienſte Chẓiſti wille.

6. Heeft dan Chẓiſtus alle gerechtigheyt volbẓacht dooẓ ons?

Ja hy: dooẓ ons.

7. Hoe eygent de menſch ſich ſelven de gerechtigheyt Chẓiſti toe?

Dooẓ 't geloove / wanneeẓ hy in Chẓiſtum gelooft.

8. Seght dit noch klaeẓdeẓ?

Wanneeẓ de menſchе dooẓ 't geloove aenbaeẓt / ende ſich ſelven alſoo toe-eygent de gerechtigheyt Chẓiſti/ hem dooẓ

de

ni-æn tou pattasasou-an ki Hagnau ka mariang.

9. Kamang hnyn' ta atta, ka patammi-an-eta ymyt-æn mamado tou Tna-msing-an ki katiktik-an ti Christus?

Ka tna-msing-kytta ka ni-pamut ta ti Christus ki katiktik-an ka ymmid alei ymyt'-æn: ka patammia-kytta kma-hynna ymytæn mamado ki katiktik-an kanna, mahkaulaula ka katiktik-an-eta kanna mamado.

10. Moumhga kow kaua, ka assi na katiktik-an oho mamado, râ katiktik-an-appa ti Christus ka ni-atta ryh tou tna-msing-an, ka pou-tiktik pou-panæh ymhou-an tou æmæh ki Alid?

Hahei.

11. Mahkoumma ta Sou katta, poutiktik-en pou-pænæh?

K'ma-hynna ki Sou, ka poutiktik-en pou-panah ta timamang mou-kouna rou matiktik, rou assi matiktik ta teni.

12. Ynna ahkoum-an-ei kaua ki sou hia, ka patiktik-en ta timamang ka assi na matiktik?

Assi: râ dyk pou-tiktik poupænæh timamang-an.

13. Assi kaua pou-mado-appa ta Alid pou-tictik pou-pænæh ki ka-'æuloung ka assi na matiktik kalhei?

Hahei.

14. Pou-tiktik pou-pænæh rou man-

de verkondinge des H: Euangeliums aengeboden.

9. Wat is dat dan nu/door 't geloove sich zelven toepassen de gerechtigheyt Christi?

't Is gelooven dat Christus alle gerechtigheydt voor ons vervult heeft/ ende alsoo die gerechtigheydt ons selven toe-eygenen/ als offe ons eyghen ware.

10. Verstaet ghy dan/dat het is/ niet u eygen/ maer de gerechtigheyt Christi door den geloove aenvaert/ die u rechtveerdigh maeckt voor Godt?

Ja ick.

11. Wat is te seggen het woordt/ rechtveerdigh, in dese materie?

't Is te segghen/ yemandt rechtveerdigh verklaren/ 't zy dat hy schuldigh zy/ ofte niet.

12. Is 't dan in dese materie niet te seggen/ yemant van onrechtveerdigh/ rechtveerdig maecken?

Neen/alleen maer yemandt rechtveerdigh verklaren.

13. Maeckt God selve niet den mensche van onrechveerdigh rechtveerdigh?

Ja hy doch.

14. Wanneer maeckt Godt den

manno ta Alid ki ka'æuloung ka aſſi na matiktik kalhei ?

Madis panaunamou ta Alid ki anna pamut ymyt'-æn, rou tna-mſingkytta ti Chriſtus-an.

15. Pamut ki atta ta Alid tou kidi ka mama ki mang ?

Tou peilikoug-en tyn' ymyt'-æn ki pattaſaſou-an ki Sou, ki ſimimi-en-appa ki Joep-an ka d'lligh matiktik.

16. Da; ringei-appa k'anna ka mariang ka paam't-en ki Tama-tna-'mſing ſiæuh ki ni-pei-likoug en neini-æn, aſſi kaua katiktik-an-eta k'anna ka itou-ſhut-an-ei mytta tou pæmæmæh-eih ki Alid ?

Aſſi.

17. Kaoumang ka aſſi ?

Alei ka myhkaqua aſſi manænæh matiktik ta ringei ki Tama-tna-mſing ka ſiouro-appa mariang tou kæuaghan katta, ka alei ki atta aſſi itou-lpough ta anna itou-ſhut itouæmæh ki pæmæmæh-eih ki Alid.

18. Râ mattæ'i-lala ta Alid mamei mang, ka kamau-en tyn' ta ringei ka mariang ki Alalak tyn' ?

Miſſing kamau-en ki Alid ta ringei-eta ka mariang : râ aſſi tyn' kamau-in ta varau kanna ka ni-papaſâl ki ringei-eta ka mariang.

19. Ka-

den menſche van onrechtveerdigh rechtveerdigh ?

Teſtont begint Godt ſuler in ons / naer dat wy in Chriſtum hebben gelooft.

15. Op wat wijſe doet Godt ſuler ?

Ons wederbarende door het geprædickte Woordt / ende door de werckinghe des H. Geeſts.

16. Wel ; maer die goede wercken die de geloovige doet nae ſijn weder-geboorte / zijn die niet onſe rechtveerdigheyt / waer door wy beſtaen ſullen voor het gerichte Godts ?

Neenſe.

17. Waerom niet ?

Om dat oock de beſte werken der geloovigen in dit leven noch altijt met eenige onvolmaecktheyt behangen zijn / ende daerom en ſoudenſe voor Godts gerichte niet konnen beſtaen.

18. Hoe ſeght dan Godt ſoo menighmael / dat hy een welbehagen heeft aen de goede daden ſijner kinderen ?

Godt heeft waerlijck een welbehaghen aen onſe goede daden : maer niet in de onvolmaecktheyt daer onſe goede daden mede behangen zijn.

19. Maer

19. Kamau-eih ki Alid mama ki mang ta ringei-eta k'atta, ka assi manænæh mariang?

Kmi-ouræh ta Alid ki assi nanæh mariang ki ringei-eta, alei ti Jesus Christus-an.

20. Vana'ei-ppa ki alei ki safat, kaoumang ka assi-kytta pou-lpougen poutiktik pou-pænæh ki na ringei-eta ka mariang?

Alei ka macyt-ah ta anna ki kanadap-en kanna ki kariang-an-eta ka ad-an ti Christus ymyt'-an.

21. Kaoumang ta anna?

Alei ka mauro makkaqua ki niouvavar'h-en ta mamang ka makkaqua ki kanadap-en: ka mamang-appa ta makka-qua ki ringei, assi makkaqua ki kanadap-en.

22. Assi kaua na ringei-appa ta tnamsing-an-eta mamado?

H'ahei.

23. Assi-kytta kaua pou-tiktik-en poupænæh ki Tna-msing-an?

Hahei.

24. Heirou pasousou-en, ka poutiktik-en-kytta poupænæh ki tnamsing-an, assi-kytta kaua poutiktiken rou anna ki na ringei?

Assi.

25. Kaoumang ta atta?

Alei ka hauatin hia ta tna-msing-an mama ki rima, ka peiquan-neta mara ki katiktik-an ti Christus: râ ka-

19. Maer hoe kan Godt een welbehagen hebben in de daden / die onvolmaeckt zijn?

Godt siet de onvolmaeckthept onser daden over / om Christi wille.

20. Geest noch een reden / waerom wy niet en konnen gerechtveerdight worden upt onse goede wercken?

Om dat dit strijden zou met de genadige toebrenginge onser salighept door Christum.

21. Hoe soo dat?

Want 't gene upt ghenade is / en kan niet zijn upt de verdiensten der wercken: en wat upt de wercken is / en is niet upt genade.

22. Maer is ons gheloove selfs niet een daed of werck?

Ja het.

23. Worden wy niet gerechtveerdight door het geloove?

Ja wy.

24. Als wy dan geseght worden gerechtveerdight te worden door het geloove / worden wy dan oock niet gerechtveerdight door een werck?

Neen wy.

25. Hoe soo dat?

Om dat 't geloove hier genomen wordt voor de hant / waer door wy de rechtveer-

katiktik-an-eta mamado ta ti Chriſtus.

26. Kamang ta itouqua ti Chriſtus-an, ka kæuaitting-en-kytta tou katiktik-an?

Ymmid ki ni-illighen ti Jeſus Chriſtus.

27. Papaſâl-en-hou ta mang, ki ni-'illighen kanna ti Chriſtus?

Saouſal ta katiktik-an ki kæuaghan tyn', ta ni-pæ'ialalam-en-appa tyn' ki kapatei-an.

28. Pou-ſaoun-au-ppa poum-'mſing ki atta poupænæh.

Ymmid ki atta, ka ni-paamt-en ti Chriſtus, ymd'-appa ki atta ka ni-pæialalam-en tyn'.

29. Ou-mhga-en-hou ta mang ki atta ka ni-paamt-en ti Chriſtus?

Illighen k'anna ka ni-alei-en tyn' pamut ki Tatouhko ki Alid, tou 'adæ'æu-en ahqua ki anna.

30. Oumhga-en-hou ta mang ki atta ka ni-pei-alalam-en ti Chriſtus?

Ymmid ki ouroung-en kanna ki pæialalam-en, ka ni-tub'hgen ti Chriſtus tou voual tou vatti, tou-rbo tou pænæh, tou ymmid ki ni-kæuaghan tyn, tou kidi-appa ki ni-likough-en tyn' æhpit ki ni-kapatei-an.

31. Mou-

dighept Chriſti aen-nemen: maer onſe rechtveerdighept ſelve is Chriſtus.

26. Wat is dat in Chriſto 't welck ons tot rechtveerdighept toe-gereeckent wort?

De gantſche gehoorſaemhept Jeſu Chriſti.

27. Wat begrijpt ghy al onder deſe ghehoorſaemhept Chriſti?

Beyde de rechtveerdighept ſijns levens / ende het lijden ſijns doodts.

28. Seght dit noch klaerder.

Alles wat Chriſtus heeft gedaen / ende alles wat hy heeft geleden.

29. Wat verſtaet ghy door 't ghene Chriſtus heeft ghedaen?

De gehoorſaemhept waer door hy de Wet Godts heeft vervult / ende volkomentlijck naer gekomen.

30. Wat verſtaet ghy door 't gene dat Chriſtus heeft gedaen?

Alle de ſchande en ſmerten / die Chriſtus in lichaem ende ziele / uptwendigh ende inwendigh / ſijn gantſche leven door / tot ſijne opſtandinge toe / gedragen heeft.

31. Ver-

31. Moumhga-kow kaua, ka kæuäitting-en-kytta kma-hynna ta niillighen ti Christus, mahkaulaula ka ni-pamado-neta pamut ki Tatouhko ki Alid?

Hahei.

32. Oumhga-en-hou kaua, ka kæuäittingen-kytta kma-hynna ta nip'æialalam-en ti Christus, mahkaulaula ka ni-peimado-kytta tubbugh ki pæialalam-en k'anna tou voualeta?

H'ahei.

33. Heirou illigh-neta, ka kæuäitting-en kitta kma-hynna ta katiktik-an ti Christus, mahkaulaula ka na katiktik-an-eta mamado ta anna, affi-kytta kaua hami-eih ki anna ta kakboan ki rÿh tou illighan ka Tatouhko?

A-fi.

34. Kaoumang ka affi?

Alei ka affi-kytta t'æ-lpoug-un tmætalei paitouqua ti Christus-an tou tna-'mfing-an, rou kavæ'angö-'n-appa-mytta ta varau.

Katatouro kyttiæn'æb ki num ki Tateitaligh.

Kamang ta tna-mfing-an ka d'lligh?

Pattæ'i-vli-an.

Kavana-an [a] k'anna ka ma-mfing ki Alid, ki ni-patou-mfing-en-appa tyn', ka ni-pou-pænæh-en ymyt'-æn tou Hagnau ka mariang: kidi-appa ki

31. Verstaet ghy / dat de gehoorsaemheyt Christi ons soo wort toe-gerekent / als of wy selfs de Wet in eygener persone hadden volbracht?

Jae ick.

32. Verstaet ghy mede / dat ons de smerten Christi soo worden toe-gereeckent van Godt / als of wy self die smerten in eygener persoon gedragen hadden?

Jae ick.

33. Als wy hooren / dat ons de gerechtigheydt Christi aldus toe-gerekent wort / alwaer het ons eygen gerechtigheyt / sal ons dit niet sorgeloos maken ontrent de onderhoudinge des Wets?

Neen het geensins.

34. Hoe soo niet?

Om dat wy niet en konnen Christo in-geplant zijn door het geloove / en evenwel de sonde lief hebben.

De ses-en-dertighste Vrage.

Wat is een oprecht geloove?

Antwoordt.

Het is een [a] seeckere kennisse van Godt ende sijne beloften / ons in den Euangelio geopenbaert: ende een hertelijck

ki pæhshut-an pæræraryh [b] ka ni-atta rat-'en koh ta varau-au ka ymmid alei ti Chriſtus-an.

Souſou ka tæ'iqua tou Soulat ki Alid.

(*a*) Joan. 17: 3. Att'-appa ta kæuaghan ka myhkaqua myddarynnouh, *ka kmalang-ah ta neni ymhou-an Alid ka* [dyk] *ſaäſat kad' lligh, ti Jeſus Chriſtus-an-appa* ka ni-padingi-en-hou.

Jeſ. 53: 11. *Tou kalang-en tyniæn* poutiktik-ah poupænæh ki mabatoung ta Peiroung-en-au ka matiktik, alei ka tubhgeih tyn' ta katoukol-an nein'.

(*b*) Rom. 4: 21. *Ka dou ni-mou-'mſing mæu-shut ka kamamang ka ni-patau-mſing-en, ka pa-lpough-appa ta teni pamut ki anna.*

Eph. 3: 12. Ka akoume-an-eta tyni-en ta aſſi rangdang-en ki ryh, ki 'ou-hili-en-appa *tou pæ'-shut-en pæhdimdim ki tna-mſing-an tyni-æn.*

Heb. 11: 1. Ka *pakalamd'hgen ta Tna-mſingan ki hihtad'hgen, ki pattæ'irouk-un-appa ki mamang k'aſſi kakyttan.*

Patar ki Tatæitalih katta.

1. Pyppynna ta maanni ka t'oumimi-en tou tna-'mſing-an ka dillig?

Rourouha ta maanni.

2. Mang ta rourouha k'anna?

Ka-

vergouwen [b] / **dat my mijne ſonden om Chriſti wille vergeven zijn.**

Schriftuer-plaetſen.

(a) **Joh.** 17: 3. **Ende dit is het eenwige leven** / dat ſy u kennen den eenighen waerachtigen Godt, ende Jeſum Chriſtum, **dien ghy geſonden hebt.**

Eſai. 53: 11. Door ſyne kenniſſe **ſal mijn knecht** / **de rechtveerdighe** / **vele rechtveerdigh maken** / **want hy ſal hare ongerechtigheden dragen.**

(b) **Rom.** 4: 21. Ende ten vollen verſekert zijnde dat het gene belooft was, hy oock machtigh was te doen.

Eph. 3: 12. **In den welcken wy hebben de vrymoedigheyt** / **ende den toeganck** met vertrouwen door het gheloove aen hem.

Heb. 11: 1. Het geloove nu is een vaſte grondt der dingen die men hoopt, [ende] een bewijs der ſaecken die men niet en ſiet.

Verklaringhe.

1. **Hoe veel ſtucken zijnder noodigh tot een oprecht geloove?**

Twee ſtucken.

2. **Welcke zijn die?**

Ken-

Kakalangin, pæh-shut-an-appa pædimdim.

3. Akoumeä-kytta ki kalangin ki mang?

Ki Alid, ki ni-patau-mſing-en-appa tyn', ka ni-poupanæh-en ymyt'æn tou Hagnau ka Mariang.

4. Mang ta patau-mſing-en kanna ki Hagnau ka Mariang?

Atta: timamang ta tna-mſing ki Alak [ki Alid], akou kæuaghan ka myhkaqua myddarynnouh.

5. Mamſing kaua ta anna, rou tna-voak-kytta tna-'mſing tou pædiloug-en ka matiktik ta patau-'mſing-en ki Alid?

Aſſi.

6. T'oumimi-en-appa ta mang ki rouma tou tna-'mſing-an ka d'lligh?

Ta pæhshut-an pæh-raryh tou patou-mſing-en ki Hagnau ka Mariang.

7. Mamſing kaua ta atta tou tna-mſing-an ka d'lligh, ka pæh-voak-kytta pæh-shut, ka miſſing tammi-ah ki kæuaghan ka myhkaqua myddarynnouh, ta timamang ka Tama-tna-mſing?

Aſſi, râ aſſi-appa kanna mamſing.

8. Mou-dymm'al-appa ta mang ki rouma tou atta?

Kidi-ato ka pæh-raryh-ah pæh-shut pæh-dimdim ta meiboävoäl ka Tama-tna-'mſing, ka ni-attahauma-an-appa

Kenniſſe / ende verzouwen.

3. Waer van moeten wy kenniſſe hebben?

Van Godt / ende van ſijne beloften / ons in den Euangelio geopenbaert.

4. Welck is byſonderlijck de beloftenisſe des Euangeliums?

Deſe: wie in den Sone gelooft / die heeft het eeuwighe leven.

5. Waer is dat genoech / dat wy in 't gemeen toeſtemmen ende geloouen dat de beloftenisſen Godts waerachtig zijn?

Neen het doch.

6. Wat wort 'er dan noch meer verepſcht tot een oprecht geloove?

Een vaſt verzouwen op de beloftenisſe des Euangeliums.

7. Is dat dan tot een oprecht geloove genoech / dat wy in 't gemeen verzouwen / dat wie gelooft / ſekerlijck het eeuwige leven genieten ſal?

Neen / dat en is oock niet genoech.

8. Wat moet 'er dan noch meer by komen?

Jeder geloovige moet in 't byſonder vaſtelijck verzouwen / dat oock hem / in ſijn

appa tyniæn ta varau tyn' ka ymmid, alei ti Chriſtus-an.

9. Aſſi kaua tou karangar-en ki rÿh, ka paka-mado tyni-æn paka-shut ta timamang, ki atta-haumaan ki varau tyn' ?

Aſſi:râ ſiouro-appa k'anna papou-rarim-en ki rÿh, ka ſidarim-kytta ki Sou ki Alid.

10. Bana jau-an, kau'mang ka aſſi karangar-en ki rÿh ta atta ?

Alei ka aſſi ni-poupatar-en ta pæh-shut-an-eta katta tou kaangal-an-eta mamado : râ tou ni-ou-var'hgen-appa ti Chriſtus, ka kæuäitting-en ymyt'æn tou kanadap-en ka d'lligh.

Katatouro kytiæn 'æb ki pyttou ki Tatæitaligh.

Timang ta ſi-mimia ymhou-an ki Tna-mſing-an k'atta ?

Pattæ'i-vli-an.

Ta Joep-an ka D'lligh Matiktik[a].

Souſou ka tæ'i-qua tou Soulat ki Alid.

(*a*) 2. Cor. 4: 13. Irou ra ka akoume-anneta *teni ki Joep-an k'anna ki Tna-'mſing-an*, mama ki ni-ſoulaten, *Ni-tna-mſing koh, alei ki anna ka ni-maſou-ſou koh*, [kma-hynna] ka tna-mſing-appa-kytta, alei ki anna ka maſouſou-appa-kytta.

2. Cor. 3: 3. Mama ki ni-paka-æmæh-

peɀſoon/ alle ſijne ſonden/ om Chɀiſti wille vergeven zijn.

9. **Maeɀ is dat niet een op-geblaſenthepdt / datmen ſich veɀſekeren dɀf / vande vergevinge ſijneɀ ſonden ?**

Neen't : maeɀ veel meeɀ is het de hooghſte nedɀighepdt / ſich te bupghen ondeɀ Godts Wooɀdt.

10. **Seght my / waeɀom is dit geen opgeblaſenthepdt ?**

Om dat dit veɀtɀouwen niet en is gegɀont op onſe eyghen waeɀdighepdt : maeɀ op de ver-dienſten Jeſu Chɀiſti / die ons upt loutere ghenade weɀden toe-gerekent.

De ſeven-en-dertighſte Vrage.

Wie weɀckt dit geloove in u ?

Antwoordt.

Den Hepligen Geeſt.[a]

Schɀiftuеɀ-plaetſen.

(a) 2. **Coɀ.** 4: 13. **Dewijle wy nu** den ſelven Geeſt des geloofs hebben, **gelijck'eɀ geſchɀeven is** / Ick hebbe gelooft, daerom heb ick geſproken, **ſoo geloo-ven wy oock / daeɀom ſpɀeken wy oork.**

2. **Coɀ.** 3: 3. **Als die openbaeɀ zijt**

æmæh-en-kamou, ka Soulat-ato-kamou ti Christus, ka ni-simimi'-an ki Sihkaquan-ian, ka ni-soulat-en, assi ki vynno, *ki Joep-an-appa ki Alid kamæuagh*, assi tou tpal ka mavahto, tou tpal-appa ki tintin ka mavat.

Eph. 1:19. Ka mamei mang ta keirang-en ka malouaf ki kailhgen tyn', ymyt'-æn *ka tna-msing, tou peiraringei-en ki kail-hgen ki pei-lpougin tyn'.*

Patar ki Tateitalih katta.

1. Moumga kow ki mang ki Joep-an ka d'lligh Matiktik?

Katatouro ki Itoumado-en tou Akoume'-an ki Alid.

2. Kaoumang ka pananang-en ta teni Joep-an?

Alei ka paouquan ta teni ki Rama, ki Alak-appa, tou kidi ki ajoc-joep.

3. Kaoumang ka pananang-en ta teni D'lligh Matiktik?

Alei ka d'lligh matiktik ta teni tyniæn mamado, alei-appa ka Tama-simimia ta teni ymmid ki kad'lligh-an matiktik ka tou pænæh tyni-æn.

4. Si-aurou-en kaua simimia ymyt'-æn ki Joep-an ka d'llig matiktik, ta Tna-msing-an ki Silal'an-appa?

Hahei.

5. Assi

zijt gewozden / dat ghy eenen bzief Chzisti zijt / ende dooz onse dienst berept / die geschzeven is niet met inckt / maez door den Geest des levendigen Godts, niet in steenen tafelen / maez in vleesche tafelen des hezten.

Eph. 1: 19. Ende welcke de uytnemende gzoothept sijnez kzacht zy / aen ons die geloo-ven, nae de wercken der sterckte sijner macht?

Verklaringe.

1. Wat vezstaet gy dooz den H: Geest?

De dezde Pezsoon in 't God-delijcke wesen.

2. Waezom wozdt hy een Geest genaemt?

Om dat hy van den Vadez / ende van den Sone / uyt-gaet / by wijse van blasinge.

3. Waezom wozt hy Heylig genaemt?

Om dat hy Heyligh is in sigh zelven / oock om dat hy den wezckmeestez is van alle heyligheyt buyten sich selven.

4. Wozt dan bysondezlijck dooz den H: Geest / het geloove ende de bekeeringe in ons gewzocht?

Ja het.

5. Bzengt

5. Affi kaua mad-appa ta Alid Rama, ta Alid Alak ki mamang, tou paamt-en ki tna-mſing-an-eta?

Haheira: ka ſimimia-appa ta Rama, ta Alak ki tna-mſing-an tourbo ymyt'-æn: râ ſi-ſâl-en-appa ki Joepan ka d'lligh Matiktik.

Katatouro kytiæn æb ki koyhpa ki Tateitaligh.

Tou kidi ki mang?

Pattæ'i-vli-an.

Tou kidi ki Patta-ſaſou-an ki Sou ki Alid [a], tou paka-ſaoun-nen ki atta paka-tamdugh tou pei-kaquan ki na Tapoujou ka pou-kidi-en [b], ki Pakou-Alilid-in-appa. [c]

Souſou ka tæ'iqua tou Souſat ki Alid.

(a) Rom. 10:17. *Anna-ta makka-qua ki illing-hen ta tna-'mſing-an: râ illing-hen-appa* [*ta makkaqua*] *ki naſou ki Alid.*

1. Cor. 3: 5. 6. Ka timang ta ti Paulus? timang ta ti Apollos? Affi kaua dyk *ſihqua ta neni tou ni-alei' noumi tna-'mſing*, ka k'ma-appa-hynna ki atta mama ki ni-phæn ki Meirang ta mei-bo-a-voäl? *Ni-tmalum ta ti jau, ni-paka-hala ta ti Apollos*, ra ni-patououl ta Alid.

Act. 16:14. Ka ti ano, ka ti Lydia ta nanang tyn', ka Tama-pæi-affa ki Purpur, ka makka-Æuma ki Thyatiren

5. **Brengt dan noch Godt de Vader/noch Godt den Sone niets toe tot bewerckinghe onſes Geloofs?**

Jaſe doch: want de Vader/ende de Sone / wercken oock het geloove in ons: maer door den H. Geeſt.

De acht-en-dertighſte Vrage.

Door wat middelen?

Antwoordt.

Door de Verkondinge [a] des Goddelijcken Woordts / het ſelve noch meer verſterckende door het gebruyck der Sacramenten of Zegel-teeckenen/ [b] ende door 't gebedt. [c]

Schriftuer-plaetſen.

(a) **Rom.** 10:17. Soo is dan het geloove uyt het gehoor: ende het gehoor door het woordt Godts.

1. **Cor.** 3: 5. 6. **Wie is dan Paulus/ende wie is Apollos/ anders dan** dienaers door welcke ghy gelooft hebt, **ende [dat] gelijck de Heere eenen yegelijcken gegheven heeft?** Ick hebbe geplant, Apollos heeft nat gemaeckt: **maer Godt heeft de waſdom gegeven.**

Act. 16: 14. **Ende een ſekere vrouwe / met name Lydia / een purper-verkoopſter / van**

de

ren, ka Tama-Tamud ki Alid, *ni mil-lingigh* [ymiænnæn:] *ka ni-æulb-en ki MEIRANG ta tintin tyn'*, ka ni-poulilith ta teni ki Sou ka ni-pa-ſouſouen ti Paulus.

(*b*) Rom. 4: 11. Ka ni-ara'n tyn' ta *Tæ'i-kalang ki Hy-rytroung-en pahei tou pou-shut-en pou-tapoujou ki katiktik-an ki tna-'mſing-an*, [ka ni-kæuäitting-en tyni-æn] dou aſſi-appa ni-hi-icyp-en.

Act. 8: 36.37.38 Irou ka 'ou-dada-rang-en nein' tou darang, ni-iroua tou ſat ki raloum: ka ni-k'ma ta Ni-Æhæp, Kyt-ei ta raloum: kamang ta mavagh ki æulougei jau-an? Ka ni-k'ma ta ti Philippus, *Heirou tna-'mſing kow tou tintin ka myhtat'mouk, hahei-en ta atta*: Ka ni-mattæ'i-vli ta teni ni-k'ma, Tna-'mſing koh ka ti Jeſus Chriſtus ta Alak ki Alid. Ka ni-pakou-ſou-en tyn' ka patinnaul-ato ta rihkil: *ka dourouha ta neni ni-mou-rarim mou-raloum, ti Philippus lam ki Ni-Æhæp: ka ni-mæuloug ta teni tyni-æn.*

Luc. 11: 13. Heirou ymoumi ka mat'-ë, mavana-kamou pi'æ ki kahariouen ka mariang ki Alalak-oumi, *aſſi kaua pæ'ë-ſaoun-nah ta Rama ka tou tounnoun pi'ë ki Joep-an kad'llig matiktik neini-æn ka tmoumimia tyni-æn?*

Luc. 17: 5. Ka ni-k'ma ki Meirang ta

de ſtadt Thyatiren/ die Godt diende/ hoorde [ons:] welcker herte de Heere heeft geopent, dat ſy acht name op het gene van Paulo geſproken wiert.

(b) Rom. 4: 11. Ende hy heeft het teecken der Beſnydeniſſe ontfangen [tot] eenen zegel der rechtveerdigheydt des geloofs, die [hem] inde Voorhupt [was toe-gerekent.]

Act. 8: 36.37.38. Ende alſoo ſy over wegh reyſden / quamen ſy aen een ſeker water: ende de Kamerlingh ſeyde / Siet daer water: wat verhindert my gedoopt te worden? Ende Philippus ſeyde/ Indien gy van gantſcher herten gelooft, ſoo is 't gheoorloft. Ende hy antwoordende ſeyde/ Ick geloove dat Jeſus Chriſtus de Sone Godts is. Ende hy geboodt den wagen ſtille te houden: ende ſy daelden beyde af in het water, ſoo Philippus als den Kamerling: ende hy doopte hem.

Luc. 11: 13. Indien dan ghy die boos zijt/ weet uwe kinderen goede gaven te geven / hoe veel te meer ſal de hemelſche Vader den H. Geeſt geven den genen die hem bidden?

Luc. 17: 5. Ende de Apoſte-

ta Ni-Padadingi-en, *Pou-dym'-ei-kame ki tna-'mſing-an.*

Marc. 9: 24. Ka madis tmatætæm makoupara ki marigh ta Raram'-an ki Rauei, ni-k'ma, *Tna-'mſing-koh Meirang, ſahkoua jau-an ki kouro-en-au tna-'mſing.*

Eph. 3: 14. 16. 17. Alei ki atta *ka mahtali-koeroug-koh ki touroug-au ki Raram'-an ki Meirang-eta ka ti Jeſus Chriſtus &c. Alei ka pyhg'-ah ta teni ymoumi-æn, ka paka'lihg-eih-kamou tou ahkaqu-an ki vangei ki keirang-en ki kidi tyn'*, tou kailhgen ki Joep-an tyn' tou ka'æuloung ka mararbo: *Alei ka itouqu-ah ta ti Chriſtus tou tintin-oumi ki tna-'mſing-an*, ka pou-patar-eih-kamou, pa-itou-ſamding tou kavæ'æn-gö-an.

Patar ki Tateitalih katta.

1. Pyppynna ki kidi ka ſi-mimia ta Joep-an ka d'lligh Matiktik ki Tna-'mſing-an ymyt'-æn?

Rourouha ki kidi.

2. Kamang ta kidi ka naunamou, ki ſimimi-en ymyt'-æn ta Tna-'mſing-an?

Patta-ſaſou-an ki Sou ki Alid.

3. Pyppynna ki kidi ta Sou katta ki Alid?

Rourouha ki kidi.

4. Pananang-en mama ki mang ta rourouha ki kidi kanna?

Tatouhko, Hagnau-appa ka Mariang.

len ſepden tot den Heere / Vermeerdert ons het geloove.

Marc. 9: 24. **Ende tezſtondt de vadez des kindts roepende met tzaren ſepde** / Ick geloove Heere, komt mijne ongeloovigheyt te hulpe.

Eph. 3: 14. 16. 17. **Om deſe oozſake** buyge ick mijne knyen tot den Vader onſes Heeren Jeſu Chriſti, Op dat hy u geve, na den rijckdom ſijner heerlickheyt, met kracht verſterckt te worden door ſijnen Geeſt **inden inwendigen menſche**: Op dat Chriſtus door het geloove in uwe herten woone, **ende ghy inde liefde gewoztelt / ende gegzondet zijt.**

Verklaringhe.

1. **Dooz hoe veel middelen wezckt den H. Geeſt het geloove in ons?**

Dooz tweedezley middelen.

2. **Welck is het eezſte middel / waez dooz het geloove in ons wozt upt-gewzocht?**

't Gepzedikte Woozt Gods.

3. **Hoe veel deelen heeft dit Woozdt Godts?**

Twee deelen.

4. **Hoe wozden die twee deelen genaemt?**

De Wet / en het Euangeliũ.

5. **Wat**

5. Ou-mha-en-hou ta mang ki Tatouhko?

Pæhtæutæuuhan ki ni-si-kavaghan ki ringei.

6. Oumhga-en-hou ta mang ki Hagnau ka Mariang?

Pæhtæutæuu'han ki ni-sikavag-en ki kanadap-en.

7. Pasi-lala-en-kytta ki mang ki rourouha katta, ki Tatouhko kaua, ki Hagnau kaua ka Mariang?

Pasilala-en-kytta ki rourouha k'anna, râ siourou-appa ki Patta-sasouan ki Hagnau ka Mariang.

8. Tna-'msing-an ti Christus-an, voua ato kaua ta anna ki Sou ka Patta-sasou-en?

Hahei.

9. Irou ni-ad-an hnyn' ta ka'æuloung ki Sou ka Patta-sasousou tou tna-'msing-an ti Christus-an; akoume'-appa kaua ta mamang ka kidi ki rouma tou paka-saounnauh pakatamdugh tyni-æn ta tna-'msing-an katta?

Hahei.

10. Mang ta kidi kanna?

Peikaqu'an ki na Tapoujou ka Poukidi-en, ki Pakou-Alilid-in-appa.

11. Masaoun kaua maligh ki sou ki Alid ta na Tapoujou ka Pou kidien, ka pakasaounnauh ki atta pakatamdugh ymyt'-æn ta patau-'msing-en ki Hagnau ka Mariang?

Ha-

5. Wat verstaet ghy door de Wet?

De leere van het verbondt der wercken.

6. Wat verstaet ghy door het Euangelium?

De leere van het verbondt der genade.

7. Door welcke van dese twee/ door de Wet of door het Euangelium/ worden wy bekeert?

Door beyde/ maer insonderheyt door de predicatie van het Euangelium.

8. Is dan oock het geloove in Christum een vrucht van het gepredickte Woordt?

Ja het.

9. Maer nae dat nu de mensch door 't Woort tot het geloove is over-gebracht/ zijnder niet noch andere middelen/ maer door dit geloove noch meer in hem wordt versterckt?

Ja het.

10. Welcke zijn die middelē?

Het gebruyck der * Zegel-teeckenen/ ende het Gebedt. * Of Sacramenten.

11. Hebben dan de Zegel-teeckenē noch eē bysondere kracht boven het Woordt alleen/ om de belofte des Euangeliums noch meer in ons te verstercke?

Hahei.

12. Mama ki mang ta atta?

Alei ka poudoumma-en-kytta ki anna ta kanadap-en ki Alid, mama rou ka k'yttan rou pei-kaqu-an nappa ta anna.

13. Akou-ligh kaua ki mamang ki lih ta Pako-Alilid-in tou paka tamd'hg-en ki tna-'mſing-an-neta?

Hahei.

14. Maki-valei toumang ki 'ligh k'atta ta Pakou-Alilid-en-neta?

Tou ni-patau-mſing-en ki Alid.

15. Kamang ta ni-patau-'mſing-en k'atta ki Alid?

Atta; ka ſiourou kamoëiin ki Alid hmariou ki Tama-tna-'mſing ymmid ki pæp-æp-ë ki Joep-an, rou t'oumi-en nein' ki anna tyni-æn.

Katatouro kyttiæn 'æb ki matouda ki Tateitaligh.

Kamang ta Na Tapoujou ka Poukidi-en?

Pattæ'i-vli-an.

Tæi-kalang [a] ka mæmæh k'yt-an ki na tapoujou-appa, [b] ka ni-ſikidi-en ti-Chriſtus, [c] alei ka pakaſaoun-eih ki atta pakavana ka poutapoujou poushut ymmid neini-æn ka Tama-tna-'mſing ta patau-'mſing-ei ki Hagnau ka Mariang.

Sou-

Jaſe.

12. Hoe ſoo dat?

Naedienſe ons de genade Godts ghelijck als ſienlijck ende taſtelijck voor-ſtellen.

13. Heeft oock het Gebedt eenige kracht tot verſterckinge onſes geloofs?

Ja het grootelijcks.

14. Van waer hebben onſe gebeden deſe kracht?

Van de belofteniſſe Godts.

15. Welcke is deſe beloftenisſe Godts?

Deſe; dat Godt den geloovigen / inſonderheyt alle geeſtelijcke gaven ſchencken wil / wanneer ſy hem daerom bidden.

De negen-en-dertighſte Vrage.

Wat zijn Sacramenten of Zegel-teekenen?

Antwoordt.

Sichtbare teeckenen [a] ende zegelen / [b] die Chriſtus heeft in-geſtelt / om allen den geloovigen de belofte des Euangeliums noch beter te doen verſtaen / ende te verzegelen.

Schrif-

Souſou ka tæi-qua tou Soulat ki Alid.

(a) Gen. 17: 11. Ka hmi-ryttoungah-kamou pahei ta vât ki icyp-oumi: *ka anna-al-ato ta Tæikalang* ki niſikavaghan toutoukad jauan, toutoukad-appa ymoumi-æn.

(b) Rom. 4: 11. Kmytta ki Tatæitaligh 38. (b)

(c) Exod. 12: 13. Ka'æmagh kanna *anna-al-ato ymoumi-æn ki Tæi-kidi* tou Tallagh ka itouquei-moumi: Irou ka k'yta-ei-mau ta æmagh k'anna, marivat-ah-koh ymoumi-æn.

Act. 8: 36. Kmytta tou Tatæitaligh. 38. (b)

(d) Matth. 28: 18. 19. Irou ka mouqua ta ti Jeſus ni-maſouſou neini-æn kma, Ni-pæ'æ-ymd-en ta kailhgen jau-an tou Tounnoun tou Næi. Alei ki atta *'ou-qu-au, pahkouvæiæ'i mahtæutæuuh ta taou, 'u-louh-ei neiniæn tou Nanang ki Rama, ki Alak, ki Joep-anappa ka-D'lligh Matiktik:* pa-imd-au pa'ylligh neini-æn ki atta ki na pæhtatæutæuugh-au ymoumi-æn.

1. Cor. 11: 24. 25. Ka dou ni-makou-vli-ato makou-Alilid, ni-pihpi tyn', ka ni-k'ma, Arauto, Kmanna: atta ta vouel-au, ka paoubla'-n alei ymoumi-æn: *mei-amt-a ki atta tou hibalei-en jauan.* K'ma-appa hynna ta hæuuh ki 'æyht-en ſiæuh ki Hiaddou-

Schriftuer-plaetſen.

(a) **Gen.** 17: 11. **Ende ghy ſult het vleeſch uwer voorhupt beſnijden: ende** [dat] ſal tot een teken zijn **des verbonts tuſſchen my ende tuſſchen u.**

(b) **Rom.** 4: 11. **Beſiet hier voor Vrage** 38. (b)

(c) **Exod.** 12: 13. **Ende dat bloedt ſal u lieden** tot een teecken **zijn aen de huyſen daer ghy inne zijt: wanneer ick het bloedt ſie / ſal ick u lieden voor-by gaen.**

Act. 8: 36. **Beſiet hier voor Vrage** 38. (b)

(d) **Matth.** 28: 18. 19. **Ende Jeſus by haer komende ſprak tot haer / ſeggende / My is gegheven alle macht in Hemel ende op Aerden.** Gaet dan henen, onderwijſt alle de volckeren, deſelve doopende inden Name des Vaders, ende des Soons, ende des Heyligen Geeſts: **leerende haer onderhouden alles wat ick u geboden hebbe.**

1. **Cor.** 11: 24. 25. **Ende als hy gedanckt hadde / brack hy het / ende ſeyde / Nemet / Eet: dat is mijn lichaem / dat voor u gebroken wordt:** doet dat tot mijner gedachteniſſe. **Deſgelijcx** [nam] **hy ock den**

doudoug-in mavok, ka ni-k'ma, Hæuuh ki ayhtten katta Sika-vaghann-ato ka væ'æu tou æmagh-au: *mei-amt-a ki atta dou hmoulala-ahkamou ki anna myttou hibalei-en jau-an.*

Patar ki Tatæitalih k'atta.

1. Pyppynna ta maanni ka pæhtæutæuu'hen-kytta hia ki na Tapoujou ka Poukidi-en?
Dourouha.
2. Kamang ta naunamou?
Tæikalang.
3. Kamang ta kararouha?
Na Tapoujou.
4. Poutatæi kidi Poutapoujou-appa pæu-shut ymyt-æn ki mang ta na Tapoujou ka Pou-kidi-en?
Patau-mſing-en ki Hagnau ka Mariang.
5. Kamang ta patau-mſing-an kaanna?
Atta: ka na pæ'ä-nanadap ymyt-æn ta 'atta-hauma-an ki varau, ta kæu'agh-an-appa ka myhkaqua myddarynnouh, dyk alei ki pchik-an ka ſaſat ka ni-pchik-en ti Chriſtus tou navæværæh.
6. Padouk-en-kytta kaua ſaou-ſâl ki Hagnau ka Mariang ki na Tapoujou-appa ka Poukidi-en paou-qua ti Chriſtus-an kanna ka ni-pounavæværæh-in-ato, mama tou Patar ka

dzinck-bekez na het eten des Avontmaels/ende ſeyde/ Deſe Dzinck-bekez is het Nieuwe Teſtament in mijnen bloede. Doet dat, ſoo dickwils als ghy [dien] ſult drincken, tot mijner gedachteniſſe.

Verklaringhe.

1. Hoe veel dingen wozden ons hiez geleezt vande Zegelteeckenen?
Twee dingen.
2. Welck is het eezſte?
Het Teecken.
3. Welck is het tweede?
Het Zegel.
4. Wat wozdt ons dooz de Zeghel-teeckenen beteeckent ende vezzegelt?
De belofte des Euangeliums.
5. Wat is eygentlijck die belofte?
Deſe: dat ons van wegen des eenigē ſlacht-offezs Chzi-ſti / aen 't Czuyce volbzacht / vezgevinghe dez ſonden / ende het eeuwige leven / upt genaden geſchoncken is.
6. Wozden wy dan veyde dooz het Euangelium / ende dooz de Zegel-teeckenen gheweſen op den ſelve Chzyſtum / gekzuyſt / als op den eenigen

gzondt

ka safat ki kariang-ei-mytta ?

H'ahei.

7. Timang ta ni-fikidi ki na Tapoujou ka Poukidi-en ?

Ti Christus, ka Meisafou ka fibavau ki Pakouisâl-an tyn'.

8. Ni-fikidi ki atta ka mannou ta teni ?

Tou wæ'i ki vât tyn'.

9. Ni-fikidi-en ta atta alei timang-an?

Dyk alei neini-æn ka d'lligh Tama-tna-'mfing.

10. Affi kaua poutapoujou pæushut ki mamang ta na Tapoujou ka Poukidi-en neini-æn k'affi tna-'mfing, moukouna rou peiqu-an nein' ta anna ?

Affi poutapoujou pæushut ki pani, dyk ki pahavoung-an tou kalæuæu-en.

11. Pyppynna ta kidi ka t'oumimiæn tou na Tapoujou ka Poukidi-en ?

Dourouha.

12. Mang ta dourouha k'anna ?

Ta Tæikalang, mamang-appa ka poutatæikidi-en.

13. Mama-ah ki mang ta Tæikalang?

Makka Næi, atou voual, mamæh-ah kyt-an.

14. Mama-ah ki mang ta poutatæ'ikidi-en kanna ?

Tou kidi ka makka-tounnoun, tou kidi ka makka Joep-an, tou kidi ka affi mæmæh kyttan.

gzondt onsez salighevt ?

Ja hy.

7. Wie heeft de Zegel-teeckenen in-gestelt ?

Chzistus / de Koninck sijnez Gemeente.

8. Wanneez heeft hy deselve in-gestelt ?

Inde dagen sijns vleeschs.

9. Vooz wien zijnse in-gestelt ?

Alleen vooz de ware geloovigen.

10. En bezzegelen dan de Zegel-teeckenen niet aen de ongeloovigen / alsse die ghebzuycken ?

Niet andezs als de straffe dez Hellen.

11. Hoe veel dingen behooren tot een Zegel-teecken ?

Twee dingen.

12. Welcke zijn dese twee dingen ?

Het teecken / ende de beteeckende saecke.

13. Hoedanigh moet het teecken zijn ?

Aerts / lichamelijck / ende sichtbaez.

14. Hoedanigh moet de beteeckende saecke zijn ?

Hemelsch / geestelijck / ende onsichtbaez.

15. Wie

15. Timang ta pi-'æ ki Tæikalang, tou peikaquan ki na Tapoujou ka Poukidi-en?

Ta Sihqua mattaſaſou ki Sou ki Alid.

16. Timang ta pi-'æ ki na poutatæi-kidi-en, tou peikaquan ki na Tapoujou-ka Poukidi-en?

Ti Jeſus Chriſtus.

17. Mara-ah-kytta mama ki mang ki Tæikalang kanna ka tou pænæh, ka poudillihgeil-ato ki anna poutapoujou ta kariangei-myttà?

Tou tna-'mſing-an ti Chriſtus-an.

18. Heirou mara ta timamang ka aſſi tna-mſing ki Tæikalang kanna, ahpara kaua ta teni ki mamang kanna ka poutatæi-kidi-en ki anna?

Aſſi.

Ka ahpat kyttiæn ki Tateitaligh.

Pyppynna ta na Tapoujou ka Poukidi-en?

Pattæ'i-vli-an.

Dourouha: Ta'Ulouhan [a], ta Hiaddoung-an ka ni-pa-ſa-'nni tou Tatamd-en ki Alid [b]

Souſou ka tæi-qua tou Soulat ki Alid.

(*a*) Matth. 28: 19. Kmytta ki Tatæitaligh. 39. (*d*).

Patar

15. Wie geeft in 't gebruyck der Zegel-teeckenen het teecken?

De Dienaers des Goddelijcken Woordts.

16. Wie geeft in 't gebruyck der Zegel-teeckenen de beteeckende ſaecke?

Jeſus Chriſtus.

17. Hoe moeten wy d'uytterlijcke teeckenen ontfangen/op datſe ons waerlijck moghen zijn tot zegelen onſer ſalighheyt?

Door 't geloove in Jeſum Chriſtum.

18. Wanneer dan pemandt niet geloovende / het teecken ontfangt / ontfangt die oock niet de beteeckende ſaecke?

Neen hy.

De veertighſte Vrage.

Hoe veel Sacramenten of Zeghel-teeckenen zijnder?

Antwoordt.

Twee: namentlijck den Doop / [a] ende het H: Avondtmael. [b]

Schriftuer-plaetſe.

(a) Matth. 28: 19. Siet hier voor Vrage 39. (d).

Ver-

Patar ki Tatæitaligh katta.

1. Aoussi kaua ki na Tapoejou ka Poukidi-en ka rouma ka ni-sikidi-en tou Sikavaghan ka væ'æu, dyk ki dourouha?

Aoussi ki rouma.

2. Kaoumang ka ni-sikidi ta ti Christus, dyk ki dourouha ki na Tapoujou ka Pou-kidi-en?

Alei ka ymmid ki silalaan-eta pæpæhkaulaula-an ki kæuaghan ka væ'æu: ka tou kæuaghan kanna ka væ'æu t'oumimiæn dyk dourouha ki maanni, ka pouriang-en-kytta poupænæh ki rourouha katta ki na Tapoujou ka Poukidi-en.

3. Mang ta rourouha ki maanni kanna, ka toumimi-en tou kæuaghan k'atta ka væ'æu?

Tou ouro, ka addin-kytta tou kæuaghan katta; tou æuh, ka illighin-kytta tou kæuaghan katta.

4. Mama ki mang ka hauat-en ta rourouha katta tou na Tapoejou ka Poukidi-en?

Kma-hynna: 'Uloughan ta na Tapoujou ka Pou-kidi-en ki paoukoun ymyt'æn tou Pakouisal-an ti Christus, attato tou kæuaghan k'anna ka tou kidi ka makka-joep-an; Irou ta Hiaddoudoung-en, ni-sikidi-en ka paka-saoun-eih-kytta ki anna pakatamdugh tou kæuaghan kanna.

5. Na-

Verklaringhe.

1. Zijndez niet meez als twee Zegel-teeckenen (of Sacramenten) in het Nieuwe Testament in-gestelt?

Neen het.

2. Waezom en heeft Chzistus niet meez als twee Zegel-teeckenen in-gestelt?

Om dat onse ganschе bekeeringe wozt vezgeleecken by een nieuw leven / tot welck leven maez twee dingen wozden vezepscht die dooz dese twee Zegel-teekenen bequamelijck wozden upt-gedzuckt.

3. Welcke zijn die twee dingen / die tot dit nieuw leven behooren?

Eezst / datwe in dit leven wozden in-gebzacht: daez nae / datwe in dit selve leven wozden onderhouden.

4. Hoe wozt nu op dese twee dingen gesien inde Zegel-teeckenen?

Op dese wijse: den Doop is een Zegel-teecken onsez inlatinge inde Kezcke Chzisti / of in't geestelijcke leven: ende het Zegel-teecken des Avondtmaels is geozdineezt om ons noch meez te vezsterecken in dat selve leven.

5. Na mamang ta Sihqua tou pæ-æqu'an ki na Tapoejou ka Pou-kidi-en?

Dyk neni ka Sihqua Mattaſaſou ki Hagnau ka d lligh Matiktik.

6. Na mang ta neni kanna, ka mouqua-ah tou peikaquan ki na Tapoujou ka Poukidi-en?

Ymmid ka dyk appa ta neni ka tna-'mſing ti Chriſtus-an.

7. Aſſi-kytta kaua mæ'iqu-âl-ato ymyt'æn tou peikaquan, tou aſſi-lava pæikaquan ki anna, ki kamoei-'neta?

Aſſi.

8. Heirou akoumea lava ta timamang, ka 'mmado mavagh tyniæn paouqua tou peikaquan ki na Tapoujou ka Poukakidi-en, alei ka mouroung ta teni ki anna, makivalei-ah kaua ta teni k'anna ki kanadap-en ki kæuaghan-appa ka poutatæi-kidi-en ki na Tapoujou ka Poukidi-en?

Aſſi: râ padarang-auh ti Chriſtus ta teni, mama ki Tama-ouroung ki ni-ſikidi-en tyn'.

9. Mang ta rourouha ki na Tapoujou ka Pou-kidi-en, ka paſouſou-'nnytta hnyn'?

Ta Uloughan, ta Hiaddoudougan ka ni-paſa'nni tou Tatamd-en ki Alid.

5. Tot wien behoort het / Zegel-teeckenen te bedienen?

Alleen tot de Bedienaers des H. Euangeliums.

6. Wie zijn die gene / die haer tot het gebruyck der Zegel-teeckenen mogen begeven?

Alle ende alleen die in Chriſtum gelooven.

7. Blijft 'et niet in onſe byzyhepdt die te gebruycken / of niet / na dat wy willen?

Neen / gantſchelijck niet.

8. Indien dan yemant uyt verachtinge der Zegel-teeckenen ſich daer van af hout / ſal die der genaden en leven / door de Zegel-tekenen beteeckent / wel deelachtigh worden?

Neen hy: maer als een verachter der inſettinghe Chriſti / ſal hy ock van Chriſto afgewelen worden.

9. Welcke zijn de twee Zegel-teeckenen / daer van geſproocken is?

Den H. Doop / en het H. Avondtmael.

Ka ahpat kytiæn'æb ki sât ki Tatæitaligh.

Kamang ta Tæi-kalang tou Uloughan?

Pattæ'i-vli-an.

Raloum, [a] Tæhtannin-appa tmamud ka poudymman hynna, attato ta 'Iæughan.

Sousou ka tæ'iqua tou Soulat ki Alid.

(*a*) Matth. 3: 11. *Ti jau ta mæulough ymoumi-æn ki raloum* tou Silalaan: ra teni ka Siæuh jauan mouqua ta mararygh maligh jauan, ka assi-koh tou kæirangan meiqua ki tatapil tyn': teni ta mæuloug-ah ymoumi-æn ki Joepan ka dilligh Matiktik ki apoeiappa.

Act. 8: 36. Kmytta ki Tatæitaligh ka 39.(*a*).

Act. 10: 47. *Hmahei kaua mavag ti timamang ki raloum, ka assi æuloug-eih ta neni katta*, ka ni-makivalei ki Joep-an ka dilligh matiktik, mam'appa ymyt-æn?

(*b*) Rom. 6: 3. 4. K'assi kamou kaua mavana ka timamang-kytta *ka ni-æuloughan ti Jesus Christus-an, ka ni-æuloughan-kytta tou ni-kapateian tyn'?* Annata ni-ravak-an-kytta ki 'uloughan toulam tyniæn tou ni-kapateien, alei ka mama ka ni-pæ'æhpitten ta ti Christus ki ni-ka-patei-en tou kei-

De een-en-veertighste Vrage.

Wat is het teecken in den Doop?

Antwoordt.

Het Water / ende de Ceremonie die daer nevens wordt gebruyckt / dat is / de af-waschinge.

Schriftuer-plaetsen.

(a) **Matth.** 3: 11. Ick doope u wel met water **tot bekeeringe: maer die na my komt is stercker dan ick / wiens schoenen ick niet weerdigh en ben [hem na] te dragen: die sal u met den Heyligen Geest ende met vyer doopen.**

Act. 8: 36. **Besiet op de 39. Vrage.** (a)

Act. 10: 47. Kan oock yemant het water weeren, dat dese niet ghedoopt en souden worden, **welcke den Heyligen Geest ontfangen hebben / gelijck als oock wy?**

(b) **Rom.** 6: 3. 4. **Ofte en weet ghy niet dat** soo vele als wy in Christum Jesum gedoopt zijn, wy in sijnen doodt gedoopt zijn? **Wy zijn dan met hem begraven door den doop in den doodt / op dat gelijckerwijs Christus uyt den dooden op-**

keirangen ki kidi ki Rama, ka mounounang-al-appa-kytta kma-hynna tou kæuaghan ka væ'æu.

Eph. 5: 26. Alei ka pakatiktik-ah ta teni tyniæn, *dou ni-pakoupti'-en ki ïæughan ki raloum tou Sou ra.*

Ka ahpat kyttiæn 'æb ki rouha ki Tatæitaligh.

Poutatæikidi-en ta mang ki raloum tou Uloug-han?

Pattæ'i-vli-an.

Joep-an [a], æmagh-appa ti Jeſus Chriſtus. [b]

Souſou ka tæ'iqua tou Soulat ki Alid.

(*a*) 1. Pet. 1: 2. Næiniæn ka nipiri tou ahkaquan ki ni-'ktanang kmalang ki Alid Dama, *tou pakatiktik-an ki Joep-an, tou 'illighan ki laptyk-an-appa ki æmagh ti Jeſus Chriſtus.*

1. Joh. 1: 7. *Æmagh ti Jeſus Chriſtus ka Alak ki Alid ta pakakouptigh ymyttæn ymmid ki varau.*

Joan. 1: 33. Ka aſſi-koh ni-kmalang tyniæn, râ teni ka ni-madingi jauan pa-æulough ki raloum, teni ta ni-mattæ'i kma-hynna jauan, teni kanna ka kytei'mouhou ki tquaei ki Joep-an mourarim itouhalap itouqua tyniæn, teni ta ti anna *ka mæulough ki Joep-an ka dilligh matiktik.*

1. Cor.

gewreckt is tot de heyligkheyt des Vaders / alſoo oock wy in nieuwigheyt des levens wandelen ſouden.

Epheſ. 5: 26. Op dat hy'se heyligen ſoude / [haer] gereynicht hebbende met het badt des waters door het woordt.

De twee-en-veertighſte Vrage.

Wat woordt beteeckent dooz 't watez in den Doop?

Antwoordt.

Den Geeſt [a] / en het bloedt Jeſu Chzisti. [b]

Schzifture-plaetſen.

(a) 1. **Pet. 1: 2. Den uptverkorenen nae de voorkenniſſe Godts des Vaders** / in de heylighmakinge des Geeſts, tot gehoorſaemheyt ende beſprenginge des bloedts Jeſu Chriſti.

1. **Joh. 1: 7.** Het bloedt Jeſu Chriſti ſijns Soons reynight ons van alle ſonde.

Joh. 1: 33. Ende ick en kende hem niet / maer die my geſonden heeft om te doopen met water / die hadde my geſeght / op welcken ghy ſult den Geeſt ſien nederdalen / ende op hem blijven / deſe is 't die met den Heyligen Geeſt doopt.

1. Cor.

1. Cor. 6: 11. Kmytta ki Tatæitaligh ka 31. patagh (b)

Ka ahpat kytiæn'æb ki touro ki Tatæitaligh.

Pou-tatæi kidi-en ta mang ki Tahtannun kanna tmamud ka poudymman hynna, attato ta iæughan tou Uloughan?

Pattæ'i-vli-an.

Ta i'æughan ki varau-eta.

Sousou ka tæ'i-qua tou Soulat ki Alid.

(*a*) 1. Cor. 6: 11. Kmytta ki Tatæitaligh ka 42. (*a*).

Apoc. 1: 5. Na ti Jesus Christus-appa, ka teni ta Gmail ka Mashut, ta singada ki ni-pei-rauei-en na neiniæn ki ni-mapatei, ta siouro-appa ki meisasou ka Sibavau tou næi. Na tyniæn ka ni-mavæ'ængo ymyt'-æn, *ka ni-miæugh ymyt-æn ki varau-eta tou æmagh tyn'.*

Ka ahpat kyttiæn'æb ki pat ki Tatæitaligh.

Poutatæ'i-kidi-en poutapou-en-appa pou-shut ta mang ki Uloughan?

Pattæ'i-vli-an.

Ta 'i-æughan ki varau-eta [a], ki 'æmagh [b], ki Joep-an-appa [c] ti Jesus Christus.

Sou-

1. Coz. 6: 11. **Siet Vzage 31. aen de lettez** (b).

De drie-en-veertighste Vrage.

Wat beteeckent die by-gevoeghde Ceremonie / namelijck / de af-wasschinge in den Doop?

Antwoordt.

De af-wasschinghe onsez sonden.

Schriftuez-plaetsen.

(a) 1. Coz. 6: 11. **Beliet hiez vooz Vzage** 42. (a).

Apoc. 1: 5. Ende van Jesu Chzisto / die de getzouwe getuyge is / de eezst-geboren uyt den dooden / ende de Ovezste dez Koningen dez aezde. Hem die ons heeft lief gehadt / ende ons van onse sonden gewasschen heeft in sijnen bloede.

De vier-en-veertighste Vrage.

Wat beteeckent en vezzegelt dan nu den Doop?

Antwoordt.

De af-wasschinge onsez sonden [a] / dooz het bloedt [b] / ende dooz den Geest [c] Jesu Chzisti.

Souſou ka tæiqua tou Soulat ki Alid.

(*a*) 1.Cor.6:11. Kmytta ki Tatæitalig ka 31. (*b*)

(*b*) Act.22:16. Ka hnyn', kamang ta pæ'iämilamila-en-hou mamat? Æhpytta, *pa-'æuloug-â*, *pa-ï'-æugh ki varau-ohou*, tou tatamd-en ki Nanang ki Meirang.

(*c*) Tit. 3: 5. Ni-pakariang ta teni ymyt-æn, aſſi ki na ringei ki katiktik-an ka ni-peiringei-neta, râ tou ahqu-an-appa ki kaharum-man tyn', *ki'i-æug-han ki pei-likoug-han*, *ki peiva'æu-in-nappa ki Joep-an ka dilligh matiktik.*

Patar ki Tateitalih katta.

1. Kamang ta 'uloug-han?

Tahtannin tmamud ta 'Uloughan ka ni-ſikidi-en ti Chriſtus, ka alei en mæulough ki Raloum ta Tama-tnamſing, tou Nanang ki Rama, ki Alak, ki Joep-an ka dilligh Matiktik, tou poutatæ'i-kidi-en tou poutatapoujou-en appa, ka alei-en ki æmagh ti Jeſus Chriſtus a nadappenkytta 'mmara ki Alid, ka peilikoughan-appa-kytta ki Joep-an ka d'lligh matiktik.

2. Na mamamang ta neni kanna ka ulough-eih?

Ymmid ta neni ka mattæ'i-ſal mattæ'i-pænæh ki pahtæutæu'han ki Tna-'mſing-an ka dilligh.

3. Mat-

Schriftuer-plaetſen.

(a) 1. Cor. 6: 11. Beliet Vrage 31. (b).

(b) Act. 22: 16. Ende nu/wat vertoeft ghy? Staet op/ ende laet u doopen, ende uwe ſonden af-waſſchen, aenroepende den Name des Heeren.

(c) Tit. 3: 5. Heeft hy ons ſaligh gemaeckt / niet uyt de werncken der rechtveerdigheyt die wy gedaen hadden / maer na ſijne barmhertigheyt/ door het badt der wedergeboorte, ende vernieuwinge des H. Geeſts.

Verklaringe.

1. Wat is den Doop?

Den Doop is een Ceremonie van Chriſto in-geſtelt / waer door de geloovige met water beſprengt worden / in den name des Vaders / ende des Soons / ende des Heyligen Geeſts/om te betecken en te verzegelen / dat wy om des bloets Chriſti wille / van Godt in genade aengenomen/ ende door den H: Geeſt wedergeboren worden.

2. Wie zijn die gene / die gedoopt moeten worden?

Alle die belijdeniſſe doen des waren geloofs.

3. Seght

3. Mattæ'i saoun-appa mattæ'i-'msing, na mamang ta æulough-eih?

Ymmud ta neni ka æiaqua tou Si-kavaghan ki Alid.

4. Kidi-ato kaua ka æulough-eih ta rarawei ka alalak ki Christang?

H'ahei: mam'-appa neini-æn ka kæuh-kaha-tououl.

5. Ka kaumang?

Alei ka atou rarauei ki Christang ta ni-Sikavaghan ki Alid, mama â-neni ka kæuh-kaha-ato tououl.

6. Pattæ'i-limoulimou-en-hou ta mattæ'i pouk mang ki atta?

Atta: Heirou a tou rarauei ki Chri-stan ta ni-Sikavaghan ki Alid, affi pa-itou-pænæh-eih ta neni ki Tæika-lang ki ni-Sikavaghan k'anna.

7. Mæmæh toumang ta atta, ka a tou rarauei-appa ta ni-Sikavaghan ki Alid?

Ni-pæhtæutæuughen-kytta ti Christus ta atta, rou kouma, *Sou-roung-an-ei ta rarawei, ynna mavagh neini-æn mouqua jau-an, alei ka a neni ta Peisasouan ki tounnoun ki Vullu vul-lum.* Matth. 19: 14.

8. 'Uloughan-kytta tou Nanang timang?

Tou Nanang ki Alid, Rama, A-lak, Joep-an ka d'lligh matiktik.

9. Ta-

3. Seght noch dupdelijcker/ wieder al moet gedoopt wor-den?

Alle die behooren tot het verbondt Godts.

4. Maer moeten oock de jon-ge kinderen der Christenen worden gedoopt?

Jaese: soo wel als de vol-wassene.

5. Waerom?

Om dat de kinderen der Christenen alsoo wel behoo-ren tot het verbont Godts als de volwassene.

6. Wat volcht daer uyt?

Dat: indien sy behooren tot het verbondt Godts / datmen haer dan oock de teeckenen des verbondts niet onthouden en moet.

7. Waer uyt blijckt dat/ dat oock de kinderen behooren tot het verbondt Godts?

Christus heeftet ons geleert/ seggende / Laet af van de kin-derkens, ende en verhindert haer niet tot my te komen: want der sulcker is het Koninckrijck der Hemelen. Matth. 19: 14.

8. In wiens name worden wy gedoopt?

In den name Godes / des Vaders/ des Soons/ ende des Heyligen Geests.

9. Hoe

9. Taæupynna-'n-eih-kytta mæułough?

Tæu-ſâl-eih-kytta.

10. Kaoumang ka tæu-ſal-eih-kytta mæulough?

Alei ka Ulloughan ta na Tapoujou ka Pou-kidi-en ki pei-likoug-han ymyttan, ka paſâl-in pamut ymyttæn.

11. Ulough-eih-kytta ki na mang?

Tou pænæh, ki na raloum.

12. Tou kidi ki mang?

Tou 'i-'æughan ki Vouel-eta.

13. 'Ulough-eih kytta timang?

Dyk neni ka Sih-qua matta-ſaſou ki Hagnau ka d'lligh matiktik.

Na Tæikalang, ki mamang appa ka pouta-tæ'i-kidi-en.

1. Kidi-ato kaua ka akoume-'ah tou na Tapoujou ka Poukidi-en ta pææ-myhkakaula ki Tæikalang ki Poutatæ'i-kidi-en-appa?

Hahei kidi-ato.

2. Pæ'æ myhkakaulaula ki mang ki raloum, ki Joep-an ki æmagh-appa ti Jeſus Chriſtus?

Atta: mama ka mamſing pakakouptigh ta raloum tou kidi tyn' ki kavouſſouk-an ki Voual, kma-hynna mamſing pakakouptigh ta Joep-an ka

9. Hoe dickwils moeten wy gedoopt worden?

Niet meer als eens.

10. Waerom maer eens?

Om dat den Doop is een Zegel-teecken onſer weder-geboorte / die niet meer als eens in ons en werdt te wege gebracht.

11. Waer mede worden wy gedoopt?

Uytwendigh met water.

12. Op wat wijſe?

Door afwaſſchinghe onſer lichamen.

13. Door wie?

Alleen door de Bedienaers des H: Euangeliums.

Van het Teecken ende de beteeckende ſaecke.

1. Moet'er inde Zegel-teeckenen niet een over-een-kominge zijn / tuſſchen het teecken ende de beteeckende ſaecke?

Ja het.

2. Wat over-een-kominghe iſſer tuſſchen water / ende den Geeſt ende het bloet Jeſu Chriſti?

Deſe: gelijck het water de onſuyverheyt des lichaems van naturen bequaem is wech te nemen / alſoo is ock den H: Geeſt

ka d'lligh matiktik ki æmagh appa ti Christus tou kidi tyn' ki kavouſſouk-an ki vatti-eta, ka varau ta anna.

3. Pæ'æ myhkakaula ki mang ki tahtannen tmamud, atta ta i'æughan tou Uloughan, ki i'æughan-appa ki æmagh ki Joep-an ti Jeſus Chriſtus?

Atta; mama ka miſſing hmamia ta iæughan ki raloum ki kavouſſouk-an ki voël; k'ma-hynna miſſing hmamia ta 'æmagh ki Joep-an-appa ti Chriſtus ki kavouſſouk-an ki Vatti-eta, rou addan ta anna tou tintineta.

4. I'oughan kanna ki raloum ka tou halap, 'iæughan kaua ki anna ta varau mamado?

Aſſi.

5. Kaoumang ka aſſi.

Alei ka dyk ki æmagh ti Jeſus Chriſtus ki Joep-an-appa ka dilligh matiktik, ta pakakouptigh ymyt-æn ymmid ki varau-eta.

6. Silala-an kaua ta raloum tou 'Ulough-an ka pahæ'æmæghin ta atta ti Jeſus Chriſtus?

Aſſi: ka myhkaqua raloum ta anna; nda raloum appa ka ni-ſikidi-en tou pæikaquan ka pæ-ſa-'nni tou ta-t'amd-en ki Alid.

7. Kamang k'anna, ka 'iæug-en-kytta æmagh ki Joep-an-appa ti Chriſtus?

Pou-

Geeſt ende het bloedt Chriſti bequaem om de onreynigheyt onſer zielen / dat is de ſonden / upt te ſuyveren.

3. Wat over-een-kominge iſſer tuſſchen de Ceremonie / dat is / d'af-waſſchinge in den Doop / ende d'af-waſſchinge door het bloet / eñ dē Geeſt Jeſu Chriſti?

Deſe; gelijk de af-waſſchinge met water d'onſuyverheyt des lichaems in ware daet wegh neemt; alſoo oock het bloedt ende den geeſt Jeſu Chriſti nemen wegh d'onreynigheydt onſer zielen / alſſe op onſe herten werden gebracht.

4. Is oock het uptterlijcke waterbadt / de af-waſſchinge der ſonden ſelfs?

Neen het.

5. Hoe ſoo niet?

Om dat alleen het bloedt Jeſu Chriſti / ende den Heyligen Geeſt / ons reynicht van alle onſe ſonden.

6. Wort dan oock het water in den Doop verandert in het bloedt Jeſu Chriſti?

Neen 't: het blijft altijt water; maer water verordineert tot een heyligh gebruyck.

7. Wat is 't dan / met den bloede eñ met den Geeſt Jeſu Chriſti afgewaſſchen te zijn?

Poutatæ'i kalang-en ki anna ta rourouha ki maanni.

8. Kamang ta naunamou?

Poutæi-kidi-en ki anna, ka pakivalei-in ta atta-haumaan ki varau, tou kanadap-en, alei ki 'æmagh ti Chriſtus.

9. Kamang ta kararouha ka poutatæikidi-en ki anna?

Pei-va'hæu-in ki Joep-an ka d'lligh matiktik pakatiktik-en-appa mama ki Pouk ti Chriſtus, alei ka aſſi-kytta hmi-lala-ah mæuagh ki varau, ra dyk ki Alid.

10. Poutatæikalang-en hnyn' mama ki mang ki 'Uloughan ta 'iougan ki varau-eta ki æmagh, ki Joepan-appa ti Jeſus Chriſtus?

Tou pa'æuaklakla-an kanna ki pæëmyhkakaula ki Tæikalang ki Poutatæikidi-en-appa, tou 'Uloughan.

11. Pou-shut hnyn' pou-tapoejou mama ki mang ta Uloughan, ki iæughan ki varau-eta ki æmagh ki Joepan-appa ti Chriſtus?

Tou ligh ki ni-ſikidi-en ta 'Uloughan, ka paæu-shut-en hynna tou Uloughan ka dligh ta patau-mſing-en ki kanadap-an.

12. Tæuug-hau ta Sou ki na ſikakidi katta?

'Ou-qü'-au (ni-kouma ta ti Chriſtus

Het beteeckent twee dingen.

8. Welcke is het eerſte?

Het beteeckent/ vergevinge der ſonden ontfangen/uyt genaden / om des bloets Chriſti wille.

9. Welcke is het tweede/dat daer door beteeckent wordt?

Door den Heyligen Geeſt vernieuwt / ende tot een lidtmaet Jeſu Chriſti geheylight te worden / ten eynde wy niet meer de ſonde / maer alleen Gode leven mochten.

10. Hoe beteeckent dan nu den Doop de af-waſſchinghe onſer ſonden door het bloedt / ende den Geeſt Jeſu Chriſti?

Door de gelijckeniſſe / ende over-een-kominghe tuſſchen het teecken ende de beteeckende ſaecke/ in den Doop.

11. Maer hoe vergegelt nu oock den Doop / de af-waſſchinge onſer ſonden/ door het bloet ende den Geeſt Chriſti?

Uyt kracht van de inſettinge des Doops / alwaer de belofte der ghenade uytdruckelijck / aen den wettelijcken Doop wort vaſt gemaeckt.

12. Verhaelt de woorden der inſettinge?

Gaet henen (ſeyde Chriſtus tot

ſtus ki Padadingi-en tyn) *mahkou'-væiæ mahtæutæuugh ki Ta'u, æulougei neiniæn tou Nanang ki Rama, ki Alak, ki Joep-an ka d'ligh Matiktik, timamang ta tna-mſing-al-ato ka æuloug-ei-lato, pakariang-eih ta teni.*

13. Irou ra ſi-kavagh kma-hynna ſimadou tyniæn ta Alid tou Uloughan, ka hariou-eih-kytta tyn' ta kanadap-en ka kma-hynna irang; äouſſi kaua ki mamang ka vli-'n-eta ſi-kavagh ki Alid tou Uloug-han ymyt'-æn?

Hahei akoumea.

14. Kamang kanna, ka vly'n n-eta Sikavagh ki Alid tou Æuloughan ymyt'-æn?

Ka tou ymmid ki 'ligh-eta maouhang-ah-kytta macyt ki Næi, ki varau, ki Lyttou.

15. Timamang ta matou'khgail-appa ki Næi ki varau, ſiæuh ki ni-æuloughan neiniæn, makivalei-ah kaua ta neni ki kahaniap-æn ki mamang tou ni-'æuloughen neini-æn?

Aſſi makivalei-ah ta neni ki kahaniap-en ki mamang, ka ynna kaſaoun kariang ta aſſi ni-æuloughan neiniæn?

Ka ahpat kyttiæn'æb ki rymma ki Tatæitaligh.

Kamang ta Tæikalang tou Hiaddoudoug-an?

Pat-

tot ſijne Apoſtelen) onderwijſt alle de volckeren, deſelve doopende in den Name des Vaders, ende des Soons, eñ des Heyligen Geeſts, die gelooft ſal hebben eñ gedoopt ſal zijn, ſal ſalig worden.

13. **Maer als Godt hem ſelven in den Doop alſoo verbindt / om ons ſoo groote genade te ſchencken; iſſer dan oock niet pet / waer toe wy dan onſent weghen in den Doop werden verplicht?**

Ja trouwens.

14. **Wat is dat / waer toe wy verplicht worden in onſen Doop?**

Datwe naer onſe uyterſte kracht altijt ſullen ſtrijden tegen de werelt / de ſonde / ende de Duyvel.

15. **Die dan na haren Doop de werelt ende de ſonde dienen / hebben die wel eenighen trooſt te ſcheppen uyt haren Doop?**

Neenſe / geenen trooſt altoos / het ware haer beter nopt gedoopt te zijn geweeſt.

De vijf-en-veertighſte Vrage.

Welck is het teecken in het Heylige Avontmael?

Pattæi-vli-an.

Pa'ul [a] ki hala ki karæummattæh[b], lam-appa ki Tahtannen Tmamud [c] ka pou-dymman hynna.

Souſou ka tæiqua tou Soulat ki Alid.

(*a*) 1. Cor. 11: 13. Kmytta tou Tatæitaligh ka 39. (*d*)

(*b*) Matth. 26: 27. 29. Ka dou nieugh tyn' ta *hæuugh ka ayhtan*, ka rou ni-pakouvli tyn' makou Alilid phæn tyn' neiniæn [ta atta] kma; *Houh-tmouk-au-moumi tou* [hæuuh] *ki atta.* Ka paſouſou-en nau-kamou, k'aſſi-mau auh na kidi hnyn *ki voua katta ki ngara ki karæumætæh*, tou kidi-al-appa ki wæ'i, dou h'oubææu-au-mau myt ta atta hmoulam ymoumi-æn tou Peiſaſouan ki Raraman-au.

(*c*) Kmytta ki Tatæitaligh ki ſiæuh.

Ka ahpat kyttiæn 'æb ki'nnim ki Tatæitaligh.

Kamang ta Tahtan-nin k'anna tmamud?

Pattæ'i-vli-an.

Ka pyhpi-in ta paoul [a], ka poutiri-en ta [b] hala ki karæumatæh, ka pakou-vli-en makou Alilid [c] alei ki rourouha k'anna, ka ſiætætæh-en [d] neini-æn ka Tamatna-mſing, ka mara, kman, myt ki atta.

Antwoordt.

Het bzoodt [a] ende den wijn [b]/ nevens de Ceremonie [c] die daez by wezdt gebzupckt.

Schzifture-plaetſen.

(a) 1. Coz. 11: 13. **Beſiet hiez vooz op Vzage** 39. (d)

(b) **Matth.** 26: 27. 29. **Ende hy nam** den drinckbeker, **ende gedanckt hebbende gaf haez dien/ ſeggende/** Drinckt alle daer uyt. **Ende ick ſegge u/ dat ick van nu aen niet en ſal dzincken** van deſe vrucht des wijnſtocks, **tot op dien dagh/ wanneez ick met u deſelve nieuw ſal dzincken in 't Koninckrijck mijns Vadezs.**

(c) **Beſiet de Vzage die nae volght.**

De ſes-en-veertighſte Vrage.

Welck is de Ceremonie?

Antwoordt.

Dat het bzoodt wezdt ghebzoocken [a]/ den wijn vezgoten [b]/ ende beyde gezegent [c]/ ende upt-gedeylt [d] aen de geloovigen/ die dat nemen/ eten/ ende dzincken.

Sou-

Schzift

Sousou ka tæ'i-qua tou Soulat ki Alid.

(a) Matth. 26:27. Kmytta ki Tatæitaligh 45. (a)

(b) Luc. 22: 20. K'ma-appa-hynna *ta hæuuh ki ayhtan* siæuh ki Hiaddoudoung-an, ni-kma, *Hæuh kayhtan k'atta ta Sikavag-han-ato ka væ'æu tou 'æmah-au, ka pou-tiri-eih alei ymoumiæn.*

(c) 1. Cor. 10: 16. *Hæuæuh ki pakouvli-in makou-Alilid*, affi kaua saousalen ta anna ki æmagh ti Jesus Christus? Paoul ka pihpiun, affi kaua saousâl-en ta anna ki vouel ti Christus?

(d) Kmytta ki Tatæitaligh 45. (a)

Ka ahpat kytti-æn 'æb ki pyttou ki Tatæitaligh.

Poutatæi-kidi-en ki mang ki paoul ki hala appa ka anna ki karæummætæh tou Hiaddoudoungen?

Pattæ'i-vli-an.

Vât [a], æmagh appa [b] ti Jesus Christus.

Sousou ka tæ'i-qua tou Soulat ki Alid.

(a) Matth. 26: 27. Kmytta tou Tatæitaligh ka 46. (a)

(b) Matth. 26:28. *Ka atta ta 'æmaghau*, [ta æmagh] ki Si-kavaghan ka Væ'æu, ka tiri-auh alei ki mabatoung, tou attanynnoau ki varau.

1. Cor.

Schriftuer-plaetsen.

(a) **Matth.** 26: 27. **Beliet hier voor op Vrage** 45. (a)

(b) **Luc.** 22: 20. **Desgelijcks oock** den drinck-beker **na het Avontmael/ seggende/** Dese drinckbeker [is] 't Nieuwe Testament in mijnen bloede, 't welk voor u vergoten wordt.

(c) 1. **Cor.** 10: 16. De Drinckbeker die wy [danck-seggende] zegenen, **is die niet een gheemeynschap des Bloets Christi? Het Broodt dat wy breken / is dat niet een gemeynschap des Lichaems Christi?**

(d) **Siet Vrage** 45. (a)

De seven-en-veertighste Vrage.

Wat wordt beteeckent door het broodt ende den wijn in het H: Avondtmael?

Antwoordt.

Het lichaem [a] ende bloedt [b] Jesu Christi.

Schriftuer-plaetsen.

(a) **Matth.** 26: 27. **Beliet hier voren Vrage** 46. (a)

(b) **Matth.** 26: 28. Want dat is mijn bloedt, **het [bloet] des Nieuwen Testaments / het welck voor vele vergoten wort / tot vergevinge der sonden.**

1.Cor.11: 25. Kma appa-hynna *ta hæuæuh ka ayht-an* ſi-æuh ki Hiaddoudoung-en, ka ni-kma, *Hæuæuh ka ayht-an k'atta ta Sikavaghan-ato ka Va-'æu tou æmagh-au.*

Ka ahpat kyttiæn 'æb ki ko'yhpa ki Tatæitaligh.

Poutatæi-kidi ki mang ta Tahtannen kanna Tmamud ka poudym'-an hynna?

Pattæ'i-vli-an.

Ka ni-paoubla-en ta Voual ti Chriſtus, ka ni-poutiri-en ta æmagh tyn' alei ymyt-'æn [a], ka hariou-en ta rourouha kanna, ka avovok-aul-ato, ka yt-aul-ato ki vatti-eta.(*b*).

Souſou ka tæiqua tou Soulat ki Alid.

(*a*)1.Cor.10:16.Kmytta ki Tatæitaligh ka 46.(*c*)

(*b*) Joh.6:55.56.*Ka avovok ka d'ligh ta vât-au, ka yt ka d'ligh ta æmagh-au.* Ta kman ki Vât-au; ta myt ki æmagh-au, itouqua jauan, ka itouqua-appa-koh tyni-æn.

Ka ahpat kyttiæn æb ki matouda ki Tatæitaligh.

Poutatæ'i-kidi pæushut-appa hnyn' poutapoujou ki mang ta Hiaddoudoung-en?

Pat-

1. Coz. 11: 25. **Deſgelijcks [nam] hy ock** den drinckbeker **na het eten des Avondtmaels/ende ſeyde**/Deſe drinckbeker is het Nieuwe Teſtament in mijnen bloede.

De acht-en-veertighſte Vrage.

Wat beteeckent de hy-gevoeghde Ceremonie?

Antwoordt.

Dat Chriſti lichaem voor ons gebroocken / ſijn bloedt voor ons vergoten / ende ons die beyde geſchoncken zijn / tot een geeſtelijcke ſpijſe ende dranck onſer zielen.

Schriftuer-plaetſen.

(a) 1. Coz. 10: 16. **Beſiet de Vrage** 46. (c)

(b) **Joh.**6: 55. 56. Want mijn vleeſch is waerlick ſpijſe, ende mijn bloedt is waerlick dranck. **Die mijn vleeſch eet / ende mijn bloedt drinckt / die blijft in my / ende ick in hem.**

De negen-en-veertighſte Vrage.

Wat beteeckent en verzegelt dan nu het H. Avontmael?

Ant-

Pattæi'-vli-an.

Kidi ki paka-tamdug-in [a] ki pahik'dden [b] ki vatti-eta, ki na vât ti Jesus Christus ka ni-pounavæværæ'in, ki na æmagh-appa tyn' ka ni-poutiri-en.

(a)(b) Joan. 6:55. Kmytta ki Tatæitaligh ka 48. (b).

Ka rarima kyttiæn ki Tatæitaligh.

Myhkaqua kaua ta raloum tou Uloughan, ta paoul ta yt k'anna tou Hiaddoudoung-en tou kidi nein' kalhei; ma-lava ka pasi-lala-an ta anna pahavavaat-un ka pahæææmag-in ti Jesus Christus?

Pattæi'-vli-an.

Assi pasi-lala-an ta anna tou akoume'an nein [a], râ poutatæikidi-en poutapoujou-in-appa ki atta pou-shut ymyt'-æn ta attaral-an ki varau-eta, ta pahik'dden-appa ki vatti-eta, alei ti Christus-an ka ni-pounavæværæ'-in, rou aran-neta ta anna tou Tnamsing-an ka d'lligh.

Sousou ka tæiqua tou Soulat ki Alid.

(a) 1. Pet. 3:21. Ka peikakounoung-en ka itou-douma ki anna ka Uloughan, ta kmading appa hnyn ymyt'-æn, *assi ka atta-ral-en* [ki anna] *ta kavousouk-an ki voual*, râ ka tatæ'italigh-appa ki vana ki ryh ka mariang ka gmauat ki Alid tou ni-æhpyt-en ti Jesus Christus.

Luc.

Antwoordt.

De voedinge [a] ende lavinge [b] onser zielen / door het gekruyste vleesch / ende het vergoten bloedt Jesu Christi.

(a)(b) **Joh. 6:55. Siet hier boven / op Vrage 48. (b)**

De vijftighste Vrage.

Blijft dan inden Doop het water / ende in het Avontmael het broodt ende wijn / 't gene sy te voren waren / of worden sy door verandert in 't vleesch ende bloedt Jesu Christi?

Antwoordt.

Dese en worden in haer wesen niet verandert [a] / maer worden ons tot teerkenen ende zegelen van de vergevinge onser sonden / ende van de laeffenisse onser zielen / door den gekruysten Christum / wanneer wy de selve door een oprecht geloove aenvaerden.

Schriftuer-plaetsen.

(a) 1. **Pet. 3:21. Waer van het tegen-beelt de Doop / ons nu oock behoudt** / niet die een afleggінge is der vuyligheyt des lichaems, **maer die een vrage is eener goeder conscientie tot Godt door de opstandinghe Jesu Christi.**

Luc.

Luc. 22: 18. Ka paſouſou-ennau-kamou, ka aſſi-koh myht-ah ki na *na voua ki ngara ki karoumætæh, tou* ki-di-appa dou iroual-ato ta Peiſaſouan ki Alid.

Patar ki Tateitalih katta.

1. Kamang ta Hiaddoudoung-an?

Tahtannen Tmamud ta Hiaddoudoung-an ka ni-ſikidi-en ti Chriſtus, ka alei-en piæ neiniæn ka Tama-tnamſing ta paoul ka pyhpiun, ta hala ki karæumnatæh ka poutiri-en, tou poutatæikidi-en ka ni-poubla-en ta Voual ti Chriſtus tou navæværæh alei neini-æn, ka ni-poutiri-en ta 'æmagh tyn', ka hariou-en nappa ta teni neini-æn ka avovok-aul-ato, ka ytaul-ato ki kæuaghan.

2. Kaoumang ka pananang-en ta Tahtannen k'anna Tmamud, ki nanang ka Hiaddoudoung-en?

Alei ka ni-ſikidi-en ta atta tou kidi ki Hiaddoudoung-en mavok, rou nikaha kman ta ti Chriſtus ki Joeko ki Halidaæu-an lam ki rarauei ka Pahtatæutæuughen tyn'.

3. Timang ta ni-ſikidi ki Hiaddoudoung-en kanna?

Ti Jeſus Chriſtus.

4. Kidi-ato kaua ka aſal-ei mytta meiqua ta Hiaddoudoung-an, mama ka taæuſal-en-kytta moulouh?

Aſſi: rà me-lala-ah-kytta mouqua tou Hiaddoudoung-an.

5. Ka-

Luc. 22: 18. Want ick ſegge u / dat ick niet dzincken en ſal van de vrucht des wijnſtocks / tot dat het Koninckrijcke Godts ſal gekomen zijn.

Verklaringe.

1. Wat is het Avontmael?

Het Avontmael is een Ceremonie van Chziſto ingeſtelt / waez dooz den geloovigen gebzoocken bzoodt en bezgoten wijn gegeven wozt / om te beteeckenen dat Chzisti lichaem booz haer aen 't Czupce gebzoken / ende ſijn bloedt bezgoten is / en dat hy ſelve haez geſchoncken wozdt tot een ſpijſe ende dzanck des levens.

2. Waezom wezt deſe Ceremonie met de naem van een Avontmael genoemt?

Om datſe ten tijde des Avondtmaels / na dat Chzistus het Paſcha met ſijne Diſcipelen gegeten hadde / is ingeſtelt.

3. Wie heeft het Avontmael in-geſtelt?

Jeſus Chzisti.

4. Moet men het Avontmael maez eens nuttighen / gelijck men maez eens wozt gedoopt?

Neen: maez men moet dickwils tot het Avontmael wedezkeeren.

5. Waez

5. Kamang ta alei, ka melala-ah-kytta salikough tou Hiaddoudoung-an?

Alei ka na Tapoujou ka Poukidi-en ta Hiaddoudoung-en ki pakatamd'hgen ymyt-æn tou kæuaghan ka makka Joep-an: gnyn', timang ta affi helala-eih pakatamdugh tou kæuaghan kanna ka makka joep-an?

6. Oumang-ah-kytta tou Hiaddoudoung-an?

Tou pænæh, mavok-kytta ki paul, ka myt-kytta ki hala ki karæummattæh.

7. Timang ta ni-sikidi ki atta?

Ti Jesus Christus.

8. Ka mannou?

Tou æuvan ka tou æuh tou ouro ki pou-navæværæh-eih tyniæn, tou kidi kanna ka ni-si-vanavana-an ti Judas tyni-æn.

9. Ni-sikidi-en alei timang-an ta Hiaddouddoung-an kanna?

Dyk alei neini-æn ka d'lligh Tama-tna-'msing, ka poupænæh-appa ki katiktik-an ki Tna'msing-an nein' tou kæuaghan ka makka Christaug.

10. Hahei-en kaua papouqua tou saousal-an ki Hiaddoudoung-an ta neni kanna, ka poupænæh ki kaurouan tna-'msing nein', mæuagh lava tou pani ki kidi tou katoukoul-an?

Affi hahei-en ta neni papouqua.

11. Kaoumang ka affi haei-en papouqua ta neni kanna?

5. Waer by komt dat / datmen dickwils tot het Avontmael wederkeeren moet?

Om dat het Avontmael is een Sacrament onser verstercking in het geestelijcke leven: nu / wie en heeft niet van noode dikwils verstarckt te worden in dat selve geestelijcke leven?

6. Wat doet men in het Avontmael?

Uytwendigh / eet men daer broot / en men drincktet wijn.

7. Wie heeftet in-gestelt?

Jesus Christus.

8. Wanneer?

Den laetsten nacht voor dat hy gheknypt was / doen hy van Judas wiert verraden.

9. Voor wien is het Avontmael verordent?

Alleen voor de ware geloovige / ende die de waerheyt hares gheloofs met een Christelijck leven bewijsen.

10. Mogen dan de sulcke tot de ghemeenschap des Avontmaels niet toegelaten worden / die bekentenisse doen / van ongeloovigh of anderlints ergerlijck leven?

Neense.

11. Waerom niet?

Alei ka pakavouſſouk-en kmahynna ta ni-ſikavaghan ki Alid, ka 'tla'nn'appa ta nḡale ki Alid tou Pakouiſâl-an ka myhtat'mouk.

12. Heirou akoumea lava ta timamang, ka ni-taæu-kaha'n-ato mæuloug ka ni-hahei-en papouqua tou peikaquan ki Hiaddouddoung-en, rou poudæëua ta teni poupænæh ki kouroang tyn' tna-mſing, mangaumytta ta teni kanna?

Pou-pænæh-eih tyni-æn tou na Sou ki Alid, ka ni-ſamkken tyn' ta na Tapoujou ka Pou-kidi-en ki aſſi tna-mſing-an tyn', ka alei ki anna ka ſiourou makdun itou-halap tyni-æn ta 'nḡale ki Alid, rou aſſi ſilala ta teni.

13. Mang-au-mytta tyni-æn tou kidi ki Silala-eih tyn'?

Pou-tauag-eih ta teni tou kidi kanna ki Saouſâl-an ki Hiaddouddoungan, ka patym'hgeil-appa myhkaqua ta teni pæ-æhpit tou ſilala-an ka d'lligh.

14. Oumang-ah ta Tama-tnamſing, rou aſſi-appa mouqua ta neni tou ſaouſal-an ki Hiaddouddoungan?

Repung-ah ta neni pæhraryh neini-æn tinnih mamado, mama ka pahtæutæuughan-kytta ki ni-Padadingian ka tī Paulus.

15. Pyp-

Om dat alſoo het bezbondt Godts ontheylight / ende den toozn Godts obez de gantſche gemeente ontſteecken wozdt.

12. Soo miſſchien pemant / nu reets gedoopt ende tot het gebzupck des Avontmaels toegelaten zijnde / kennelijck bewijs dede van ongeloovighept / wat moet men met ſoo eenen doen?

Dien moet upt den woozde Godts wozden aengeſept / dat hp dooz ſijne ongeloovighept de Zegel-teeckenen heeft gheſchonden / ende dat dien volghens den toozn Godts te ſwaezdez op hem blijft / ſoo lange hp hem niet en bekeezt.

13. Wat ſalmen ondezwijlen met hem doen / tot tez tijt dat hp ſich bekeezt?

Hp ſal ſoo lange van de gemeenſchap des H: Avondtmaels af-gehouden wozden / ende ſteets bezmaent tot ware boetbeezdighept.

14. Maez wat moeten de geloovigen doen / eezſe komen tot de gemeenſchap des Avondtmaels?

Sy moeten na de bezmaninghe des Apoſtels Pauli haez ſelven ſozghvuldighlijck bepzoeven.

15. In

15. Pyppynna ki mamang ta kidi ki r'pung-auh nein' pæhraryh tinnih neini-æn mamado?

Siouro tou toutouro ki mamang.

16. Kamang ta naunamou ki kidi ki r'pung-auh nein' pæhraryh tinnih neini-æn mamadou?

Ka r'pung-ah ta neni pæhraryh tinnæh neini-æn mamado, malava ka kavahierren nein mamado alei ki varau nein', tou reihpen alei ki atta ki Alid.

17. Heirou akoumea lava ta timamang, k'affi mavahier tyni-æn mamado alei ki katë-en kana papeialak tyni-æn, k'affi mavoulas ki nikavarau-en nein' wæ'i'i ka ouhang madagh, ka affi reip alei ki atta ki Alid, affi mamfing kaua ka mouquaah ta teni kanna tou Hiaddoud-doung-an?

Affi mamfing ta teni.

18. Kamang ta kararouha ki r'pung-au-mytta pæhraryh mamado tinnæh ymyt-æn?

Ka r'pung-ah-kytta pæhraryh mamado ki tinnæh ymyt-æn, malava ka tna-mfing-neta tou pæhsut-en pæhdimdim, ka ni-attahauma-an ta varau-eta ka ymmid alei ti Chriftus-an.

19. Heirou affi lava mafahkit ta tna-'mfing-an-eta, ka rou ni-pou-tamæuh-appa ki anna ta pakaralægin ka madagh, mamfing kaua ka mouqua-

15. In hoe veel ſtucken beſtaet de Verzoeminghe ſijns ſelfs?

Inſonderheyt in drie ſtucken.

16. Welck is het eerſte ſtuck haerder Verzoeminge?

Haer ſelven 't onderſoecken/ offe ock haer ſelven van wegen hare ſonden mißhagen/ ende haer daerom voor Godt verootmoedigen.

17. Soo wie dan niet en walcht over ſijn aengeboren verdorventheydt/ ſich niet en bedroeft over ſijne menighvuldige ſonden/ ende ſich daer over niet en vernedert voor Godt/ is die niet bequaem om ſich tot het H: Avontmael te begeven?

Neen hy gantſchelijck niet.

18. Welcke is het tweede ſtuck der Verzoeminghe ſijns ſelfs?

Sich ſelven te onderſoecken/ of men ock gelooft ende vertrouwt/ dat ons alle onſe ſonden om Chriſti wille vergeven zijn.

19. Maer indien ons geloove noch ſwack is/ ende met veel twijffelinge vermenght/ ſoudemen dan niet vermogen

qua-ah-kytta tou tphal k'anna ki Avokin ka ni-paſa-'nni tou tatamd-en ki Alid?

Hahei mouqua-ah-kytta: râ neni kanna ka kmahynna, mamſing ka affi ynnang-ah moupænæh tou Hiaddouddoung-en, alei ka pakatamd'hganei hynna ta tna-'mſing-an nein' k'affi maſahkit.

20. Kamang ta katatouro ki rpung-au-mytta pæhraryh mamado ki tinnæh ymyt'æn?

Ka r'pung-ah-kytta pæhraryh mamado ki tinnih ymyt'-æn, malava ka mararyh-kytta mamoei ki ounaunang-en dou rouman tou ymmid ki ringei ka mariang.

21. Heirou akoumea lava ta timamang, ka affi maſahkut mamoei ki ahtarallen mattadæ'æua dou rouman ki varau ka ſiourou-en tyn' maki-ap, ki kayngog-an ta ſaät, ki kaveijoung-an ta kararouha, ki haouzoung-an ta katatouro, ki pættæ'i harang-en ta ka ahpat, tou keirangen ki kidi kaua ta teni katta ka pæuatæh-eih tyni-æn ki avovok katta ka ni-paſa-'nni tou Tatamd'-en ki Alid? Affi.

Na Tæikalang, ki mamang-appa ka Poutæi-kalang-en.

1. Pamyhkakaula ki mang ki paoul tou Hiaddouddoung-an, ki vât-

tot deſe H: Tafel te naderen?

Jae men doch: en de ſulcke zijn 't / die het aldeꝛ nodigſt is tot het Avontmael te bezſchijnen / op dat haeꝛ ſwack geloove aldaeꝛ bezſteꝛckt wozde.

20. Welck is het deꝛde ſtuck deꝛ bepꝛoevinge onſes ſelfs?

Sich ſelven te ondeꝛſoecken / of men oock een eꝛnſtigh vooꝛnemen heeft / om vooꝛtaen in alle goede weꝛcken te wandelen.

21. Die dan niet met allen eꝛnſt vooꝛgenomen heeft ſijne benindſte ſonde / d'een van dꝛonckenſchap / de andeꝛ van hoereꝛije / de deꝛde van diebeꝛije / de vieꝛde van leugentale / ende ſoo vooꝛts / in 't toekomende gantſchelijck nae te laten / is deſe oock de H: ſpijſe niet waeꝛdigh?

Neen hy gantſchelijck niet.

Van het Teecken, ende de beteeckende ſaecke.

1. Wat obeꝛ-een-kominghe iſſeꝛ tuſſchen het bꝛoodt des Avont-

vât-appa ti Jesus Christus ?

Atta : mama ka ma-'msing pakatamdugh ta Paoul ki voual-eta tou kæuaghen k'atta ka akou kidi:k'mahynna ma-'msing pakatamdugh ta vât ti Jesus Christus ki vatti-eta tou kæuaghan ka myhkaqua myddarynnouh.

2. Pa myhkakaula ki mang ki hala ki karæummætæh tou Hiaddouddoung-an ki æmagh appa ti Jesus Christus ?

Atta : mama ka ma-msing pahikud ta hala ki karæumættæh ki voual-eta tou ythö ki vouël, k'mahynna mamsing pahikid ta 'æmagh ti Jesus Christus ki vatti-eta tou ythö ki vatti.

3. Pakavana'n ki mang ka pyhpien ta Paoul tou Hiaddouddoung-an ?

Ka ni-pou-bla-en ta voual ti Jesus Christus tou navæværæh.

4. Pakavann' æn ki mang ka poutiri-en ta hala ki karæummættæh tou Hiaddouddoung-an ?

Ka ni-paou-tiri-en ta æmagh ti Jesus Christus tou navaværæh.

5. Pakavannan ki mang ka pæpæn ta Paoul ka ni-pyhpi neini-æn misal tou Hiaddouddoung-an ?

Ka ni-paoubla-en tou navæværæh ta voual ti Christus alei neini-æn.

6. Pa-

Avontmaels / ende het vleesch Jesu Chzisti ?

Dese: dat / gelijck het bzoodt bequaem is / om ons lichaem te voeden tot dit tijdelijcke leven : alsoo oock het vleesch Jesu Chzisti bequaem is om onse zielen te voeden tot het eeuwige leven.

2. Wat obez-een-kominghe issez tusschen den wijn des Avondtmaels / en het bloedt Jesu Chzisti ?

Gelijck den wijn bequaem is / om onse lichamen te bezquicken teghen den lichamelijcke dozst / alsoo mede is het bloedt Jesu Chzisti bequaem / onse zielen te laven tegens den geestelijcken dozst.

3. Wat is te seggen / dat het bzoodt in 't Avondtmael gebzoken wozdt ?

Dat het lichaem Jesu Chzisti gebzoken is aen 't Czupce.

4. Wat is te seggen / dat den wijn wezdt upt-gegoten ?

Dat het bloedt Jesu Chzisti is upt-gestozt aen 't Czupce.

5. Wat is dit / dat het ghebzoken bzoodt aen de dischgenooten gegeven wozdt ?

Dat 't lichaem Jesu Chzisti booz haez aen 't Czupce gebzoken is.

6. Pakavann'an ki mang ka pæpæn ta hala ki karæummættæh ka nipoutiri-en neini-æn ka miſâl tou Hiaddouddoung-an?

Ka p'outiri-en tou na væværæh ta 'æmagh ti Chriſtus alei neini-æn.

7. Pakavan'nan ki mang, ka mara ki Paoul ki hala ki karæummættæh kanna ta Tama-tna-mſing tou Hiaddoudoung-an?

Pakavan'æn ki anna, rou pouthaneih-kytta ta ti Chriſtus, ka atta-ryhau-mytta tyni-æn ka Tama-Pakariang ymyt'-æn.

8. Pakavannæn ki mang, ka kman ki paoul kanna ka myt ki hala kanna tou Hiaddouddoung-en ta Tamatna-'mſing?

Atta: mama ka illighen pakatamdugh ta vouel-eta tou kæuaghan katta ki avovok ki yt: K'mahynna aſſi tou pani ki kidi paka-tamd'hgen tou kæuag-en ka makka Joep-an ta Tama-tna-mſing, dyk rou kman ta neni ki vât ti Chriſtus, rou myt ta neni ki æmæh ti Chriſtus.

9. Kman-kytta kaua ki vât ti Jeſus Chriſtus, myt-kytta kaua ki 'æmagh tyn' ki moutous ki voual?

Aſſi.

10. Pakatamd'hg-en kaua pahikud-

6. Wat is dit / dat de vergote wijn den diſchgenooten gegeven wordt?

Dat het bloedt Jeſu Chriſti voor haer aen 't Cruyce vergoten is.

7. Wat is te ſeggen / dat de gheloovighe dit broodt ende dien wijn nemen?

Hier door wordt beteeckent / ſal ons Chriſtus te nutte komen / dat wy hem moeten voor onſen Saligmaker aennemen.

8. Wat beteeckent dit / dat de geloovige dit broodt eten / ende deſen wijn drincken?

Datge lijck het lichaem in dit leven onderhouden en geſterckt wordt met eten ende drincken: dat oock alſoo de geloovige in het geeſtelijcke leven / niet anders en worden geſterckt / als door 't eten van Chriſti vleeſch / en het drincken van Chriſti bloedt.

9. Eten wy dan het vleeſch Jeſu Chriſti / of drincken wy ſijn bloet / met den monde des lichaems?

Neen wy gantſchelijck niet.

10. Of worden oock onſe zie-

kud-en ta vatte-eta ki paoul ki hala k'anna ka mæmæh kyt-'an?

Affi.

11. Kman-kytta, mytt-kytta mamei mang ki vât ki æmâgh ti Jesus Christus?

Kman-kytta, myt-kytta ki atta tou kidi ka makka Joep-an, dyk tou moutous ki tna-'mfing-an.

21. Itou-kidi toumang ta pakatamd'hgen ta paka-hyk'dden ki vatte-eta, ki na vât ki na æmagh-appa ti Jesus Christus?

Itou-kidi ki atta, ka papahkipouen-kytta papasâl kma-hynna tyniæn, ka itouqua ta teni ymyt-'æn, ka itouqua-kytta tyni-æn: tou att'appa, ka pakivalei-neta ta attahaumaan ki varau, ki kæuaghan-appa ka myhkaqua myddarynnouh, alei ki vat tyn' ka ni-pounavæværæ'in, ki æmaghappa tyn' ka ni-paoutiri-en-ato.

13. Moumhga-kow, ka makivaleikytta ki hykdden ki vatte-eta, dyk ti Christus-an ka ni-pouna-væværæ'in, ra affi tou paoul, affi tou hala ki karæummættæh: affi kaua?

Hahei.

14. Ni-illingig neta mama ki mang ka poutatæi kidi-en-kytta tou Hiaddouddoung-an ta pakatamddghen ta hyk'dden-appa ki vatteeta; tæuuhau gnyn' ka poutapoujou-an-kytta hynna pou-shut ta atta mama ki mang?

zielen gespijst en gelaeft door het uytterlijcke broodt ende den wijn?

Oock niet.

11. Hoe eten ende dzincken wy dan het vleesch ende het bloedt Jesu Christi?

Geestelijckerwijse / alleen door den monde des geloofs.

12. Waer in bestaet dan de voedinge ende lavinge onser zielen / met het vleesch ende bloedt Christi?

Daer in / dat wy soo nauw met hem vereenicht worden / dat hy in ons zy / ende wy in hem: daer beneven / dat wy om sijn gekruyste vleesch ende vergoten bloedt / verkrijgen vergevinghe der sonden / ende het eeuwige leven.

13. Ghy verstaet dan / dat wy de laeffenisse onser zielen / verkrijgen uyt den gekruysten Christum / ende niet uyt het broodt of den wijn.

Jae ick.

14. Wy hebben verstaen / hoe dat ons de voedinge ende lavinge onser zielen betteckent wordt in het Avondtmael; seght nu / hoe ons de selve dingen aldaer worden vergegelt?

Dit

Paam't-in ta atta tou 'ligh ki ni-ſikidi-en ti Chriſtus.

15. Pau tau-'mſing-en-kytta ti Chriſtus tou-mang, ka pakatamdd'gheih tyn' pahykid ymyt'-æn tou vatteeta, ki na vât ki na 'æmagh tyn'.

Tou ni-ſikidi-en ki Hiaddouddoung-an ka ni-paſa'nni tou tatamden ki Alid.

16. Mang ta na Sou ti Chriſtus hynna?

Pananang-en tyn' hynna ta paoul voel tyn' ka paoublaaul-ato alei neini-æn.

17. Mang ta na Sou ti Chriſtus tou teni ki na ſaſoulat, na hala ki karæummættæh ka tou Hiaddouddoung-an?

Pananang-en ti Chriſtus hynna ta hala'kanna (ka yhtæn ki Pæhtatæutæuughen tyn') æmagh tyn', ka p'outiri-aul-ato tou attahaumaan ki varau.

18. Mang ta ni-pa-ou-mhgan ki ryh ti Chriſtus ki kidi ki paſouſouen katta?

Atta; mama ka miſſing pa-tamddug ta paoul ta hala-appa ki vouleeta (rou 'a-ra-an-eta ta anna) tou kæuaghan katta: ka kma-hynna miſſing pa-katamddhgah ta ti Chriſtus ki vatte-eta tou kæuaghan ka makka Joep-an, ki vât tyn' ka nipounavæværæbin, ki æmagh-appa tyn'

Dit geſchiet uyt kracht van de ordonnantie ende inſtellinge Chriſti.

15. Waer belooft ons dan Chriſtus / dat hy ons na den geeſt wil voeden ende laven met ſijn vleeſch en bloedt?

Inde inſtellinghe des H. Avondtmaels.

16. Wat ſeght Chriſtus aldaer?

Hy noemt aldaer het broodt ſijn lichaem / 't welck voor haer ſoude gebroken worden.

17. Wat ſeght Chriſtus ter ſelver plaetſe van den wijn des Avondtmaels?

De wijn die ſijne Diſcipelen droncken/noemt Chriſtus ſijn bloedt / dat vergoten ſoude worden tot vergevinghe der ſonden.

18. Wat wil Chriſtus met deſe wijſe van ſpreken te verſtaen geven?

Dit; dat ſoo ſekerlijck als broodt ende wijn / wanneer men deſelve nuttight / onſe lichamen verſtercken in het tijdelijcke leven: hy ock alſoo ſekerlijck ons met ſijn ghekruyſte lichaem en vergoten bloedt / na der zielen wil verſter-

tyn' ka ni-paouhtiri-en, rou aranneta ta paoul ki hala kanna tou tna-'mfing-an ka d'lligh.

19. Alei ka mattæ'i k'ma-kow hynna, ki vât ki æmagh-appa, ka affi paoul affi hala ka pakatamddugh ki vatte-eta tou Hiaddouddoung-an: pafilala-an kaua ta paoul ta hala ka pahavavat-un ka pahaëæmagh-in ta atta ti Jefus Chriftus?

Affi pafilala-an ta akoume'-an ki paoul ki hala tou pani, dyk ka paoul ka na peikaqua ka wæ'i'i pafa-nni-in tou tatam-en ki Alid tou peikaqu-an ki Hiaddouddoung-an.

20. Affi kaua kman ta Tama-tna-mfing ti Chriftus-an mamado tou Hiaddouddoung-an?

Hahei miffing: râ tou kidi ka makka Joep-an, tou moutous ki Tna-mfing-an.

21. Hmahei mama ki mang kman ta Tama-tna-'mfing ti Chriftus-an mamadou tou Hiaddoudoungan, rou affi pafilala-an ta paoul ta hala ka pahavavat-in ka pahëæmagh-in ta atta ti Jefus Chriftus?

Tou kidi ka k'ma-hynna; alei ka myhkaqua papafallin ta tæ'ikalang ki mamang kanna ka poutatæ'i kalang-en, tou peikaquan ka d'lligh.

22. Mat-

ſtrecken in het geeſtelijcke leven / wanneerwe dat broodt ende dien wijn door een oprecht geloove aenvaerden.

19. Nadien ghy ſeght dat het is het vleeſch en bloedt / en niet het broot / noch den wijn / dat onſe ziele voedt in het H: Avondtmael: wordt dan het broodt en den wijn verandert in het vleeſch ende bloedt Jeſu Chriſti?

Neen: daer en geſchiet geen weſentlijcke veranderinghe van 't een in 't ander / dan dat het broodt 't welck te voren gemeen was / in het gebruyck des Avondtmaels wordt tot een Heyligh broodt.

20. Eten dan de geloovigen niet Chriſtum ſelf in het Heylige Avontmael?

Jaeſe ghewiſſelijck: maer geeſtelijcker wijſe / door den mondt des gelooffs.

21. Hoe konnen de geloovige Chriſtum ſelf eten in het Avontmael / indien het broodt ende den wijn niet en wordt verandert in het vleeſch ende bloedt Jeſu Chriſti?

Aldus; om dat het teecken eñ de betreckende ſaecke / altijt met dẽ anderẽ verreenicht worden / in haer wettich gebruyck.

22. Mattæ'i ſaounga-appa jau-an mattæ'i-'mſing ki atta.

Heirou aran' neta ta paoul ta hala k'anna tou Hiaddouddoung-an ki tintin kä makouptigh ki tna-mſing-an-appa ka d'lligh; phæn-kytta rou anna ti Jeſus Chriſtus ta vât ki æmagh-appa tyn', tou pakatamdd'hgan ki vatte-eta.

23. Moumhga kow kma-hynna, ka madyk-ah-kytta mapoungas ki tna-'mſing-an mahili ti Chriſtus-an ka ëia tounnoun ki Vullum: ka aſſi-ah-kytta paitoukaqua ki naddarimdim-eta tou paoul tou hala kanna ki karæummættæh?

Hahei k'ma-hynna kanna.

24. Neni ka aſſi madlligh mapoungas ki tna-mſing-an mahili ti Chriſtus-an, mara ki mang ta neni tou Hiaddouddoung-en?

Aſſi mara ki mamang ta neni, dyk ki Paoul ki hala ki karæummætæh.

Na Pæ'ë-vavli-en ki ka'æuloung.

Ka rarymma kyttiæn 'æb ki ſât ki Tatæitaligh.

Heirou pakariang-en-kytta ti Jeſus Chriſtus dyk ki kanadap-en; ki-di-ato kaua ka paam't-al-appa-kytta ki ringei ka mariang?

Pat-

22. Seght my dit noch klaerder.

Wanneer wy het broodt ende den wijn/in het Avontmael ontfangen met een reyn herte ende oprecht gheloove / ſoo geeft ons oock Jeſus Chriſtus ſijn vleeſch ende ſijn bloet/ tot voedinge onſer ziele.

23. Ghy verſtaet dan oock / dat wy in het Avontmael met den geloove eenighlijck moeten beſich zijn ontrent Chriſtum die inden Hemel is / niet blijven hangen met onſe gedachten ontrent het broodt ende den wijn?

Soo is het.

24. Die met den geloove niet behoorlijcken en wercken ontrent Chriſtum / wat ontfangen die in het Avontmael?

Niet anders als broodt ende wijn.

Van de Danckbaerheyt des Menſchen.

De een-en-vijftighſte Vrage.

Aengeſien wy alleen door Jeſum Chriſtum ſaligh worden / moeten wy dan oock noch goede wercken doen?

Ant-

Pattæ'i-vli-an.

Hahei missing [a]: assi alei ka'ouvahg-au-mytta ki anna ta tounnoun ki vullum [b] (ka ni-ouvarhgen ti Christus ymyt-æn) alei appa ka ni-sikidien ta anna ki Alid ymyt'æn [c].

Sousou ka tæi-qua tou Soulat ki Alid.

(*a*) Tit. 2:11.12. Ka *kanadap-en ka pakariang ka makka Alid, ta ni-moupænæh* ymmid ki ka'æuloung: Mahtæutæuuh ymyt'æn, *ka dou r'au-an-eta ta kavarau-en tmamud ki Alid, ki kaheil-in-appa ka makka Næi, ka mæuag-ahkytta tou pou-kidi-en, ki katiktik-an, ki kazyn'-an-appa tmamud ki Alid tou yddarynnouh-en katta ka hnyn.*

(*b*) Luc. 17: 10. K'ma-appa hynna ta ymoumi, *rou mei-ymd-al-ato-kamou mei-amut ki mamang ka ni-pahkou souen ymoumi-en, Koungcia-kame* [kouau] *ka saramsam, alei ka madyk-kame mapoungas ki atta ka ni-pasihquang ymyt-æn pakapoungas.*

Rom. 11:6. *Heirou makkaqua ki kanadap-en, assi hnyn makka-qua ki ringei:* rou assi kouma hynna annata assi ki nadap ta kanadap-en. *Râ heirou makkaqua ki ringei, assi hnyn makka-qua ki kanadap-en:* rou assi koumahynna, annata assi hnyn' na ringei ta ringei.

(*c*) Tit. 2: 14. Ka ni-pæ'æmado pihæ

Antwoordt.

Ja wy gewisselijck [a]: doch niet om den Hemel daer mede te verdienen [b] / ('t welck Christus voor ons heeft gedaen /) maer om dat Godt ons sulcx geboden hadde [c].

Schriftuer-plaetsen.

(a) **Tit.** 2: 11. 12. Want de salighmakende ghenade Godts, is verschenen **allen menschen: Ende onderwijst ons** / dat wy de godtloosheyt ende de wereltsche begeerlickheden verfaeckende, matighlick, ende rechtveerdelick, ende Godtsalighlick leven souden in dese tegenwoordighe werelt.

(b) **Luc.** 17: 10. **Alsoo oock ghy** / wanneer ghy sult gedaen hebben al het gene u bevolen is, soo seght, Wy zijn onnutte dienstknechten, want wy hebben [maer] ghedaen 't ghene wy schuldigh waren te doen.

Rom. 11: 6. Ende indien het door genade is, soo en is 't niet meer uyt de wercken: **anderssins en is de genade geen genade meer.** Ende indien het is uyt de wercken, soo en is 't geen genade meer: **anderssins en is het werck geen werck meer.**

(c) **Tit.** 2: 14. **Die hem-sel-**

hæ tyni-æn alei ymyt-æn, ka t'a-ili-eih-kytta tyn' mææumia ymyta na ymmid ki kaarouh-en, *tou paka-kouptig-en-ah teni mamado ki Tau ka 'Nni-in, ka ſaukakaræh ki ringei ka mariang.*

Tit. 3:8. Sou[katta] ka maſæut, ka kamoei-en-au ka paka-ſingæh-au-'mhou ta atta paka s'hæut, *alei ka mak-kbo-ah ki ryh ſi-ouro-ouro ki ringei ka mariang ta Tama-tna-mſing ki Alid:* ka anna ta mariang, ki than-appa tou ka'æuloug-an.

Patar ki Tatæitalih katta.

1. Pakariang-en-kytta mama ki mang?

Dyk ki kanadap-en.

2. Alei timang-an?

Dyk alei ti Jeſus Chriſtus-an.

3. Ni-pakivalei-en-kytta ti Chriſtus mama ki mang ta kariangan ki tounnoun ki Vullum?

Tou ni-ouvarghen ki ni-kapateian tyn'.

4. Rou kma-hynna kanna, paamtal-app' kytta kaua ki ringei ka marian, tou ouvavargen ki anna ki tounnoun ki Vullum?

Aſſi.

5. Aſſi kaua alei ki ringei-eta ka mariang, ka 'phæn-kytta ki Alid ta kæuaghan ka myhkaqua myddarynnouh?

Aſſi,

ven vooz ons gegeven heeft / op dat hy ons ſoude vezloſſen van alle ongerechtigheyt / ende hem-ſelven een eygen volck ſoude reynigen, yverigh in goede wercken.

Tit. 3:8. Dit is een getzouw woordt / ende deſe dingen wil ick dat ghy eznſtelick beveſticht / op dat de gene die aen Godt gelooven, ſorge draghen om goede wercken voor te ſtaen: **deſe dinghen zijn 't die goedt eñ nuttigh zijn den menſchen.**

Verklaringe.

1. **Hoe worden wy ſaligh?**

Uyt loutere genade.

2. **Om wiens wille?**

Alleen om Jeſu Chriſti wille.

3. **Hoe heeft ons Chriſtus de ſalighevt verkregen?**

Door de verdienſten ſijns doodts.

4. **Behoeven wy dan ock noch wel goede wercken te doen / om daer mede den Hemel te verdienen?**

Neen wy.

5. **Zijn dan onſe goede wercken niet de oorſaecke / waerom Godt ons het eeuwigh leven ſchenckt?**

Neenſe

Assi.

6. Kaumang ka assi pasahkaqu-eih ta ringei-eta ka mariang ki ouvarh-gau-mytta ki anna ta tounnoun ki Vullum?

Alei ka maouro mahkaulaula mak-kaqua ta kariang-an ki tounnoun ki Vullum, ki kanadapen, ki ou-va-varhgen-appa ka ringei.

7. Kaumang ta anna?

Alei ka macyt-al-ato ta atta ki ka-nadap-en k'anna ka ni-ad' ti Jesus Christus ymyt'-æn.

8. Heirou assi-kytta mou-lpough mouvarigh ki tounnoun ki Vullum ki ringei-eta ka mariang, kidi-ato kaua ka paam't-aul-appa'-mytta ta ringei ka mariang?

Hahei kidi-ato.

9. Kamang ta alei ka siouro, kaou-mang ka paam't-aul-appa-mytta ta ringei ka mariang?

Kamoeiing ki Alid, ka ni-sikidi ki atta.

10. Matiktik kaua ta kamoeiing katta ki Alid?

H'ahei missing.

11. Kaoumang?

Alei ka ni-hami-en-kytta ki Alid tou kidi ka limoulimou k'anna ka louloug-an-eih ta teni ki ringei-eta ka mariang.

12. Annata moumhga kow kaua ka Pæ'ævavli-an-ato ta anna ka safat ka d'lligh, ka poupænæh-au-mytta ki Alid

Neenſe doch.

6. Waerom en moghen onſe goede wercken daer toe niet gerichtet worden/ om den Hemel daer mede te verdienen?

Om dat de ſalighepdt niet gelijck weſen kan / upt genade / ende upt de verdienſten der wercken.

7. Hoe ſoo dat?

Om dat dit ſtrijden ſoude niet de genade / ons door Jeſum Chriſtum toe-gebracht.

8. Nadien wp den Hemel met onſe goede wercken niet en konnen verdienen / is 't oock dan wel noodtſaeckelijck dat we goede wercken doen?

Ja het ten hooghſten.

9. Wat is de voornaemſte reden/waerom wp noch ſchuldig zijn goede werckē te doen?

De wille Godts / om dat Godt ſulcx geboden heeft.

10. Is oock deſe wille Godts betamelijck?

Jae hp gewiſſelijck.

11. Waerom?

Om dat Godt ons tot dien eynde heeft verloſt / op dat hp door onſe goede wercken ſoude gepreſen worden.

12. Verſtaet ghp dan/dat dit zp de eenige ende ware danck-baerheyt / die wp Godt over

Alid alei ki ni-Hamian ymyt'-æn, ka myhkaqua-ah-kytta mounaunang tou ymmid ki ringei ka mariang?

Hahei kouma hynna kanna.

Ka rarymma kytiæn 'æb ki rouha ki Tatæitaligh.

Mahkaqua kaua ta than ki mamang ki na ringei-eta ka mariang?

Pattæ'i-vli-an.

Hahei: louloughan ki Alid [a], peiriangen ki kidi ta taou ka roumara [b], ka paka-shæut-en-kytta ki anna ta emyta ki kad'llighan ki Tnamſing-an-eta [c].

Souſou ka tæ'iqua tou Soulat ki Alid.

(*a*) Joan. 15: 8. *Tou atta ni-pou-va-vau-en ki kidi ta Rama-au, ka makkatatapang-kamou makkavoua ki voua:* ka kæuhpæpæræh ka Pæhtatæutæuu'han.

Matth. 5: 16. Paka-ræmæ'-a kmahynna ki ræmæh-oumi tou æmæh ki ka'æuloung, ka *kmyta-ah ki na ringei-oumi ka mariang, ka paka-irang-al-appa ki kidi ki Raraman-oumi ka tou tounnoun ki Vullu vullum.*

1. Pet. 2: 9. Kmytta ki kararouha ki Tatæitaligh. (*c*)

12. Ka pakatiktik-a ki hiſeiang-an-noumi mounounang tou tæmuh ki Heydan: alei ka tou atta ka pattæ'i-ſam'k-en nein' ymoumi-æn, mama

onſe vezloſſinghe op-dzaghen konnen / dat wp ſteets in alle goede wezcken wandelen?

Ja het is alſoo.

De twee-en-vijftighſte Vrage.

Komt'ez oock wel eenighe nuttigheyt voozt upt onſe goede wezcken?

Antwoordt.

Ja het: Godt wezt daez dooz ghepzeſen [a] / onſe even-naeſte geſticht [b] / ende wp vezſekezt van de oprechtigheyt onſes gheloofs [c].

Schzifture-plaetſen.

(a) Joh. 15: 8. Hier in is mijn Vader verheerlickt, dat ghy veel vrucht draeght: ende ghy ſult mijne Diſcipelen zijn.

Matth. 5: 16. Laet uw' licht alſoo ſchijnen vooz de menſchen/dat ſy uwe goede wercken mogen ſien, ende uwen Vader, die in de Hemelen is, verheerlicken.

1. Pet. 2: 9. Siet de tweede Vzage. (c)

Vſ. 12. Ende houdt uwen wandel eezlick onder de Heydenen: op dat in 't gene ſy qualick van u ſpzeken / als van

ma ki pou varau, *ki na ringei k'anna ka mariang ka hau at-en nein'* [ymoumiæn], *pakairang-ah ki kidi ta neni ki Alid* tou wæ'i ki rarpung-an kmytta.

(*b*) Rom. 14: 19. Alei ki anna pughgarei-eta ki atta ka atou reia, ki att'appa *ka atou pei-riang-en ki kidi ki makka yhtætævæh.*

1. Petr. 3: 1. 2. Kma-'ppa-hynna ymoumi ka Inæ-ina, fidarimm-a ki moukaqua ymoumi-æn ka dilligh, *alei ka rou affi milligh ki Sou ta rarouma, ka pouthan-aul-ato ta neni ki mafeiang ki 'ounaunang-en ki Inæina tou affi pa-fouſou-en: Dou hauat-eih nein' ta Hifei-ang-annoumi mounaunang kanna ka ma lipdung tou kahtakout-an.*

(*c*) Matth. 7: 17. K'mytta tou æ'uh.

1. Joan. 2: 3. Ka mou-mhga-kytta tou atta ka ni-kalang'neta tyni-æn, *rou ahqua-kytta ki pakouſou-an tyn'.*

Jacob. 2: 18. Râ mattæ'i-kma-âlappa hynna [lava] ki Sou ta timamang, Akoumea-kow ki tna-mſinganymhou, ka akou-mea-koh ki na ringei ti jau: *pak'ytta-au jau-an ta tna-'mſing-an 'ho tou na ringei ho, ka pakyta-ah-koh ymhouan tou na ringei-au ki tna-'mſing-en.au.*

Matth. 7: 17. 18. Kouma-hynna, *ymmid ki pærænæh ka mariang makkavoua ki voua ka mariang.* Paræ-næh ka affi mariang ta makkavoua ki

van quaet-doenders / ſy uyt de goede wercken die ſy in [u] ſien, Godt verheerlicken mogen **in den dagh der beſoeckinge.**

(b) **Rom.** 14: 19. **Soo dan laet ons nae-jaegen 't gene tot den vrede** / ende 't gene tot de ſtichtinghe onder malkanderen [dient.]

1. **Petr.** 3: 1. 2. **Deſgelijcks ghy vrouwen / zijt uwe eygene mannen onderdanigh:** op dat **oork ſoo eenighe den woorde ongehoorſaem zijn** / ſy door den wandel der vrouwen ſonder woordt mogen gewonnen worden: Als ſy ſullen ingeſien hebben uwen kuyſchen wandel in vreeſe.

(c) **Matth.** 7: 17. **Beſiet hier nae.**

1. **Joan.** 2: 3. **Ende hier aen kennen wy dat wy hem gekent hebben** / ſoo wy ſijne geboden bewaren.

Jacob. 2: 18. **Maer ſal yemant ſeggen / Ghy hebt het geloove / ende ick hebbe de wercken:** toont my uw' geloove uyt uwe wercken, ende ick ſal u uyt mijne wercken mijn geloove toonen.

Matth. 7: 17. 18. **Alſoo** een yeder goede boom, brengt voort goede vruchten, **ende een quade**

ki voua ka affi mariang. *Parænæh ka mariang affi makka-lpough makkavoua ki voua k'affi mariang:* parænæh appa k'affi mariang, ta affi makkalpough makka voua ki voua ka mariang.

Patar ki Tatæitalih katta.

1. Sikidi-ato kaua dou rouman ta Alid ki mamang ymyt'-æn ki ka'æuloung, ka affi papouthan ymyt-æn?

Affi.

2. Papouthan kaua ki mamang ta ringei-eta ka mariang ka ni-ſikidi-en ki Alid ymyt-'æn?

Hahei pa-pou-than.

3. Papouthan ki mang ymyt-æn ta ringei-eta ka mariang, rou affi-kytta mou-lpoug mou-varigh ki anna ki tounnon ki Vullum?

Moukouna ka affi t'oumimien ta ringei-eta ka mariang ki ouvarhgeih ki anna ta tounnoun ki Vullum: Ra papouthan-appa ta anna ki pani ki mamang.

4. Pyppynna ki maannini ka papouthan ta ringei ka mariang?

Siouro toutouro ki manini.

5. Mang ta than ka naunamou ki ringei-eta ka mariang?

Ka louloughan ki anna ta Alid.

6. Pættæ'i-mama-en-hou ki mang ka

de boom bzenght boozt quade vzuchten. Een goede boom en kan geen quade vruchten voort brengen: noch een quade boom goede vzuchten voortbzengen.

Verklaringhe.

1. Placht Godt wel te gebiede aen ons menſchen / daez geen nuttighept altoos upt boozt en komt?

Neen hp.

2. Iſſez dan ock wel eenige nuttighept vaſt aen onſe goede wezcken / die Godt inſgelijcks geboden heeft?

Ja hp tzouwens.

3. Wat nuttighepdt kandez vaſt zijn aen onſe goede wezcken / daezwe doch den Hemel daez mede niet en vezdienen?

Of ſchoon onſe goede wezcken niet en wozden vezepſcht / om den Hemel te vezdienen: ſoo zijnſe doch nuttigh tot pet andezs.

4. Tot hoe veel dingen zijn dan de goede wezcken nuttig?

Inſondezhept tot dzie dingen.

5. Welck is de eezſte nuttighept onſez goede wezcken?

Dat Godt daez dooz gepzeſen wozdt.

6. Hoe ſeghtge dat Godt gepze-

ka louloughan ta Alid ki ringei-eta ka mariang?

Alei ka poupænæh-kytta ki ringei-eta ka mariang ki keirang-en ki kanadap-en ki Alid, ka ni-maligh kma-hynna hmamia ymyt'-æn na kailhgen ki lyttou, ka assi-kytta milala koungcia ki vara-varau, ka koungcia-appa-kytta ki katiktik-an.

7. Mang ta kararouha ki than ki ringei-eta ka mariang?

Ka pei-riang-en ki anna ta kidi ki taou ka rarouma.

8. Ou-mhga-en-hou ka na mamang ta ta'ou ka rarouma?

Immid ki ka'æuloung:moukouna ka Tama-tna'mfing, ka assi Tama-tna-'mfing.

9. Peiriang-en ki kidi mama ki mang ta Tama-tna-'mfing ki ringei-eta ka mariang?

Pasaoun-en ta neni pæ'æhpit ki anna mama ki na tatakis, ka sadaæu'-eih nein' ki na peikakounnoun'eta na tna-mfing-an tou tna-mfing-an, na kacyn-an tou kacyn-an tmamud ki Alid.

10. Peiriang-en ki kidi mama ki mang ta assi tna-'mfing ki ringei-eta ka mariang?

Heirou ararau-en nein tou ringei-eta ka mariang mama tou sakoala-ling-au-an, kadilligh Matiktik mama ki mang ta Alid k'anna ka tætæm-an-eta,

pzesen wezt / dooz onse goede wezcken?

Om datwe dooz onse goede wezcken openbaren de gzoot-heydt dez genade Godts / die ons soo kzachtelijck vezlost heeft upt de macht des Duy-vels/datwe niet meez de sonde/ maez de gerechtigheyt dienst-baez zijn.

7. Welcke is de tweede nut-tigheyt onsez goede wezcken?

Dat onse even-naeste daez dooz wozt gesticht.

8. Wie vezstaet gy dooz desen even-naesten?

Alle menschen: soo geloovi-gen als ongeloovigen.

9. Hoe wozden de geloovige dooz onse goede wezcken ghe-sticht?

Sy wozden daez dooz als dooz pzickelen noch meez op-gewerckt/om naez ons exempel voozt te gaen van geloove tot geloove / en van Godtsalig-heyt tot Godtsaligheyt.

10. Hoe wozden de ongeloo-vige dooz onse goede wezcken gesticht?

Wanneezse in onse goede wezcken als in een spiegel aen-schouwen / hoe H: die Godt is die wy aenroepen / ende datse

eta, ka rou ni-tounnounnen ki atta ta tintin nein', manaunamou mahtakout loumouloug, millig, mavagango-appa ki Alid kanna ka dilligh.

11. Mang ta katatouro ki than ki ringei-eta ka mariang?

Ka pakashæut-en-kytta ki anna ta kadillighan ki tna-mſing-an-eta.

12. Pakashæut-en-kytta mama ki mang ki ringei-eta ka mariang ta kadilhgan ki tna'mſing-an-eta?

Mama ka kalangin tou voua ka mariang, mama ki mang ta riang ki parænnæh, hmahei-kytta kma-hynna mavana tou ringei-eta ka mariang ka dilligh ta tna-mſing-an-eta.

Ka rarima kyttiæn 'æb ki touro ki Tatæitaligh.

D'llig kaua Tama-tna-mſing ta neni, ka affi pamit ki ringei ka mariang?

Patt'æi-vli-an.

Affi [a]: moukounna ka Tama-tna-'mſing ta neni tou Nanang alei ki atta ka ni-kouma ta ti Jeſus Chriſtus; affi mæurbo-ah [b] tou Peiſaſouan ki Alid ta meiboavoël ka kouma jauan, Meirang, Meirang dyk appa ta teni ka pamut ki komoeiin ki Rama ka tou tounnoun ki vullum.

des in haer hezte overtuyght zijnde/den ſelven Godt beginnen te vreeſen / eeren / dienen/ ende lief te hebben.

11. Welck is de dezde nuttighept onſer goede wercken?

Dat wy door de ſelve worden verſekert van de oprechtighept onſes geloofs.

12. Hoe worden wy door de goede wercken verſekert van de oprechtighept onſes gheloofs?

Gelijck men uyt de goede vruchten eens booms / weet dat die boom goedt is / alſoo konnen wy uyt onſe goede wercken weten / dat ons gheloove oprecht is.

De drie-en-vijftighſte Vrage.

Zijn dat dan geen ware geloovige / die geen goede wercken en doen?

Antwoordt.

Neen het [a]: ſchoon ſy oock den naem van geloovige dragen; daerom ſeyde Jeſus Chriſtus / Niet een yegelijck die tot my ſeght/Heere/Heere/ en ſal in het Koninckrijcke Godts in-gaen / [b] maer die daer doet de wille des Vaders die in de Hemelen is.

Sou-

Schrif-

Sousou ka tæ'i-qua tou Soulat ki Alid.

(a) Jac.2:14.15.16.17. Than kanna ki mang Tæiappapara-au, rou kouma ta timamang, ka akoume-ato ki tna-msing-an, rou äoussi tyni-æn ki na ringei? hmahei kaua pakariang tyni-æn ta Tna-msing-an kanna? Heirou akoumea lava hnyn ki Tæi-appara ki ni'æhæ ka mannana, ka aousei ki kakannin ka wæ'i'i mamsing: Ka rou kmaal-ato lava hinna ki Sou neini-æn ta timamang ymoumi-æn, D'marang-a tou reia, madalat-a, mibantau-a: ka assi-kamou lava pihg-alato neini-æn ki kamamsing-an pakahahpuh ki voël nein', than kanna ki mang? *K'ma-appa hynna ta tna-msing-an, rou aoussi ki na ringei, mapatei-ato pis-mamado' tyni-æn.* Kyta-en-hou kaua ka ni-meisâl ta tna-msing-an ki ringei tyn'? ka ni-peinanæh-en ta tna-msing-an tou na ringei? Ka *mama ka mapatei ta Vouâl dou aoussi ki Vatti, kmaappa-hynna ta tna-msing-an dou äoussi ki na ringei.*

(b) Matth.7: 21. *Assi mei'boävouäl ka kouma jauan, Meirang, Meirang, mourbo-ah tou Peisasou-an ki Vullu-vullum: dyk ta teni ka pamut ki kamoei-in ki Rama ka tou tounnoun ki Vullum.*

Luc.

Schriftuer-plaetsen.

(a) **Jac.2: 14.15.16.17.22.26. Wat nuttigheyt is het / mijne Broeders / indien ymant segt / dat hy het geloove heeft / eñ en heeft de wercken niet? kan dat geloove hem saligh maken? Indien'er nu een broeder ofte suster naeckt souden zijn / ende ghebreck souden hebben van dagelicks voedsel: Ende yemant van u tot haer soude seggen / Gaet henen in vrede / wort warm / ende wort versadight: ende ghy lieden en soudet haer niet geven de noodtdruftigheden des lichaems / wat nuttigheyt is dat?** Alsoo oock het geloove, indien het de wercken niet en heeft, is by hemselven doodt. &c. **Siet ghy wel dat het gelove mede gewrocht heeft met sijne wercken / ende het geloove volmaeckt is geweest uyt de wercken? &c. Want** gelijk het lichaem sonder geest doot is, also is oock het geloove sonder de wercken doodt.

(b) **Matth.7:** 21. Niet een yegelijck, die tot my seght, Heere, Heere, en sal ingaen in 't Koninkrijcke der hemelen: maer die daer doet den wille mijns Vaders, die in de hemelen is.

Luc.6: 46. *Kaoumang ka mananang-kamou jau-an Meirang, Meirang: ka aſſi-moumi paamt-en ta atta ka paſouſou ennau?*

Patar ki Tatæitaligh katta.

1. Mang ta Voua ki tna-mſing-an ka d'lligh?

Ymmid ki ringei ki kavæangö-an ki Alid, ki t'au-appa ka rarouma.

2. Hmahei kaua itoukaqua ta tna-'mſing-an ka d'lligh, dou aouſſi ki ka pounas-an ki kacyn-an tmamud ki ringei-appa ka mariang?

Aſſi hmahei: mahkaulaula ki parænnæh ka maouro mariang, rou myhkaqua aſſi makkavoua ki voua ka mariang.

3. Mak-kounna k'anna ka maouro itoukaqua ta tna-'mſing-an, dou aouſſi ki ringei ka mariang ka mariang?

Alei ka papaſâl ymyt-'æn ta tnamſing-an ti Chriſtus-an; ka aſſi-kytta papa-lpoughin papaſal ti Chriſtus-an, rou aſſi-kytta pouatæh-en ki Joep-an ti Chriſtus, tou'ounaunang-en ki kamoei-in tyn'.

4. Pouſaoun-au-ppa jau-an poumſing ki atta tou pæ'æmyhkaulaula-an ka mamang?

Mama ki pouk ka ni-papaſâl ki voungo, diloug-en ki voungo tou illig-en tyni-æn, kma-appa-hynna padi-

Luc.6:46. Ende wat noemt gy my Heere, Heere: ende en doet niet het gene dat ick ſegge?

Verklaringe.

1. **Welcke zijn de vruchten eenes oprechten geloofs?**

Alle wercken van liefde tot Godt / en onſen even-naeſten.

2. **Kan dan een oprecht gheloove niet beſtaen / ſonder de oeffeninge van Godtſalighept en goede wercken?**

Neen het: alſoo wepnigh / als een goede boom weſen kan / ſonder opt goede vrucht te dragen.

3. **Van waer komt het / dat het geloove dat ſonder goede wercken is / niet beſtaen kan?**

Om dat het gheloove ons vereenight met Chriſtum: nu wy en konnen met Chriſtum niet vereenight zijn / ſonder deelachtigh te worden aen den Geeſt Chriſti / ende naer den ſelven te wandelen.

4. **Verklaert my dit noch beter door eenige gelijckeniſſe?**

Gelijck de leden vereenight zijnde met het hooft / door 't hooft werdē geſtiert / eñ 't ſelve

padiloug-ah-kytta ymyt-æn ki Joep-an ti Jesus Christus tou ymmid ki ringei ka mariang, rou d'lligh-kytta Tama-tna-'msing, ka pouk-kytta kma-hynna ti Jesus Christus.

5. Moumhga kow kaua ka assi-kytta poulpoug-in poutiktik poupænæh ki na æmagh ti Christus, rou assi-kytta pakatiktik-en-appa ki Joep-an tyn'?

Hahei.

6. Pattæi mama-en-hou ki mang ki ka'æuloung ka kma-hynna ki vatoung, ka myhkaqua mæuagh tou ymmid ki kidi ki varau, ka poupænæh appa mattæ'i-æmæh ki næi ki tna-'msing-an nein'?

Si-mado ta neni sivana-vana neiniæn, ka millingig-ah tou wæ'i kanna ki Sou ti Christus, Dmarang-a jau-an moumi ka ni-mapoungas ki katoukoul-an, assi-mau-kamou ni-kalang-en myhkaqua.

Ka rarymma kyttiæn'æb ki pat ki Tatæitaligh.

Maki-lpough kaua makivalei ki kariang-an ki tounnoun ta neni kanna ka assi pamit ki ringei ka mariang? [a]

Pattæi'-vli-an.

Assi maki-lpough ta neni.

Sou-

ve oock gehoorsaem zijn / alsomede moeten wy ons latē leyden door den geest Jesu Christi in alle goede wercken / indien wy anders waerlijck hebben gelooft / ende alsoo ledematen Jesu Christi geworden zijn.

5. Verstaet ghy dan dat wy niet en konnen gherechtveerdight worden door het bloet Christi / sonder dat wy oock geheylight worden door sijnen Geest?

Ja ick.

6. Wat seght ghy dan van soo vele menschen / die noch steets in alderley sonden wandelen / ende des niets tegenstaende voor de werelt belijdenisse doen hares geloofs?

Sy bedrieghen haer selven / ende sullen inden dagh van Christi moeten hooren / Gaet van my wegh ghy werckers der ongerechtigheyt ick en hebbe u noyt gekent.

De vier-en-vijftighste Vrage.

Konnen de sulcke dan oock wel saligh worden / die geen goede wercken en doen? [a]

Antwoordt.

Neense / gantschelijck niet.

Soufou ka tæ'iqua tou Soulat ki Alid.

(a) 1. Cor. 6: 9. 10. Ka aſſi-kamou kaua mavana ka *aſſi tabli-ah ki Pæiſaſouan ki Alid ta matoukoul ki ryh? Ynna taurahei: ka aſſi tabliah ki peiſaſouan ki Alid* ta Tama-kaveioung, ta Tama-t'amud ki ni-paſouh Alillid-en, ta Tama-ouzouzoung ki ni-makakytil, ta Tama-ſamik, ta kilalam maliko ki pæpæræh, ta Tama-haouzoung, ta Tama-makitkit, ta Tama kaingogh: ta Tama-Pahkoutalum ki Tama-riouh-appa.

Gal. 5: 19. 20. 21. Ka ringei ki vât ta mæmæh: atta ta rarbou-rbou-an, kaveioungan, kavouſſouk-an, kaleihang-en, tatamd-en ki ni-paſouh Alilid-en, s'a-s'bbad-an, pæ-vavæu-væuuh-an, parirangil-an, kalyng-en 'ngale, kararei-en ki Sou, ſaſamk-en, ki pako-rahei-en mæhtæutæuuh, 'ææs-en, l'alpoughan, kayngog-an, kaour-our-an, ki kma-appahynna: *ka pattæ'i tan ennau-kamou ki atta*, mama ki ni-pattæ'i tannen-au, *timamang ta pamut ki mamang katta, aſſi tabliah ta neni ki Peiſaſou-an ki Alid.*

Apoc. 22: 15. *Ra itou-tauagh-ah ta aſſou, ta Tama-ſubbad, ta Tama-kaveioung, ta Tama-lpough, ta Tama-tamud ki ni-paſouh Alialid, timamang-appa ka mavæ'ængö ki harang, ka pamut-appa ki atta.*

Matth.

Schriftuer-plaetſen.

(a) 1. Cor. 6: 9. 10. **Of en weet ghy niet** dat de onrechtveerdige het Koninckrijcke Godts niet en ſullen be-erven? En dwaelt niet: **noch hoereerders / noch afgoden-dienaers / noch overſpeelders / noch ontuchtige / noch die by mannen liggen / noch dieven / noch gierigaerts / noch dronckaerts: geen laſteraers / geen roovers** en ſullen het Koninckrijcke Godts be-erven.

Gal. 5: 19. 20. 21. **De wercken des vleeſchs nu zijn openbaer: welcke zijn overſpel / hoererije / onreynigheyt / ontuchtigheyt / Afgoderije / fenijn-gedinge / dyantſchappen / twiſten / afgunſtigheden / toorne / gekijf / tweedracht / ketterije / Nijdt / moordt / dronckenſchappen / braſſerijen / ende diergelijcke:** van dewelcke ick u te voren ſegghe, **gelijck ick ock te voren gheſeght hebbe** / dat die ſulcke dingen doen het Koninckrijcke Godts niet en ſullen be-erven.

Apoc. 22: 15. Maer buyten ſullen zijn de honden, ende de toovenaers, eñ de hoereerders, ende de doodt-ſlagers, ende de afgöden-dienaers, ende een yegelijck die de leugẽ lief heeft ende doet.

Matth.

Matth. 3: 10. Nyn da, ka ni-attaquan ta vouthau ta patar ki pærænnærænnæh: *ymmid ki pærænnæh ka affi makka-voua ki voua ka Mariang, tahta-aul-ato maryng tou apoei.*

Matth. 25: 30. *Ka aringh-au ta koungcia k'anna ka faramfam fmakitauagh tyni-æn tou Siouro itou-tauagh karimdiman, ka tou hynn'al-ato ta tangi tangi-an ta patytyng-en-appa ki waligh.*

Matth. 25: 41. 42. 43. Annata mattæ'i kma-al-appa hynna ki Sou neiniæn ka itou'u'i, *D'marang-a jau-an ymoumi ka ni-pahkou-avavaghun tou apoei ka myhkaqua myddarynmouh, ka nitanang-en ka atou Lytou-ah ki Tama-Gnau-appa tyn'.* Ka ni-kaggangei-enau, ka affi-moumi pakang jau-an; Niyhtt'ö-en-nau, ka affi-moumi ni-payt jau-an. Ni-tæ'æqua-en-au, ka affi-Noumi payhtalagh jau-an; Ni-pannana-en-nau, ka affi-moumi ni-papouhkoulamouh jau-an; Ni-kaälamen-nau, ka ni-itouqua-en-nau tou fangat, ka affi-moumi ni-kytan jauan.

Patar ki Tatæitalih k'atta.

1. Kamang ta alei ki kariangan-eimytta?

Ti Christus tou ni-ouvarghan tyn'.

2. Affi

Matth. 3: 10. Ende is oock alreede de bijle aen de wortel der boomen geleght: alle boom dan die geen goede vrucht voort en brenght, wort uytgehouwen ende in 't vier geworpen.

Matth. 25: 30. Ende den onnutten dienst-knecht werpt uyt in de buytenste duysternisse, daer sal weeninge zijn, ende knersinge der tanden.

Matth. 25: 41. 42. 43. Dan sal hy seggen oock tot de gene die ter slincker-[hant zijn]/ Gaet wegh van my gy vervloeckte in het eeuwige vier, het welck den Duyvel ende sijnen Engelen bereyt is. **Want ick ben hongerigh geweest/ ende gy en hebt my niet te eten gegeven: Ick ben dorstigh geweest/ ende gy en hebt my niet te drincken gegeven. Ick was een vreemdeling/ ende ghy en hebt my niet gherberght: Naeckt/ende ghy en hebt my niet ghekleet: Kranck ende in de ghevangenisse/ ende ghy en hebt my niet besocht.**

Verklaringhe.

1. **Welcke is de oorsaecke onser salighevt?**

Christus door sijne verdienſten.

2. En

2. Affi kaua alei ki kariang-ei-mytta ta na ringei-eta ka mariang ?

Affi.

3. Pakariang-eih-kytta kaua dou aouſſi ki na ringei ka mariang ?

Affi.

4. Mattæi mama-kow ki mang ka affi-kytta pakariang-eih, dou äouſſi ki na ringei ka mariang, rou affi alei ki kariang-ei-mytta ta na ringei ka mariang ?

Mou kouna ka affi alei ki kariang-ei-mytta ta na ringei ka mariang, ra darang-appa kanna ka t'oumimi-en tou kariang-an.

5. Oumhga-en-hou kaua ka mah-kaulaula affi mou-lpough-kytta mou-rbo tou kæuaghan ka myhka-qua myddarynnouh, dou äouſſi ki na ringei ka mariang, mama ka affi-kytta, ſa-lpough ſahkaqua tou pani ki itouqu-'an, dou aouſſi ki darang ?

Hahei kma-hynna ta ryhau.

6. Mamæh toumang ta riæuri-æung-en katta tmoumimia ki ringei ka mariang ?

Tou atta: ka poupænæh-ah ta ti Chriſtus tou wæ'i ḳanna ka irang, ki pattæ idingding-en ki kapatei-an ki kæuaghan, ki na paamut timamang ta mariang ta affi mariang.

7. Pat-

2. En zijn dan onſe goede wezcken geen oozſaeck van onſe ſalighept ?

Neenſe.

3. Konnen wy dan ock niet ſondez goede wezcken ſalich wozden ?

Neen wy doch.

4. Hoe ſeghtge datwe ſondez goede wezcken niet en konnen ſaligh wozden / daez doch de goede wezcken niet en zijn d'oozſake van onſe ſalighept ?

Of ſchoon de goede wezcken niet en zijn de oozſake van onſe ſalighept / ſoo zijnſe nochtans een nootſaeckelijcke wegh tot de ſalighept.

5. Bezſtaet ghy dan / dat wy op gelijcken wijſe niet en konnen ingaen in het eeuwige leven / ſondez goede wezcken / gelijck men niet en kan ovezgaen tot eenige andere plaetſe / ſoo daez geen wegh en zy ?

Jae ick.

6. Waez upt blijckt deſe nootſaeckelijckheyt dez goede wezcken ?

Daez upt: dat Chriſtus in dien grooten dagh / het oozdeel des doodts of des levens ſal upt-ſpzeken / naez dat nemant het goede of het quade ſal hebben gedaen.

7. Hoe

7. Pattæ'i-mama-en-hou ki mang, ka pattæ'idingding-eih-kytta ki na ringei, rou assi-kytta paka-lpougen pakariang ki na ringei, nda tou tna-'msing-an-appa?

Alei ka pa-douk-an-neih ki ringei ka mariang ki assi mariang pakaæmæh ti Christus-an, na mamang ta neni ka ni-tna-'msing, ka assi ni-tna-'msing.

8. Mattæ'i mama ki mang ta ni-Padadingi-an ka ti Paulus ki sou katta?

Mattæ'i kmahynna ta na Sou tyn'; Ynna taurahei, assi tabli-ah ki Peisasou-an ki Alid ta Tama-kaveioung, ta Tama-tamud ki ni-pasouh Ali-alid, ta Tama-ouzouzoung ki ni-makakitil, ta Tamasamik, ta Tama-haouzoung, ta Tama-kytkyt, ta Tamakaingogh, ta Tama-mattæ'iouroung, ki Tama-rioungh-appa.

9. Assi kaua a ymd-ah maki-valei ki kæuaghan ka myhkaqua myddarynnouh, ta ni-tna-msing ti Christus-an?

H'ahei missing.

10. Rou k'ma-hynna kanna, mattæ'imama-kow ki mang, ka assi makivalei-ah ta timamang ki kæuaghan ka myhkaqua myddarynnouh, ka assi pamut ki ringei ka mariang?

Alei ka neni k'anna ka assi pamut ki ringei ka mariang, assi d'lligh tna-'msing ti Christus-an.

11. Kau-

7. Hoe seghtge/datwe sullen gheoozdeelt wozden / naez de wezcken / daezwe niet dooz de wezcken/ maez dooz 't geloove saligh wozden?

Om dat de goede ende quade wezcken Chzistum sullen aenwijsen / wie de gene zijn / die gelooft of niet gelookt hebben.

8. Hoe spzeeckt den Apostel Paulus van dese saecke?

Aldus: En dwaelt niet/segt hy: noch hoereezdezs/noch afgoden-dienaezs / noch ovezspeeldezs/ noch ontuchtighe / noch dievē/ noch gierigaezts/ noch dzonckaezts: geen lasteraezs / geen rovezs / en sullen het Koninckrijcke Godts bezven.

9. Maez sullen niet alle die in Chzistum gelooven het eeuwige leven be-ezven?

Ja sy gewisselijck.

10. Hoe seght ghy dan / dat geene het eeuwige leven ontfangen sullen / die geen goede wezcken doen?

Om dat die gene/ die geen goede wezcken en doen / oock niet waezlijck in Chzistum en gelooven.

11. Kaumang ta anna ?

Alei ka voua ka d'lligh ki tna-'mſing-an ta ringei ka mariang.

12. Na mamang ta affi pamut ki ringei ka mariang, mashut kaua ka äouſſi ki tna-mſing-an ka mæuagh tyni-æn ?

Hahei mashut ta atta.

Kararyma kyttiæn 'æb ki rymma ki Tatæitaligh.

Kamang ta na ringei ka mariang ?

Pattæ'i-vli-an.

Dyk ki atta ka makkaqua ki Tna-'mſing-an ka d'lligh [a], ka paahquan ki Tatouhko ki MEIRANG [b], ka pamt ten tou loulougan ki Alid [c], ka affi ni-poutar-ren tou Sikakidian ki ka'æuloung [d], ka tou ſikounoung neta lava pæhdimdim [e].

Souſou ka tæiqua tou Soulat ki Alid.

(*a*) Rom. 14: 23. *Kamamang-appa ka affi makkaqua ki tna-mſingan, varau ta anna.*

Heb. 11: 6. *Râ tou äouſſi ki tna-mſing-an affi paka-lpough-in paka-moei* [ki Alid.] Timamang ka mouqua ki Alid, tna-mſing-ah ka akoumea ta teni, ka Tama-Pæ'æ-vli-appa neini-æn ka kmi'im tyni-æn.

(b) Deut. 12: 32. Ymmid ki Sou ka 'amoummou-en-au ymoumi-æn, atta ta 'illig-au-moumi mamut, *affi kow*

11. **Hoe ſoo dat ?**

Om dat de goede wercken zijn de eygen vruchten des geloofs.

12. **Die dan geen goede wercken en doet / is dat ſeecker dat oock de ſelve geen levendigh geloove en heeft ?**

Ja dat is ſeecker.

De vijf-en-vijftighſte Vrage.

Wat zijn goede wercken ?

Antwoordt.

Alleene die voort-komen uyt den waren geloove [a] / gericht worden nae de wet des Heeren [b] / en Godt tot eeren geſchieden [c] / ende niet op menſcheliicke inſettinge [d] / ofte op eygen goet-duncken gegront zijn [e].

Schrifture-plaetſen.

(a) **Rom.** 14: 23. Ende al wat uyt den geloove niet en is, dat is ſonde.

Heb. 11: 6. Maer ſonder geloove is het onmogelijck [Gode] te behagen. **Want die tot Godt komt moet ghelooven dat hy is / ende een beloonet is dese gene die hem ſoecken.**

(b) **Deut.** 12: 32. **Al dit woort / welck ick u lieden gebiede / dat ſult ghy waernemen om te doen ;**

kow pou-dymm'-ah, assi kow l'mau-ah ki mamang ki atta.

Gal. 6: 16. Ka timamang ta *gmi-tallakkau-ah ahqua ki pei-rarpung-ang ki klis katta*, a neni-ahta reia ki kaha-rumman, a tou Israel-appa ki Alid.

(*c*) Philip. 1: 11. Ka ni-poukidkid-din ki voua ki katiktik-an, ka *tou kei-rang-en ki kidi ki louloug-an-appa ki Alid*, alei ti Jesus Christus-an.

1. Pet. 2: 12. Kmyt ta ki Tatæita-ligh ka 52. (*a*).

(*d*) Ezech. 20: 18. Râ ni-pasousou-en-nau ki Alalak nein tou poulægh: *Yn-nâ maunanang tou si-kakidi-en ki mamoumou-oumi, ynna milligh ki na-pæhtatiktik nein*, ynna pakavoussouk ymoumi-æn ki Ali-alid nein ka ni-æu-væuung.

Matth. 15: 9. Ra sau-ki-na-nynno tmamud jau-an *dou mahtæutæuugh ki pahtatæutæu-'en*, [ka] *na sikakidi ki ka'æuloung.*

(*e*) Deut. 12: 8. Assi-kamou mei-am't-ah ki mamang, ka peiam'ttin-eta tou hia ki wæ'i katta: *ta meiboä-voual, k'anna ka matiktik tou matta tyn'.*

Prov. 14: 12. *Akou d'arang ka pæg-tiktik-en ti-mamang:* râ limoulimou ki anna, ta d'ara-darang ki kapatei-an.

doen: ghy en sult daer niet toe doen, ende daer van niet af doen.

Gal. 6: 16. **Ende soo vele als'ey** na desen regel sullen wandelen, **over deselve [sal zijn] vrede ende barmhertigheydt/ en over het Israël Godts.**

(c) **Philip.** 1: 11. **Vervult met vruchten der gerechtigheydt/ die door Jesum Christum zijn** tot heerlijckheyt ende prys Godes.

1. **Pet.** 2: 12. **Siet Vrage.** 52. **letter** (a).

(d) **Ezech.** 20: 18. **Maer ick seyde tot hare kinderen in de woestijne:** En wandelt niet in de insettingen uwer vaderen, ende en onderhoudet hare rechten niet, **ende en verontreyniget u niet met hare dreck-goden.**

Matth. 15: 9. **Doch te vergeefs eeren sy my** leerende leeringen, [die] geboden van menschen [zijn.]

(e) **Deut.** 12: 8. **Ghy en sult niet doen na alles / dat wy hier heden doen:** een yeder, al wat in sijne oogen recht is.

Prov. 14: 12. Daer is een weg, die yemant recht schijnt: **maer 't laetste van dien / zijn wegen des doots.**

Patar ki Tatæitalih katta.

1. Teni lava rou mamamang ta ringei-eta, rou affi-kytta pouvarau?

Affi.

2. T'oumimi-en-kytta ki mang ki rouma?

Ka mænænæg-ah mariang ta ymmid ki ringei-eta.

3. Pyppynna ki kidi ka t'oumimien, alei ka mænænæg-æh mariang ta ringei?

Tou touro ki kidi.

4. Kaman ta kidi ka naunamou?

Ka pa-ſahkaqu-auh ta ringei-eta, dyk tou peirarpungan ki Tatouhko ki Alid.

5. Affi kauwa na ringei k'anna ka mariang, ka paam't-an-eta tou[ſikounoung-neta pæg-mado pægdimdim,] ka tatamd-an-ei-mytta kanna ki Alid; rou affi-kytta ni-ſikidi-en ki anna tou Tatouhko ki Alid?

Affi.

6. Kaoumang ka affi mariang ta na ringei ka kma-hynna?

Alei ka mat'ë k'ma-hynna ta kaæuloung, ka affi pæh-lpough ſi-kounoung ta teni pæhmamadou tyniæn pæhdimdim ki mamang ka mariang.

7. Pa-amt-ah-appa-kytta kaua ki mamang tou affi-mytta kavaraueih, rou affi-kytta ſiourou mou-mha, ka ni-

Verklaringhe.

1. Iſt even veel/wat wercken dat wy doen / als wy maer niets quaets en doen?

Neen het doch.

2. Wat wort'er noch meer van ons verepſcht?

Dat alle onſe wercken volkomentlijck goet zijn.

3. Hoe veel conditien worden der verepſcht/ op dat eenig werck goedt zy?

Dzie conditien.

4. Welck is de eerſte?

Dat onſe wercken gericht worden/ alleen nae den reghel van Godts wet.

5. Zijn dat dan geen goede wercken/die wy doen naer eygen goet-duncken / met meyninge om Godt daer mede te dienen/ ſchoon ons de ſelve in Godts wet niet geboden zijn?

Neen het doch.

6. Waerom en zijn alſulcke wercken niet goedt?

Om dat de menſche ſoo verduyven is/ dat hy van ſich ſelven niet goets bedencken kan.

7. Moghen wy ock niets doen / ten zy wy al voren weten / dat ons Godt ſulcx ghe-

boden

ni-sikidi-en ta atta ki Alid ymyt'-æn?

Assi-kytta paam't-ah ki mamang.

8. Mang k'ma kow, na Sikakidi ki ka-æuloung?

Heirou assi maæuakla kanna ki sou ki Alid, kidi-ato ka assi-mytta 'illigh-au ymd-ei kanna.

9. Ma-ymmid kaua mariang ta ringei ka mæu-ædyk mæu-æ-pænægh mæu-a-kla ki Tatouhko ki Alid?

Assi.

10. Pouhdym-an hynna t'mou-mimia ta mang ki rouma?

Ka pa-sahkaqua-aul-appa ta anna tou louloug-an ki Alid.

11. Pasahkaqu-an dou manno ta ringei tou louloug-an ki Alid?

Heirou hauattin ta rourouha ka atta: tou naunamou, rou pa-sahkaqu-an ta ringei-eta tou paka æmæ'h-en ki kavæ'angö neta ki pou-rarimneta ki ryh ka 'illig-neta ki Alid.

12. T'oumimi-an-appa ta mang ki rouma, alei ka pa-sahkaqu-auh ta ringei-eta tou louloug-an ki Alid?

Ka millig-ah kytta ki Alid tou hauattin ka kma-hynna, ka ad-eil-appa ta rarouma ki ni-peirarpung-en-eta tou magkaula ki illig-en ki Alid.

13. Ma-

boden heeft/ indien wy niet en willen sondigen?

Neen wy/ niet altoos.

8. Wat seghtge dan van de insettingen der menschen?

Indiense met Godts woort niet over-een komen/ soo is men schuldigh die alle te verwerpen.

9. Zijn dan alle wercken goet/ die maer uyterlijck met de Wet Godes over-een komen?

Neense doch.

10. Wat wort'er dan noch meer by vereyscht?

Dat zy gherichtet zijn tot Godts eere.

11. Wanneer wort een werck gerichtet tot Godts eere?

Als dese twee dingen werden betracht: eerst/als het verricht wort insonderheyt om onse liefde/eerbiedigheyt/ende gehoorsaemheyt nevens God te betuygen.

12. Wat wort'er noch meer vereyscht/ op dat een werck gerichtet zy tot Godts eere?

Dat wy Godt gehoorsaemheyt bewijsen met die meyninge/ dat oock andere door ons exempel tot gelijcken gehoorsaemheydt Godts mochten werden gebracht.

13. Mariang kaua ta na ringei ka k'ma-hynna ka paamttin tou Tatouhko ki Alid, ka paſahkaqu-an-appa tou louloug-an ki Alid?

Aſſi-appa mariang ta anna.

14. Toumimi-en-appa ta mang ki rouma, alei ka mariang-ah ta ringei?

Ka makkaqua-ah ta anna ki tna-mſing-an ti Chriſtus-an.

15. Pyppynna ta ma-anni ka toumimi-en, alei ka makkaqua-ah ta ringei ki tna-mſing-an?

Dourouha ki maanni.

16. Kamàng ta naunamou?

Ka mæshut-ah-kytta mavana, ka ni-ſikidi-en ki Alid ta ringei k'anna ka paam't-tin-neta.

17. Kamang ta kararouha ki t'oumimi-en, alei ka makkaqua-ah ta ringei ki tna-mſing-an?

Ka pægshut-au-mytta pægdimdim, ka kamoei-en-appa ki Alid alei ti Chriſtus-an ta ringei-eta katta, moukouna ka aſſi nanægh mariang.

18. Kma-hynna kaua aſſi nanæh mariang ta ſiourou-appa mariang ka ringei ki Tama-tna-'mſing, ka aſſi kamau-eih ta anna ki Alid, dyk alei ti Chriſtus-au?

Hahei kma-hynna aſſi nanæh mariang ta na ringei-appa-mytta ka ſiourou mariang.

13. Zijn dan alſulcke wercken goet die gheſchieden volgens Godts Wet/ende gerichtet werden tot Godts eere?

Neenſe ock niet.

14. Wat wordt daer noch meer by vereyſcht / op dat een werck goet zy?

Dat het voort-kome upt den geloove in Chriſtum.

15. Hoe veel dingen worden vereyſcht / op dat een werck voort-kome upt den geloove?

Twee dingen.

16. Welck is het eerſte?

Dat wy eeckerlijck weten/ dat het werck 't welck wy verrichten van Godt geboden is.

17. Welck is het tweede dat vereyſcht wordt / op dat een werck voort kome upt den geloove?

Dat wy vaſtelijck vertrouwen/ dat dit ons werk/ſchoon in ſich ſelven ſo onvolmaeckt/ Gode nochtans om Chriſti wille behaeghlijck weſen ſal.

18. Zijn dan ock de beſte wercken der geloovigen / ſoo onvolmaeckt/ datſe Gode niet anders dan om Chriſti wille wel-behagelijck konnen zijn?

Jaſe/ ſoo onvolmaeckt zijn ock onſe beſte wercken.

19. Wan-

19. Herou tæusal ta toutourou ki kidi katta, rou paamtten ta ringei-eta tou peirarpung-en ki Tatouhko ki Alid, rou pasahkaqu-an ta anna tou louloug-an ki Alid, rou makka-qua ta anna ki tna-msing-an ti Chri-stus-an, Ou-mhga-en-hou kaua rou anna ka mariang ta na ringei-eta, ka kam-au-en ki Alid ta anna?

Hahei: râ assi tou pani ki kidi.

Ka rarymma kytti-æn'æb ki num ki Tatæitaligh.

Kidi-ato kaua ka sa'u-sal-ah ta tou-tourou ki kidi katta, alei ka mariang-ah ka kamoei-auh ki Alid ta ringei ki mamang?

Pattæ'i-vli-an.

Haheira kidi-ato[a], ka tou aoussi lava ki sasat ki kidi ki toutourou katta tou ringei, assi malpough ma-riang ta ringei.

Sousou ka tæ'i-qua tou Soulat ki Alid.

(a) 1. Tim. 1: 5. Ra *limoulimou ki Tatouhko kavæangö-an k'anna* ka makka tintin ka makouptigh, ka makka ryh ki vana ka mariang, *ka makka tna-msing-an-appa ka assi pani-en ki ryh.*

1. Cor. 10: 31. Annata rou movouk-kamou lava, rou myt-kamou lava, rou mapoungas-kamou lava ki ma-mang ka pani, *pei-ymd-auto meiamut ki atta tou loulougan ki Alid.*

Patar

19. **Wanneer dan dese drie conditien t'samen gaen / als onse wercken worden gedaen achtervolgens Gods wet / alsse gericht zijn alleen tot d'eere Gods / alsse voortkomen uyt den geloove in Christum / verstaet ghy dan dat onse werken goedt en Gode wel-behaeghlijck zijn?**

Ja ick: en oock anders niet.

De ses-en-vijftighste Vrage.

Moeten alle dese drie condi-tien t'samen gaen / eer dat eenigh werck goet ende Gode wel-behagelijck wesen kan?

Antwoordt.

Jaese nootsaecklijck[a]: en waer een dese conditien aen een werck ontbreeckt daer en kan het werck niet goet zijn.

Schriftuer-plaetsen.

(a) 1. **Tim.** 1: 5. Maer het eyn-de des gebodts is liefde **uyt een reyn herte / ende** [uyt] een goe-de conscientie, ende [uyt] een ongeveynst geloove.

1. **Cor.** 10: 31. **Het zy dan dat ghy-lieden eet / het zy dat ghy drinckt / het zy dat ghy yet** [anders] **doet /** doet het alles ter eeren Gods.

Ver-

Patar ki Tatæitalih katta.

1. Mariang kaua ta ymmid ki ringei kanna ka mæuakla ki Tatouhko ki Alid?

Affi: dou affi makkaqua-appa ta anna ki tna-mſing-an: rou affi paſahkaquan-appa ta anna tou loulougan ki Alid.

2. Ringei kanna ka paſahkaquan tou louloug-an ki Alid; maymmid kaua mariang ta anna?

Affi: dou affi makkaqua ta anna ki tna-mſing-an, rou affi paamtten-appa ta anna tou peirarpung-en ki Tatouhko ki Alid.

3. Maymmid kaua mariang ta ringei kanna ka makka dyk makkaqua ki Tna-mſing-an?

Affi: dou affi paſahkaquan-appa ta anna tou louloughan ki Alid.

4. Kamang ta aouſſi tou ringei ki pou-kidi-en, ki kariang-an, ki katiktik-an, ki kavæ'ængö-en-appa k'anna, ka ni-paamt-en ki mabatoung ka Heydan papauakla ki Tatouhko ki Alid?

Affi ni-makkaqua ta ringei kanna ki tna-mſing-an, affi ni-paſahkaqu'an-appa ta anna tou louloughan ki Alid.

5. Kamang ta ni-aouſſi tou ringei ki mamoumou-oumi, ki ni-tatamdden nein ta Ali-alid nein?

Ym-

Verklaringhe.

1. Alle wezcken die geſchieden conſozm Godts wet / zijn die niet goet?

Neenſe: ten zyſe oock upt gheloobe voozt-komen / ende gericht tez eeren Godts.

2. Die wezcken die tez eeren Godts zijn gericht / zijn die niet alle goet?

Neenſe: ten zy datſe upt geloobe vooztkomen / en geſchieden conſozm Godts wet.

3. De wezcken die alleen upt geloobe vooztkomen zijn die niet goedt?

Neen: ten zy datſe beſondezlijck zijn ſtzeckende tot Godts eere.

4. Wat ontbzeeckt aen de wezcken van matighept / eezbaezhept / waezhept / rechtveezdighept / en liefde / die veel Heydenen gedaen hebben conſozm de wet Godts?

Deſe en zijn niet voozt-gekomen upt den geloobe / oock en zijnſe niet ghezichtet tot Godt.

5. Wat heeftez ontbzoocken aen de wezcken uwez Vaderen / daez mede ſy hare afgoden dienden? Al-

Ymmid ki toutourou ki kidi katta ; ka moukouna ka ni-pasahkaquan nein' ta tatam'dden kanna tou louloughan ki Ali-alid nein-ra, assi ni-pasahkaquan nein ta anna tou louloughan, râ tou ouroung-en-appa ki Alid ka d'llig.

Ka rarima kyttiæn 'æb ki pytto ki Tatæitaligh.

Kaoumang ka makkaqua-ah ta ringei-eta ki tna-msing-an ti Jesus Christus-an ?

Pattæ'i-vli-an.

Alei ka ringei-eta ka siourou-appa mariang ni-pakavoussoukkin ki varau, [a] ka assi ka-lpoug-in ta anna mamoei ki Alid, [b] dyk alei ki ni-ouvarghan ti Christus. [c]

Sousou ka tæ'i-qua tou Soulat ki Alid.

(*a*) Jes. 64: 6. Ra emytta ymdei *mama-kytta ki sât ka movoussouk, ka katiktik-an-appa-mytta ka ymmid mama ki koulamough ka ariryng.*

(*b*) Heb. 11:6. Kmyttâ tou ouro tou Tatæitaligh ka 55. (*a*).

(*c*) Coll. 2: 10. Ka *ni-pakataraæugen-kamou itouqua tyni-æn, ka voungö* ki ymmid ki Sibavau-en ki kail-hen-appa.

Patar ki Tatæitalih katta.

1. Ni-mama ki mang ta na ringei ti Adam, rou assi appa ni-mouaryng mavarau ?

Mat-

Alle de drie condities; want ook / schoon sy dese diensten deden tot eeren hunner goden / soo hebbense die nochtans niet gedient tot eere / maer tot hoon van den waren Godt.

De seven-en-vijftighste Vrage.

Waerom moeten onse goede wercken voortkomen uyt den geloove in Jesum Christum ?

Antwoordt.

Om dat onse beste wercken selfs / met sonden besmet zijnde [a] / Gode niet anders dan om der verdienſten Christi wille / konnen behagen. [b]

Schriftuer-plaetsen.

(a) **Jes.** 64: 6. **Doch wy alle** zijn als een onreyne, ende alle onse gerechtigheden zijn als een wech-werpelick kleedt.

(b) **Heb.** 11: 6. **Siet boven Vrage** 55. **letter** (a)

(c) **Col.** 2: 10. **Ende** ghy zijt in-hem volmaeckt, die het hooft is **van alle Overheydt ende macht.**

Verklaringhe.

1. **Hoedanigh waren de wercken van Adam voor sijn val ?**

Ee Vol-

Mattaraæugh mariang ta na ringei tyn'.

2. Mâma ki mang ta ringei nein' ka affi Tama-tna-mſing, ka affi-appa ni-peilikoug-in ?

Mattaraæugh affi mariang ta ringei nein'.

3. Mama ki mang ta ringei ki Tama-tna-'mſing, rou ä-i-ä Næi-appa ta neni ?

Mariang ta reingei nein'; Ra ni-pou-ryttoung-en-appa ki madagh ka affi manannæh mariang.

4. Akou-moei kaua ta Alid tou ringei-eta ka kma-hynna affi manænæh mariang ?

Hahei.

5. Hmahei ta Alid mama ki mang pakamoei tyni-æn ki ringei-eta ka kma-hynna affi manannæh mariang ?

Dyk alei ti Chriſtus-an.

6. Mama kanna ki mang, ka akou-moei ta Alid alei ti Chriſtus-an tou ringei ka affi manannæh mariang, magkaulaula ka manannæh lava mariang ta an-na ?

Ma-ſau-dyk mararau ta Alid ki mariang kanna ka tou ringei-eta, ka kminadap ta teni kmiæurægh ki ni-pæu-tamæugh ka varau kanna, alei ki ni-'Ouvarghan ti Chriſtus.

7. Kmiæurægh kma-hynna dou mannou ta Alid ki ni-pou-tamæugh kanna ka varau ka tou ringei-eta ?

Hei-

Volkomentlijck goedt.

2. Hoedanig zijn de wezcken dez ongeloovigen / die noch niet wedezgeboren en zijn ?

Alleen en volkomentlijck quaet.

3. Hoedanigh zijn de wezcken dez geloovigen / hiez beneden op dez aezden ?

Goet / maez met vele onvolmaecktheden behangen.

4. Heeft Godt evenwel noch een welgevallen aen deſe onſe onvolmaeckte wezcken ?

Ja hy.

5. Hoe kan Godt een welgevallen hebben aen deſe onſe ſo onvolmaekte goede wezcken ?

Alleen om Chriſti wille.

6. Hoe gaet ſulcks toe / dat Godt om Chriſti wille in onvolmaeckte wezcken ſich vezluſt / als warenſe volkomentlijck goedt ?

Godt ſiet alleenlijck aen het goede dat in onſe wezcken is / ende hy overſiet genadelijck de gebzeckelijckheydt dez ſelvez / om dez vezdienſten Chriſti wille.

7. Wanneez overſiet Godt aldus de gebzeckelijckheydt onſez wezcken ?

Wan-

Heirou tna-mſing-kytta ta emyta ka pamut ki ringei ka kma-hynna ti Jeſus Chriſtus-an, ka rou makkadyk makkaqua ta ringei-eta kanna ki Tna-'mſing-an.

8. Paki-valei-en kaua ta kanadappen katta ki Alid tou ringei nein' ka aſſi tama-tna-'mſing?

Aſſi: alei ka äouſſi ki ætæh ta neni ka aſſi tama-tna-'mſing tou ni-ouvarghan ti Chriſtus.

9. Moumhga-appa kow kaua ka kamoei-in ki Alid dyk tou kanadappen ta ringei ki Tama-tna-mſing ka ſiourou mariang?

Hahei.

Ka rarymma kyttiæn'æb ki ko'ypa ki Tatæitaligh.

Kaoumang ka koun-hou ka paſahkaqu-auh ta ringei-eta tou louloughan ki Alid?

Pattæ'i-vli-an.

Alei ka Alid, ka ni-meiringei ka ni-hmami-'appa ymyt-æn alei ti Jeſus Chriſtus-an, ni-ſmi-dyk ſmimimia tou atta ymyt-æn, *ka louloug-aul-ato* [a] *ka pakaræmæg-au-mytta ta teni* [b].

Souſou ka tæ'iqua tou Soulat ki Alid.

(*a*) Prov. 16: 4. Ni-*ſmi-ymmid ſmimimia ki mamang ta ti JEHOVA alei mamado tyni-æn:* ki mauro-appa ki ryh tou wæ'i ki kat-'ë-en.

(*b*) 1. Pet.

Wanneer wy / die alſulcke wercken betrachten in Jeſum Chriſtum gelooven / ende dat onſe wercken byſonderlijck voortkomen uyt den geloove.

8. Heeft deſe ghenade onſes Godts geen plaetſe ontrent de wercken der ongeloovigen?

Neenſe: om dat de ongeloovighe geen deel en hebben in de verdienſten Chriſti.

9. Verſtaet ghy ock dat ſelfs de beſte wercken der geloovigen alleen uyt genade by Gode aengenaem zijn?

Ja ick.

De acht-en-vijftighſte Vrage.

Waerom ſeght ghy dat onſe wercken moeten geſchieden tot Godes eere?

Antwoordt.

Om dat Godt / die ons geſchapen ende ock door Jeſum Chriſtum verloſt heeft / ons daer toe alleen bereydt / op dat hy door ons ge-eert [a] ende gepreſen werde. [b]

Schriftuer-plaetſen.

(a) Prov. 16: 4. De HEERE heeft alles gewrocht om ſijns ſelfs wille: jae ock den godtloozen tot dē dagh des quaets.

(*b*) 1. Pet. 2:9. Kmytta ki Tatæitaligh ka 52. (*c*)

Patar ki Tatæitaligh katta.

1. Timang ta ni-meiringei ni-hmamia-appa ymyt-æn?

Alid, alei ti Jeſus Chriſtus-an.

2. Alei ki mang ka ni-hmamia ta Alid ymyt-æn?

Ka loulough-aul-ato ka pakaræmægh-au-myta ta teni.

3. Loumoulough-ah-kytta pakaræmægh mama ki mang ki Alid?

Heirou paſa-ymmddan-eta ki nædarimdim, ki Sou, ki ringei-eta, paſadyk paſahkaqua tou kamoei-in ki Alid, ka tma-dyk-kytta tyni-æn tmamud, ka moudyk-kytta tyni-æn makou Alilid, ka pakalang-ennappamytta ki nanang tyn' tou panini ka Heydan.

4. Heirou aſſi mæuægh ta Chriſtan tou kamoei-in ki Alid, râ tou kamoei-in-appa nein' ka mat-'e tou ymmid ki varau, mamut dou anna ki mang?

Aſſi dyk ouroung-en nein' ta Alid, ka pattæ'i s'am'kken-appa alei ki varau nein' ta Nanang ki Alid tou tamæugh ki Heydan.

5. Hmahei kaua ta neni kanna ka d'lligh ni-hami-en, paſahkaqua ki kæuaghan nein tou varau, ka paouroung

(b) 1. Pet. 2: 9. Beſiet hiez booz op Bzage 52. (c)

Verklaringhe.

1. Wie heeft ons geſchapen ende bezloſt?

Godt / dooz Jeſum Chziſtum.

2. Tot wat eynde heeft Godt ons bezloſt?

Op dat hy dooz ons ſoude ge-eezt ende gepzeſen wozden.

3. Hoe ſullen wy Godt eeren ende pzijſen?

Wanneez wy al onſe ghedachten / woozden / ende wezcken / richten alleen naez den wille Godts / datwe hem alleen dienen / hem alleen aenroepen / ende ſijnen naem oock andere Heydenen bekent maken.

4. Maez als de Chziſtenen niet naez den wille Godts / maez nae haeren bezdozven wille in alle ſonden leven / wat geſchiet dan?

Dan wozt Godt niet alleen van haez bezacht / maez den name Godts wozdt daez-enboven om haerez ſonden wille gelaſtezt ondez de Heydenen.

5. Konnen oock wel die gene die waezlijck bezloſt zijn / noch ſteets in de ſonden leven / ende

alſoo

roung kma-hynna ki Alid.

Affi hmahei; ra affi palpoug-en pamut, ka rou ni-kdiman ta neni ki keirang-en ki kanadap-en ki Alid, ka affi ynnang-ah mypyt tou ymmid ki kailhen nein' pafahkaqua ki kæuaghan tou louloughan ki pakaræmæghan ki Alid.

Ka raryma kyttiæn 'æb ki matouda ki Tatæitaligh

Kaumang ka pafahkaqu-auh ta ringei-eta dyk tou peirarpung-en ki Tatouhko ki Alid?

Pattæ'i-vli-an.

Alei ka Alid, ka MEIRANG-eta ka Dama-eta, mamoei ta teni ka mafaou-dyk-ah-kytta mararau tyniæn [a], ka ah-koua-ah-kytta ki na Sou ki moutous tyn' [b].

Soufou ka tæi-qua tou Soulat ki Alid.

(*a*) Deut. 32:6. *Pæ'æ-v'lli'-ah-kamou kaua ki atta ti JEHOVA-an*, taou ka maryngaryng ka maurou pægdimdim? *affi kaua tini ta rama-ho, ka nimakivalei tmaili ymhou-an*, ka ni-meiringei ymhou-an, ka ni-pæitoushut appa ymhou-an?

Mal. 1: 6. Alak ta millig-ah ki Rama, ta koungcia-appa ki Meirang tyn': *heirou ka Rama-koh, toumang ta 'illighen jau-an? heirou ka Meirang-koh, toumang ta kahtakout-an jau-an?*

Matth.

alſoo Godt blijven onteeren?

Neenſe: 't en is niet mogelijck datſe de overgroote genade Godts ſouden geſmaekt hebben/ende datſe niet en ſouden trachten / met al haer vermoghen/ door een godtvruchtigh leven/ Godt te eeren ende te prijſen.

De negen-en-vijftichſte Vrage.

Waerom moeten onſe wercken gericht worden alleen nae den regel van Godts Wet?

Antwoordt.

Om dat Godt/ die onſe Heere ende Vader is / wil dat wy alleen op hem ſullen ſien/ [a] ende doen nae de woorden ſijnes mondts. [b]

Schriftuer-plaetſen.

(a) **Deut.** 32: 6. Sult ghy dit den HEERE vergelden, **ghy dwaes ende onwijs volck? is hy niet uwe vader / die u verkregen** / die u gemaeckt, ende u beveſticht heeft?

Mal. 1: 6. **Een ſone ſal den vader eeren / ende een knecht ſijnen Heere:** ben ick dan een Vader, waer is mijne eere? ende ben ick een Heere, waer is mijn vreeſe?

Matth. 4: 10. Annata ni-kma ta ti Jeſus tyni-æn, d'marang-a Tamamakou-doumma: ka ni-ſoulat-en-da, *MEIRANG ka Alid oho ta pako-hakup-au-mhou, dyk tyniæn ta tatamd'-ei-'mhou.*

(*b*) Deut. 5: 32. 33. Pou-lilihtta, ka meikoumma-hynn-'ah-kamou mei-amut, mama ki ni-pakou-ſou-en y-moumi-æn ti JEHOVA ka Alid-oumi; *ynna ſahtauagh tou ouwal tou eu-'i ka rima. Tou ymmid ki d'arang ka pakouſou-en-kamou ti JEHOVA ka Alid-oumi, ta ſahkaqu-ei-moumi;* alei ka mæuag-ah-kamou, ka mariang-ah ta kidi-oumi, ka pakæuhdalli-ah-kamou ki wæ'i tou Næi ka tabli-ei-moumi.

Patar ki Tatæitaligh katta.

1. Timang ta ſihqua poutouhko ki ka'æuloung ki klis ki peirarpung-en ki kæuaghan?

Dyk ta Alid.

2. Kaoumang ka dyk ki Alid ta ſihqua ki atta?

Alei ka Meirang ta Alid ymmid ki ka'æuloung, ka akou-dyk ki ligh ki keirang-an-appa ki kidi tou ſika-kidi-en ki mamang ka kamoei-in tyn'.

3. Heirou madyk-kytta mavana ka ni-ſikidi ta Alid ki mamang, kidi-ato kaua ka padys-ah-kyta pamut ki atta tou affi tauki-yppipit-en tmaligh ki ni-

Matth. 4: 10. **Doe ſeyde Jeſus tot hem / Gaet wegh Satan: want daer ſtaet geſchreven /** Den Heere uwen Godt ſult ghy aenbidden, ende hem alleen dienen.

(b) **Deut. 5: 32. 33. Nemet dan waer / dat gy doet / gelijck als de Heere uwe Godt u geboden heeft:** en wijckt niet af ter rechter, noch ter ſlincker-handt. In al den wegh, dien de Heere, uwe Godt u gebiedt, ſult ghy gaen: **op dat ghy levet / ende dat het u wel gae / ende ghy de daghen verlenget in 't landt / dat ghy erven ſult.**

Verklaringhe.

1. **Wie komt het toe / den menſche een regel des levens voor te ſchrijven?**

Alleene Godt.

2. **Waerom komt dat alleen Godt toe?**

Om dat Godt is een Heere over alle menſchen / hebbende alleene macht ende authoriteyt / om te gebieden wat hy wil.

3. **Wanneer ons dan maer bekent is / dat Godt het geboden heeft / zijn wy dan gehouden dat dadelijck te doen ſon-**

ni-alei-en sikidi kanna ?

Hahei missing : ka assi kidi-ato ki repung-au-mytta tmaligh, kaoumang ka ni-sikidi-en ki Alid ta anna.

4. Kidi-ato kaua ka millig-ah ta alalak ki ni-tæialak neini-æn, ta rapagh ki meisasou neini-æn, tou ymmid ki mamang ka sikakidien nein' ?

Hahei kidi-ato ; râ alei-appa ki Alid: tou kidi ka kma-hynna, rou assi macyt ki Tatouhko ki Alid ta ni-sikidi-en nein' kanna.

5. Heirou sikidi-en-kytta lava ki nitæi-alak ymyt'-æn, ki meisasou-appa ymyt-'æn ta mamang ka macyt ki Sou ki Tatouhko ki Alid, kidi-ato kaua ka ynnang-ah-kytta milligh ki ni-sikidi-en nein' ?

Hahei : râ pouriang-auppa-mytta poulilit, ka assi-kytta smamuk-ah tou akou alei ka ousising dmoumma-doumma neini-æn ka sibavau ki kidi ymyt-'æn, alei ka assi-mytta pa'æhpit-auh ki ounoun-eta mamado ta ngale ki Alid tou halap ymyt-'æn.

6. Pattæ'i pouk-en-hou ta mang ki ymmid ki atta ?

Ka myhkaqu-ah-kytta tmaukidyk tmaligh kamang ta ni-pasousouen ki moutous ti JEHOVA tou ahqu-ei-mytta ki anna.

Ka

sonder eenigh verder onderscoeck ?

Jae wy doch : en selfs en komt ons niet toe te onderscoecken / waerom Godt ons sulcks geboden heeft.

4. Zijn dan de kinderen hare ouderen / de onderdanen hare Overheden / schuldigh te gehoorsamen in allen ?

Jaese trouwens ; maer in den Heere : dat is / soo verre als dese geboden niet en strijden met de geboden Godts.

5. Indien dan onse ouders / ofte Overheden ons yet gebieden / klaerlijck strijdigh met Godts uytgedruckte gebodt / sonde men haer in desen ghehoorsaemheyt moeten weygeren ?

Ja men : doch men moet wel toesien / dat men niet lichtveerdelijck / noch in saecken van kleynen gewichte / sich kant tegens de gene die over ons gheskelt zijn / op datmen niet door sijne ongehoorsaemheyt den toorn Godts tegens sich selven en verwecke.

6. Wat beslupt ghy upt allen desen ?

Datwe altijt ende eenlijck moeten vraghen wat des Heeren mont heeft geschroocken / ende daer nae doen.

De-

Ka num kytti-æn ki Tatæitaligh.

Makivalei-ah-kytta toumang ki kamoei-in ki Alid ka ahqu-ei-mytta?

Pattæ'i-vli-an.

Tou ſat kytti-æn ki Sou ka na pæp-'æ ki Alid ehgei-eia ki ta'u ka Iſraël, tou keirangan ki karæræmæg-hen tou ni-peiraringei-en-appa ka tou 'ou-rynghau-en [a].

Souſou ka tæi-qua tou Soulat ki Alid.

(*a*) Exod. 34: 28. Ka ni-mæ'ähalap ta ti JEHOVA *ki tphal ki Sou ki ni-Sikavaghen, ki Sou ki ſatkyttiæn.*

Exod. 19: 16. Ka ni-paamtten tou katatouro ki wæ'i, dou madama, ka akoumea ta rungdung, ki rykkat, ki tma-mou-va-vullu-vullum ka madadaum tou vavau ki voukyn, ki ouniappa ki joep ka ouhang irang, kmahynna ka ni-innaghan ymmid ki ta'u ka tou paitouqu-an ki kabatoung-an.

Patar ki Tatæitalih katta.

1. Pyppynna ta Sou ki Tatouhko ki Alid?

Sat-kyttiæn.

2. Pyppynna ta tpal?

Rouroa.

3. Pyppynna ta Sou ki tpal ka naunnamou?

Pagpat.

De tſeſtighſte Vrage.

Waer is de wille Godts te vinden / naer den welcken wy leven moeten?

Antwoordt.

In de thien geboden / die Godt voormaels in groote majeſteyt en wonder-teecken-nen aen het volck Iſraël gegeven heeft [a].

Schriftuer-plaetſen.

(a) **Exod.** 34: 28. **Ende de Heere ſchreef** op de tafelen de woorden des verbonts, de thien woorden.

Exod. 19: 16. **Ende het geſchiedde ten derden dage / doe het morghen was / datter op den berg donderen ende blixemen waren / ende een ſware wolcke / ende 't ghelupt eener ſeer ſterckер baſuyne: ſoo dat al 't volck verſchrickte dat in 't leger was.**

Verklaringe.

1. **Hoe veel geboden heeft de Wet Godts?**

Thien.

2. **Hoe veel tafels?**

Twee.

3. **Hoe veel geboden heeft de eerſte tafel?**

Vier.

Pagpat.

4. Pyppynna ta Sou ki kararouha ki tpal ?

Ninnim.

5. Pakousou-en kytta ki mang tou tpal ka naunamou ?

Ymmid ki tatamdden ka ma-'nni mahauwat ki Alid.

6. Pakousou-en-kytta ki mang tou kararouha ki tpal ?

Ymmid ki pasihkaqu-an ymi-an-an ka ma-nni mahauat ki taou ka rarouma-eta.

7. Si-dyk kaua sikidi ta Tatouhko katta ki ringei ka tou pænægh ki ahquei-mytta ki assi-mytta lava ahquei; ra ni-phæn-appa kaua ta anna ka peirarpung-aulato ki næddarimdim-eta ki dimmidimmi-en-appa-mytta ka siourou tourbo tou ryh ?

Mama ka Meirang ta Alid ki voual-eta ki vatte-appa-mytta, ni-pa-ir-'pung tyn' pa-ahqua ki klis ki Tatouhko tyn' ta mamang katta ka itouqua ki kaeuloung tourbo, tou panæh.

8. Ni-phæn ki Alid toumang ta Tatouhko tyn' ki Alalak ti Israël ?

Tou poulæpoulæh, tou voukyn ka Sinäi.

9. Mannou ?

Rouha lava katounnounan ki Tauwil siæuh ki ni-peiringei-en ki Alid na nynno ta ymmid ki Næi, assi ma-

Diez.

4. Hoe veel de tweede tafel ?

Ses.

5. Wat wordt ons geboden in de eerste tafel ?

Alle die diensten die bysonderlijck sien op Godt.

6. Wat wordt ons geboden in de tweede tafel ?

Alle de diensten die bysonderlijck sien op onsen evennaesten.

7. Gebiedt dese Wet alleen uptwendighe werckingen die wy doen ende naerlaten / of wel is oock de selve gegeven tot een regel onsez gedachten / ende dez inwendighste bewegingen ?

Gelijck Godt is een Heere onsez lichamen ende onsez zielen / soo heeft hy oock dooz sijne Wet geregelt al wat in den mensche is / uptwendigh ende inwendigh.

8. Waez heeft Godt sijne Wet aen de kinderen Israëls gegeven ?

Inde Woestijne / op den berch Sinai.

9. Wanneez ?

Ontzent twee duysent Jaez nae de scheppinge / niet lange nae dat de kinderen Israëls

madallia ſiaæuh ki ni-hamian tyn ta na alalak ti Iſraël tou 'æiroung-an k'anna ka tou Egypten.

10. Ni-poupanæh ta Alid tou kidi ka mama ki mang ki Tatouhko katta ki taou tyn' ?

Tou keirang-en ki karæræmaghen, tou poutæikidi-en ka ourynghau-en, tou ahto, tou apoei, tou 'ltægh, tou rykkat, tou tmamouvavulbullum, tou ouni-appa ki Joep ka ouhang irang, ka ni-itmouk 'i-likalika ta voukyn k'anna.

11. Kaoumang ka ni-pakytta ta Alid ki ourynghau-en ka koummahynna ta innaghen tou kidi ki poupæn'æhin ki Tatouhko tyn' ?

Tou rouma, alei-appa ki anna ka pægraryh-ah ta ta'u affi ouli-an pægdimdim ki illigau nein' ta Tatouhko.

Ka innim kyttiæn 'æb ki ſât ki Tatæitaligh.

Tæuughau ta atta ?

Pattæi'-vli-an.

Ni-pou-atigh ta Alid poupanæh ymmid ki Sou k'atta &c.

Souſou ka tæiqua tou Soulat ki Alid.

(a) Exod. 20: 1.
Deut. 5: 6.

upt de ſlaveznye van Egypten waren vezloſt.

10. Op wat wijſe heeft God deſe Wet aen ſijn volck geopenbaezt ?

In seez groote majeſteyt / met wondez-teeckenen / roock / viez / donder / blixem / ſwazte wolcke / 't gelupt eenez ſtezcke baſuyne / ſoo dat den gantſchen bezgh beefde.

11. Waezom heeft God ſoo ſchzickelijcke teeckenen laten geſchieden ontzent de afkondinge ſijnez Wet ?

Onder anderen oock / op dat het volck met grooten ernſt aen de onderhoudinghe des Wets gedencken ſou.

De een-en-ſeſtighſte vrage.

Vezhaelt de ſelve.

Antwoordt.

Godt ſpzack alle deſe woozden &c.

Schzifture-plaetſen.

(a) Exod. 20: 1.
Deut. 5: 6.

Patar ki ſou ka naunamou ki Tatouhko.

Makou-ſou ki mang ta Alid tou ſou ka naunamou ki Tatouhko?

Mama ka kavæango-ennau ki pakariang-en ki vatti-au, ka itoutauwagh-ah koh kma-hynna ymmid ki tatam'dd-en ki Ali-alid ki Heidan [a], ki paſirarara-en ki na patoukhail kmavagh ki Lyttou, ki ſauhpattæ'i tiktik-en mattæitan, ki tna-vavoakin tna-mſing [b], ki pako-alilid-en neini-æn ka ni-tau varau mar-ma-rma kalhei ka mad'lligh matiktik, ki rarouma lava ki ni-peiringei-en na nynno [c]: ka nipyt-ahkoh dmadææm kmalang ki Alid kana ka dyk ſaaſat ka d'lligh [d], ka pæhdyk-aumau tyniæn pæhshut, ka paſidarim-aumau jau-an paſimado tyni-æn ki ourarimen, tub-hen, tou kaſouroul-an ki ryh, ka paiadyk-au-mau tyni-æn mamat ymmid ki kariang-an, ka kavæangö-aumau tou ryh ka myhtatmouk, mahtakout loumoulough tyniæn; k'ma-hynna ka ſiouro-au-mau ſahtatauagh attaral ki mamang ka ni-peiringei na nynno, ki paamt eimau lava ta ſiourou ouſiſyng dmoumadouma ki kamoei-in tyn'.

Souſou ka tæ'iqua tou Soulat ki Alid.

(a) 1. Joan. 5: 21. Kallalak, *kmadingâ kma-mado ymoumi-æn ki ni-paſugh Ali-alid.*

(b) Deut.

Verklaringhe van 't eerſte gebodt.

Wat gebied Godt in 't eerſte gebodt?

Dat ick ſoo lief als my mijnen zielen ſalighent is/alle afgoderye [a]/ tooverye/ waerſeggínge/ ſuperſtitie of by-geloove [b]/ aenroepinghe der Heyligen/ ofte anderer creaturen/ [c] mynde ende vliede: ende den eenighen waren Godt recht leere kennen / hem alleen vertrouwe / in allen ootmoedigheydt / ende lijdtſaemheydt / my hem alleen onderwerpe / van hem alleen alles goets verwachte / hem van gantſchen herte lief hebbe / vreeſe ende eere: alſoo dat ick eer alle creaturen af-gae ende varen late / dan dat ick in 't alderminſten teghen ſijnen wille doe.

Schriftuer-plaetſen.

(a) 1. Joh. 5: 21. Kinderkens/ bewaert u ſelven van de afgoden.

(*b*) Deut. 18: 10 11. 12. Aſſi paki-valei-auh ymhou-an ta pa-tauqua tou apoei ki alak tyn' ka parægh lava ki alak tyn ka ina lava; ka *ſouh-pattæ'i-tiktik*, *ta ſouh-'ææu-tahtaim ta ajam*, *ta paſtraa ki ni-patoukhail kmavagh ki lyttou. Ta mimæui-kmmok mahkoua-vavagh ta tmabigh ki patta-vavlivli ki tmæumahta: ta moudareigh moumha ki kidi ki lyttou*, teni-appa ka tma-'æu-ki patei. Nda veiag ka pamut ki kma-hynna *kahpaug-in ta teni ti Jehova*, ka alei ki kahpang-en kanna pada-rang-en ta neini ti Jehova Alid oho [tou tammi-en] tou doma ki vlung-ho.

(*c*) Act. 10: 25. 26. Irou ka vutte ka ſararbo-en ti Petrus, ni-dmouma ty-ni-æn ta ti Cornelius, *ka dou mahga-kup tou rahpal tyn' ni-reip ta teni.* Ra ti Petrus ta ni-paæhpit tyni-æn kma; 'Æhpitta, ka'æuloung-appa koh ti jau mamado.

Apoc. 19: 10. Ka *ni-mahga-kup-kogh tou rahpal tyn' alei ki deip-pan tyni-æn*, ka ni-k'ma ta teni jau-an, Kyttei kou, aſſi ymhou [paamt-auh ta atta,] koungcia-koh ka lalalam-oho ti jau, ki tæiappapara'ppa-'mhou, ka akou-hmail ti Jeſus. Reip-pa ki Alid.

(*d*) Kmytta tou ourou ni-ſil-bæl-bæ'en ki Tna-'mſing-an.

(*e*) Deut.

(b) **Deut.** 18: 10. 11. 12. **Ende u en ſal niet ghevonden worden / die ſijnen ſone / ofte ſijne dochter / door 't vier doet doorgaen:** die met waerſeggeryen omgaet, **een** guychelaer **ofte** die op vogelgeſchrey acht geeft, ofte toveraer. **Ofte een** beſweerder, die met beſweeringe omgaet: **ofte** die eenen waerſeggenden geeſt vraeght, **ofte** een duyvels konſtenaer, **ofte** die de dooden vraegt. **Want al wie ſulcx doet** / is den HEERE een grouwel: ende **om deſen grouwelen wille verdrijftſe de HEERE uwe Godt voor u aengeſichte upt de beſittinge.**

(c) **Act.** 10: 25. 26. **Ende als het gheſchiede dat Petrus in quam / ginghem Cornelius te gemoete** / ende vallende aen [ſijne] voeten aenbadt hy. **Maer Petrus rechtede hem op / ſeggende / Staet op / ick ben oock ſelve een menſche.**

Apoc. 19: 10. Ende ick viel [neder] voor ſijne voeten om hem te aenbidden, **ende hy ſeyde tot my / Siet / dat ghy dat niet [en doet /] ick ben uw' mede dienſtknecht / ende uwer broederen / die het ghetuygeniſſe Jeſu hebben.** Aenbidt Godt.

(d) **Siet voor op de deelen van 't geloof.**

(e) Deut. 10: 12. Hnyn-râ Israël, mang ta t'oumimi-en ti JEHOVA Alid-oho ymhou-an? dyk ka kahta-kout-aum-hou ta ti JEHOVA Alid-oho, ka maunaunang-ah-kouw tou ymmid ki darang tyn', ka mavæ'an-go-ah-kow tyni-æn, ka millig-ah-kow ti JEHOVA-an Alid-oho, tou mitat'mouk ka tintin-oho, tou mitat-'mouk-appa ki vate-oho.

(f) Act. 5: 29. Râ ti Petrus ta ni-mattæ'i-vli lam ki ni-Padadingi-en, k'ma, *Kidi-ato ka siourô illigh-au ta Alid ki kaæuloung.*

Patar ki kararouha ki Sou.

Tmoumimia ki mang ta Alid tou kararouha ki Sou ki Tatouhko?

Ka assi-kytta mei-kounnoung-ah ki Alid tou sasasat kamamang lava ki kidi [a]: ka assi-äl-appa-kytta lou-mouloug [tou pani ki kidi tmamud] tyni-æn, dyk ki na sikakidi tyn' tou sou tyn [b].

Sousou ka tæ'i-qua tou Soulat ki Alid.

(a) Deut. 4: 15. &c. Kmarianga kma-ding ki vatte-oumi (ka assi ka-mou ni-kmytta ki pahkaulaulan ki mamang tou wæ'i ka pasousou-en ti JEHOVA tou Horeb makka-toukad ki apoei ymoumi-æn) alei ka assi-ka-mou sinado-ah sidada ymoumi-æn, ka peiringei-aumoumi ta ni-saroud-den

(e) Deut. 10: 12. Nu dan/ Israël/ wat eyscht de HEERE uwe Godt van u? dan den HEERE uwen Godt te vreesen, in alle sijne wegen te wandelen/ ende hem lief te hebben, ende den HEERE uwen Godt te dienen/ met u gantsche herte/ende met uwe gantsche ziele.

(f) Act. 5: 29. Maer Petrus ende de Apostelen antwoorden/ ende seyden/ Men moet Gode meer gehoorsaem zijn dan den menschen.

Verklaringe van het tweede gebodt.

Wat eyscht Godt in 't tweede gebodt?

Dat wy Godt in geenderley wijse af-beelden [a]/noch op geen andere wijse vereeren/ dan hy in sijn woordt bevolen heeft [b].

Schriftuer-plaetsen.

(a) Deut. 4: 15. &c. Wacht u dan wel voor uwe zielē: (want ghy hebt geene ghelijckenisse gesien/ ten dage als de HEERE op Horeb uyt het midden des vyers tot u sprack.) Op dat ghy u niet en verdervet/ ende maecket u yet gesnedens/ de ghelijckenisse van eenich beelt: de gedaente van man of-

den ki pagkaulaula'n ki paſoug mamang; ta hawei ki parægh ki jna lava: Ta hawei ki mamang ki ajam ka itou næi, ta hawei ki mamang ki ajajam ka ſoubæuch tou vullu-vullum. Hawei ki mamang ka ſmas-loung tou næi; ta hawei ki mamang ki thung, ka itouraloum tourbo ki næi. Ka aſſi-kow lava paſabavau-a paſabavullum ki matta-ho, tou ararau-en ki wæ'i, voural, ki attatalingagei, ki ymmid ki kabatoung-an ki vullum, ka ipyt-eih-kow lava tou deihp-eimhou ki anna tmamud &c. v. 23. Hmavagh-a hmamado eimoumi-an, ka aſſi-kamou mourivarif-ah ki ni-kavaghan ti JEHOVA Alid-oumi, ki ni-ſikavaghan tyn' ymoumi-æn, ka peiringei-aumoumi lava ta ni-ſaroudden ki peikakounoung-en ki pahkaulaulan ki mamang, ka ni-avaghen-kow ti JEHOVA Alid-oho. Alei ka ti JEHOVA Alid-oho ta apoei ka tama-ſidada, Alid-appa ka tamatiarik.

(*b*) Matth. 15: 8. *Mou-hili jau-an* ta tao k'attta *ki moutous nein', ka loumouloug jau-an ki bibygh nein'*, ra *tintin nein' ouhang itoutauatauagh jau-an.*

Patar ki katatouro ki Sou.

Mamoei ki mang ta katatouro ki Sou? Ka

te wijf: De gedaente van eenig beeſt/ dat op dez aezden is / de gedaente van eenigen gevleugeldē vogel/ die dooz dē hemel vlieght. De gedaente van pet/ dat op den aeztbodem kzuppt/ de gedaente van eenigen viſch/ die in't watez is ondez de aezde. Dat ghy ook uwe oogen niet op en heffet na den hemel/ ende aenſiet de Sonne/ ende de Mane/ ende de ſterren/ des hemels gantſche hez/ eñ wozdet aengedzeven / dat ghy u booz die bupget / ende haez dienet: &c. vſ. 23. Wacht u/ dat gy 't vezbondt des HEERE uwes Godts / 't welck hy met u gemaeckt heeft/ niet en vezgetet: dat ghy u een geſneden beelt ſoudet maken/ de gelijckeniſſe van pets / dat de HEERE uwe Godt u vezboden heeft. Want de HEERE uwe Godt die is een vezteerende vez/ een pverich Godt.

(b) Matth. 15: 8. Dit volck genaeckt my met haren monde, ende eert my met de lippen, maez haez herte houdt hem verre van my.

Verklaringhe van het derde gebodt.

Wat wil dat dezde gebodt? Dat

Ka aſſi dyk kytta barhg-ah ma-koutalim ki nanang ki Alid [a], aſſi dyk tou pahkouavavaghen tou ſaul kuttan lava ka maharang ki Sou [b], râ tou louhtouhto-en-appa paka-rihe ka aſſi ipytten ki poungas [c], ka aſſi kytta pa'ahiddah ymyt-æn ki varau ka k'mappa-hynna ki 'ipæangpang-en tou ſou-i-paipatan-eta 'ararau-an-eta [d]. Tou pættæ'i tityng-an ki ſou ka aſſi-kytta poupænæh-ah ki nanang ki Alid ka D'lligh Matiktik, dyk tou kahtakouttan, tou louloughan-appa [e]: alei ka d'llig-au-mytta ta teni kmalang, ka tatam-aul-ato ta teni loumoulough tou ſou tou poungas-appa-mytta ka ymmid. [f]

Souſou ka tæ'iqua tou Soulat ki Alid.

(*a*) Lev. 24: 15. 16. Ka maſſouſou-ah-kow ki na alalak ti Iſraël, k'ma, *meigbovoël ka mahko-avavagh-al-ato ki Alid tyn', tub'g-ah ki varau tyn'. Timamang-appa ka barig-al-ato ki Nanang ti JEHOVA, miſſing pakapatei-eih ta teni* [a], miſſing ſmi-cyt-ah tyni-æn ki vahtou ta pakoiſal-an makoita-tmouk: kma-ah hynna ta tæ'a-kaqua mama ki tæipourogh, rou barigh-al-ato mahkoutalim ki Nanang, paka-patei-eih ta teni.

(*b*) Lev. 19: 12. Ka *aſſi-kamou ſaulkut-ah ſi-haharang ki Nanang-au*: alei ka

Dat wy niet alleen met vloecken of met valſchen eede [b]/ maer oock met onnodigh ſweeren [c]/ den Naem Godts niet en laſteren/ noch miſbruycken/ noch ons met ons ſtilſwijgen ende toeſien/ ſulcker ſchrickelijcker ſonden deelachtich maecken [d]. Ende in ſomma/ dat wy den H. Naem Godts anders niet dan met vreeſe ende eerbiedinghe gebruycken [e]/ op dat hy van ons recht bekent/ aengeroepen/ ende in alle onſe woorden ende wercken gepreſen werde. [f]

Schriftuer-plaetſen.

(a) Lev. 24: 15. 16. Ende tot de kinderen Iſraëls ſult ghy ſpreecken/ ſeggende/ een yeder als hy ſijnen Godt gevloeckt ſal hebben, ſoo ſal hy ſijne ſonde dragen. Ende wie den Naem des HEEREN gelaſtert ſal hebben, ſal ſekerlick gedoodt worden, de de gantſche vergaderinge ſal hem ſekerlick ſteenigen: alſo ſal de vreemdelinck zijn/ gelijck de inboorlinck/ als hy den Naem ſal gelaſtert hebben/ hy ſal gedoodt worden.

(b) Lev. 19: 12. Ende ghy en ſult niet valſchelick by mijnen Naem

ka pattæ'i-ſamk-aumhou ta Nanang ki Alid oho: Ti jau ta ti JEHOVA.

(c) Matth. 5: 34.35.36. Ra ti jau ta k'ma ymoumi-æn, *Myhkaqua ynnang ſaulkit, ynna ſaou-bullum*, alei ka keirang-en kanna ka iraroung-an ki Alid: *Ina ſaou-Næi*, alei ka kahkaquan k'anna ki rahpal tyn-da: *Yna ſaou-Jeruſalem*, alei ka euma k'anna ki ſi-bavau Mei-ſafou ka irang. *Ina ſaou-boungo ſaou-lkut ki voungo-oho*, alei ka affi-kow pa-ſilpough pa-ſi-lala ki ſaäſat ka voukugh paka-æudim lava paka-poule lava.

(d) Lev. 5: 1. *Heirou pou-varau-âl-ato ta vate* [ki ka'æuloung,] *ka millingig-al-ato ta teini ki yngau ki pahkoavavagh-en, ka haillin tyn', ka ni-k'yttan tyn', ka omhgan tyn' lava: dou affi vanavana, tubchanei tyn' k'anna ta katoukoullan tyn'.*

(e) Deut. 6: 13. *Mahtakout-ah-kow ti JEHOVA-an Alid-oho, ka tatam'd-d-ei-mhou tyni-æn: ka ſaoulkut-ah-kow tou nanang-tyn'.*

(f) Pſal. 50: 14.15. *Pihgyk-a ki louloughan ki Alid*, pou-bli-â poudæ-æugh ki Siouro Itounnoun ki ni-patau'mſing-en-hou. Ka *tmatam-â jauan* tou wæ'i ki kahimkoan, hamiaumau-kow, ka *loumoulough-ah-kow*, *jau-an.*

Patar

Naem ſweeren: **want gy ſondt den Naem uwes Godts ontheyligē: Ik ben de HEERE.**

(c) **Matth.** 5: 34.35.36. **Maer ick ſegge u** / Sweert gantſchelijck niet, noch by den hemel, **om dat hy is de throon Gods:** Noch by de aerde, **om dat ſy is de voet-banck ſijner voeten:** Noch by Jeruſalem, **om dat ſy is de ſtadt des grooten Koninckx.** Noch by u hooft en ſult ghy niet ſweeren, **om dat ghy niet een haer en kondt wit ofte ſwart maken.**

(d) **Lev.** 5: 1. Als nu een menſche ſal geſondight hebben, dat hy ghehoort heeft eene ſtemme des vloecks, daer van hy getuyge is, 't zy dat hy 't geſien, ofte geweten heeft: indien hy 't niet te kennen en geeft, ſo ſal hy ſijne ongerechticheyt dragen.

(e) **Deut.** 6: 13. Ghy ſult den HEERE uwen Godt vreeſen, ende hem dienen: ende ghy ſult by ſijnen name ſweeren.

(f) **Pſ.** 50: 14.15. Offert Gode danck: **ende betaelt den Alderhoochſten uwe gheloften. Ende** roept my aen **in den dach der benauthept: Ick ſalder u uyt helpen/ ende** ghy ſult my eeren.

Ver-

Patar ki kaahpat ki Sou.

Mahkousou ki mang ta Alid tou kaahpat ki Sou ki Tatouhko?

Tou naunamou, ka illigh-aul-ato myhkaqua ta tatamd-den ka tou kouva ki tatamd-den ki Alid, ta sihkaquan mattasasou, ta pah-tatæutæuu-hen ka rouma[a], ka ouhang-ahkoh mipyt tou Sabbath, ka wæ'i ki pæ'i-habab'an moupanæh tou Pakoisal-an ki Alid, alei ki pouraramak-ken ki Sou ki Alid[b], ki peikaquan ki Tæi-kalang ka na Tapoujou[c], ki pako-pænæ hæn mako-alilid[d], ki 'ä'æuhai-en-appa ka makka Christang pihga neini-æn ka malimouk[e]. Tou kararouha, ka mipytah-koh ymmid ki wæ'i ki kæuaghan-au mos mavarau, ka pasimimiah-koh ki Alid ki joep-an tyn' pasirarbo jau-an, ka n'naunamou-aumau k'ma-hynna tou kæuaghan katta ta Sabbath k'anna ka myhkaqua myddarynnouh[f].

Sousou ka tæiqua tou Soulat ki Alid.

(*a*) Lev. 23: 3. Ninnim ki wæ'i paamt-auh ta poungas, *râ tou wæ'i ka papito ta Sabbath ki pæihabab'an, ki pakoisal an ki mad'llgh matiktik*, assikamou pamt-ah ki poungas ki mamang: Pæ'i--habab'an kâ na ti JEHOVA tou ymmid ki itouquan-noumi.

Heb.

Verklaringe van het vierde gebodt.

Wat wil Godt in 't viezde gebodt.

Eezstelijck/dat den kezcken-dienst / oft het pzedick-ampt/ ende de scholen ondezhouden wezden[a] / ende dat ick / insondezhept op den Sabbath/ dat is op den rust-dagh / tot dez gemeynte Godts neezstelijck kome / om Godts Woozt te hooren[b] / de Sacramenten te gebzupcken[c] / Godt den Heere opentlijck aen te roepen[d] / ende den azmen Chzistelijcke hantrepckinge te doen[e]. Ten anderen / dat ick alle de daghen mijns levens van mijnen hoosen wezcken viere / den Heere dooz sijnen Geest in mp wezcken late / ende alsoo den eenwigen Sabbath in dit leven aenvange[f].

Schzistuez-plaetsen.

(a) **Levit. 23: 3. Ses dagen salmen het wezck doen / maez** op den sevenden dagh is de Sabbath der ruste, eene heylige t'samen-roepinge, **geen wezck en sult ghy doen: het is des HEEREN Sabbath / in alle uwe wooningen.**

Heb. 10:25. *Ka ynneta mous ki pæuaklakla'n-eta mamadou*, mama ki kadæ'æmmen ki rarouna, ra mama tamhgamhga-eta [ki lam-eta:] ka maſaoun-al-appa ta atta, mama ka kyta'innoumi ka mouhili ta wæ'i.

(*b*) Act. 13:44. *Ka tou Pæi-haba-b'an ka ſaſat ni-itouſal lava mæuaklakla ta ſat kaeuma-an, millingig ki Sou ki Alid.*

(*c*) Act. 2:41. Neini kânna ka maſouroul matta rygh ki Sou tyn, *nieuloughan:* ka ni-poudym-'an tou wæ'i kanna [neini-æn] touro lava katounnoun-an ki vatti.

(*d*) Pſal. 116: 13. 14. 'Æug-haumau ta hæuugh ki hamami-an, *t'ætææm-au-mau ta Nanang ti JEHOVA.* Poudæ'æuh-ei-mau poubli ta ni-pataum'mſing-au ti JEHOVA-an, *Hnyn, tou æmagh ki ta'u tyn' ka ymmid.*

(*e*) 1. Cor. 16: 2. *Tou ſaſaſat ki wæ'i ka makka na'nnamou ki pia ki wæ'i ki Meirang, hma-ah ta meiboävoual tyniæn mamadou ki mamang, tou palæulæud-eih ki kavangei-an ka irang*, mama ki ni-pakariang-en tyni-æn, alei ka affi amt-auh ta palæulæuldden dou irou-al-ato-koh.

(*f*) Jeſ. 58: 13. 14. Heirou paſahtatauagh-kow ki rahpal-oho ki Sabbath

Heb. 10:25. Ende laet ons onſe onderlinge by-een-komſte niet nalaten, **gelijck ſommighe de gewoonte hebben / maer [malkanderen] vermanen: ende [dat] ſoo veel te meer als ghy ſiet dat de dagh nader.**

(b) Act. 13:44. Ende op den volgenden Sabbath quam by-na de geheele ſtadt te ſamen, om het woort Godts te hooren.

(c) Act. 2:41. **Die dan ſijn woordt gaerne aennamen /** wierden ghedoopt: **ende daer wierden op dien dagh [tot haer] toegedaen ontrent drye duyſent zielen.**

(d) Pſalm 116: 13. 14. **Ick ſal den beker der verloſſingen opnemen / ende** den Name des HEEREN aenroepen. **Mijne geloften ſal ick den HEERE betalen /** Nu, in de tegenwoordigheyt van al ſijn volck.

(e) 1. Cor. 16: 2. Op elcken eerſten [dach] der weke, legghe een yegelijck van u [yet] by hemſelven wech, vergaderende eenen ſchat, **na dat hy welvaren verkregen heeft / op dat de verſamelingen alſdan niet [eerſt] en geſchieden / wanneer ick gekomen ſal zijn.**

(f) Jeſ. 58. 13. 14. **Indien ghy uwen voet van den Sabbath**

bath tou pamt-en ki kamoei-in-hou tou wæ'i-au ka ni-si-'nni-en tou tatamd-eih jau-an: *ka* [*rou*] *pananang-en-hou ta Sabbath ki kamau-in, alei ka patou-d'ligh-auh loumouloug ta ti* JEHOVA *ka louloug-anei*, ka [ro'] *loumoulough-kow tyni-æn, tou assi pamt-en ki darang-oho*, [tou] *assi pakivalei-in ki kamoei-en-hou, tou assi-appa poupænæh-in ki Sou ka saasat* [ki anna:] *Annata kamau-ei-'mhou ta ti* JEHOVA, *ka paaava-au-mau-kow tou kavavau-en'ki Næ'i, ka pakanei-mau-kow ki Tabli-an ki na Rama-ho ka ti Jacob:* Nda moutous ti JEHOVA ta ni-massousou-ra.

Patar ki kararima ki Sou.

Kamang ta kamoei-in ki Alid tou kararima ki Sou ki Tatouhko?

Ka illig-au-mau mavæango madæuuua maharim ki raraman-au ki rarenan-au, ymd-appa neini-æn ka sibavau ki kidi jau-an [a]: ka sidarim-ahkoh tou kasoroullan ka mamsing ki patæutæuu-hen ka mariang, ki patymhan ki patæubæury-en nein: [b] ka tahharum-ah-koh ki taurahei-en ki kavarau-en-appa nein' [c], alei ka kamoei-in ki Alid papei-sasou ymytæn ki rima nein'.

bath af-keert / [van] te doen uwen lust op mijnen heyligen dagh: ende [indien] ghy den Sabbath noemt een verluſtinge, op dat de HEERE geheylight worde, die te eeren is, **ende** [indien] ghy dien eeret, dat ghy uwe wegen niet en doet, [noch] uwen eygenen luſt niet en vindet, noch-te een woordt [daer van] en ſpreeckt: Dan ſult ghy u verluſten in den HEERE, **ende** ick ſal u doen rijden op de hoochten der aerde: ende ick ſal u ſpijſigen met de erve uwes Vaders Jacobs: **want de mondt des HEERE heeft [het] geſproken.**

Verklaringhe van 't vijfde gebodt.

Wat wil Godt in 't vijfde gebodt?

Dat ick mijn Vader ende Moeder / ende alle die over my geſtelt zijn / alle eere / liefde ende trouwe bewijſe [a]: ende my haren goeden leere [b] ende ſtraffe / met behoorlijcke gehoorſaemheyt onderwerpe: ende oock met hare ſwackheydt ende gebreken gedult hebbe [c] / aengeſien het Godt belieft ons door hare handt te regeeren.

Souſou ka tæ'iqua tou Soulat ki Alid.

(*a*) Eph. 6: 2. 3. Milligh-a ti Amau-ho-en ti inau-ho-en (atta ta Sou ki pa-kouſou-en ka naunamou ki patau-'mſing-an) Alei ka mariang-ah ta kidi 'ho ka makkadali-ah-kow mæuæh tou Næi.

(*b*) Rom. 1. 30. Ka affi milligh ki Tæialak neini-æn.

(*c*) Prov. 28: 24. Timamang ta rmariouh ki raram'an ki raren 'an la-va tyn', ka kma-appa-hynna ki Sou, Affi kaaroughan ta atta, lalam ta teni ki parægh ki ſidad'an.

Prov. 19: 26. Timamang ta papa-javouhak ki rama [ka] padarang ki dena, alak teini ka paka-marat ka pa-'ouroung-appa.

(*d*) Deut. 21: 18. tou kidi ki 21. Heiro akou alak ki parægh ta timamang ka mavæurrigh marakkarak, ka affi milligh ki Sou ti Ama ka Sou ti ina tyn': ka ro mang'au-alato paſila-la tyni-æn, ka ro affi-appa millingigh-ah ta teni neini-æn: Damiaka patau-ſibbur-ah tyni-æn ta ti Ama tyn' ta ti ina tyn': ka poupanæh-ah ta neni tei-ni-an pouqua ki Meireirang ki Euma tin', tou ngataf ki itoukaquan tyn'. Ka mattæ'i-kma-al-appa hynna ki Sou ki Maeireirang ki Euma tyn': Mavæurrigh marakkarak-appa ta alak-ian katta, affi milligh ta teni ki Sou-

Schÿiſtuez-plaetſen.

(a) Eph. 6: 2. 3. Eezt uwen vadez/ende moedez/(het welck het eezſte gebodt is met een be-lofte) Op dat het u wel gae/ ende [dat] ghy lange leeft op de aezde.

(b) Rom. 1: 30. Den ouderen ongehoozſaem.

(c) Pzov. 28: 24. Die ſijnen vadez / ofte ſijne moedez be-rooft/ende ſeyt/'t En is geene obezzeedinge/ die is des bez-dezvenden mans geſelle.

Pzov. 19: 26. Wie den vadez bezwoeſt/ [ofte] de moedez bez-jaeght/ is een ſoon die be-ſchaemt maeckt/ ende ſchande aendoet.

(d) Deut. 21: 18. tot 21. Wan-neez pemant eenen moetwilli-gen ende wedezſpannigen ſone heeft/ die de ſtemme ſijnes va-dezs/ ende de ſtemme ſijnez moedez niet gehoozſaem en is: ende ſy hem gekaſtijt ſullen hebben/ ende hy na hen niet hooren ſal: Soo ſullen ſijn vadez ende ſijne moedez hem grijpen: ende ſy ſullen hem uytbzenghen tot de Oudtſten ſijnez ſtadt/ ende tot de poozte ſijnez plaetſe. Ende ſy ſullen ſeggen tot de Oudtſten ſijnez ſtadt;

Sou-ian : Tama-ka-ourour ta teni ki Tama-yt-appa. Annata pia-imd-ah ta tao ki Euma kanna ſmicyt teiui-an ki vatto, ka piapatei-auh ta teni.

(b) Prov. 23: 22. Milligh-a ki raraman-hou ka ni-pou-alak ymhou-an : ka ynna mouzoung ki rarenan-ho, dou kæuhkaha kæuh-mamou ta teni.

Prov. 30: 17. Matta kanna ka ſikakouraurahoul ki rama , ka mouroung ki illighen ki Rena, touktouk-auh ta anna ki tauwak tou karoutkout, ka kan-eil-appa ki piepiejou ki ahkei.

(c) Gen. 9: 22. 25. Kmytta ki niſoulatten hynna.

Lev. 20: 9. Heirou akoumea ta timamang ka mahkouavavagh-al-ato ki raraman-tyn', ki rarenan tyn', miſſing pakapatei-auh ta teni.

Prov. 20: 20. Timamang ta mahkouavavagh ki raraman, ki rarenan tyn', pahiou-hp'aul-ato ta pæuãeuyng-an-tyn tou karumdum-an ka malouaf.

Patar ki kainnim ki Sou.

Tmoumimia ki mang ta Alid tou ka anum ki Sou ki Tatouhko ?

Ka

ſtadt : Deſe onſe ſone is afwijckende eñ wedezſpannich / hy en is onſez ſtemme niet gehoozſaem: hy is een bzaſſez ende ſuppez. Dan ſullen alle lieden ſijnez ſtad hem met ſteenen obezwezpen / dat hy ſtezve.

(b) Pzov. 23: 22. Hoozt nae uwen vadez / die u gewonnen heeft : ende en vezacht uwe moedez niet / als ſy oudt gewozden is.

Pzov. 30: 17. De ooge/[die] den vadez beſpot / ofte de gehoozſaemheyt dez moedez vezacht / die ſullen de raven dez beecke uytpicken / ende des arents jongen ſullenſe eten.

(c) Geneſ. 9: 22. 25.

Lev. 20: 9. Alſſez pemant is/ die ſijnen Vadez / ofte ſijne Moedez ſal gevloeckt hebben/ die ſal ſekezlick gedoodt wozden.

Pzov. 20: 20. Wie ſijnen Vadez/ofte ſijne Moedez vloeckt/ diens lampe ſal uytgebluſcht wozden in ſwazte duyſtezniſſe.

Verklaringhe van't ſeſte gebodt.

Wat eyſcht Godt in 't ſeſte gebodt ?

Ka assi-koh mouroug-ah [d], mavahier[e], pou-louka, pakapatei ki tau ka rouma, ki naddarimdin [a], ki Sou [b], ki mamang lava ka hawei [c], siouro-al-appa assi tou pamtten, pis-mado, papis-bli lava ki rarouma: Ra attaral-eil-ato-mau ymmid ki vlivlian, ka assi-koh poumado-al-appa poulouka pasiræ'ë jau-an [f]. Alei ki anna ka peiqu-an ta tyrau ki Meisasou, ka pahavong-au nein' ta Tamalpoug [g].

Sousou ka tæiqua tou Soulat ki Alid.

(*a*) Matth. 15: 19. Ka *makka rbo ki tintin mou-pænæh ta næddarimdim ka assi mariang*, lalpoulpoug, ouzouzoung ki makakyttil, ki assi-appa makakyttil, haauzouzoung, hâheiheil, sihaharang, ki vavarbar'g-appa.

(*b*) Eph. 4: 31. 32. Ymmid ki kæinnim-an, ki kanga eidingiddan, ki ngale, ki *pakou-ton-gan, ki barighan*, poutatauaghan moumi ymdappa ki mamang, ka assi mariang. Râ mææuhaæuhaia ki lam-oumi, masaouharhar mama-ahtarataralla mam-appa ki ni-attaralleu ki Alid ymoumian ti Christus-an.

(*c*) Gen. 4: 6. Ka ni-kma ta ti JEHOVA ti Kain-an, Mang ka mangale kow? *mang ka'htighen-ato-kow ki moula?*

2. Sam.

Dat ick mijnen naesten noch met gedachten [a]/ noch met woorden [b]/ of eenigh gelaet [c]/ veel weyniger metter daet/ door my selven/ of door andere [d] onteere/ hate [e]/ quetse of doode: Maer dat ick alle wraeckgierigheydt aflegge/ oock my selven niet en quetse/ of moetwillighlijck in eenigh gevaer begeve [f]. Daerom oock de Overheydt dat swaert draeght/ den doodtslagh te weeren [g].

Schriftuer-plaetsen.

(a) Matth. 15: 19. Want uyt het herte komen voort, boose bedenckingen, doodtslagen/ overspelen/ hoererijen/ dieverijen/ valsche getuygenissen/ lasteringen.

(b) Eph. 4: 31. 32. Alle bitterheyt/ ende toornigheyt/ ende gramschap/ ende geroep, ende lasteringe, zy van u geweert/ met alle boosheydt. Maer zijt tegen malkanderen goedertieren/ barmhertigh/ vergevende malkanderen/ gelijckerwijs ook Godt in Christo u-lieden vergeven heeft.

(c) Gen. 4: 6. Ende de HEERE seyde tot Kain: Waerom zijt ghy ontsteken? ende waerom is u aengesicht vervallen?

2. Sam.

(*d*) 2. Sam. 12:9. *Ni-pakapatei-kow ti Urias-an ka Hethiter ki tyrau.*

(*e*) 1. Joan. 3: 15. *Ymmud ki mæs ki tæ'iappara tyn', tama-lpough ta teni.* Ka 'oumhgan-oumi ka aouſſi ta Tama-lpough ki kæuaghan ka myhkaqua myddarynnouh ka mæilit tyniæn.

(*f*) Deut. 19: 21. Ka aouſſi ki ſahqua-eih ki matta-ho: vate ta mi-vli-ah ki vate, matta ta mi-vli-ah ki matta, waligh ta mi-vli-ah ki waligh, rima ta mi-vli-ah ki rima, rahpal ta mi-vli-ah ki rahpal.

Exo. 21:22.23.24. Heirou ka mascyt ki Sou ta paparægh, ka boukbouk-ah ki ina ka mavoui, ka oupanæen ki ni-kavoui tyn', dou aouſi ki paſi-rærærææ pakapapatapatei, miſſing[ta teni] mama ka ni-ſikidi-eih ta teni ki tbung ki ina, ka pih-ah ta teni ki atta papæätounnoun ki Tama-ſitiktik. Irou-ra akoume-al-ato ki paſirærærææ pakapapatapatei: piä-æh ki vati mi-vli ki vate: Ki matta mi-vli ki matta, ki waligh mivli ki waligh, ki rima mivli ki rima, ki rahpal mivli ki rahpal.

(*g*) Matth. 4: 6. Ka ni-k'ma tyniæn, heirou alak-kow ki Alid, *pa-ouaryng-â pa-ſa-i-mado ymhou-an:* alei ka ni-ſaſoulat-en da, Ka mamoumouah ki Tama-Gnau tyn' alei ymhouan,

(d) 2. Sam. 12: 9. Ghy hebt Uria den Hethiter, met den ſwaerde verſlagen.

(e) 1. Joh. 3: 15. Een yegelijck die ſijnen broeder haet, is een doodtſlagher. **Ende ghy weet dat geen doodtſlagez het eeuwige leven en heeft in hem blijvende.**

(f) **Deut. 19: 21. Ende uwe ooge en ſal niet vezſchoonen: ziele om ziele / ooge om ooge / tant om tant / hant om hant / voet om voet.**

Exod. 21: 22. 23. 24. Wanneez nu Mannen kijven / ende ſlaen een ſwangere vzouwe / dat haez de vzucht af-gaet / doch geen doodtlijck vezdezf en zy / ſoo ſal hy ſekezlijck geſtzaft wozden / gelijck als hem dez vzouwen man opleght / ende hy ſal 't geven dooz de richteren. Maez indiendez een doodlijck vezdezf ſal zijn: ſoo ſult ghy geven ziele dooz ziele: Ooghe dooz ooghe: tant dooz tant / hant dooz hant / voet dooz voet.

(g) **Matth. 4: 6. Ende ſepde tot hem / Indien ghy Godts Sone zijt /** werpt u ſelven nederwaerts: **want daez is gheſchzeven / Dat hy ſijne Engeſen**

an, ka paitouhalap-ah ki rima gmapoulou ymhou-an, ki affi mhou dirrauh ta vahto ki na rahpal-oho.

(h) Rom. 13:3.4. Ka affi ta Meireirang alei ka kahtakout-auh alei ki poungas ka mariang, râ alei ki affi mariang. Inang-ah kow kaua mahtakout ki kailhen? meiamta ki atta ka mariang, ka akoume-ah kow tyniæn ki louloughan. Nda ni-pafihquan ta teni ki Alid alei ki fariang-ei'mhou. Irou râ meiamut kow ki affi mariang, mahtakout-ta: *alei ka affi nynno ta pei-ta tyrau-en tyn.* Ka ni-pafihquan ta teini ki Alid ka tama-vli-appa tou pahavoung-en tyni-æn ka mei-amut ki affi mariang.

Gen. 9: 6. *Timamang ta pouteri ki æmagh ki kaæuloung, paouh-tiriauh ki ka'æuloung ta æmagh tyn'.*

Num. 35:16.25. Kmytta ki ni-foulatten hynna.

Patar ki kapapito ki Sou.

Matæutæuuh ki mang ymyt-æn ta kapapytto ki Sou ki Tatouhko?

Ka ni-pahko-avavagh ki Alid ta ymmid ki kavouffoukkan, alei ki anna patau-rygh-ah-kytta ki atta maveuuh [a], ka malipdung-al-appa-kyt-ta

len van u bevelen ſal / ende [dat] ſy u op de handen ſullen nemen / op dat ghy niet t'eenigez tijt uwen voet aen eenen ſteen aen en ſtoot.

(h) Rom. 13: 3. 4. Want de Overſte en zijn niet [tot] een vreeſe den goeden wezcken / maez den quaden. Wilt ghy nu de Macht niet vreeſen? doet het goede / ende ghy ſult lof van haez hebben. Want ſy is Godts dienareſſe / u ten goede. Maez indien ghy quaet doet / ſo vreeſt: want ſy en draegt het ſweert niet te vergeefs. Want ſy is Godts dienareſſe / een wzeckſtez tot ſtzaffe den genen die quaet doet.

Gen. 9: 6. Wie des menſchen bloedt vergiet, ſijn bloedt ſal door den menſche vergoten worden.

Num. 35: 16. 25. Beſiet voren.

Verklaringe van 't ſevende gebodt.

Wat leert ons dat ſevende gebodt?

Dat alle onkuyſchept van Godt vezvloeckt zy / ende dat wy daezom de ſelve van hezten vyandt zijnde [a] / kuyſch ende tuch-

ta makouptigh mæuagh, meitaro ni-papakakitil, rô affi-kytta lava ni-papakakitil [b].

Sousou ka tæ'i-qua tou Soulat ki Alid.

(a) Gal. 5: 19. Poungas ki vât ta mamægh: atta ta ouzoung-en ki ni-makakitil, ki affi-appa makakitil, ka-vouffouk'-an, kaleiang.

1. Cor. 6: 10. Kmytta ki ni-foulat-ten hynna.

Matth. 5: 28. Ra ti jau ta k'ma y-moumi-æn, Timamang ta maffaou-moei mararau ki ina, degh-kahato rburbo tyni-æn tou tintin-tyn.

Rom. 13: 12. 13. Mali-kahato ta euvan, mou-hili-ato ta wæ'i. Alei ki atta attaral-eta ki poungas ki karum-dum-an, ka pami-eta ki peikaquan ki pafa-cyt-an ki kararamæ'æn. Hmiriang-eta mou-naunang mama rou akou wæ'i: affi tou kaourour-an ki kæyngoghan, affi tou kalaliko-an ki kaleihang-en, affi tou kaangyl-an ki kalingæghen.

Eph. 4: 17. 18. 19. Att'appa ta paffoufou-en-au, ka gmail-koh ki Meirang, *ka affi-kamou gmi-lala-ah mou-naunang mamama ki ounaunang-en ki Heïdang ka rarouma* tou nynno ki pæhdarimdimmen nein, Ni-paka-rimdim-en tou oumhgan, ni-pouta-tauwaghen ki kæuaghan ki Alid, alei ki

tuchtelijck leven moeten / het zy in den H. Houwelijcken ſtaet / ofte buyten den ſelven [b].

Schriftuer-plaetſen.

(a) Gal. 5: 19. De wercken des vleeſchs nu zijn openbaer: welcke zijn overſpel, hoererye, onreynigheyt, ontuchtigheyt.

1. Cor. 6: 10. Beſiet daer.

Matth. 5: 28. Maer ick ſegge u / Dat ſoo wie een vrouwe [aen-]ſiet om deſelve te begeeren / die heeft alreede overſpel in ſijn herte met haer gedaen.

Rom. 13: 12. 13. De nacht is voorby gegaen / ende de dagh is nae by gekomen. Laet ons dan afleggen de wercken der duyſterniſſe / ende aendoen de wapenen des lichts. Laet ons als inden dagh / eerlijck wandelen: niet in vraſſerijen ende dronckenſchappē / niet in ſlaep-kameren ende ontuchtigheden, niet in twiſt ende nydigheyt.

Eph. 4: 17. 18. 19. Ick ſegge dan dit / ende betuyge het in den Heere / dat ghy niet meer en wandelt ghelijck als de andere Heydenen wandelen in de ydelheyt hares gemoets / verduyſtert in het verſtant / vervremt zijnde van het leven

ki kauroan pæhdimdim ka itouqua nyni-æn, alei ki katæghan ki tintin nein': *Ka dou äouſi ki tin-en ni-pæ' æmado pæætounnoun neini-æn tou kaleiangen, ki pamt-an nein' ymmid ki kavouſſoukkan tou kidi ka malouaf.*

(*b*) 1. Theſſ. 4: 3. 4. 5. Ka atta ta kamoei-in ki Alid, ki pakatiktik-en ymoumi-æn: ka itoutauagh-ah-kamou ki paſaou-mamoeämoei: Ka mavana-ah ta meibovoel ymoumi-æn tammia ki ſato-tyn [ka voual] tou pakatiktik-en tou pou-vavau-in-appa ki kidi: Affi tou kilikalikaan [ka mavarau] ki ka-rmir-enmamoei, mama ki Heidang ka affi kmalang ki Alid.

Heb. 13: 4. Itou-vavau ki kidi ta pakakitillan tou ymmid, takaghappa ka affi'æhidd-en: ra neni ka maſaout mamoei ka mouzouzoung ki ni-makakitil pamamæh-auh ki Alid.

Matth. 5: 32. Ra ti jau ta k'ma ymoumi-æn, rou timamang ta ſautauwag-ah ki keien tyn' ka aouſſi ki Sou ki parbourbo-en, paparbourbo tyni-æn [ki pani ki parægh:] ka timang ta meiæægh ki ni-ſautauaghen-ato, Tama-rbourbo-appa ta teni.

Patar ki koyghpa ki Sou ki Tatouhko.

Mavagh ki mang ta Alid tou kayghpa ki Sou ki Tatouhko?

Affi

Godts / dooz de onwetenheyt die in haez is / dooz de vezhazdinge hares hezten: Welcke onghevoeligh geworden zijnde, hebben haer ſelven overgegeven tot ontuchtigheyt, om alle onreynigheyt gierighlick te bedrijven.

(b) 1. **Theſſ. 4: 3. 4. 5. Want dit is de wille Gods / uwe heylighmakinghe:** dat ghy u onthoudt van de hoererye: Dat een yeghelick van u wete ſijn vat te beſitten in heylighmakinge ende eere: Niet in [quade] begheerlickheyt, gelijck als de Heydenen die Godt niet en kennen.

Heb. 13: 4. Het Houwelick [is] eerlick onder allen, ende het bedde onbevleckt: **maez hoereezdeezs en ovezſpeeldeezs ſal Godt oozdeelen.**

Matth. 5: 32. Maez ick ſegge u / dat ſoo wie ſijn wijf verlaten ſal, anders dan uyt oorſake van hoererye, die maeckt dat ſy overſpel doet: **ende ſoo wie de vezlatene ſal tzouwen / die doet ovezſpel.**

Verklaringhe van 't achtſte gebodt.

Wat vezbiedt Godt in 't achtſte gebodt?

Godt

Affi dyk mavagh ta Alid ki haouzoung-an [a] kanna ki rarioeghan [b], ka pahavoung-en ki Meisafou : râ haouzoung-an-appa kma ta Alid, ymmid ki attatannan mattarygh ka mat'e, ka alei-neta pægdimdim pouqua ymyt-'æn ki hourup ka atou ta'u ka rarouma, moukouna tou patauouhangan patau ipyt rmi-joegh moukouna tou hawei ki ka-tiktik-an [c], mama tou tatingting-an ka maharang, tou pei-rarpung-an ki pariou, tou rarpung-an ka Sato [d], tou pei affa-an [e], tou papataghan ki malitouk ka affi matiktik, tou pou-laloaf-en pouthan ki pipiou tou ki malitouk, pani lava ki mamang ki kidi ka na avavagh ki Alid. Tou att-'appa ymmid ki kakytkyt-an [f], ki paharmara'm-an ki na pæp'æ tyn' [g].

Souſou ka tæiqua tou Soulat ki Alid.

(a) Exod. 22: 1. 4. Kmytta ki niſoullatten hynna.

(b) Luc. 3: 14. Ka ni tmaligh appa tyni-æn ta koungcia ka macyt, k'ma, Ymi-æn 'oumang-ah-kame? Ni-k'ma ta teni neini-æn, ina tmiæu tiæu ſmamuk timamang-an, ina aboak mara ki mamang tou kidi ki Sivanavanan, râ mamſing-ah-kamou ki pæudadaeughan ymoumi-æn.

(c) 1. Theſſ. 4: 6. *Affi pimud ta timamang ki tæ'i-appara tyn, affi ſivanava-*

Godt en verbiedt niet alleen dat ſtelen [a] ende rooven [b] / 't welck de Overheydt ſtraft: maer hy noemt oock dieverye / alle booſe ſtucken ende aenſlagen / daer mede wy onſes naeſten goet gedencken aen ons te brengen / het zy met gewelt oft ſchijn des rechts [c] / als met onrechten gewichte / elle / mate [d] / ware [e] / munte / woecker / of door eenigh middel van Godt verboden. Daer toe oock alle gierigheydt [f] / alle miſhuyck ende verquistinge ſijner gaven [g].

Schriftuer-plaetſen.

(a) Exod. 22: 1. 4. Beſiet 't gene aldaer geſchrevē ſtaet.

(b) Luc. 3: 14. Ende hem vraeghden oock de krijghslieden / ſeggende / Ende wy / wat ſullen wy doen? Ende hy ſeyde tot haer / En doet niemant overlaſt, noch en ontvremt niemant het ſijne met bedroch / ende laet u vergenoegen met uwe beſoldingen.

(c) 1. Theſſ. 4: 6. Dat niemant ſijnen broeder en vertrede, noch

vana-ah tou kidi ki peiäſaſſan tyn' : Ka tama-vli ta MEIRANG ymmid ki atta, mama ki na Sou-jan kalhei gmail ymoumi-æn.

(*d*) Lev. 19: 35. 36. *Aſſi-kamou pamt-ah ki katoukoulan tou* pamæmæhen, tou dii ki pariou, tou Sato lava, ki rarpung-an. Akoume-ah-ka mou ki tatingting-an ka matiktik, ki vattou ka tingtingting ka matiktik, ki Epha ka matiktik, ki Hin ka matiktik.

(*e*) Amos 8: 4.5.6.7. Millingig-a ki atta emoumi ka rmihal ki ouloug ki mamang: ka att'-appa alei ki ſi-dadan ki malimok ka tou pourogh: Rou k'ma, Malikaha-ah rou manno ta voural ka va'æu, ka papeila-an-ei-mian ta kakanin? ki wæ'i-appa ki p'æihababan, ki ææul'b-ei-mian ta [kouvau] ka pou-mamarouan? *tou lalau-an ki Epha, tou pou-dymman-appa ki Sikel*, ka paſoudarum-maumian ki ſivavanavanavana ka tyngtyng. *Ka peila-aumian ki malitouk ta malimouk, ta auloug-appa ki mamang ki ſatkatauan ki tatapil: annata ka papeil-aumian ta hæuddagh ki marou.* Ni-ſaulkud ta ti JEHOVA ſaouh keirangen ki kidi ti Jakob: ka aſſimau ouryfaryf-eih ymmid ta na ringei nein' tou yhkaquan myddarynnouh.

Eph. 4: 28. Timamang ta ni-haouzoung inamila haouzoung, ra ſiouro-ah

en bedriege in [ſijne] handelinge: **Want de Heere is een wreecker over alle deſe / gelijck wy oock te voren geſeght / ende betuyght hebben.**

(d) **Lev.** 19: 35. 36. Ghy en ſult geen onrecht doen in 't gerichte, **met d'elle / met 't gewichte / ofte met de mate. Ghy ſult eene rechte Wage hebben / rechte weegh-ſteenen / een recht Epha / ende een recht Hin.**

(e) **Amos** 8: 4. 5. 6. 7. **Hooret dit / ghy die den nootdruftigen opſlocket: ende dat om te vernielen de elendige des landts: Seggende / Wanneer ſal de nieuwe mane overgaen / dat wy lijftocht moghen verkoopen? ende de Sabbath / dat wy koorn moghen openen?** verkleynende den Epha, ende den Sikel vergrootende, **ende verkeerdelick handelende [met]** bedriechlicke weech-ſchalen. Dat wy de arme voor gelt mogẽ koopen, ende den nootdurftigen om een paer ſchoenen: dan ſullen wy het kaf van 't koorn verkoopen. **De HEERE heeft geſworen by Jacobs heerlickheydt: So ick alle hare wercken in eeuwigheyt ſal vergeten!**

Epheſ. 4: 28. **Die geſtolen heeft / en ſtele niet meer / maer ar-**

ah mapoungas, ki kapoungas-en ka mariang ki rima, alei ka akoume-alato ki æuhei-an-eih tyni-æn ka malimouk.

2. Theſſ. 3: 10. 11. 12. Ka dou æialam-appa-kame ymoumi-æn, ni-pakouſou-anni-ankamou ki atta, ka rou ynnang mapoungas ta timamang [ki na paſihkaqua tyni-æn,] ka affi pavok-auh ta teni. Ka illingigh'nian ka ta mounaunang ta rarouma-oumi tou kidi ka affi mariang, ka ynnang mæyhqua ki kapoungas-in, ra meivoak ki mamang ka nynno. Ra nein' kanna pakou-ſou-anni-an mamoumou alei ti Jeſus Chriſtus-an ka Maeirang-eta, ka mapoungas-ah mmyrroung ta neni tou kapalingping-an, kman ki paoul-nin mamado.

(f) 1. Tim. 6: 8. 9. *Irou râ akoumean-eta ta kannin ki tataeuf, dalingdingah-kytta ki anna.* Ra neini ka mamoei kæugbangei, hmouaring tou rpungan, tou toukour, tou kaheil-in-appa ka affi papouthan ka pakat'h-'e, ka paourkit ki ka'æuloung tou ſidadan tou paſanynno-in.

(g) Prov. 23: 20. 21. *Ina itou-tamæuh ki tama-yt ki hala ki karæummatagh, ki tama-kan-appa ki vât.* Ka Tamayt, ki maourour-appa, ta pakalimouk-auh: ka iſaſourugh-an ta papammia ki koulamogh ka makee't.

Pa-

azbepde liebez/ wezckende dat goet is met de handen / op dat hy hebbe mede te deelen den genen die noodt heeft.

2. Theſſ. 3: 10. 11. 12. Want ock doe wy by u waren/hebben wy u dit bevolen / dat ſoo pemandt niet en wil wezcken/ hy ock niet en ete. Want wy hooren dat ſommige onder u ongeregelt wandelen / niet wezckende/maer ydele dingen doende. Doch de ſoodanighe bevelen ende bezmanen wy door onſen Heere Jeſum Chriſtum / dat ſy niet ſtilheydt wezckende haer eygen brood eten.

(f) 1. Tim. 6: 8. 9. Maer als wy voedſel ende deckſel hebben, wy ſullen daer mede vergenoegt zijn. Doch die rijck willen wozden / vallen in bezoeckinghe ende [in] den ſtrick / ende [in] vele dwaſe ende ſchadelicke begeezlickheden / welcke de menſchen doen bezincken in bezderf ende onderganghy.

(g) Prov. 23: 20. 21. En zijt niet onder de wijnſuypers, nochte onder de vleeſchvreters. Want een ſuypez/ende dzaet/ſal azm wozden: ende de ſluymeringe doet bezſcheuzde kleederen dzagen.

Patar ki kamatouda ki Sou ki Tatouhko.

Mamoei ki mang ta kamatouda ki Sou ki Tatouhko?

Ka affi-koh gmeil-ah ſihaharang timamang-an, ka affi-koh tmauki-ravieraf-ah ki Sou timamang, ka affi-koh mattæ'i-harykkour-ah barugh, ka affi-koh mai-dys-ah, ra mipyt-ah-koh mourouro tummuk timamang-an: dmungdung-appa pa-itoutauag ymmid ki Sihaharang-en ki ſivanava-na tyni-æn-appa mama ki ringei ka atou Lyttou, rô ynnang-en-au pou-halap jau-an ta ngale ki Alid ka mak-dung. Mila, ka mavæ'ango-ah-koh tou papamæmæ'in, tou ymnid-appa ki kapoungas-an ki katiktik-an ki Sou, ka poupænæ'ah-koh ki na ta-tummuk ki kashut-an ka makdun, ka kmilkil-al-appa-koh paka-irang tou ilpoug-en-au ki louloughan, ki Na-nang-appa ka mariang ka ikakalan a kau-en ki ta'u ka rarouma.

Souſou ka tæ'iqua tou Soulat ki Alid.

(*a*) Deut. 19: 18. Ka Tama-dung-dung ta tmæukilimhg-'ah tmaligh: *ka kyttei, gmail kanna ta ſihaharang gmail, ni-gmail ta teni ſihaharang ki tæ'i-appara tyn'.*

(*b*) Pſ. 15: 1. 2. 3. JEHOVA timang ta ma-dæ-eu-'ah tou ratta oho? timang ta itouqua-ah tou voukyng ka ninni

Verklaringhe van 't negende gebodt.

Wat wil dat neghende Gebodt?

Dat ick tegen niemant valſche ghetuygeniſſe en geve[a] / niemant ſijn wooꝛden verkeere / geen achteꝛklappeꝛ of laſteraeꝛ en zy[b] / niemant lichtelijck ende onbeꝛhooꝛt ooꝛdeele ofte helpe beꝛdoemen[c]: maeꝛ alleꝛley lieghen ende beꝛiegen[d] / als eygen weꝛcken des Duyvels[e] / beꝛmyde / ten zy dat ick den ſwaren tooꝛn Godts op my laden wil[f]. Item dat ick in 't gerichte / ende alle andere handelingen de waeꝛheydt liefhebbe / oprechtelijck ſpeeke ende bekenne. Ock mijns naeſten eere ende goet gerucht / na mijn beꝛmogen / booꝛſtae ende boꝛdere.

Schꝛiftuer-plaetſen.

(a) **Deut. 19: 18. Ende de Richteꝛs ſullen wel ondeꝛſoecken**: ende ſiet, de getuyge is een valſch getuyge, hy heeft valſcheyt betuyght tegen ſijnen broeder.

(b) **Pſal. 15: 1, 2, 3. HEERE / wie ſal verkeeren in uwe Tente? wie ſal woonen op den beꝛgh**

ninni tou tatamd-en ymhou-an? *Teni ka mad'ligh moudarang, ka mapoungas ki katiktik-an, teni ka pæubalei tou tintin tyn ki katiktik-an ki Sou. Teni ka affi mattæ'i-harykour ki dadila tyn'*, ka affi pamut ki katoukoul-an ki tælalam tyn', *ka affi pouſou ki Sou ki ourouroung ki ta'u ka rarouma.*

(c) Deut. 1: 16. 17. Ka ni-pahkouſou-en-au tou kidi kanna ki Tamadungdung ymoumi-æn, k'ma: *Millingigh-a* [*ki patitil-en*] *toutoukad ki tæiappara-omi, pæpæmæh-a ki ticktick toutoukad ki parægh toutoukad ki tæiappara tin', toutoukad-appa ki tæ'æka-qua tyni-æn. Affi-kamou kmalang-ah ki vlung tou pæmæmægh-en; tnæmægh kaulaul'ah kamou millingig ki ouſſyng ki kidi tyni-æn ka ſibavau:* affi kamou mahtakout-ah ki vlung ki ta'u, alei ka pamæmæ'in atou Alid ta anna.

Joan. 7: 50. 51. Ni-kma ta ti Nikodemus neini-æn, teni ta ti anna ka ni-iroua dou euvan tyni-æn, ka ſaät ta teni neini-æn, *Poupouk kaua ta Tatouhko-eta ki kaæuloung rou affi appa nimillingig tyni-æn, mournbga kamang ta na varau tyn'?*

(d) Eph. 4: 25. Alei ki anna *attaraleito ki ſibaharang-en, ka mattæ'i-tiktik-a ki Sou meigbovoël ki ta'u ka rarouma:* ka pouk-kytta ka mayh tatavægh ta ymytta.

Pſal.

bezgh uwez hepligheyt? Die oprecht wandelt, ende gerechtigheyt werckt, **ende** die met ſijn herte de waerheyt ſpreeckt. Die met ſijne tonge niet achterklapt, **ſijnen met-geſelle gheen quaet en doet / ende** geen ſmaet-redenen opneemt tegen ſijnē naeſten.

(c) **Deut.** 1: 16. 17. **Ende ick geboodt uwen richteren tez ſelbez tijt / ſeggende:** Hoort [de verſchillen] tuſſchen uwe broederen, ende richtet recht tuſſchen den man ende tuſſchen ſijnen broeder, ende tuſſchen des ſelven vreemdelinck. Ghy en ſult het aengeſicht in 't gerichte niet kennen, ghy ſult den kleynen, ſoo wel als den grooten, hooren: **ghy ſult niet vreesen voor nemants aengeſichte / want het gerichte dat is Godes.**

Joan. 7: 50. 51. **Nicodemus ſeyde tot haez / welcke des nachts tot hem gheKomen was / zijnde een uyt haez /** Oordeelt oock onſe Wet den menſche, ten zy datſe eerſt van hem gehoort heeft, ende verſtaet wat hy doet?

(d) **Eph.** 4: 25. **Daezom** legget af de leugen, ende ſpreket de waerheyt een yeghelick met ſijnen naeſten: **want wy zijn malkandezs leden.**

Pſal.

Pſal. 101: 6. *Mararau-ah ta matta-au ki mashut tou pourogh, ka lam-a ta neni myroung jau-an:* ta maunaunang tou darang ki katiktik-an, teni ta ſihqua-ah millig jau-an.

Joan. 8:44. *Ni-pakka-quan-noumi ki Rama ka Lyttou*, ka mamoei-kamou pamut ki kaheil-en ki raraman-oumi. Na tama-lpoug ta teni ki ka'æuloung tou kidi-appa ki naunamou, *ka aſſi ni-itoukaqua tou katiktik-an ki Sou: alei ka aſſi itouqua tyni-æn ta katiktik-an ki Sou.*

(*f*) Pſ. 5: 7. *Smidada-ah-kow ki Tama-mattæ'i-harang, paragh ki æmag ki ſivanavan'an kahpangin ti JEHOVA.*

Patar ki kaſaſat kyttiæn ki Sou ki Tatouhko.

Tmoumimia ki mang ymyt-'æn ta kaſaſat kyttiæn ki Sou ki Tatouhko?

Ka myhkaqua aſſi ſararbo-ah ta ſiouro ouſiſyng ki pairmur-in mamoei ki næddarimdim lava tou tintin-eta dmoumadouma ki Tatouhko ki Alid, ra myhkaqua-ah-kytta aſſi moulia tou tintin ka mitatmouk maveuuh ki varau, ka akou-moeia-kita tou ymmud ki katiktik-an.

Souſou ka tæi-qua tou Soulat ki Alid.

(*a*) Rom. 7: 7. Kamang ta Sou-amytta? varau kaua ta Tatouhko? maä-

Pſal. 101: 6. Mijne oogen ſullen zijn op de ghetrouwe inden lande, datſe by my ſitten: **die in den oprechten wegh wandelt/ die ſal my dienen.**

Joan. 8: 44. Ghy zijt uyt den vader den Duyvel, **ende wilt de begeerten uwes vaders doen. Die was een menſchen-moorder van den beginne** / ende en is in de waerheyt niet ſtaende gebleven: want gheen waerheyt en is in hem.

(*f*) **Pſ.** 5: 7. Gy ſult de leugenſprekers verdoen, van den Man des bloedts ende bedrochs heeft de HEERE eenen grouwel.

Verklaringe van het thiende gebodt.

Wat eyſcht van ons dat thiende gebodt?

Dat oock de minſte luſt ofte gedachte/tegen eenigh gebodt Godts / in ons herte nimmermeer en kome /[a] maer dat wy tot alle tyden / van gantſcher herten / alleʒ ſonden vyandt zyn[b] /ende luſt tot alle gerechtigheyt hebben[c].

Schriftuer-plaetſen.

(a) **Rom. 7: 7. Wat ſullen wy dan ſeggen? Is de Wet ſonde?**

maätauagh katta ; Ra assi-koh nikmalang ki varau dyk tou Tatouhko. *Ka assi-appa-koh ha'oumhg-ato, ka varau ta ka rmir-en mamoei, rou ynna vanavana ta Tatouhko, Assi-kow marmir-ah mamoei.*

Gen. 6: 5. Ka ni-kmytta ta ti JEHOVA, ka matapang-ato ta ouro ki rygh ki ka'æuloung tou Næi, *ka manænægh-ato ma'te ta ymmid ki simimien ki naddarimdim ki tintin tin tou ymmid ki Næ'i.*

(*b*) *Gal.* 5: 24. Râ neni ka â Christus, *ta ni-pou-na-væværægh ki vât sausal ki kilikalika-an ki kamoei-in.*

Rom. 7: 22. *Ka kahalakei-en nau tou Tatouhko ki Alid ki kaeuloung ka paarbo.*

Psal. 119: 163. Mavahier-koh ki sivana-van'-an, ka kahpang-ennau ta anna: [*ra*] *Tatouhko-ho ta kavæ'angöen-au.*

Ka innim kyttiæn'æb ki rouha ki Tateitaligh.

A-lpough kaua ta neini kanna ka ni-pasilala-an p'ouqua ki Alid, ædæeua ahqua ki Tatouhko katta?

Pattæ'i-vli-an.

Assi a-lpough [a]: râ myhkaqua rou æiaqua-appa ta neini tou kæuaghan hia,

sonde? Dat sy weere: Ja ick en kende de sonde niet dan door de Wet. Want oock en hadde ick de begeerlickheyt niet geweten [sonde te zijn,] indien de Wet niet en seyde, Ghy en sult niet begeeren.

Gen. 6: 5. Ende de HEERE sach/ dat de boosheyt des menschen menigvuldigh was op der aerde / ende al het ghedichtsel der gedachten sijnes herten t'allen daghe alleenlick boos was.

(b) Gal. 5: 24. Maer die Christi zijn/hebben het vleesch gekruyst met de beweginghen ende begeerlickheden.

Rom. 7: 22. Want ick hebbe een vermaken inde Wet Godts na den inwendigen menschе.

Psal. 119: 163. Ick hate de valscheydt / ende hebbe een greuwel van: [maer] uwe Wet hebbe ick lief.

De twee-en-tsestighste Vrage.

Konnen die gene welcke tot Godt bekeert zijn / dese Wet wel volkomentlijck onderhouden?

Antwoordt.

Neense doch [a]: maer alsoo lange sy in dit leven zijn/ hebben

Ii

hia, akoumea dyk ki naunamou ka ouſiſing ki illighen k'atta [b]: râ tou kidi-appa ka kma-hynna, ka pouraryghen nein' tou ſaſing-en [c], mæuagh, aſſi dyk tou rouma-rouma, ra tou ymmid-appa ki na Sou ki Tatouhko ki Alid. [d]

Souſou ka tæiqua tou Soulat ki Alid.

(a) Prov. 20: 9. *Timang ta hmaheiah mattæ'i k'ma-hynna ki Sou, Pakakouptighen-ato-mau ta timtin-au: makouptigh-ato-koh ki ni-kavarau-en-au?*

Eccl. 7: 20. Miſſing *aouſſi tou Næi ki ſaäat ki kaeuloung ka matiktik, ka meiringei ki mariang, ka aſſi mavarau.*

Jac. 3: 2. Ndâ ymmid-kytta kyrrydda tou madagh.

1. Joan. 1: 8. Kmytta ki katatouro ki Tatatalitaligh (patagh) *(a)*.

(b) Rom. 8: 23. Ka aſſi dyk [ki atta,] *râ ymytta-appa mamado ka akoumea ki aia-naunamou-en ki Joep-an, ymmytta-appa mamado (koun-nau) ta mihginaua mi-rarbo ymytæn tou amamat-in ki tialak-eih ymytæn*, [atta] ta hamami-'an ki voual-eta.

Phil. 3: 12. *Aſſi ka paki-valei-en-atomau maki-kaha ki atta, ka mataræughato-koh lava matiktik:* râ pharei-enau, malava ka 'i-balei-eiman ta anna, ka ni-alei-en-app'-oh ſmalavalei ti Jeſus Chriſtus.

1. Cor.

ben maez een kleyn beginſel deſez ghehoozſaemheydt [b]: ſoo nochtans / datſe met een eynſtigh voozneemen [c] / niet naez ſommige / maez nae alle de geboden Godts beginnen te leven. [d]

Schriftuez-plaetſen.

(a) **Pzov.** 20: 9. Wie kan ſeggen, Ick hebbe mijn herte geſuyvert: ick ben reyn van mijne ſonde?

Eccl. 7: 20. **Voozwaez** daer en is gheen menſche rechtveerdigh op aerden, die goet doet, ende niet en ſondight.

Jac. 3: 2. **Want** wy ſtruyckelen alle in vele.

1. **Joh.** 1: 8. **Siet Pzage 3. lettez** (a).

(b) **Rom.** 8: 23. **Ende niet alleen [dit/]** maer oock wy ſelve die de eerſtelingen des Geeſts hebben, wy oock ſelve [ſegghe ick] ſuchten in ons ſelven, verwachtende de aenneminghe tot kinderen, **[namelick] de vezloſſinge onſes lichaems.**

Phil. 3: 12. Niet dat ick het alreede gekregen hebbe, ofte alreede volmaeckt ben: **maez ick jaghe daez na / of ick het oock gzijpen mochte / daez toe ick van Chzijſto Jeſu oock gegzepen ben.**

1. Coz.

1. Cor. 13: 9. 10. *Nda kmalang-kytta, assi kdæuæua ka mattæ'i tanan-kytta assi mattæ'i-kdæuæua:* Irou ka irou-alato ta kataraæughan, annata sidadaeil-ato pahanynno ta assi 'ktaraæughan katta.

(c) Ps. 119: 40. Kytei, *akoumoeikoh tou ni-pahkousou-enhou*, pakeuagh-a jau-an ki katiktik-an-oho.

Psal. 119. 106. Ni-*saulkit-koh, ka pakashut-aumau ta anna, ka illigh-aumau ta sitiktik-en ki katiktik-an-oho.*

(*d*) Ps. 119: 97. Eih *kavæangö-en-au ta Tatouhko hô!* pæhbalei-en-au ta anna *pæhsât ki wæ'i.*

Ps. 119: 110. *Ni-poutauagh-au tou ymmid ki darang ka ma't'e ta rahpalau*, alei ka 'iligh-aumau ta Sou-ho.

Phil. 3: 14. Ra sasat [ta pamt-enau,] *mouryfvarisi-koh ki atta ka tou rikour, pasing jau-an ki anna ka tou douma-au*, pharei-en-au ta seu-dadanininghan ta tatæu'-en ki na ta tætææm ki Alid ka makka tounnoun tou Jesus Christus-an.

Patar ki Tatæitalih katta.

1. Irou ka ni-peiringei-in ta ti Adam tou naunamou, ni-alpough kaua ta teni tou kidi kanna ahqua ki Tatouhko ki Alid?

Ha-

1. Cor. 13: 9. 10. **Want** wy kennen ten deele, ende wy propheteren ten deele: **Doch wanneer het volmaeckte sal gekomen zijn / dan sal het gene dat ten deele is / te niete ghedaen worden.**

(c) **Ps.** 119: 40. **Siet** / ick hebbe een begeerte tot uwe bevelen, **maeckt my levendigh door uwe gerechtigheyt.**

Ps. 119: 106. Ick hebbe gesworen, ende sal het bevestigen, dat ick onderhouden sal de rechten uwer gerechtigheyt.

(d) **Ps.** 119: 97. **Hoe** lief hebbe ick uwe Wet! **sy is mijne betzachtinge** den gantschen dagh.

Ps. 119: 101. Ick hebbe mijne voeten geweert van alle quade paden, **op dat ick u woordt soude onderhouden.**

Phil. 3: 14. **Maer een dingh** [**doe ick**/] vergetende het gene dat achter is, ende streckende my tot het gene dat voren is, **jaghe ick nae het wit tot den prijs der roepinge Godts / die van boven is in Christo Jesu.**

Verklaringe.

1. **Doen Adam inden beginne eerst geschapen was / konde hy doen de Wet Godts niet naer komen?**

Hahei ni-alpough ta teni 'a-dæeua.

2. A-lpough kaua ta kaeuloung ſi-æuh ki ni-'ouaryng-an, rou aſſi-appa peilikough-in, adæeua ahqua ki Tatouhko katta ki Alid?

Aſſi alpough ta teni miligh ki ſaſat ki Sou.

3. Irou ka ni-peilikough ta kaeuloung, hel-'an-ato pakava'æu tou papeikakounnoung-en ki Alid, alpough kaua ta teni kanna adæeua ahqua ki Tatouhko ki Alid?

Aſſi alpough ta teni.

4. Kamang ta aouſei-appa touilighen nein ka ni-peilikoughin tou kæuaghan katta?

Tou naunamou: ka aſſi mananaæh kma-hynna ta ilighen nein', mama ki t'oumimi-en ki Alid neini-æn.

Tou kararouha: ka milala-appa ta neni mavarau ki Tatouhko ki Alid mamado.

5. Tou kidi ka toumang ka aſſi mæuakla ta neni ka ni-peilikoughin ki aſſi ni-peilikoughin tou ilighen ki Tatouhko?

Tou rouroha ki kidi ta aſſi pæuaklan nein'.

6. Kamang ta kidi ka naunamou ki aſſi nein' pæuäklan?

Mapoungas ta kaeuloung ka ni-peilikoug-in paſahkaqua ki kæuaghan tyn' tou ymmid ki Sou ki Tatouhko ki Alid, tou aſſi pap'annimen ki ſaſaſat.

Ja hy volkomentlijck.

2. Maer kan wel de menſchе naer den val / eer hy wedergeboren is/deſe Wet Gods gehoorſamen?

Neen hy: ſelf niet een Gebodt.

3. Ende als nu de menſchе wedergeboren is / ende andermael vernieuwt tot het beelde Godts / kan hy dan wel de Wet Godts volkomentlijck onderhouden?

Oock niet.

4. Wat ontbreeckt 'er noch aen de ghehoorſaemheydt der wedergeboorne in dit leven?

Eerſt/dat hare gehoorſaemheyt ſelve ſoo volmaeckt niet en is / als Godt wel van haer af-vordert. Ten tweede: datſe oock noch menichmael ſondigen tegen Godts gebode ſelfs.

5. Hoe verre verſchillen de wedergeboorne van de onwedergeboorne / inde ghehoorſaemheyt des Wets?

In twee dingen verſchillenſe.

6. Welck is het eerſte daer sy in verſchillen?

Een wedergeboren menſchе poocht ſijn leven te richten naer alle de geboden Godts / ſonder onderſcheyt.

7. Doch

7. Affi kaua kma-hynna ki kidi ta ka'æuloung ka affi ni-peilikougin ?

Affi : râ myhkaqua-al-appa matoukhail ta teni ki varau katta, ki pani lava, ka kafaoun-en tyn' mavæ'angö, moukounna ka ahquan tyn' ta Sou ka rouma ki Tatouhko ki Alid.

8. Teni ka ni-peilikoug-in, affi kaua akou-varau-appa ta kafaoun-en tyn' mavæ'angö, ka fiouro pakamoei tyni-æn ?

Hahei : râ affi matoukhail ta teini ki varau kanna, râ macyt-appa affi moulia makoudoumma ki anna.

9. Kamang ta alei, ka mapoungas ta kaeuloung ka ni-peilikoug-in pafahkaqua ki kæuaghan tyn' tou ymmid ki Sou ki Tatouhko ki Alid ?

Alei ka makkadyk makkaqua ta ilighen tyn ki kavæangö-en ka d'lligh ki Alid.

10. Kamang ta pattæ'i limoulimouen-hou ki anna ?

Atta : alei ka oumhgan tyn' ka kavæ'angô-en ki Alid ymmid ki katiktik-an, mapoungas ta teni, ki pakamoei-eih ki Alid, tou paahquan ymmid ki Sou ki Tatouhko ki Alid.

11. Kamang ta kararouha ki kidi ka affi ni-peuaklang ki nipeilikougin, ki affi ni peilikougin ?

Ka myhkaqua makilkil mafahkit ma-

7. Doet niet oock alfoo een onwedergeboren menfche ?

Neen hy : maer altijt fal hy noch defe oft gene / fijne beminde fonde aenhanghen / fchoon hy oock fommighe geboden Godts tracht te onderhouden.

8. Heeft niet oock de wedergeboorne fijne beminde fonde / die hem aldermeeft aenhangt ?

Jae hy : maer hy en hangt de fonde niet aen / maer ftrijdt gedurigh tegens deſelve.

9. Wat is de reden / dat een wedergeboren menfch poocht te leven naer alle de geboden Godts ?

Om dat fijne gehoorfaemheydt alleenlijck voortkomt uyt oprechte liefde nevens Godt.

10. Wat volcht daer uyt ?

Dit : naedien hy weet dat Godt alle gerechtigheyt lief heeft / foo tracht hy oock / om Godt te behagen / alle geboden Godts te volbrengen.

11. Welck is het tweede onderfcheyt tuſſchen de wedergeboorne / ende onwedergeboren menfche ?

Dat een wedergeboren men-

mapoungas ta kaeuloung ka peilikougin-ato paſahkaqua ki kæuaghan tyn' tou illighen ki Tatouhko.

12. Affi kaua kma-hynna ki kidi dou roumang ta teni ka affi ni-peilikoug-in ?

Affi : râ affi maſahkit makilkil ta kamoei-in tyn ki Alid.

13. Irou-appa kanna rou roumang ka fiouro maſahkit makilkil ta neni ka affi ni-peilikougin, tou ahkaquan ki Tatouhko ki Alid, mama ki mabatoung ka peilikoug-in-ato ?

Mamſing kanna: ra madis mihgarmil ta ſahkit ki kamoei-in nein' kanna.

14. Alei ki mang ta anna, ka affi adæeua ahqua ki Tatouhko ki Alid ta teni kanna ka ni-peilikougin ?

Alei ka affi moulia macyt ki hynnaua tyn' ta kamoei-in ka ma't'e ki vat tyn'.

Ka annum kyttiæn 'æb ki touro ki Tatæitaligh.

Alei ki mang ta anna ka affi alpough ta neni adæeua ahqua ki Tatouhko ki Alid ?

Pattæ'i-vli-an.

Alei ka affi moulia macyt ki hynnaua nein ta kamoeiin ka ma't'e ki vat nein, k'ma-appa hynna ka affi pamut ta neni dou roumang ki riang kanna ka kamoeiin nein'.

Sou-

ſchye ſich met een grooten yver ende ſonderlingen ernſt ſteets richtet tot de onderhoudinge des Wets.

12. Doet niet oock alſoo de onwedergeboren bywijlen ?

Neen hy: maer ſijne begeerte tot Godt is ſlaeuw ende ſonder vier.

13. Nochtans betoonen haer d'onwedergeboorne ſomtijdts vierigher inde betrachtinge van Godts Wet / als veel wedergeboorne ſelf.

Dat is waer : maer de vierigheydt deſer haerer begeerte verkout ſeer haeſt.

14. Waer by komt het/dat een wedergeboorne de Wet niet volkomentlijck naerkomt ?

Om dat de quade luſten ſijns vleeſchs gedurich ſtrijden tegens haer gemoet.

De drie-en-tſeſtighſte Vrage.

Waer by komt dit datſe de Wet Godts niet volkomentlijck konnen naerkomen ?

Antwoordt.

Om dat de quade luſten hares vleeſch gedurigh ſtrijden tegen haer ghemoet / ſoo datſe menighmael niet en doen het goede datſe willen.

Schrif-

Soufou ka tæ'i-qua tou Soulat ki Alid.

(a) Rom.7: 21. 22.23. Annata paki-valei-en-au ta Tatouhko [tourbo jau-an,] *rou mamoei-koh ki paamt-en ka mariang, ka itouqua jau-an ta affi mariang. Ka kahalakei-en-au tou Tatouhko ki Alid ki kaeuloung ka mararbo: Râ kmyta-koh ki Tatouhko ka pani tou pouk-au*, ka macyt ki Tatouhko ki ryh-au, ka tmouroung jau-an paitou-rarim ki Tatouhko ki varau, ka 'æiæ-qua tou pouk-au.

Gal.5: 17. Alei *ka akoumoei ta vât makoudoumma ki Joep-an, ta Joepan-appa mahoudoumma ki vat:* ka neni kanna ta maaddadoumma kma-hynna, ka affi-kamou pamut ki atta kakamoei'noumi.

Patar ki Tatæitalib katta.

1. Kamang ta peilikoug-in meialak?

Peivaæu-in kanna ki kaeuloung ka myhtatmouk, tou papeikakounnoung-en ki Alid ki ni-peiringei-en tyni-æn tou naunamou, att'-ato tou katiktik-an tou pakatiktik-en-appa ki kadilghan.

2. Oumhga-en-hou ta mang ki ka-'æuloung kanna, rou koun-hou ka peiva'æu-in ta ka'æuloung ka mitatmouk?

Ymmid ki na papaſâl ki kaeuloung,

Schriftuer-plaetſen.

(a) **Rom. 7: 21, 22. 23. Soo vinde ick dan dese wet [in my/] als ick het goet wil doen,** dat het quaet my by-light. **Want** ick hebbe een vermaecken inde Wet Godts na den inwendigen menſche: Maer ick ſie een andere wet in mijne leden, **welcke ſtrijt tegen de wet mijnes gemoets/ ende my gevangen neemt onder de wet der ſonde/ die in mijne leden is.**

Gal.5: 17. Want het vleeſch begeert tegen den Geeſt, ende de Geeſt tegen het vleeſch: **ende dese ſtaen tegen malkanderen/ alſoo dat ghy niet en doet het gene ghy wildet.**

Verklaringhe.

1. **Wat is de wedergeboorte?**

't Is een vernieuwinge van den geheelen menſch/ nae het beelt Godts/ daer hy in den beginne naer is geſchapen geweeſt/dat is/in gerechtigheyt ende heyligheyt.

2. **Wat verſtaet ghy door den menſch/ als ghy ſeght/ dat de gantſche menſche werdt vernieuwt?**

Alle de deelen des menſches/

dat

loung, attato ſaouſal ta Voual ki vatti-appa tyn'.

3. Kamang kanna ka pei-vaæuin-ato tou vatte?

Ta oumhgan, kamoeiin, ki inænænæ-in tyn.

4. Kamang kanna ka pamt-en-ato ki peiva'æu-in katta tou oumhgan tou kamoeiin, tou inænænæm-appa?

Pakaramægh-en-ato ta oumhgan, pammi-an-ato ta kamoeiin ki katiktik-an, peitiktik-en-ato paahqua ta inænænæ'æn ki pyrarpung-en ki oumhgan ki kamoeiin-appa tyn'.

5. Kamang kanna ka peiva'æu-en ato tou voual?

Kadamig-en ka tou na kidi ki ajam, ka makka-vatt.

6. Kamang ta pairou-an-ato ki peiva'æu-en katta tou kadamighen kanna ka tou na kidi ki ajam?

Atta ka ni-makoudoma ta anna kalhei ki pæh-alei-en pæhdimdim, ſidarimdim-ato hnyn ki pæh-alei-en pæhdimdim.

7. Magkaulaula kaua irang tapeiva'æu-in katta tou kaæuloung ka ymmid?

Aſſi.

8. Pakivalei-in kaua timamang-an ki ka'æuloung ta peiva'æuin katta tou pakahtoutounnoun-en matara-æuh?

Aſſi tou kæuaghan katta, râ myh-kaqua

dat is / beyde ſyn lichaem ende ziele.

3. Wat iſſez in de ziele veznieuwt?

Het vezſtandt / de wille / ende de genegentheden?

4. Wat iſſez in 't vezſtant / in den wille / en inde genegentheden dooz deſe vezmieuwinge te wege gebzacht?

Het vezſtant is vezlicht / de wille is aengedaē met gerechtighept / de genegentheden geregelt / om haez te bupgē ondez het vezſtant / eñ ondez dē wille.

5. Wat iſſez vezmieuwt in het lichaem?

De dierelijcke of vleeſchelijcke luſten.

6. Wat is op die dierelijcke luſten dooz deſe vezmieuwinge te wege gebzacht?

Dit / daezſe te voren ſtzeden tegen de reden / ſy haez nu de reden ondezwezpen.

7. Maez is deſe vezmieuwinghe in alle menſchen even gzoot?

Neenſe.

8. Wozdt deſe vezmieuwinge wel by eenigh menſche in den hoogſten tzap van volmaektheyt gevonden?

Neen in dit leven niet / maez altijt

kaqua akoume-'appa ki rouma ka pei'tda-eil-ato mei-va'æu.

9. Ma-ymmid kaua affi mananægh ta pei-va'æuin tou kæuaghan katta?

Hahei: ma-ymmid mananægh ta atta, rou hauattin ta na papafâl ka lbægh ki ka'æuloung, ra affi maymmid manænægh, rou hauattin ta pæækaquan ki tou fafafat ki lbægh kanna.

10. Mattæ'i-faoun'-appa jau-an mattæ'i-'mfing ki atta?

Paka-ræmæ'en-ato ta oumhgan, pei-va'æu-en-ato ta kamoeiin, peitiktik-en-ato ta jnænæ'en ymmid neini-æn ka ni-peilikoug-in.

11. Kadæeuan kanna ka manænæg ki peiva'æu-in, ka hmauat ymmid ki na papafâl ka lbægh ki kaeuloung: Nda paoumha jau-an hnyn ki affi madæeua manænægh ki peiva-'æu-in katta tou ymmid ki lbælbægh ka kaeuloung?

Yhkaquan affi hami-en ta oumhgan tou keuaghan katta ymmid ki karimdim-an ki kouroan moumhga: affi peivæeuin kma-hynna ta kamoeiin, ka madæeua aouffi tyni-æn ki katoukoul-an: affi peitiktik-en kmahynna inænænæ'en, ka myhkaqua tou aoufi ki pafacyt-an fidarim-ah ta atta ki pæh-alei-en pæhdimdim.

12. Moumhga-kow kaua ka rou-

rouha

altijt blijft'ez noch al pet ovez dat vozdere vezmieuwinge van nooden heeft.

9. Is dan dese vezmieuwinge geenfints volkomen in dit leven?

Jase: wel ten aenfien van de deelen des menfches / maez niet ten aenfien vande tzappen in pdez gedeelte.

10. Vezklaezt my dit noch dupdelijckez.

Het vezftant is vezlicht / den wille is vezmieuwt / de genegentheden zijn geregelt in alle wedezgeboozen.

11. Dit is de volmaeckthept dez vezmieuwinghe / die gaet ovez alle de deelen des menfchen: thoont my nu de onvolmaeckthept desez vezmieuwinghe in alle de deelen des menfches.

Het vezftandt wozdt nopt in dit leve bevzijdt van alle dupfterniffe dez onwetenhept: de wille nopt foo vezmieuwt / dat hy vzy zy van alle ongerechtighept: eñ de genegentheden / nimmezmeez fo geregelt / datfe haez altijdt / fondez ftzijdt de reden fouden ondezwezpen.

12. Vezftaet ghy dan dat

rouha ta hauattin ka maanni tou kaeuloung ka ni-peilikoug-in ka myhkaqua tou yhkakaeuloung-an katta: ſaſat ka hauat-in ki peilikoug-en tyni-æn; ſaſat-appa ki hauattin ki affi peilikoug-en tyni-æn?

Hahei.

13. Pananang-en-ato mama ki mang tou Sou ki Alid ta affi ni-peilikoug-en katta?

Pada'æu-en mananang vât koun ta anna.

14. Kaumang ka pananang-en vatato koun?

Alei ka myhkaqua ſmeiſeil-ato pataurahei ta atta ymyt-'æn tou pamten ymmud ki kamoeiin ki vât ka makka Næi.

15. Pananang-en-ato mama ki mang tou Sou ki Alid ta ni-peilikoughen kanna?

Padaæu-en mananang Joep-an koun ta atta.

16. Kaumang ka pananang-en-ato Joep-an koun ta anna?

Alei ka pakamoei ta anna ymyt-an tou kidi ki makka Joep-an ymmid ki katiktik-an ki pakatiktik-an-appa ki kadilhan.

17. Hmahei mama ki mang ta rourouha katta ka maanni ki kidi, mæuakla tou ſaſat ki kaeuloung?

Myhkaqua affi mæuakla ta anna, ra

in de wedergeboren menſchelfs / twee verſchepden aenmerckingē zijn / ende in dit leven blijven / d'eene ten aenſien van de welcke hy wedergboren is / d'andere ten aenſien van de welcke hy onwedergboren is?

Ja ick.

13. Hoe wordt dit onwedergboorne in Godts woordt ghenaemt?

In 't ghemeen wordt het vleeſch genaemt.

14. Waerom wordt het vleeſch genaemt?

Om dat het ons altijt verlockt tot de uytvoeringe van alle vleeſchelijcke ende aertſche luſten.

15. Hoe wordt het wedergeboorne in Godts woordt genaemt?

Het wordt in't gemeen Geeſt genaemt.

16. Waerom doch Geeſt?

Om dat het ons geeſtelijck maeckt / genepcht tot alle gerechtighept ende hepligheyt.

17. Hoe konnen deſe twee / ſoo verſchepden van aert / over een komen in een en den ſelven menſche?

Sy en konnen nopt met den an-

ra akoumeappa ki pavaveuughan ki rourouha kanna, ka aſſi papalpoughan papareia tou kæuaghan katta.

18. Kamang ta 'ipipitten ki vât?

Poutauagh ta atta ymyt-'æn ki Alid, ka milala-appa paſidarim ymyt-æn ki peiſaſouan ki varau.

19. Mang ka makoudoma ki anna ta ipipitten ki Joep-an?

Padarang ta atta madæeua ki varau tou voual tou vatte-eta, tou peimahkaulaul'an k'ma-hynna ymyt-'æn ki Tæi mado-en ki Alid.

20. Tama-tounnoun kaua myhkaqua ta ni-pei-likoug-in tou paſacyt-an katta?

Aſſi: râ papamut-appa dou roumang ymyt-'æn ta vat ki aſſi mariang ki aſſi mytta kamoei-in, ka aſſi papamut ymyt-'æn ki riang kanna ka kamoei-neta.

21. Ra 'oumang-al-ato lava ta kaeuloung kanna ka ni-peilikoug-in, rou addan ta teni ki ligh ki vât tou varau ka irang, rou madis kma-hynna mapatei?

Heirou itou-dyk-kytta lava itoushut ki il'h-eta mamado, ina-kytta firæäato dou roumang: râ alei ka itouqua ymyt'-æn ta Joep ka d'lligh matiktik, kading-en-kytta kma-hynna

anderen obez een komen/maez daez blijft/ ſoo lang als dit leven duezt/een onbezoeneliicke bpantſchap tuſſchen tween.

18. Wat is het pooghen des vleeſches?

Ons van God af te trecken/ende ons te bzenghen onbez de heezſchappne bez ſonden.

19. Wat is daez teghen het poogen des geeſtes?

De ſonde t'eenemael upt onſe lichamen ende zielen upt te bzijben/ende ons alſoo bez goddelijcke epghenſchappen gelijck te maecken.

20. Blijft het wedezgheboren altijt obezwinnez in deſen ſtzijdt?

Neen het: maez menighmael doet het vleeſch ons doen het quade dat wp niet en willen/ende nalaten het goede dat wp wel willen.

21. Maez wat ſoudet weſen met dē wedezgeborē menſche/indien hp dooz de kzacht des vleeſches in een ſware ſonde wiezt nedezgewozpen/eñ daez op tezſtont quame te ſtezben?

Indien wp niet en ſtonden dan dooz ons epgen kzachten/wp liepen deſes menighmael gevaez: maez alſoo den Geeſt in ons woont/ſoo wozden wp

na alei ki ni-ouvarghan ti Christus, ka assi-kytta vihittin smoum tou varau-eta maeumia tou keuaghan katta.

22. Iroua kaua milala ta pasacyt-an k'atta neini-æn ka ni-peilikougin?

Hahei, wæ'ï'ï: ra assi kma-hynna ka tounnoun-en ta neni, assi myhkaqu-appa tou mahkaulaula ki kailhen.

Ka annum kytti-æn 'æb ki pat ki Tatæitaligh.

Oumang-ah-kytta tou pasacyt-an katta?

Pattæ'i-vli-an.

Marynnough-ah-kytta mapoungas tou pakou Alilidden.

Sousou ka tæi-qua tou Soulat ki Alid.

Matth. 26: 41. *Nda mahamuæ-æ mahkou alilid, ka assi-moumi ou-queih tou repung-an:* masouroul ta Joep-an, râ assi masahkit ta vât.

Eph. 6: 13. tou kidi ki 19. Alei ki anna ah t'mouk-ato mara ki peikaquan ki pasacyt-an ki Alid, alei ka illpoughei-moumi makoudouma tou wæ'i ka assi mariang, rou peikahan, meiamut ki mamang ka mitouhko-ah-kamou-ra. Annata mitouhko-a, tou pææhtten ta æhtan-oumi ki katiktik-an ki Sou, dou pammi-en ki tou-

om der verdiensten Christi wille soo bewaert / datwe niet indē loop onser sonden uyt dit leven en wordē wech geruckt.

22. Komt desen strijdt den wedergheboren dickwils over?

Ja hy / daghelijckx: doch niet soo datse overwonnen worden / oock niet altijt even sterck.

De vier-en-tsestighste Vrage.

Wat moeten wy doen in desen strijdt?

Antwoordt.

Gedurigh zijn in den gebede.

Schriftuer-plaetsen.

Matth. 26: 41. Waeckt ende bidt, op dat ghy niet in versoeckinge en komt: de Geest is wel gewilligh / maer het vleesch is swack.

Eph. 6: 13. tot 19. Daerom neemt aen de geheele wapenrustinge Godts / op dat ghy konnet wederstaen in den bosen dagh / ende alles verricht hebbende / staende blijven. Staet dan / uwe lenden omgegort hebbende met de waerheydt / ende aengedaen hebbende

touaghun ki katiktik-an: Ka tou pæ-'æ tapillen ta rahpal ki pei-tannin ki Ghnau ka mariang ki karei-en. Siouro ki ymmid dou aran-ato ta i'yng ki tna-'mfing-an, ka papilpough-ei-momi papioup ymmud ki tkugh ka mavææ ki Tama-pakat-'e ka lyttou: Ka arauto ta fa-porouk ki kariangan, ki tyrau-appa ki Joep-an, ka fou-ato ki Alid: *Tou ymmid ki pakou-alilid-en ki ættig-hen-appa tmamud tou ymmih ki kidi ki Joep-an, tou att-appa ki kahæmauaghen tou ymmid ki ipipitten mako-alilid ki ættighen-appa tmamud, alei ki mad'ligh matiktik ka ymmid.*

Patar ki Tatæitaligh katta.

1. Tou ligh timang ka itoushut-kytta tou pafacyttan ka makoudoumma ki vât-eta?

Dyk tou ligh ki Alid.

2. Affi-kytta kaua itoushut tou pafacytan kanna ki ligh-eta mamado?

Affi: heirou itoushut-ah kytta lava ki ligh-eta mamado, ynna-kytta vona-vonei tounnounnin ki varau.

3. Oumang-ah kytta, dou pousaoun-eil lava ki Alid poudymma ta ligh ymyt-'æn ki tounnoun-au-mytta?

Aousi

bende de hoȝſt-wapen deȝ ghe-rechtigheyt: Ende de voeten gheſchoeyt hebbende met bereydtheyt des Euangeliums des vȝedes. Boven al aenghenomen hebbende den ſchilt des geloofs/ met welcken ghy alle de vyerige pijlen des booſen ſult konnen uytbluſſchen: Ende neemt den helm deȝ ſalighеydt / ende het ſweeȝt des Geeſts / het welcke is Godts woȝdt: Met alle biddinge ende ſmeeckinghe, biddende tot aller tijdt in den geeſt, ende tot het ſelve waeckende met alle gedurigheyt ende ſmeeckinghe voor alle de heylige.

Verklaringe.

1. Dooȝ wiens kȝacht beſtaen wy in deſen ſtȝijdt die wy voeren tegen ons vleeſch?

Alleē dooȝ de kȝacht Gods.

2. Beſtaenwe dan niet dooȝ onſe eygene kȝachten?

Geenſints: indienwe dooȝ ons eyghen kȝachten moſten beſtaen / wy ſouden t'elckens dooȝ de ſonden overwonnen woȝden.

3. Wat raedt / op dat Godt ons vergaevdighe de kȝacht in ons te vermeeȝderen/op dat wy overwinnen mogen?

Aouſi ki ſiouro mariang, dyk ka poutauagh-ah-kytta ki kashutan-eta mamado ymyt-'æn, tou pouhalapen ymmid ki pæh-kbou-neta pouqua ki Alid.

4. Pamt-ah-kytta ki atta mama ki mang?

Siouro tou pakou-alilid-en ki Alid, ka ſahqueih-kytta ki Joep-an tyn.

5. Madyk kaua mamſing ka pakou-tatad'enneta tmatam ki Alid, rou æia-qua-kytta tou himko ka ſiouro irang?

Aſſi-appa kanna mamſing.

6. Mahkou-alilid-ah-kytta lava rou mannou?

Marynnoug-ah-kytta mapoungas tou pakou-alilid-en ki Alid.

7. Kaumang?

Alei ka aſſi moulia ta lyttou ki vât-appa-mytta mamado pakavarau ymyt-æn.

Ka innim-kitean 'æb ki rima ki Tatæitaligh.

Timang ta tætææm-au-mytta tou pakou-alilid' neta?

Pattæ'i-vli-an.

Alid kanna ka dyk ſaäſat ka d'lligh ka myhkaqua myddarynnouh [a], tou nanang ti Jeſus Chriſtus ka alak-tyn' [b].

Sou-

Geen beter / dan datwe ons betzouwen afterecken van ons ſelven/ende al onſe ſorge wentelen op Godt.

4. Hoe ſullen wy dit betrachten?

Inſonderheyt Godt biddende om dē hyſtant ſijns Geeſts.

5. Is 't ghenoegh dat wy Godt eens aenroepen nu en dan / als wy in den meeſten noodt zijn?

Neen / dat en is niet ghenoegh.

6. Wanneer ſullen wy dan bidden?

Wy moeten ghedurigh zijn in den gebede tot Godt.

7. Waerom?

Om dat den Satan en ons vleeſch nopt op en houden om op ons toe te leggen.

De vijf-en-tſeſtighſte Vrage.

Wien moeten wy in onſe gebeden aenroepen?

Antwoordt.

Den eenigen/eeuwigen ende waren Godt alleen [a] / in den naeme Jeſu Chriſti ſijns Soons. [b]

Schrif-

Sousou ka tæ'i-qua tou Soulat ki Alid.

(a) Matth. 4: 10. Kmytta ki ni-soulat-en hynna.

(b) Dan. 9: 17. Ka hnyn, Alid-ian, millingig-a ki pakou-Alilidden makouvoulas ki kouncia-oho, pakaramægh-auppa ta vlung-oho tou nipasahnniin tmamud ymhou-an ka fidadan-ato: *alei ki Meirang.*

Joan. 16: 23. Missing, missing kounnau-kamou, ra *ymmid ki mamang ka t'oumimiei-moumi ta Rama tou nanang-au, pih-ah ta teni ki atta ymoumi-æn.*

Patar ki Tatæitaligh katta.

1. Pyppynna ta maanninini ka toumimi-en tyni-æn ka kashutei-mytta madæeua sausal ki vouel ki vatte?

Siouro toutouro ta maannini.

2. Mang ta toutourou kanna?

Ka meiatigh-ah ta teni mei-lpough tou sahquan ymyt'-æn, ka tama-euhei-ah tou hahei-en ki atta ymyt-æn, ka mou-atigh-al-appa moumhga tou 'ou-peri-en ki pihginaua-in ki pakou-alilid-anneta.

3. Timang ta teni ka pakivalei-in ta toutouro ki kidi katta tyni-æn?

Dyk ki Alid kanna ka saäsat, ka d'lligh, ka myhkaqua myddarynnough.

Schrifture-plaetsen.

(a) **Matth. 4: 10. Siet aldaer.**

(b) **Dan. 9: 17. Ende nu / O onse Godt / hoort nae het gebedt uwes knechts / ende na sijne smeekingen / ende doet u aengesichte lichten over u heyligh dom / dat verwoest is:** om des Heeren wille.

Joh. 16: 23. Voorwaer / voorwaer ick segghe u / al wat ghy den Vader sult bidden in mijnen name, [dat] sal hy u geven.

Verklaringhe.

1. **Hoe veel dingen worden-der verexpscht in den genen daer wp ons na lichaem ende ziele ten vollen op sullen mogen verzouwen?**

Insonderheyt drie dingen.

2. **Welcke zijn die?**

Dat hy almachtigh zy om ons te konnen helpen / ende goedertieren om te willen / dat hy oock alwetende zy om ons zuchten ende bidden te verstaen.

3. **Wie is dese in den welcken dese drie condition gevonden worden?**

De eenigen / eeuwighe ende ware Godt alleen.

4. Ver-

4. Moumhga-kow kaua ka affi-kytta pæhshut-ah timamang-an, tou pakou-alilidden tyni-æn, dyk ki Alid kanna ka ſaäſat ka d'lligh?

Hahei.

5. Kaumang ka affi-kytta makou-alilid-ah ki Alid ka rarouma?

Alei ka affi mæ'æulpoug ta timamang mææumia ymyttæn tou kahimkouan neta, dyk ki Alid kanna ka ſaäſat ka d'lligh.

6. Irou-appa kanna mararap ta panini ki Alid ka ni-pakou-alilidden ki mamoumou-oumi?

Komma-hynna kanna: râ ouhang ni-mavarau ta neni, tou ni-pataurahei-en ki ſimhgamhan ki Lyttou.

7. Kamang ta ſimhamhan kanna ki Lyttou?

Ka myhkaqua mapoungas ta teni poutauagh ki kaeuloung ki Alid ka tou ſaät tboar ymmid ki kariangan, tou padouk-en tyni-æn ki ni-peiringei-en na nynno ka affi ſa-lpough ſahqua.

8. Kidi-ato kaua ka makou-alilida-kytta ki Tama-Ghnau ka æiætounnoun ki Vullum, ki vate lava nein' ka pakariang-en-ato ka nimæuah tou Næi hia kalhei?

Affi.

9. Kaumang ka affi?

Alei ka ni-tma-kouttakout ki atta patou

4. Vezſtaet ghy dan dat men ſich op niemant vezlaten/noch niemant aenbidden moet/dan deſen eenen Godt alleen?

Ja ick.

5. Waezom en ſullenwe geen andere Goden aenroepen?

Om dat ons niemant uyt onſe nooden helpen en vezloſſen kan/ dan deſe Godt alleen.

6. Nochtans hebben uwe vadezs veel andere Goden aengeroepen?

't Is waez; maez ſy hebben grootelijcx ghedwaelt/ miſleydt zijnde dooz de liſtigheyt des Duyvels.

7. Welck is deſe liſtigheyt des Duyvels?

Dat hy altijt den menſche van Godt ſoeckt af te tzecken/ daez hy nochtans is de eenige ſpzinckadez alles goedts/ende hem te wijſen op de ſchepſelen die geenſints helpē en konnen?

8. Vezmachmen dan ock niet aen te roepen de Engelen/ die in de hemelen zijn/ ofte de ſalighe zielen dez ghenez die dooz deſen op aezden hebben geleeft?

Neenwe geenſints.

9. Waezom niet?

Om dat Godt ons ſulcks upt-

patou-mſing mavagh ta Alid ymyt-æn tou Sou tyn.

10. Makou-alilid-ah-kytta ki Alid tou Nanang timang?

Dyk tou Nanang ti Jeſus Chriſtus ka Alak tyn.

Ka annum kytiæn 'æb ki num ki Tatæitaligh.

Mamoei kaua ta Alid ki pakou-alilid-neta tyni-æn?

Pattæ'i-vli-an.

Mamoei da; louloughan ta anna ka ſiouro irang ka poulpough-neta poupænægh ki Alid, ka maja-dyk-kytta mamamat tyni-æn ymmid ki pæp'æn ka mariang: inang-appa ta Alid pi'æ ki kanadap-en tyn dyk neini-æn ka makouſahkit ki atta makou-alilid tyni-æn.

Souſou ka tæiqua tou Soulat ki Alid.

(*a*) Pſ. 50: 15. Kmytta ki katatou-rou ki Sou ki Tatoubko patag (*f*).

(*b*) Jacob. 4: 2. *Mamoei-kamou râ, aouſi-kamou ki mamang: mæes-kamou, makilkil-kamou malyngæh* [*tou pakiva-lei-aumoumi ki mamang.*] *râ aſſi-mou-mi paki-lpoughin maki-valei:* marangi-rangil-kamou mapatapatei macyt-appa-kamou, ra aouſſi-kamou ki mamang, *alei ka aſſi-momi pakou-ali-lid-en.*

Pa-

uptdzuckelijck heeft vezboden in ſijn Woozdt.

10. In wiens naem moeten wy Godt bidden?

Alleen in den Naeme Jeſu Chziſti ſijns Soons.

De ſes-en-tſeſtighſte Vrage.

Wil Godt ock van ons aen-geroepen wozden?

Antwoordt.

Jae hy; 't is de gzootſte eere die wy Godt konnen bewij-ſen / dat wy alle goede gaben van hem alleen vezwachten: ock en wil Godt ſijne gena-de niet vezleenen / dan aen die gene / die hem daezom ernſte-lijck bidden / ende met vieri-gez aendacht aenroepen.[b]

Schzifture-plaetſen.

(a) Pſal. 50: 15. Siet het dezde Gebodt letter (f).

(a) Jac. 4: 2. Ghy begeert, ende en hebt niet: ghy benijdet ende yvert [na dingen,] ende en kont ſe niet verkrijghen: ghy vecht ende voezt kzijgh / doch ghy en hebt niet / om dat ghy niet en biddet.

Patar ki Tatæitalih katta.

1. Ni-mattæ'i-ouro-kow hnyn, ka pakou-dyk-aul-ato makou-alilid ta Alid kanna ka d'lligh; mamoei kaua ta Alid ki pakou-aliliddan' neta tyni-æn?

Hahei mamoei ki atta madæuuă.

2. Kavana-en-hou toumang?

Ni-mattæ'i mado ta Alid makkavullum tou kararima kyttiæn ki na tatatei [ti David] *Tmætæem-ma jauan tou wæ'i ki kahim-kouan, hami-aumau-kow.*

3. Kaumang ka mamoei ta Alid ki pakou-aliliddan-eta tyni-æn.

Alei ka lbægh ta anna ka ſiourou irang ki bavli-en-eta, ka hahei-an-eimytta ki kaeuloung loumoulough ki Alid.

4. Loumoulough-kytta ki Alid mama ki mang tou pakou-aliliddan-neta tyni-æn?

Heirou poutauagh'neta ta kashut-an-eta ki ymmid ki ni-peiringei-en na nynno, majadyk-kytta mamamat ki Alid ymmid ki pæp-æpæ ka mariang.

5. Louloughan ki mang ka adan-eta ki Alid tou pakou-aliliddan tyni-æn?

Ta louloughan ki peiatighen tyn mei-lpough, ki kaharumman, ki kahouvar-an, ki ka d'lligan ki Sou, ki katiktik-an, ki æiaquan tyn tou ymmid ki itouquan, ki ouatighan tyn' moum-

Verklaringhe.

1. Ghy ſeydet hier boven/dat de ware Godt alleen moet aengebeden worden; is Godt ock wel gedient met ons gebedt?

Jae hy grootelijcks.

2. Hoe weet ghy dat?

Godt ſelf heeft vanden Hemel af geſeyt inden vijftigſten Pſalm/ Roept my aen in den dagh der benautheyt: Ick ſalder u uyt helpen.

3. Waerom begeert Godt ons gebedt?

Om dat het 't voornaemſte deel is onſer danckbaerheyt/ daer wy menſchen Godt mede eeren konnen.

4. Op wat wijſe eeren wy Godt door ons gebedt?

Wanneer wy ons vertrouwen van alle creaturen afterkende/alle goede gaven alleen verwachten van Godt.

5. Wat eere is 't die wy Godt geven in onſe gebeden?

De eere ſijner almogentheyt/barmhertigheyt/mildadigheyt/waerheyt/rechtvaerdigheyt/al-om-tegenwoordigheyt/alwetentheyt/goe-

der-

moumha, ki æeu-heien, ki kavana-an-appa tyn' pæhdimdim.

6. Mattæ'i-mama-kow ki mang ka loumoulough-kytta ki Alid ki pakou-aliliddan-eta, rou assi iroua ta kariang-an-eta mouqua ki Alid?

Assi mama ka adan-eta lava ki Alid ta mamang: ra passousou-en-kytta dou anna ka loumoulug-kytta ki Alid, rou kalang-neta makka tintin, rou poushut-neta poupanæh ki moutous-eta ta keirang-en ki tæ'imadou-en kanna ka tæiqua ki Alid: Hnyn: paamttin ta atta siouro tou pakou-alilid-'neta tyni-æn.

7. Mattæ'i mama-kow ki mang, ka pasiourou-en poupænægh ta keirang-an ki tæ'i-mado-en ki Alid tou pakou-alilid-neta tyni-æn?

Kma-hynna; Heiro makou-alilid-kytta dyk ki Alid tou kahimkouan-neta, heirou dyk tyni-æn loulough-neta alei ki ni-hamian tyn ymytt-æn, annata pæupænæh-kytta ki anna, ka dyk teini-æn ta meiatigh mei lpough tou sahquan ymyt-'æn: tama-kaharum, tou paaddan ki mamang ymyt-æn na kavangei-an tyn: mad'lligh matiktik ki Sou, tou pakashutten ymytt-en ki ni-pataumsing tyn': matiktik, tou pattæi-dingding-en ta patigh tyl-en-ata ymyt-'en ki mouro ki rygh: tamaeuhei ki ryh, tou hahei-en sahqua ymyt-'æn: ëiäqua tou ymmid ki itouquan, mou-atigh-appa moumha, tou

dertierentheyt/ ende wijsheyt.

6. Hoe seght ghy dat wy Godt eeren in ons gebedt/ daer ons goedt doch niet en komt tot Godt?

Niet als of Gode door ons yet wierdt toe-gebracht: maer dan worden wy geseght Godt te eeren/ wanneerwe met der herten bekennen/ende met den monde belijden de heerlijcke eyghentschappen die in Godt zijn: Nu/ dit gheschiet aldermeest door onse gebeden.

7. Hoe seghtge/ dat de heerlijcke eyghenschappen Godts aldermeest worden beleden door 't gebedt?

Aldus; wanneerwe Godt alleene aenroepen in onsen noodt/ hem alleen dancken over onse verlossinge/ soo belijden wy dat hy alleene is almachtigh/ om ons te konnen helpen: barmhertigh/ om ons uyt sijn rijckdom alles te konnen toebrengen: waerachtigh/ om ons op sijne beloften te doen vertrouwen: rechtvaerdig/ om onse twist-saecken tegens de godtloose te richten: goedertieren/ om ons te willen helpen: al-om-tegenwoordig/ ende alwetende/ om t'aller tijt

tou kavanan tyn myhkaqua ta pichinauin ki pakou-aliliddan-eta; mavana pæhdimdim, ki kavanan tyn ki mamang ka tou paſariang-eih ymyt-'en.

8. Kamang ta kararouha ki alei-en pakaæmægh ka mamoei ta Alid ki pakou-aliliddan-eta tyni-æn?

Atta: ka inang ta Alid pi'æ ki kanadap-en tyn, dyk neini-æn kanna, ka makou-ſahkit ki atta makou-alilid tyni-æn.

9. Kavana-en-hou ta atta toumang?

Mattæ'i kma-hynna ta na Sou ki Alid ti Jeſaias-an ka na Tama-Mattæ'i tan; Saounado-en-ato mauſaoulkud[pouvavau]jau-an, ka papattalikouroungh-aul-ato jau-an ta ymmid ki tourough: Mila, na Sou ti Jakobus: Aouſi-kamou ki mamang, alei ka affi-moumi pakou-alilidden.

10. Kamang ta pættæ'i pouk-en-hou mattæi-limoulimou ki ſou katta?

Ka affi amamat-auh timamang ta pakariang-en ki kaharumman ki Alid, ka affi papattalikourough ki tourough tyn ki Alid, mama ki ni-ſaunado-en ſaoulkud ti JEHOVA.

11. Irou appa ka mabatoung ta tau ka ouhang ki vangei ka myhkaqua affi tmamud ki Alid?

Maæuhei ta Alid bounavounei ki vangei ka akou pægkidien tou ngale tyn', alei ka mama-al-ato kanna ki touhkour neini-æn ka maurou ki rygh; ka kma-hynna affi atou pakarariangen ta anna.

ons ſuchten ende bidden te verſtaen: wijs/om te weten ende te ſchicken wat t'onſen beſten dient.

8. Welcke is de tweede reden/waer upt blijkt dat Godt van ons wil aengeroepen worden?

Deſe: om dat Godt ſijne genade niet verleenen wil/dan aen de gene die hem daerom ernſtelijck bidden.

9. Waer upt weet ghy dat?

Godt ſegt by den Propheet Eſaias; Ick hebbe by my ſelven geſworen, dat my alle knye ſal worden gebogen. Item: Jac. 4: Ghy en hebt niet, om dat ghy niet en biddet.

10. Wat beſtupt ghy upt deſe woorden?

Dat niemant zeghen van Godt te verwachten heeft/die ſijne knyen voor Godt niet en buyght/gelijck de Heere gheſworen heeft.

11. Nochtans ſietmender ſo vele rijcke en weelderighe die Godt nopt en bidden?

Godt geeft menighmael tijdelijcke goederen in ſijnen toorn/op datſe den godtloosen ſouden zijn tot een ſtrick/ende alſo en zijn 't geene zegeningē.

De

Ka innim kyttiæn 'æh ki pito ki Tataitaligh.

Tou kidi ka mama ki mang pakou-alilid-au-mytta ta Alid, alei ka tna-valei-eih-kytta ?

Pattæ'i-vli-an.

Affi dyk makka moutous, makka tintin-appa [a] ka mihtatmouk, tou pæhraryghen tinnih ki ka'tëeneta [b], tou pæhshutten-appa pæhrarygh ti Jesus Christus-an [c].

Sousou ka tæ'iqua tou Soulat ki Alid.

(*a*) Matth. 15: 7. 8. Eimoumi ka paninien ki ryh ki sou, mariang ta ni-pattæ'i tanang-en ti Jesaias ymoumi-æn kma, *Mouhili jau-an ta tau katta ki moutous nein', ka loumouloug jau-an ki bibyh nein', râ tintin nein ta itoutauagh jau-an.*

Thren. 3: 41. *Pouvavau-eta ta tintin-eta, ki rima-appa-mytta* pouqua ki Alid ka itou-tounnoun ki Vullum.

Joan. 4: 23. 24. Râ iroua ta [kidi ki] tælei, ka hnyn annaun ta anna, ka reihp-ah tmamud ki Raram'an ta Tama-tamud ka d'lligh tou Joep-an tou ka d'lligh-an-da: Ka kiymen ki Rama ta [komma-hynna] deip tmamud tyni-æn. *Joep-an ta Alid, na mamang ta reip tmamud tyni-æn, deip-ah ta neni tou joep-an tou kadillhgan-appa.*

(*b*) 2.

De seven-en-sestighste Vrage.

Op wat wijse moeten wy Godt aenroepen/ om verhoort te worden?

Antwoordt.

Niet alleen met den monde/ maer oock van gantschen herten [a]/ met een hertelijck gevoelen onser ellendigheyt [b]/ ende met een vast vertzouwen op Jesum Christum [c].

Schriftuer-plaetsen.

(a) **Matth.** 15: 7. 8. **Hyp gevepnsde / wel heeft Jesaias van u gepropheteert / seggende /** Dit volck genaeckt my met haeren monde, ende eert my met de lippen, maer haer herte houdt hem verre van my.

Thren. 3: 41. Laet ons onse herte opheffen, mitsgaders de handen, **tot Godt inden hemel.**

Johan. 4: 23. 24. **Maer de uyre komt / ende is nu / wanneer de ware aenbidders den Vader aenbidden sullen in Geest ende waerheydt: Want de Vader soeckt oock alsulcke/ die hem [alsoo] aenbidden.** Godt is een Geest, ende die hem aenbidden, moeten [hem] aenbidden in Geest ende waerheyt.

(*b*) 2. Chron. 20:12. Alid-i-an, aſſi 'mhou kaua paamt-auh ta dading-dingding makou-douma neini-æn? *nda ä'ouſi ki kail-'hen ymiæn-an* makoudouma ki kabatoung-an katta ka malouaf, ka moudimma ymian-æn: *mouro-kame, oumangah-kame lava*, râ maſſou-kaqua ta matta-jan ymhou-an.

Luc. 18:13. Ka ni-mitauagh mitouko ta tamaimigh ni-inang papaſſouvavau ki matta tyn' papaſſauvavullum, ra ni-tmubtub ki avæu tyn' kma, *Alid, mararei-a maharum jau-an ka tama-kavarau.*

(*c*) Eph. 3:12. Ka akoumean-eta tyni-æn tá aſſi rangdang-en ki ryh, *ki ouhili-an-appa ki pæhshut-en pæhrarygh tou tna-mſing-an tyni-æn.*

Heb. 4:15. 16. Ka aouſi-kytta ki Dadyllo ka Sibavau ka aſſi lava malpough-ah maharum ki aſſi kaſahkitan-eta, râ tyni-æn ka kma-hynna ka ni-rpung-en-ato tou ymmid ki mamang, mahkaulaula ymyt-'æn, dyk ka varau ta aouſi. *Anna ta mou-qua-eta tou aſſi rangdang-en ki ryh tou keirangan ka itouquan ki kanadap-en*, alei ka pakivalei-au-mytta ta kaharumman, ka ſmou-valei-ah-kytta ki kanadapen, ki ſahquei ymyt-'æn tou kidi ka mariang.

(b) 2. Chron. 20: 12. **O onſe Godt / ſult ghy geen recht tegen hen oeffenen?** want in ons en is gheene kracht **teghen deſe groote menighte / die teghen ons komt:** ende wy en weten niet, wat wy doen ſullen, **maer onſe oogen zijn op u.**

Luc. 18: 13. **Ende de Tollenaer van verre ſtaende en wilde oock ſelfs de oogen niet opheffen na den hemel / maer ſloeg op ſijne borſt / ſeggende/** O Godt, zijt my ſondaer genadig.

(c) **Eph.** 3: 12. **In den welcken wy hebben de vrymoedigheyt/ende** den toegang met vertrouwen, door 't geloove aen hem.

Heb. 4: 15. 16. **Want wy en hebben geenen Hoogen-Prieſter / die niet en kan mede-lijden hebben met onſe ſwackheden/maer die in alle dingen/ gelijck als wy/is verſocht geweeſt / [doch] ſonder ſonde.** Laet ons dan met vrymoedigheyt toe-gaen tot den throon der genade, **op dat wy barmhertigheyt mogen verkrijghen / ende genade vinden om gheholpen te worden ter bequamer tijdt.**

Patar ki Tatæitalih katta.

1. Teni kaua ta pakou-alililid ka ſah mama lava ki mang?

Aſſi.

2. Kavana-en-hou toumang?

Mattæi-k'ma-hynna ta na Sou ki ni-Padadingi-en ka ti Jacobus: *Makou-Alilid-kamou, râ aſſi-kamou makivalei, alei ka aſſi matiktik ta pakou-alilid-noumi.*

3. Pyppynna ta mannini ka toumimi-en tou pako-alilid neta, rô tnavalei-eih-kitta?

Siourou toutouro ta mannini.

4. Kamang ta naunamou?

Ka aſſi-kytta makou-dyk-ah makou-moutous makou-alilid, ra makou-tmouk-appa ki tintin-eta.

5. Kamang ta pakou-alilid-en kanna, ka pakou-tmoukkin ki tintin?

Pakou-alilid-en tou pæhraryghen tinnigh ki ka't'e-an-eta, tou paſahymd-en-appa paſahkaqua ki ligh ki vatte-eta pouqua ki Alid.

6. Kavana-en-hou toumang ka mamoei ta Alid ki pakou-alilid-en ka kma-hynna pakou-tmoukkin ki tintin?

Ni-mattæ'i kma-hynna matæ'imado ta Alid Prov. tou kararouha kyttiæn 'æb ki tourou ki lbægh ki Soulat; *Tmhou ki alak-au, phei-koh ki tintin-oho.*

Verklaringhe.

1. Iſt even eens op wat wijſe dat men Godt bidt/als men maer bidt?

Neen het.

2. Hoe weet ghy dat?

Soo ſpreeckt den Apoſtel Jacobus: Ghy biddet, ende ghy en ontfanght niet, om dat ghy qualijck biddet.

3. Hoe veel ſtucken werden vereyſcht tot ons gebedt / op dat wy verhoort woorden?

Inſonderheyt drie ſtucken.

4. Welck is het eerſte ſtuck?

Datwe niet alleen met den monde / maer ock van gantſcher herten bidden.

5. Wat is dat / bidden van gantſcher herten?

Dat is / bidden met een hertelijck ghevoelen onſer ellendigheyt / ende alle de krachten van onſe ziele inghelpannen ſijnde tot Godt.

6. Hoe weet ghy dat Godt ſoo een welgevallen heeft aen ſoo een hertelijck gebedt?

Godt ſelve ſpreeckt alſoo Pro. 23: Mijn ſone, geeft my u herte.

7. Welck

7. Kamang ta kararouha ki toumimi-en tou pakou-Aliliddan-eta ?

Ka makou-Alilid-ah-kytta tou pæh-shut-en pæh-rarygh ki tna-valei-eih-kytta.

8. Kamang ta pa-iſamding ki kashut-ei-mytta katta ?

Pei-lpough-an ki Alid meiatig ki æeuhei-en-appa tyn ymyt-æn.

9. Hmahei kaua tna-valei ta Alid ki pakou-Aliliddan-eta, rou affi-mytta pakou-Aliliden tyni-æn tou kashut-an ki rygh ?

Affi hmahei.

10. Kaumang ka affi hmahei ta Alid ?

Alei ka rou affi-mytta pæhshutten ki Alid mamægh ka haralægh-en-kytta ki rygh tou peilpough-en ki Alid ki æeuhei-en-appa tyn ymyt'-æn.

11. Kamang ta katatourou ki t'oumimi-en tou pakou-Aliliddan-eta , alei ka tna-valei-auh ki Alid ta anna?

Ka pou-patar-auh ta kashut-an-eta katta tou ni-ouvarghan ti Jeſus Chriſtus.

12. Ynna mahkoumm'anei ta Sou katta, makou Alilid-ah-kytta tou kashut-an ki ni-ouvarghan ti Jeſus Chriſtus ?

Ynna ka k'ma-an-eih hia: ka pæhshut-ah-kytta pæh-rarygh , ka pavæut-

7. Welck is het tweede ſtuck/ 't welck tot ons gebedt wordt verepſcht ?

Datwe bidden met een vaſt vertrouwen om verhoort te ſullen worden.

8. Wat is het fondament van dit ons vertrouwen ?

Godts mogenthedt / ende ſijn goedertierenthept nevens ons.

9. Wil Godt onſe gebeden niet verhooren / wanneer wy ſonder vertrouwen bidden ?

Neen hy.

10. Waerom niet ?

Om dat ſulcks uyt wantrouwen voort komt / dat wy twijffelen aen Godts mogenthept/of aen ſijn goedertierenthept nevens ons.

11. Welck is het derde ſtuck 't welck tot onſe gebeden wert verepſcht / op datwe werden verhoort van Godt ?

Dat ons vertrouwen zy gegrondt op de verdienſten Jeſu Chriſti.

12. Wat is dit te ſeggen/dat wy moeten bidden met een vertrouwen op Jeſum Chriſtum ?

Dat is : datwe vertrouwen/ dat Godt onſe bede verhullen ſal /

væut-auh ki Alid ta na toumamimi-eta tyni-an, alei ka ni ouvarghan ti Christus ta anna alei ymyt-'æn ki Rara-man tyn.

13. Ti Christus kaua ta alei ka tnavalei-en ki Alid ta pako-alilid'neta tyni-æn?

Haei.

14. Ni-mou-varigh ki atta mama ki mang ta ti Christus ki Alid alei ymyt-æn?

Tou ni-kapatei-an tyn', tou Sitatoukadden-appa tyn' wæ'i'i ymyt-æn.

15. Hahei-en-kytta kaua papæhshut papæmamado ymyt-æn tou pakou-aliliddan-eta?

Assi.

16. Kaumang ka assi?

Aliei ka ymytta, ymd-appa ki mamang ka makkaqua ymytt'æn, assi kamoeiin ki Alid, dyk alei ti Christus-an.

17. Timamang ta makou-alilid makoutmouk ki tintin, tou pæhraryghen ti Christus-an, missing kaua tnavalei-auh ta teini kanna?

Hahei missing.

Ka annum kyttiæn 'æb ki koyghpa ki Tateitaligh.

Tmoumimi-ah-kytta ki mang ki Alid?

Pattæ'i-vli-an.

Ymmid ki atta ka pæiæäpo-en ki

sal / om dat Christus sulcks voor ons by sijnen Vader heeft verdient.

13. Is dan Christus de oorsaecke waerom onse gebeden worden verhoort van Godt?

Ja hy.

14. Hoe heeft Christus sulcx voor ons verdient by Godt?

Door sijn doot / en door sijn dagelijckse voorbidding voor ons.

15. Maer moghen wy biddende niet vertrouwen op ons selven?

Neen wy / geensins.

16. Waerom niet?

Om dat wy / en alles wat van ons voortkomen mach / Gode niet aengenaem en is dan om Christi wille.

17. Die dan bidt van gantscher herten / met vertrouwen op Christum / sal die oock seeckerlick verhoort worden?

Gewisselijck ja hy.

De acht-en-tsestighste Vrage.

Wat moeten / en mogen wy bidden van Godt?

Antwoordt.

Alles wat noodigh is naer

ki vouel ſiourou ka Sahkaqua tou loulough-an ki Alid, tou kariang-eil-appa ki vatti-eta mama ki ni-pateuteuuhen kytta ti Jeſus Chriſtus koumma-hia:

Rama-jan ka tou tounnoun kow ki Vullum.

1. *Pakou-tiktik-auh loumoulough ta Nanang oho.*
2. *Pa-irou-au ta Pei-ſaſouan-oho.*
3. *Paami-au ta kamoei-en-hou, mama tou tounnoun, kma-hynna tou Næi.*

4. *Pei-kame wæ'i k'atta ki paoul-ian ka mamſing.*
5. *Attaral-lâ ta kæuitting-en-hou ymiæn-æn, mama ka attaral-kame ta ymiæn ki kæuitting-nian.*
6. *Inei-kame dmilough tou r'poung-in, ra haoumi-ei-kame ki Lyttou.*

Ka 'a-mhou ta pei-ſaſou-an, ta peilpoug-en, ta keirang-an ki kidi tou yhkaquan myddarynnough, Amen.

Souſou ka tæi-qua tou Soulat ki Alid.

(a) Zach. 10: 1. Toumimi-au ti JEHOVA-an ta oudal, tou kidi ki euag-eih ki oudal.

(b) Matth. 6: 33. *Râ maki-ouro-a kmiym ki Peiſaſou-an ki Alid, ki katiktik-an-appa tyn'*, ka ymmid ki mamang katta pææ-teuut-eih-kamoura.

Patar

den lichame [a] / maer inſondezheydt 't gene ſtzeckt tot de eere Godts / ende ſalichept onſez ziele / [b] gelijck Chziſtus Jeſus gheboden heeft te bidden / als volght:

Onſe Vader, die in de Hemelen zijt.

1. Uwe Naem werde geheylight.
2. Uw' Koninghrijcke kome.
3. Uwe wille geſchiede, gelijck in den Hemel, alſoo oock op der aerden.
4. Ons dagelicks broodt geef ons heden.
5. Ende vergeef ons onſe ſchulden, ghelijck oock wy vergeven onſe ſchuldenaren.
6. Ende en leyt ons niet in verſoeckinge, maer verloſt ons van den booſen.

Want uwe is het Koninghrijcke, ende de kracht, ende de heerlijckheydt in der eeuwigheydt, Amen.

Schzifture-plaetſen.

(a) Zach. 10: 1. Begeert van den HEERE regen, ten tijde des ſpaden regens.

(b) Matth. 6: 33. Maer ſoeckt eerſt het Koninckrijcke Godts, ende ſijne gherechtigheyt, ende alle deſe dinghen ſullen u toegewozpen wozden.

Ver-

Patar ki Tatæitaligh katta.

1. Hahei-en-kytta kaua ka tmouvoak-ah-kytta tmoumimia ki mamang ki Alid?

Affi.

2. Kamang kanna ka affi-kytta hahei-en patoumimia ki Alid?

Ymmid ki atta ka affi pasahkaquan tou Sariang-ei-mytta, ki ta'u appa ka rarouma; siouro-ymmid ki atta ka makoudoumma ki louloughan ki Alid.

3. Kamang kanna ka hahei-en-kytta patoumimia ki Alid?

Ymmid ki atta ka pæiææpo-en ki voual ki vatti.

4. Tmoumimia-ah kytta kaua ki mamang katta ki Alid tou magkaulaula ki kidi ki pæhshut-an ki tnavalei-eih ymyt'-æn?

Haheira: rou affi pasahlouafin pasahkaqua ta t'oumimi-en kanna ki pæiæäpo-en-eta.

5. Affi kytta kaua hahei-en patoumimia ki Alid ka poulouaf-eih-kytta tyn' poudymma ta kavangei-an ka pah-kidi-en ki pæi-æapo-en-eta wæ'i'i?

Hahei ra: rou pasahkakoun ta anna tou louloug-an ki Alid, tou pakariang-eil-appa ymyt-æn.

6. Oum-

Verklaringe van 't Vader onse.

1. Machmen alles / sonder ondersteydt / bidden van Godt?

Neen men.

2. Welcke zijn die dingen die men niet en mach bidden van Godt?

Alles wat ons selven / of onsen naesten schadelijck is; boven al / wat strijdt met de eere Godts.

3. Welcke zijn die dingen die wy wel moghen bidden van Godt?

Alles wat ons naerlichaem ende ziele van nooden is.

4. Mogen wy dit alles van Godt bidden met even vast vertzouwen van verhooringe?

Ja wy: mits dat onse begeerte niet en klimt boven onse nootsaeckelijckheyt.

5. Machmen dan niet bidden dat ons Godt meer zegene als soo verre wy 't selve tot ons dagelijcker onderhout van nooden hebben?

Ja wy: maer met die conditien / indien sulcx Gode eerlijck / ende t' onser saligheyt van nooden is.

6. Oumha-en-hou toumang, ka ni-hahei-en tmoumimia ki mamang kanna ki Alid?

Niſimado ta ti Jeſus Chriſtus ſiki-di ymyt-æn, ka tmoumimi-ah-kytta kma-hynna ki mamang kanna ki Alid.

7. Toumang?

Tou pakou-alilidden kanna ka ni-pahtæutæuughan ti Chriſtus dou æiæ-Næi appa ki Padadingi-an tyn.

8. Mattæ'i mang ta pakou-alilidden kanna?

Mattæ'i kma-hia *Rama-jan ka tou tounnonn kow ki Vullum, &c.*

9. Kaumang ka ni-pahtæutæuughan-kytta ti Chriſtus ka pananang-ei-mytta ta Alid ki Sou katta[a] *Rama?*

Alei ka madis tou naunamou ki pakou-alilidden pææhpit-auh tou rych-eta ta kahtakouttan[b] ki kashut-an-appa[c] ki Alid.

Souſou ka tæ'i-qua tou Soulat ki Alid.

(*a*) Deut. 32:6. Pæ'æ-vli-ah-kamou kaua ki kma-hynna ti JEHOVA-an, tau ka marynghau ka mouro pæh-dimdim? *aſſi kaua Raraman-hou ta te-ni*, ka ni-makivalei ymhou-an, ka ni-meiringei ymhou-an, ka ni-paitou-shut-appa ymhou-an.

Jeſ. 63: 16. Miſſing ymhou ta Ra-ma-jan: ka aſſi moumhga ymiæn-æn ta ti Abraham, aſſi kmalang ymiæn-

æn

6. **Waer̃ upt weet ghy dat men alle deſe dingen van God bidden mach?**

Om dat Jeſus Chriſtus ſelfs ons heeft bevolen ſulcks te bidden van Godt.

7. **Waer̃?**

In dat ghebedt 't welck hy op de aer̃de ſijne Diſcipulen heeft geleer̃t?

8. **Hoe lupdt dat gebedt?**

Onſe Vader, die in de hemelen zijt. &c.

9. **Waerom heeft Chriſtus ons geleer̃t Godt aen te ſpre-ken / met het woor̃dt** Vader[a]?

Om terſtondt in den aen-vanck des ghebets in ons te verwecken een kinderlijcke vreeſe[b] / en toeverſicht[c] tot Godt.

Schriftuer̃-plaetſen.

(a) **Deut. 32:6. Sult ghy dit den HEERE vergelden / ghy dwaes ende onwijs volck?** is hy niet uwe Vader, **die u verkre-gen / die u gemaeckt / ende u beveſtight heeft?**

Jeſ. 63: 16. Ghy zijt doch on-ſe Vader: **want Abraham en weet van ons niet / ende Iſ-raël**

æn ta ti Israël: *ymhou JEHOVA ta Rama-jan*, ki Tama-hami'-appa ymiænæn, na rië-ato ta Nanang-oho.

Joan. 1: 12.13. Papynnapynna ta ni-abalei [matta-rygh] tyni-æn, *niphen tyn ta kailhgan kæuh-alalak ki Alid*, neini-æn ka tna-mfing ki Nanang tyn-da. Ka affi ni-poualakkan na æmagh, affi na kamoei-in ki vât, affi na kamoeiin ki parægh, râ na Alid-appa.

(*b*) 1. Pet. 1: 17. *Ka rou rmaramakamou tmatææm tyni-æn ka affi peri ki vlung ki tau* tummuk ki maigbouăvoual ki na poungas tyn, *anna ta maunaunang-a tou kahtakout-an* ki kidi ki itouqua'noumi.

(*c*) Matth. 7: 11. Heirou mavanakamou, ta ymoumi ka mat'ë ki kidi, hmariou ki alalak-oumi ki pæpæpæ ka mariang, *affi kaua pææfaoun-ah ki Raraman-oumi, ka tou tounnoun ki vulluvullum, pæë-æuryf ki riang, neiniæn, ka tmoumimia tyni-æn?*

Eccles. 5: 1. Ynna mei-danis ki moutous-oho, ynna rmapou-poupænæh ki Sou ki tintin-oho tou doumma ki vlung ki Alid: ka tou tounnoun ki Vullu-vullum ta Alid; ka 'æia Næi-appa kow: alei ki atta paraël en kent ons niet: Ghy ô HEERE, zijt onse Vader, onse Verloser van outs af / is uwen Naem.

Joan. 1: 12. 13. Maer soo vele hem aenghenomen hebben / dien heeft hy macht gegeven kinderen Godts te worden, [namelick] die in Sijnen name gelooven. Welcke niet uyt den bloede / noch uyt den wille des vleeschs / noch uyt den wille des mans / maer uyt Godt geboren zijn.

(b) 1. Pet. 1: 17. Ende indien gy tot eenen Vader aenroept den genen die sonder aenneminge des persoons oordeelt na eens yegelicks werck / soo wandelt in vreese den tijt uwer inwooninge.

(c) Matth. 7: 11. Indien dan ghy / die boos zijt / weet uwen kinderen goede gaven te geven / hoe veel te meer sal uwe Vader, die inde Hemelen is, goede [gaven] geven, den genen, diese van hem bidden?

Eccles. 5: 1. Weest niet te snel met uwen monde / ende u hertze en haeste niet een woort voort te voortbrengen voor Godes aengesichte: want Godt is in den hemel / ende ghy zijt op der aerde: daerom laet uwe woor-

pakou-tityng-au ta Sou-oho.

Geneſ. 18: 27. Kmytta ki na ſaſoulat hynna.

10. Kaumang ka ni-ſikidi-en ti Chriſtus ka mattæ'i-kma-ah-kytta hia ki Sou; Rama-jan, affi Rama-au?

Alei ka myhkaqua-ah-kytta hmibalei ki kavæ'angö-en ka makkatæi-appara neini-æn ka lalam-eta tama-tna-mſing.

11. Kaumang ka poudymman-ato hynna: *ka itou tounnoun kow ki Vullum?*

Alei ka affi-kytta pæhboak-ah pæhdimdim ki mamang ka makka Næi ki keirang-en ki kidi ki Alid: râ majadyk-ah-kytta mamamat ki mamang ki paylpoughun tyn pamut.

1. Reg. 8: 27. Ka miſſing, itoukaqu-ah kaua ta Alid tou Næi? Kyt-tei, ta Vullum, ki tounnoun-appa ki vullu-vullum affi mibalei-ah ymhou-an, papynnapynna maſaun affi ta tallagh katta, ka ni-peiringei-au.

12. Tmoumimia-kytta ki mang ki Alid (rou koun neta) *Pakoutiktik-auh Loumouloug ta Nanang-oho?*

Ka paloulough-ah ymyt-æn ta Alid tyni-æn [a], ka paæhpit-aul-appamyta ta tau ka rarouma tou pakairang-en ki Nanang ki Alid [b].

(*a*) Pſal. 115: 1. Affi ymiæn-æn, JEHOVA, affi ymiæn-æn: *ra Nanang-oho ta*

den weynigh zijn.

Geneſ. 18: 27. Siet aldaez.

10. Waezom wil Chriſtus datwe ſeggen; onſe Vader, ende niet mijn Vadez?

Om datwe daez by ſteets ſouden ghedencken / aen de bzoedezlijcke liefde die wy allen geloovigen ſchuldigh zijn.

11. Waezom wezt daez by gevoecht: die in de hemelen zijt?

Op datwe van dien grooten Godt niet aezt ſch en gedencken: ende van ſijn almogenthezt alles vezwachten. [a]

1. Reg. 8: 27. Maez waezlick / ſoude Godt op de aezde woonen? Siet / de hemelen / ja de Hemel dez hemelen en ſouden u niet begzijpen / hoe veel te min dit huys / dat ick ghebouwt hebbe.

12. Wat bidden wy van Godt alſwe ſeggen; Uwe Name worde geheylicht?

Dat Godt maecke dat wy hem heyligen [a] / dat ock andere dooz ons tot grootmaeckinghe van den name Godts wozden vezweckt [b].

(a) Pſal. 115: 1. Niet ons / o HEERE / niet ons: maer uwen

ta phæ-eih ki louloughan, alei ki ææu-hei-en-nouhou, alei-appa ki katiktik-an ki ſou-ohou-ra.

Pſ.103:1. *Loumoulough-a ti JEHOVA*-an ta vatti-au, ymd-appa ka itourbo jau-an *ki Nanang tyn ka d'ligh Matiktik.*

(*b*) Jeſ. 6: 3. Ka ſaät kanna ta nimakoulang-ægh ki pani ka patatavæh tyn', kma, *Mad'llig matiktik, Mad'ligh matiktik, Mad'ligh matiktik ta ti JEHOVA ki kaba toung-an ki paſacyttan:* Matmoei ta ymmid ki Næi ki keirang-en ki kidi tyn.

1. Pet. 3: 15. Râ makou-tiktik-kâ *loumouloug ki Alid ka MEIRANG tou tintin-oumi. &c.*

Matth. 5: 16. Pakaræmæ-æu kmahynna ki ræmæg-oumi tou æmægh ki kaæuloung, ka kmyt-ah ki na ringei-oumi ka mariang, *ka paka-irangal-appa ki kidi ki Raraman-ou-mi ka toutounnoun ki Vullu-vullum.*

13. Paka-irangneta tou kidi ka mama ki mang ta Nanang ki Alid?

Heirou kmalang-kytta ki Alid, rou loumoulough-kytta tyni-æn ymmid ki na ringei tyn', rou makilkil-kytta ki na Sou tyn' paſahkaqua ki kæuaghan-eta.

14. Tmoumimi-ah-kytta ki mang (rou koun-eta:) *Pairou-au ta peiſaſou-an-noho?*

Ka dmilough-a ª ta Alid meiſaſou ymyt-

uwen Name geeft eere, **om uwer goederierenheyt / om uwer waerheyt wille.**

Pſ.103:1. Looft den HEERE **mijne ziele: ende al wat binnen in my is** ſijnen heyligen Name.

(b) **Jeſ.**6:3. **Ende d'eene riep tot den anderen / ende ſeyde /** Heyligh, Heyligh, Heyligh is de HEERE der heyrſcharen: **De gantſche aerde is ſijner heerlickheyt vol.**

1. **Pet.** 3: 15. **Maer** heylight Godt den Heere in uwe herten. &c.

Matth.5:16. **Laet uw' licht alſoo ſchijnen voor de menſchen / dat ſy uwe goede wercken mogen ſien / ende** uwen Vader, die in de hemelen is, verheerlicken.

13. **Hoe woordt de naeme Godts van ons groot ghemaeckt?**

Als wy Godt kennen / alle ſijne wercken prijſen / ende naer ons uytterſte vermogen nae ſijn woort leven.

14. **Wat begeren wy van Godt / als wy ſeggen:** U Koninckrijcke kome?

Dat Godt ons door ſijn woordt

ymyt-æn ki Sou ki Joep-an-appa tyn' ; ka kmading-ah [b] pakæuhbatoung ki pakoiſal-an tyn; ka ſmidada-ah ki Lyttou ymdappa ki kailhen tyn [c]; ka patamih-appa ymyt-æn dou roumang tou tounnoun ki Vullum ki keirang-an ki karæræmæhan tyn' [d].

(a) Pſ. 25: 4. *JEHOVA pakalang-a jau-an ki darang-ho, matæutæuuh-a jau-an ki taukaqua-en-hou.*

Pſ. 143: 10. Matæutæuuh-a jau-an [Pakapoungas] ki kamau-en-hou, ka ymhou ta Alid: *Dmilug-â jau-an ta Joep-an-oho ka mariang pouqua tou pourogh ka marapægh.*

(b) Pſ. 51: 20. *Paka-riang-a ki Zion ki kamau-en-hou: meishut-ta ki tatavagh ka vahtou ki Jeruſalem.*

(c) Rom. 16: 20. Ka Alid ki kareia-an *ta madys-ah mæuſe ki Lyttou pourarim ki rahpal-oumi.*

(d) Apoc. 22: 17. &c. 20. *Ka mattæ'i-kma-hynna ta Joep-an ki Ina-appa ka vaheu, Nda irou-â. Timamang-appa ta millingigh, mattæ'i-kma-ah hynna Nda, irou-a.* Timamang-appa ta meitto, nda mouqua-â: timamang-appa ta mamoei, mara-a a-nynno ki raloum ki kæuæghan. Teni ka gmail ki mamang katta, ta mattæ'i kmahynna ki Sou, *Hahei madys-koh iroua. Amen. Hahei irou-a Meirang Jeſus.*

15. Tmoumimia-kytta ki mang ki ſou katta, *Paamt-au ta kamoei-en-hou, mama*

wooꝛdt ende geeſt leyde [a] / ende regeere; ſijne kꝛycke beware [b] / beꝛmeeꝛdere; den Duyvel ende alle ſijn gewelt beꝛſtore [c]; ende ons hiꝛ nae ſijn hemelſche heeꝛlickheyt deelachtigh maecke [d].

(a) **Pſal.** 25: 4. HEERE maeckt my uwe wegen bekent, leert my uwe paden.

Pſ. 143: 10. **Leeꝛt mp u welbehagen doen / want ghp zijt mijn Godt:** Uw' goede Geeſt geleyde my in een effen landt:

(b) **Pſal.** 51: 20. Doet wel by Zion na u welbehagen: bouwt de mueren van Jeruſalem op.

(c) **Rom.** 16: 20. **Ende de Godt des vꝛedes** ſal den Satan haeſt onder uwe voeten verpletteren.

(d) **Apoc.** 22: 17. &c. 20. Ende de Geeſt ende de Bruydt ſeggen, Komt. Ende die het hoort, ſegge, Komt. **Ende die doꝛſt heeft / kome: ende die wil / neme het watꝛ des levens om niet. Die deſe dingen getuycht / ſeght /** Ja ick kome haeſtelick. Amen. Ja komt Heere Jeſu.

15. **Wat begeeren wp met deſe wooꝛden /** Uwe wille geſchiede

mama tou Tounnoun, kma-hina tou Næi?

Ka pa-r'au-ah ta Alid ymyt-æn ki kamoei'neta mamadou,[a] ka padyk-ah-kytta pamut ki kamoeiin tyn,[b] tou mahkaulaula ki kasouroul-an, mama ki Tama-Gnau ka tou Vullum[c].

(a) Matth. 16: 24. Tou kidi kanna ni-kma ta ti Jesus ki pahtatæutæuuhen tyn', Timamang ta mamoei mææuugh mouqua jau-an, *nda rmauâ-mæddo tyni-æn.*

(b) Rom. 12: 2. Ka ynna mahkaula ki hauwei ki yddarynnoug-an katta,ra silala-ato ki kidi ki peivahæu-in ki ryh-oumi, alei ka rpung-ei-moumi *mang ta kamoei-in ka mariang, ka kamau-en, ka mataraæugh ki Alid.*

Act. 21: 14. *Paamt-au ta kamoeiin ki Meirang.*

1. Pet. 4: 2. 3. Kmytta ki ni-Soulatten hynna.

(c) Ps. 103: 20. 21. *Loumoulough-a ti JEHOVA-an ymoumi ka Tama Gnau tyn', ymoumi ka mæpæragh ki kailhen, ka pamut ki Sou tyn', milligh ki yngau ki Sou tyn. Loumoulough-a ti JEHOVA-an ymmid ki kabatoung-an ka pasacyttan tyn', ymoumi ka koungcia tyn', ka pamut ki kamau-en tyn.*

16. Tnoumimia, kow ki mang, rou kounhou, *Pheikame wæ'i katta ki paoul-i-an ka mamsing?*

Ka

de op der aerden, als indē hemel?

Dat God gebe dat wy onsen eygen wille bezaecken[a] / ende Godts wille alleen betzachten[b] / en dat met gelijcke volbeezdigheyt als de Engelen in den hemel[c].

(a) **Matth. 16: 24. Doe sepde Jesus tot sijne Discipelen / Soo yemandt achtez my wil komen** / die verloochene hemselven, **ende neme sijn kzuys op / ende volge my.**

(b) **Rom. 12: 2. Ende en wozt desez werelt niet gheliickfozmigh / maez wozdt bezandezt dooz de beznieuwinge uwes gemoets / op dat ghy meught bepzoeven** welcke de goede, ende wel-behagende, ende volmaeckte wille Godts zy.

Act. 21: 14. De wille des Heeren geschiede.

1. Pet. 4: 2. 3. Siet aldaez.

(c) **Ps. 103: 20. 21.** Lovet den HEERE sijne Enghelen, ghy krachtige helden, die sijn woordt doet, gehoorsamende de stemme sijnes woordts. Lovet den HEERE alle sijne heyrscharen, ghy sijne Dienaers die sijn welbehagen doet.

16. **Wat bidt ghy / als ghy seght**; Geeft ons heden ons dagelijcks broodt?

Ka pi'ë-ah ta Alid ki mamang ymyt'-æn ka pæi-ëëpo-en-eta, [a] ka kalang-au-mytta ki anna ka dyk ki Alid ta pakkanaunamou-an ymmid ki kariang-an [b].

(*a*) Gen. 28: 20. 21. Ka ni-patau-'mſing-en ti Jakob ta pataumſing-an, kma: Heirou itoulam-al-ato jau-an ta Alid, *rou kmading-al-ato jau-an tou darang katta ka tauqua-en-au, rou pi'-æl-ato jauan ki paoul ka kannaumau, ki koulamogh-appa ka pami-aumau-ra, ka rou ſalikough-al-ato-koh tou reia iroua tou tallagh ki raraman-au:* annata ti JEHOVA Alid-al-atomau.

Prov. 30: 7. 8. Rourouha ki mamang ta ni-toumimi-en-au ymhou-an: ynna inang pi'æ ki atta jau-an dou aſſi-appa-koh mapatei. Nynno, ki pattæ'iharang-en-appa ta poutauag-au poudalia jau-an; kalimoukkan, ki kavangei-an inei pi'æ jau-an: *pa-kana jau-an ki paoul ka ſimſing-eih ſiæ-tætagh jau-an.*

Pſal. 145: 15. 16. Maja ymmid ki matta ta mamamat ymhou-an: ka *pha-en-hou neini-æn ki kan-auh nein' tou kidi neinda.* Mæi-ah kow ki rima oho, *paka-vantau ki mamang ka mæu-ægh ki kamoei-en-hou.*

(*b*) Pſ. 65: 3. Millingigh-kow ki pakou-ali-alidden, *ma-ymd-ah ta vat iroua ymhou-an-da.*

Act. 14: 17. Moukouna ka aſſi ni-inang

Dat Godt ons met allen noodzuft verſorge [a] / **ende wy daer uyt verſtaen dat Godt is den eenigen oorſpronck alles goets** [b].

(a) **Gen.** 28:20.21. **Eñ Jacob beloofde een gelofte / ſeggende: Wanneer Godt met my ghe-weeſt ſal zijn / ende** my behoedt ſal hebben op deſen wech, dien ick reyſe, eñ my gegeven ſal hebben broodt om te eten, eñ kleederen om aen te trecken, Eñ ick ten huyſe mijns vaders in vrede ſal weder gekeert zijn: **ſoo ſal de Heere my tot eenen Godt zijn.**

Prov. 30: 7. 8. **Twee dingen hebbe ick van u begeert: en onthoutſe my niet / al eer ick ſterve:Ydelheyt / ende leugen-tale doet verre van my / ar-moede / nochte rijckdom en geeft my niet:** voedt my met het broodt mijnes beſcheydenen deels.

Pſ. 145: 15. 16. **Aller oogen wachten op u: ende** ghy geeft hen hare ſpijſe t' ſijner tijdt. Ghy **doet uwe handt open / ende** verſadicht al wat daer leeft [nae u] welbehagen.

(b) **Pſ.** 65: 3. **Ghy hoort het gebedt** / tot u ſal alle vleeſch komen.

Act. 14: 17. **Hoewel hy nochtans**

inang ta teni pahail tyni-æn mamado, *tou paka-riang-en tou pæp'æn ymytæn makka-vullum ki Oudal, ki kidiappa ki papakkavavou-an, tou poukidkidden ki tintin-eta ki avovok, ki karaien-appa.*

17. Tmoumimia-kow ki mang ki Sou katta, *Attaral-a ta kæuitting-enhou ymiænæn, mama ka attaral-kame ta ymi-æn ki kæuitting-nian?*

Ka attaral-ah ta Alid ymyt'-æn, alei ki æmagh ti Jesus Christus, [a] ki varau-eta ka ymmid, ki kat-'e-en-appa k'anna ka nat-annæi-en, [b] mama ka mararyh-kytta mamoei attaral ki na varau ki tau ka rarouma [c].

(*a*) Luc. 11: 4. *Ka attaral-ei kame ki varau-ian:* Ka ymian-appa ta attaral ki meiboavoual ka kæuittingniæn.

(*b*) Ps. 51: 3. &c. *Manadap-â maharim jau-an, Alid, ki ææuhei-en-oho: fidad-'au ta ni-kaarough-en-au ki kadaghan ki kaharumman-oho. Ti-lala-ei-koh miæug ki katoukoul-annau: ka pakakouptigh-a jau-an ki ni-kavarau-en-au. Ymhou-an, dyk ymhou-an, ta ni-kavarau-enau,* pamut ki affi mariang tou mattaoho: alei ka poutiktik-eyh kow tou passousou-en-hou, makouptigh-ahkow tou Sitiktik-en-hou. *Kyttei, nipeirauwei-en-koh tou katoukoullan: ka ni-abalei* [pakadalat] *jau-an tou varau ta rarenan-au. Lmaptik-a jau-an* ki Ysop,

tans hem selven niet onbetuycht gelaten en heeft / goet doende van den Hemel, ons reghen ende vruchtbare tijden gevende, vervullende onse herten met spijse ende vrolickheyt.

17. **Wat verzoeckt gy met dese woorden als gy segt**; Vergeeft ons onse schulden, gelijck als wy vergeven onse schuldenaren?

Dat Godt ons alle misdaden / ook de aenklevende boosheydt [a] / om des bloedts Jesu Christi wille [b] verzeve / gelijck oock wy van gantschen herten gheneycht zijn onsen naesten alles te vergeven [c].

(a) **Luc.** 11: 4. Ende vergeeft ons onse sonden: **want oock wy vergeven eenen jegelijcken die ons schuldigh is.**

(b) **Ps.** 51: 3. &c. Zijt my genadig, ô Godt, na uwe goedertierenheyt: delcht mijne overtredinghe uyt, na de grootheyt uwer barmhertigheden. Wascht my wel van mijne ongerechticheyt: ende reynicht my van mijne sonde. Tegen u, u alleen, heb ick gesondight, **en gedae dat quaet is in uwe oogen: op dat ghy rechtveerdigh zijt in u spreke / [ende] reyn zijt in u richten.** Siet ik ben in ongerechtigheyt geboren: ende in sonde heeft my mijne moeder ont-

Yſop, ka makouptigh-al-ato-koh: *mi joegh-a jau-an,* ka ſiouro-al-ato-koh mapoule ki æula. *Paſouivung-au ta vlung-oho ki ni-kavarau-en-au: ka ſi-ymd-auto ſmidada ta ni-katoukoul-en-au.*

Pſ.25:7.&c. *Ynna hmibalei ki varau ki na kararauwei-au, ki mamang-appa ka ni-kaarough-en-au,* hmibalei jau-an ki kaharum-en-hou alei ki kariang-an-oho, JEHOVA. *Alei ki Nanang-oho, JEHOVA, attaral-a ta ni-katoukoul-en-au alei ka irang ta anna.* Maſſauha-rum-a ki 't'e-au ki ſihaba-en-appa mau, *ka hami-au ymmid ki varau-au.*

(c) Kmyta tou ouro hia patagh (a) Luc.11:4.

Marc: 11: 25. 26. Irou ka ni-mi-touko-kamou tou pako-alilid-ei-momi, attaral-a dou akou-[rangil-] ka-mou lava ki mamang timamang-an, *alei ka atta-ral-al-appa ta raraman-oumi, ka tou tounnoun ki vullum, ymoumi-æn ki ni-kavarau-an-oumi.* Irou râ affi-kamou 'atta-ral, *affi 'atta-ral-eih ta rouma ki raraman-oumi ka tou tounnoun ki Vullum, ki ni-kavarauan-oumi.* 18. Tmoumimia-kow ki mang,rou koun-hou, *Ynn-'e-kame dmiloug tou rpoung-an: ra haoumi-ei-kame ki Lyttou?*

Atta; alei ka affi-kytta 'ouli-en macyt ki Lyttou [b], ki vat appa-myt-ta mamadou, ka affi-kytta itoulpoug ki

fangen. Ontſondicht my **met p-ſop/ eñ ik ſal repn zijn:** waſcht my, **ende ick ſal witter zijn als ſnee.** Verberght u aengeſicht van mijne ſonden: **ende** delcht uyt alle mijne ongerechticheden.

Pſ.25:7.&c. Gedenkt niet der ſonden mijner jonckheyt, noch mijner overtredingen, **gedenckt mijner nae uwe goedertierenheyt/om uwer goetheyt wille/ o HEERE.** Om uwes Naems wille, HEERE, ſo vergeeft mijne ongerechticheydt, want die is groot. **Aenſiet mijne elende ende mijne moeyte/ ende** neemt wech alle mijne ſonden.

(c) **Siet hier voren aen de letter** (a) **Luc.11:4.**

Marc:11:25.26. Ende wanneer ghy ſtaet om te bidden/ vergeeft indien ghy yet hebt tegen yemant/ op dat oock uwe Vader, die in de hemelen is, u lieden uwe miſdaden vergeve. **Maer indien ghy niet en vergeeft/** ſoo en ſal uwe Vader die in de hemelen is, oock uwe miſdaden niet vergeven.

18. **Wat is te seggen/** En leydt ons niet in verſoeckinge: maer verloſt ons van den booſen?

Dit; nadien wy van den Duyvel en ons vleeſch ſonder ophouden worden aengevoch-

ten [b] /

ki safasat ki kihpat itoumadou ymyttæn itoushut, [a] ka mahei-ah ta Alid pakaligh ymyt-æn ki Joep-an tyn' [c] tou passacyttan katta, ka tama-tounnoun-ah-kytta [d] tou lymmou lymou.

(a) Matth. 26: 41. Mæhæmuæ'æ makou alilid-a, ki assi-moumi ouqua-eih tou rpung-in: masouroul ta Joep-an, râ assi masahkit ta vat.

Rom. 8:26. Kma-appa hynna *illap ki assi-mytta kasahkit-tan ta Joep-an:* ka assi-kytta mavana mang ta pakou alilid-au-mytta ka mamsing, ra Joep-an-appa mamado ta makou-alilid alei ymyt-æn ki hiirang-in mihginaua ka assi pou-lpoughin pousou.

Joan. 15: 5. Ka *dou ä'ousi-koh, assikamou pailpough pamut ki mamang.*

(b) 1. Pet. 5: 8. Yn-na mahouramæu ra mahæmuææ: *ka makoudoumma ymoumi-æn ta Lyttou ta rmyttouryttoung mama ki* [Louangh ka] *Leeuw ka minging kmiym ki kavys-auh tyn' ka timamang.*

Luc. 22: 31. 32. Ka ni-kma ta Meirang, Simon, Simon, *kyttei, ouhang ni-mamoei ymoumi-æn ta Lyttou, hmini mama ki sivægh:* ra, ni-pakou-alilid-en-au alei ymhou-an, kou assi moulia-ah ta tna-msing-en-hou.

(c) Eph. 3: 14. Alei ki anna papah-talikourough-en-au ta tourough-au ki

ten [b] / ende van ons selven niet een ogenblick konnē bestaen [a] / dat ons de Heere in desen strijt so wil strycken [c] met sijnen H. Geest / dat wy ten eynde toe overwinners [d] mogen blijven.

(a) Matth. 26: 41. Waeckt ende bidt, op dat ghy niet in versoeckinge en komt: **de geest is wel gewillig / maer het vleesch is swack.**

Rom. 8: 26. **Ende desgelijcks** komt oock de Geest onse swackheden [mede] te hulpe: **want wy en weten niet wat wy bidden sullen ghelijck het behoordt / maer de Geest selve bidt voor ons met onuytsprekelijcke suchtingen.**

Joan. 15: 5. **Want sonder my / en kont ghy niets doen.**

(b) 1. Pet. 5: 8. **Zijt nuchteren / [ende] waeckt:** want uwe tegenpartije de Duyvel gaet om als een brieschende leeuw, soeckende wien hy soude mogen verslinden.

Luc. 22: 31, 32. **Sijn de Heere seyde / Simon / Simon /** siet de Satan heeft u-lieden seer begeert, om te siften als de terwe: **Maer ick hebbe voor u gebeden / dat uw' geloove niet op en houde.**

(c) Eph. 3: 14. **Om dese oorsaecke buyge ick mijne knyen**

ki Raraman ki Meirang-eta ka ti Jeſus Chriſtus, &c. Kou piæ-æh ta teni ymoumi-æn tou na kavangei-an ki keirang-an ki kidi tyn', *ka tou kailhen paka-il'h-auh-kamou ki Joep-an tyn'* tou kaeuloung ka itou-rbo.

(*d*) Eph. 6:10.11.13. Tou attappa, tæ'i-appapara-au, kæuh-ilh-a tou Meirang, tou kailhen-appa ki pei-lpoughen tyn'. Pa-ymdei mammia ta pouhkakoulamog-in ka makka-Alid tou pacytan, *alei ka milpough-ah-kamou mitouko makou doumma ki 'ou-kakivang-in ſi-vavanavanavana ki Lyttou.* Kou pakou-lpoug-hau-moumi makou-doumma tou wæ'i ka ma't'e, ka rou ni-paymd-an pahkaha pamut, ka mitouhko-ah-kamou ra.

19. Alei ki mang ta ſou katta, *Ka am-hou ta Peiſaſouan, ta pei-lpoug-en, ta keirang-an ki kidi, tou yhkaquang myddarynnough?*

Ynna-kytta pattæ'i komma-hynna ki Sou, Tmoumimia-nian ki mamang katta Alid ymhou-an, alei ka pailpough-kow ki atta pamut mama ki Meirang ka Si-bavau ki Vullum ki Næi, ka ymmid ki atta aſſi alei ymiæn-æn, alei-appa ka louloug-eih ta Nanang-oho tou yhkaquang myddarynnouh.

Pſ. 5:3. *Poulilyht-a ki yngau ki pakoulalang-ægh-au Meiſaſou jau-an ka Sibavau*, ka Alid-appa mau, ka ymhou ta pako alilyd-au-mau.

2. Chron.

tot den Vader onſes Heeren Jeſu Chriſti/ &c. Op dat hy u geve, na den rijkdom ſijner heerlickheyt, met kracht verſterckt te worden door ſijnen Geeſt **in den inwendigen menſche.**

(d) **Eph. 6:10. &c. Voorders/ mijne broeders/ wordet krachtig in dē Heere/ eñ in de ſterckte ſijner macht. Doet aen de geheele wapenruſtinge Godts/** op dat ghy konnet ſtaen tegen de liſtige om-leydingen des Duyvels. **Daerom neemt aen de geheele wapenruſtinge Godts/ op dat ghy konnet wederſtaen in den booſen dagh/ ende alles verricht hebbende/ ſtaende blijvē.**

19. **Waer toe dienen deſe woorden/** U is het Koninckrijcke, ende de kracht, ende de heerlickheyt inder eeuwigheyt?

't Is als of we ſeyden/ Dit alles bidden wy u/ O Godt! om dat ghy als den Koninck van hemel ende aerde het vermogen hebt dit alles te doen[a]/ ende dat daer over niet wy/ maer uwen name ghepreſen werde[b]/ tot in der eeuwigheyt.

Pſ. 5:3. Merckt op de ſtemme mijns geroeps, ô mijn Coninck, **ende mijn Godt/ want tot u ſal ick bidden.**

2. Chron

2. Chron. 20: 6. Ka ni-kma ta teni (ka ti Josaphat:) JEHOVA, Alid ki na ramoumou-jan, assi kaua ymhou ta Alid ka tou tounnoun ki Vullum? hahei ymhou ta Meisasou ka Sibavau ymmid ki peisasouan ki Heidan: *ka tæiqua tou rima-oho ta ligh, ki peilalpoug-in, kma-hynna ka assi makoulpough ta timamang makoudoumma ymouhou-an.*

(*b*) Ps. 115. 1. Kmytta ki toumimien ka naunamou patagh (*a*).

Dan. 9: 19. Meirang 'mmilingig-a, Meirang ahtaral-a, Meirang poulilíht-a, ka pamt-au, ynna malang-a, *alei ymhouan mamado, Alid-au.*

20. Kaumang ka poudymma-enhou tou lynmoulymmou ta Sou katta, *Amen?*

Ka pæh-shut-au-mau pæhdimdim, ka tna-valei-en-ato ki Alid ta Pakoualilidden-nau tyni-æn, siouro-appa mashut ki tinnen-koh ki ryh-au ka t'oumimi-en-au ki atta tyni-æn.

(*a*) Jerem. 28: 6. Ka ni-kma ta Mattæ'i tan ka ti Jeremias, *Amen, pamtau kma-hyna ti JEHOVA:* paka-shut-a ta ti JEHOVA ki na Sou-ho, ka ni-pattæ'i-tann-ouhou.

2. Cor. 1: 20. Ka papynnapyna ki na kadagh ta pataumsing-en ki Alid ka *ih kman-hyna tyni-æn, Hahei, ka ih kman-appa hynna tyni-æn, Amen,* tou pouvavau-eih ki kidi ki Alid alei ymian-an. (*b*) Jes.

2. Chron. 20: 6. **Ende hy sende: o HEERE / Godt onser vaderen / zijt ghy niet die Godt inden Hemel? jae ghy zijt de Heerschey over alle koninckrijcken der Heydenen /** ende in uwe handt is kracht, ende sterckte, soo dat niemant sich tegen u stellen en kan.

(b) **Ps. 115: 1. Siet de eerste bede aen de letter** (a).

Dan. 9: 19. O Heere hoort/o Heere vergeeft/o Heere merckt op / ende doet't / en vertzeckt het niet / Om uwes selfs wille, ô mijn Godt.

20. **Waerom voecht ghy dat ernstelijck by / het woorden/** Amen?

Om te getuygen/dat ick vastelijck geloove [a] **/ dat dit mijn gebedt van Godt verhoort is/ jae seeckerder** [b] **/ dan dat ick in mijn herte ghevoele dat ick sulcks van Godt begere.**

Jerem. 28: 6. Ende de Prophect Jeremia sepde/ Amen, de HEERE doe alsoo: **de HEERE bevestighe uwe woorden / die ghy geprophetceert hebt.**

2. Cor. 1: 20. Want soo vele beloften Godts als'er zijn/ die zijn in hem Jae, ende zijn in hem Amen, **Gode tot heerlickheyt door ons.** (b) Jes.

(*b*) Jeſ. 65: 24. Ka væut-auh, *rou aſſi-appa tmætæem ta neni, ka mattæ'i-vli-ah-koh : rou maſouſou-appa ta neny, tna-valei-au mau'mmyllingig.*

Eph. 3: 20. 21. Teni-an kanna *ka maligh pæhdareih pægſaoun pæh houvar pamut ki mamang ka pakou alilid-neta ka pæhbalei-neta lava*, ki kailhen kanna ka ſi-papoungas ſirarbo ymyt-æn, Teni-an [koun-au] *ta keirang-en ki kidi tou pakoi tmok-an, alei ti Chriſtus-an, tou ymmid ki kavouivouyl-an, ki yddarynnoug-an, Amen.*

21. Ni-papa-ſal kaua tou pakou-Alilidden katta ta ymmid ki mamang ka pæiææpo-en ki voual-eta ki kariang-eil-appa ki vatte-eta ?

Hahei, ni-papah tara æugh ta anna.

Ka annum kyttiæn 'æb ki matouda ki Tatæitaligh.

Heirou tna-k'ma-kytta hynna tnamſing ti Jeſus Chriſtus-an, rou ſilala-kytta ymmid ki varau, rou maſſou-dyk-kytta mararau ki Alid, mang ta limolimo-ah ki anna?

Mara-ah ta Alid pou-tounoun pou-vullum ki Vatte-eta dou piskaha-kytta mapatei, ka pæahpit-ah ki voual-eta tou wæ'i ka ſiæugh, papaſal ki vatti pouqua tou karai-en ki tounnoun ki Vullum, *ka aſſi ni-kyttan ki matta, ka aſſi ni-illing hen ki tangira, ka aſſi-appa ni-mæddakkin tou tintin ki ka'æuloung, ka ni-ſimimi-en ki Alid ka a neni-ah ka mavæ'angö tyni-æn : Amen.*

(b) **Jeſ.** 65: 24. **Ende het ſal geſchieden** eer ſy roepen, ſoo ſal ick antwoorden: terwijle dat ſy noch ſpreken, ſoo ſal ick hooren.

Eph. 3: 20. 21. **Hem nu** die machtigh is, meer als overvloedelick te doen boven al dat wy bidden ofte dencken, **nae de kracht die in ons werckt / Hem / [ſegge ick] /** zy de heerlickheydt in de Gemeynte, door Chriſtum in alle gheſlachten tot alle eeuwigheyt, Amen.

21. **Is oock in dit gebedt alles begrepen wat tot onderhout onſer lichamen / ende ſalicheyt onſer zielen eenigſins van nooden is ?**

Ja het / ſeer volkomentlijck.

De negen-en-ſeſtighſte Vrage.

Wanneer wy nu alſoo in Jeſum Chriſtum gelooven / ons bekeeren van alle ſonden / ſiende alleen op Godt / welck ſal dan het eynde weſen ?

Godt ſal onſe zielen naer onſen doot opnemen inden hemel / ten jongſten dage onſe lichamen opwecken / ende met hare ziele vereenight / die beyde op boeren in de vreugde des hemels / die noyt ooge geſien, noyt oore gehoort en heeft, ende die in het herte des menſchen niet en is opgeklommen, 't welck God bereydt heeft dien die hem lief hebben : Amen.

EYNDE.

REGISTER,

Ofte

Bladtwijſer van de voornaamſte ſtucken, in dit *Formulier des Chriſtendoms* vervat.

WAar in den eenigen trooſt des menſches beſtaat. Vrag. 1. *fol.* 1.
Wat noodich is geweten om dien eenigen trooſt te genieten. Vr. 2. *fol.* 3. *p. verſa.*
Waar in des menſches ellendigheyt gelegen is. Vr. 3. *fol.* 5. *p. verſ.*
Waar uyt die ellendigheyt te kennen ſy. Vr. 4. *fol.* 7. *p. verſ.*
Hoe de wet Gods leert dat wy ſondaars zyn. Vr. 5. *fol.* 9.
Van waar de menſche ſoo boos geworden is. Vr. 6. *fol.* 11.
Welcke ſy geweeſt den eerſten val Adams. Vr. 7. *fol.* 14.
Of oock die ongehoorſaamheydt Adams, en hoe verre, ons aangaat. Vr. 8. *fol.* 15.
Hoe de wet ons leert dat wy leggen onder de doodt. Vr. 9. *fol.* 16.
Wat het ons baat uyt de wet onſe ellendigheyt te verſtaan. Vr. 10. *fol.* 17. *p. verſ.*
Of'er oock eenich middel ſy, en wat, om van onſe ellendicheyt te worden verloſt. Vr. 11. *fol.* 18.
Waarom de Middelaar onſer verſoeninghe een warachtich menſche moet ſijn. Vr. 12. *fol.* 21.
Waarom hy een rechtvaerdich menſche moet ſijn. Vr. 13. *fol.* 22.
Waarom hy oock te ſamen warachtich Godt weſen moet. Vr. 14. *fol.* 22. *p. verſ.*
Waar ons dit middel onſer verloſſinge ſy geleert. Vr. 15. *fol.* 25.
Van de Artikulen des Geloofs. Vr. 16. *fol.* 26. *p. verſ.*
Hoe veel Goden datter ſijn. Vr. 17. *fol.* 27.
Watmen heeft te gelooven van Godt den Vader. Vr. 18. *fol.* 29.
Wat van Jeſus Chriſtus. Vr. 19. *fol.* 31. *p. verſ.*
Of deſe Jeſus ſy een volmaackte Salichmaker. Vr. 20. *fol.* 33.
Uyt wien Jeſus Chriſtus ſijne menſcheyt heeft gehaalt. Vr. 21. *fol.* 34. *p. verſ.*

Wat Christus voor ons gedaan en geleden heeft, om ons te verloſſen. Vr. 22. *fol.* 36. *p. verſ.*
Wat ſtraffen hy voor ons gedragen heeft. Vr. 23. *fol.* 38. *p. verſ.*
Hoe, en in wat nature, hy de ſelve geleden heeft. Vr. 24. *fol.* 42.
Wat ſijn Godtheyt daar toe heeft gedaan. Vr. 25. *fol.* 42. *p. verſ.*
Van Chriſti opſtandingh uyt den dooden. Vr. 26. *fol.* 43. *p. verſ.*
Van ſijne hemelvaart. Vr. 27. *fol.* 45.
Van ſijne ſittinge ter rechterhandt Godts. Vr. 28. *fol.* 47.
Hoe lang Chriſti verblyf in den hemel weſen ſal: item, van ſijne komſte ten oordeele. Vr. 29. *fol.* 49.
Wat nuttigheydt ons toebrenge de heerlijckheydt Chriſti onſes hoofts. Vr. 30. *fol.* 52. *p. verſ.*
Watmen gelooft van den H. Geeſt. Vr. 31. *fol.* 54.
Wie al aan de gaven des H. Geeſtes deel hebben. Vr. 32. *fol.* 56. *p. verſ.*
Welcke ſijn de voornaamſte weldaden, die Chriſtus aan ſijne Kercke ſchenckt. Vr. 33. *fol.* 60.
Wat het ons baat, dat wy alle deſe Artikulen gelooven. Vr. 34. *fol.* 73.
Hoe wy rechtvaerdich ſijn voor Godt. Vr. 35. *fol.* 75.
Wat een oprecht geloove is. Vr. 36. *fol.* 78:
Wie dat geloove in ons werckt. Vr. 37. *fol.* 79. *p. verſ.*
Door wat middelen dit geſchiedt. Vr. 38. *fol.* 80. *p. verſ.*
Wat Sacramenten ſijn. Vr. 39. *fol.* 82. *p. verſ.*
Hoe vele datter ſijn. Vr. 40. *fol.* 84. *p. verſ.*
Van het teecken, en de beteeckende ſake in den H. Doop. Vr. 41. 42. 43. 44. *fol.* 86. &c.
Van het teecken, en de beteeckende ſake &c. in het H. Avondtmaal. Vr. 45. 46. 47. 48. 49. 50. *fol.* 90. &c.
Van onſe danckbaarheyt tot Godt door goede wercken. Vr. 51. *fol.* 97. *p. verſ.*
Van de nuttigheyt onſer goede wercken. Vr. 52. *fol.* 99. *p. verſ.*
Of het geloove en de geloovige wel ſonder goede wercken konnen ſijn. Vr. 53. *fol.* 101. *p. verſ.*
Of die wel konnen zalich worden die gheen goede wercken en doen. Vr. 54. *fol.* 103.
Wat goede wercken ſijn, Vr. 55. *fol.* 105. *p. verſ.*

Of

Of alle de conditien voor verhaalt moeten t' ſamen gaan, eer eenigh werck recht goedt ſy. vr. 56. *fol.* 108.
Waarom onſe wercken moeten voortkomen uyt het geloove in Chriſtum. vr. 57. *fol.* 109.
Waarom die moeten geſchieden tot Godts eere. vr. 58. *fol.* 110.
Waarom die alleen moeten gericht worden naar den reghel van Godts wet. vr. 59. *fol.* 111.
Waar te vinden ſy de wille Godts, naar welcke wy leven moeten. vr. 60. *fol.* 112. *p. verſ.*
Van de wet Godts, en hare verklaringh. vr. 61. *fol.* 113. *p. verſ.*
Hoe verde die reets bekeert ſijn, deſe wet konnen naarkomen. vr. 62. *fol.* 125.
Van waar deſe gebreckelijckheyt komt. vr. 63. *fol.* 127. *p. verſ.*
Wat ons in onſen geeſtelijcken ſtrydt te doen ſtaat. vr. 64. *fol.* 130. *p. verſ.*
Wie datmen aanbidden moet, en hoe. vr. 65. *fol.* 131. *p. verſ.*
Of Godt oock van ons wil aangeroepen ſijn. vr. 66. *fol.* 133.
Hoe men Godt aanroepen ſal, om verhoort te worden. vr. 67. *fol.* 135.
Om wat dingen dat men Godt bidden moet: item de verklaring van 't Gebedt onſes Heeren. vr. 68. *fol.* 137.
Wat wy hebben te verwachten, geloovende in Chriſtum, ons bekeerende van alle ſonden, en alleen ruſtende in Godt. vr. 69. *fol.* 144. *p. verſ.*

EYNDE.

Gode zy de eere.

A 2150490